ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ

КАЛЕНДАР АЛЬМАНАХ

УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ

1861

1961

У ПАМЯТНІ РОКОВИНИ
НАЙБІЛЬШОГО ПОЕТА УКРАЇНИ
Т. Г. ШЕВЧЕНКА

КРІМ ПАМЯТНИКА У ВІННІПЕҐУ ПОСТАВТЕ ПАМЯТНИК
Й СВОЇМ ВЛАСНІМ ДОМІ — 4-ТОМОВИЙ

КОБЗАР

За редакцією проф. Л. БІЛЕЦЬКОГО.

Комплект з 4-рьох томів містить поетичні твори Шевченка, статті до історичних поем, пояснення, життєвий шлях поета, малярські твори Шевченка, 6 з них в оригінальних кольорах а всіх ілюстрацій 50 разом.

Кожний том оправлений в тверду полотняну оправу та мистецьку обгортку. Всі чотири томи обіймають поверх 2.000 друку.

Всі чотири томи лише **$25.00**

Замовляйте в Книгарні

„УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ"

UKRAINIAN VOICE

P. O. Box 3626 Sta. B. **WINNIPEG, MAN.**

2004.071, j002
Kule Folklore Centre Library
30000448

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ АЛЬМАНАХ "УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ"

Ukrainian Voice Almanac

PUBLISHED
IN COMMEMORATION OF THE CENTENARY OF DEATH OF

TARAS SHEVCHENKO

1861-1961

Published and Printed by
TRIDENT PRESS LTD.
210 - 216 Dufferin Ave., Winnipeg 4, Manitoba, Canada

Шевченківський Альманах

ДЛЯ ВІДМІЧЕННЯ СОТИХ РОКОВИН СМЕРТИ

ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

1861-1961

Накладом і друком
ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ ТРИЗУБ
210-216 Дафферин Ave., Вінніпеґ 4, Манітоба, Канада

Впродовж півстоліття свого існування "Український Голос" і його календарі присвячували чимало місця поширенню і поглибленню культу Тараса Шевченка серед нашого народу.

Продовжуючи цю гарну традицію, присвячуємо цьогорічний Календар-Альманах вшануванню сторіччя з дня смерти найбільшого сина України і її національного пророка. В цьому Альманахові старались ми всесторонньо насвітлити постать великого поета, художника і людини.

Хай же цей Шевченківський Календар-Альманах буде нашим скромним вінком, що його складаємо у стіп великого і незабутнього українського ґенія. Хай він поглиблює дальше його культ серед нашого народу.

Віримо, що українська читацька публіка з користю для себе прочитає цей Альманах і в цей спосіб зложить свій глибокий поклін великому співцеві слави і горя України, її великого вчителя та опікунчого духа.

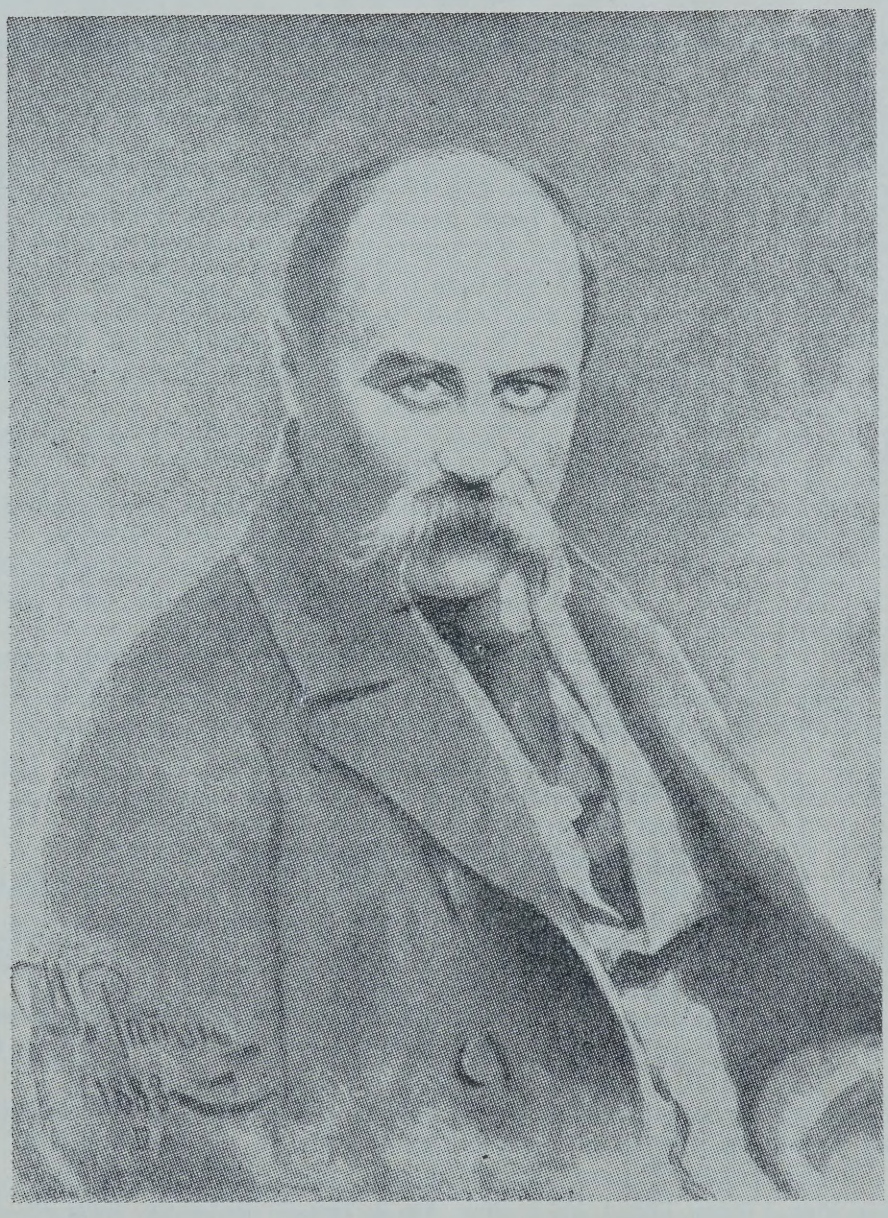

Т. Шевченко.
(Портрет І. Репіна).

СІЧЕНЬ -- JANUARY

1961 — має 31 днів — 1961

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
Нед. Отців. Гол. 5. УЄ 8. Ап. Жид. 11:9-10, 17-23, 32-40. Єв. Мат. Мат. І: 1-25.			
1	Н	19	**Грудень 1960.** Нед. перед Різдвом, Св. Отців, Пр. Ілії
2	П	20	Свщмч. Ігнатія Богоносця, Філогена Антіохійського
3	В	21	Муч. Юліянії Никомидійської, св. Прокопія
4	С	22	Влмч. Анастазії, Теодотії, Евода, Хризонта, мч. Зоїла
5	Ч	23	10 муч. в Криті, Павла еп. Новокесарії, преп. Теоктиста
6	П	24	**Святий Вечір.** (Навеч. Різдва). Муч. Євгенії, Василиси
7	С	25	**РІЗДВО ІСУСА ХРИСТА**
Нед. по Різдві. Гол. 6. УЄ 9. Ап. Жид. 2: 11-18, Гал. 1: 11-19, Мат. 2: 13-23			
8	Н	26	**СОБОР ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ**
9	П	27	**Стефана.** Преп. Теодора архіеп. Царгородського
10	В	28	Св. 20,000 мучеників в Никомидії, муч. Петра
11	С	29	14,000 дітей убитих Іродом, преп Івана Печерського
12	Ч	30	Муч. Анисії діви, преп. Теодора Царгор., мч. Зотика
13	П	31	Преп. Меланії Римлянки, преп. Геласія
14	С	1	**Січень 1961. НОВИЙ РІК. Василія, Григорія, Івана**
Нед. перед Йорданом. Гол. 7. УЄ 10. Літ. Ап. 2. Тим. 4: 5-8. Єв. Луки 1: 1-8			
15	Н	2	**Нед. перед Йорданом.** Преп. Сильвестра Печер.
16	П	3	Пророка Малахії муч. Гордія
17	В	4	Собор 70-ти Апост.: Якова, Марка, Луки і др.
18	С	5	**Щедрий Вечер.** (Піст). Преп. Сави Освящ.
19	Ч	6	**ЙОРДАН — БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ**
20	П	7	**Собор Івана Хрестителя.** Муч. Атанасія Аталійського
21	С	8	Григ. печер., преп. Георгія, Домніки
Нед. про Закхея. Гол. 8. УЄ 11. Літ. Ап. І Тим. 4: 9-15. Єв. Луки 19: 1-10			
22	Н	9	**Нед. по Йордані.** Закхер мч. Полієвкта і Неарха
23	П	10	Григорія еп. Ниського, преп. Дометіяна, Маркіяна
24	В	11	Преп. Теодосія Вел. Михаїла Клоп., Теод. Антиох.
25	С	12	Сави архіеп. Серб., муч. Татіани, муч Мертія
26	Ч	13	Муч. Ермила і Стратоника, Якова Нізив., Максима
27	П	14	Св. Отців вбитих в Синаї і Раїфі, преп. Стефана
28	С	15	Преп. Павла Тиверського, преп. Івана Кущника
Нед. Мит. і Фари. Гол. І. УЄ І. Літу. Ап. 2. Тим. 3: 10-15. Єв. Лука 18: 10-14.			
29	Н	16	**Нед. Мит. і фарисея.** Поклін кайданам Ап. Петра
30	П	17	Преп. Антонія Вел., Архила ісповідника, Антонія рим.
31	В	18	Св. Атанасія і Кирила архіеп. Алекс., Максима серб.

7. Різдво Христа. УЄ Мат. 1: 18-25. Ап. Гал. 4: 4-7. Єв. Мат. 2: 1-12.
8. Собор Богородиці. Гол. 6. УЄ 9. Літ. Ап. Жид. 2: 11-18. Єв. Мат. 2: 13-23.
9. Стефана. Літ. Ап. Дії 6: 8-15, 7: 1-5, 47-60. Єв. Мат. 21: 33-42.
14. Новий Рік — Василія. УЄ Івана 10: 9-16. Літ. Вас. Вел. Ап. Кол. 2: 8-12 і Жид. 7: 26-28 і 8: 1-2. Єв. Луки 2: 20-21 і Луки 6: 17-23.
19. Йордан. УЄ Марка 1: 9-11. Літ. Ап. Тита 2: 11-14, 3: 4-7, Єв, Мат. 3: 13-17.
20. Собор Предтечі. Літ. Ап. Дії 19: 1-8. Єв. Івана 1: 29-34.

Учіть дітей української мови і письма. Це перший і найбільший обовязок українських батьків.

Астрономічний календар

Рік 1961 є роком звичайним і числить 365 днів.

Календарна весна починається 21-го березня — тоді маємо весняне зрівнання дня з ніччю.

Літо починається 22 червня; літна перемога дня над ніччю.

Осінь починається 23 вересня — тут приходить осінне зрівнання дня з ніччю.

Зима приходить 22 грудня — зимова перемога ночі над днем.

РІЖНІ СПОСОБИ ЧИСЛЕННЯ ЧАСУ

Християнська рахуба починається від народження Христа — тепер маємо 1961-ий рік.

Від охрещення Українського Народу Володимиром Великим 988 року маємо тепер 973 роки.

Грецька Церква числить за Біблією Старого Завіту, отже тепер маємо 7471-ий рік.

Жидівський рік, що почався в осени 1960 року, є 5722 роком.

Календар протестантів є назагал той самий, що в римо-католиків щодо свят, які ще в протестантів є.

Жиди починають свій календар від 7-го вересня, 3761-го року перед Христом. Отже щоб знати, який в жидів рік, то треба додати до християнської рахуби 3761. Їх рік захоплює вчасти наші два роки, бо починається восени.

Магометани (турки) числять рік по оборотах місяця, отже їх рік коротший від нашого і тому їх Новий Рік кожного року посувається 11 днів назад. Так, що з зими вертається до літа, а там знов до зими.

ЛЮТИЙ -- FEBRUARY

1961 — **має 28 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	19	**Січень 1961.** Преп. Макарія, Лаврентія, Евтимія Печ.
2	Ч	20	† Преп. Евтимія Великого, муч. Інни, Пінни і Рімми
3	П	21	Преп. Максима іспов., муч. Анастасії, **Неофіта, Евгена**
4	С	22	Препмч. Анастасія Печер., ап. Тимотея, муч. Мануїла
			Нед. Бл. Сина. Гол. 2. УЄ 2. Літ. Ап. I Кор. 6: 12-20. Єв. Лука 15: 11-32
5	Н	23	**Нед. Блудного Сина.** Смч. Климента
6	П	24	Преп. Ксенії, муч. Вавили, Тимотея, Агапія
7	В	25	† Григорія Богос. арх. Царгородського
8	С	26	Преп. Ксенофонта й Марії та їх синів, Аркадія, Івана
9	Ч	27	Перенес. мощів св. Івана Золотоус., преп. Тита Печер.
10	П	28	Преп. Ефрема Печер. митр. Переяс., Ефрема Сиріна
11	С	29	Перенес. мощей Ігнатія Богон., Лаврентія Печерського
			Нед. Мясопустна, Тьох Святителів. Гол. 3. Всенічна. УЄ 3. Літ. Ап. I. Кор. 8: 8-13, 9: 1-2; Жид. 13: 7-16. Єв. Мат. 25: 31-46 і Мат. 5: 14-19
12	Н	30	**Нед. Мяс. ТРЬОХ СВЯТИХ: Вас. В., Григ. Бог., Ів. Зол.**
13	П	31	Св. Кира й Івана, мч. Вікторина, Віктора
14	В	1	**Лютий.** — М-ці Перпетуї, мч. Сатира
15	С	2	**СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЕ.** Муч. Йордана, Гавриїла
16	Ч	3	Симеона Богоприймця і прав. Анни, прор. Азарія
17	П	4	Преп. Ісидора Пелусіота, Николая іспов., Георгія
18	С	5	Муч. Агафії, Теодосія Угл. архіеп. Черниг.
			Нед. Сиро. Гол. 4. УЄ 4. Літ. Ап. Рим. 13: 11-14. 14: 1-4. Єв. Мат. 6: 14-21.
19	Н	6	**Нед. Сиропустна.** Вукули еп. см. мч. Доротеї
20	П	7	**Початок Великого Посту.** Партемія еп. Ламс.
21	В	8	Влкмч. Теодора Стратилата, Захарії
22	С	9	Преп. Панкратія затвор. Печер., муч. Никифора
23	Ч	10	Преп. Прохора Печер., муч. Харлампія, мч. Порфирія
24	П	11	Свщмч. Власія еп. Севаст., св. Федори царици
25	С	12	Мелетія еп. Антіох., Антонія патр. Царг., прп. Евгенія
			Нед. 1 Посту. Гол. 5. УЄ 5. Літ. Вас. Вел. Ап. Жид. 11: 24-26, 32-40 і 12: 1-2. Єв. Івана 1: 43-51.
26	Н	13	**Нед. 1 Посту.** Преп. Мартиніяна, Зої і Фотини
27	П	14	Рівноап. Кирила учит. Словян, Ісаакія Печерського
28	В	15	Преп. Пафнутія Печер., ап. Онисима, Евсевія

15. Стрітення Господнє. УЄ Луки 2: 25-32. Літ. Ап. Жид. 7: 7-17. Єв. Луки 2:22-40.

ЗАПИСКИ НА ЛЮТИЙ

Бути двомовним народом — знати добре українську і державну мови Канади, — це одна з найшляхетніших цілей нашого народу в Канаді.

Календарні справи на 1961 рік

Різдво 7-го січня в суботу.
Український Новий Рік 14-го січня в суботу.
Йордан 19-го січня в четвер.
Мясниць від Різдва до Мясоп. неділі 5 неділь і 2 дні.
Мясне пущення 12-го лютого.
Трьох Святих 12-го лютого в неділю.
Стрітення 15-го лютого в середу.
Сирне пущення 19-го лютого.
Початок Вел. Посту 20-го лютого.
Поклони 22-го березня (марта) в середу.
Благовіщення 7-го квітня в пятницю.
Великдень 9-го квітня.
Вознесення 18 травня (мая) в четвер.
Зелені Свята 28-го травня.
Петра і Павла 12-го липня в середу.
Св. Володимира Великого, князя України — 28 липня в пятницю.
Преображення Господнє — 19 серпня в суботу.
Успення Пресв. Богородиці — 28 серпня в понеділок.
Різдво Пресв. Богородиці — 21 вересня в четвер.
Воздвиження Чесного Хреста — 27 вересня в середу.
Вмч. Димитрія — 8 листопада в середу.
Архистрага Михаїла — 21 листопада в вівторок.
Введення в храм Пресв. Богородиці — 4 грудня в понеділок.
Миколая Чудотворцэ — 19 грудня в вівторок.
Апостола Андрея Первазванного — 13 грудня в середу.
Зачаття Пр. Богородиці — 22 грудня в пятницю.

БЕРЕЗЕНЬ -- MARCH

1961 — **має 31 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	16	**Лютий.** Памфила, Валента, Флавіяна, архіеп. Ант.
2	Ч	17	Преп. Теодора Мовч. Печер., влкмч. Теодора Тирона
3	П	18	Агапита еп. Синад., Льва еп. Рим., Флавіяна патр.
4	С	19	Еп. Архипа, Филимона, Апфії, Преп. Доситея
			Нед. 2 Посту. Гол. 6. УЄ 6. Літ. Вас. Вел. Ап. Жид. 1: 10-14, 2: 1-3 Марка 2: 1-12.
5	Н	20	**Нед. 2 Посту.** Льва еп. преп. Агатона Чуд. Печ.
6	П	21	Преп. Тимотея, Евстратія архіеп. Ант.
7	В	22	Муч. Маврикія, Федора, Пилипа, преп. Атанасія ісгов.
8	С	23	Свщмч. Полікарпа, преп. Івана, Антіоха, Мойсея
9	Ч	24	† Перше і друге знайд. голови Івана Хрестителя
10	П	25	Тарасія архієпископа Царгор., смч. Регіна еп.
11	С	26	Преп. Порфирія еп. Гаського, муч. Севастіяна, Івана
			Нед. 3 Посту. Гол. 7. УЄ 7. Ап. Жид. 4: 14-16, 5: 1-6. Єв. Марка 8: 34-38. 9:1.
12	Н	27	**Нед. 3 Посту.** Преп. Тита Печер., Прокопа
13	П	28	Преп. Василія Ісповід., Марини і Кира
14	В	1	**Березень.** Препмч. Евдокії, муч. Нестора і Привімія
15	С	2	Свщмч. Теодота еп. Кирин., муч. Евфалії, пр. Агатона
16	Ч	3	Свщмч. Евтропія, Клеоніка і Василиска, Піями
17	П	4	Преп. Герасима, муч. Павла і сестри Юліянії
18	С	5	Муч. Конона, преп. Марка постника, муч. Евлогія
			Нед. 4 Посту. Гол. 8. УЄ 8. Літ. Вас. Вел. Ап. Жид. 6: 13-20. Єв. Марка 9: 17-31.
19	Н	6	**Нед. 4 Посту.** Аморейських 42 мучеників
20	П	7	Свщмч. Херсонських, Власія, Евфема і др.
21	В	8	Преп. Теофілакта ісповід., свщмч. Теодорита
22	С	9	**Поклони.** † 40 муч. Севастійських, Акакія, Домни
23	Ч	10	Муч. Кондрата і з ним Кипріяна, Діонисія, Павла
24	П	11	Софронія патр. Єрусалимського, свщмч. Піонія
25	С	12	Теофана іспов., Григорія Двоеслова, Фінееа, Симеона
			Нед. 5 Посту. Гол. І. УЄ 9. Літ. Вас. Вел. Ап. Жид. 9: 11-14. Єв. Марка 10: 32-45.
26	Н	13	**Нед. 5 Посту.** Никифора патр. Царгор., муч. Африкана
27	П	14	Ростислава, кн. Київського, преп. Теогноста
28	В	15	Муч. Агапія, Пуплія, Тимолая, Ромила, муч. Никандра
29	С	16	Серапіона арх. Новгор., мч. Трохима, ап. Аристовула
30	Ч	17	† Преп. Алексія чол. Божого, прпмч. Павла
31	П	18	Кирила архіеп. Єрусал., муч. Трофима і Евкратія

ЗАПИСКИ НА БЕРЕЗЕНЬ

Беріть участь у святкуваннях роковин великого сина Української Землі — Тараса Григоровича Шевченка.

ПОСТИ

1. На Святий Вечер Різдва Христового.

2. На Святий Вечер Йорданський.

3. Великий Піст від понеділка по неділі Сиропустній до суботи перед Великоднем. В 1961 році від понеділка 20 лютого до суботи 8 квітня.

4. Петрівка від понеділка по Неділі Всіх Святих (1-ій по Зелених Святах) до передодня свята Петра і Павла. (В 1961 році від 5 червня до 11-го липня).

5. Спасівка завсіди від 14 серпня до 27 серпня отже до передодня Успення Прес. Богородиці.

6. В день памяти Усічення Голови Івана Хрестителя 11 вересня.

7. В день свята Воздвиження Чесного Хреста 27 вересня в середу.

8. Пилипівка, завсіди від 28 (15 цер.) листопада, отже від дня по Пилипі — до передодня (до Навечерія, Св. Вечера) Різдва Христового.

9. В Сирний тиждень до Неділі Сиропустної з набілом.

ЗАГАЛЬНИЦІ

1. Від Різдва до Богоявлення (Йордану) крім Йорданського Святого Вечера.

2. Від Неділі Митаря і Фарисея до неділі Блудного Сина.

3. Від Великодня до Неділі Томиної

4. Від Зелених Свят до Неділі Всіх Святих.

КВІТЕНЬ -- APRIL

1961 — **має 30 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	19	**Березень.** Хризанта, Дарії й Іларії, муч. Клавдія
			Нед. Цвітна. УЄ Мат. 21: 1-11, 15-17. Літ. Івана Золот. Ап. Фил. 4: 4-9. Єв. Івана 12: 1-18.
2	Н	20	**Неділя Цвітна.** Отців, Івана, Сергія, Патрикія
3	П	21	Ап. Якова, Хоми патр. Царгородського
4	В	22	Свщмч. Василія пресв. Анкирського, м-ці Дросиди
5	С	23	Преп. Никона Печер., свщмч. Никона і 200 учеників
6	Ч	24	**Страсти — Страстний Четвер.** Преп. Артемона
7	П	25	**БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ**
8	С	26	**Страстна Субота.** Архан. Гавриїла, преп. Вас. Нового
			Великдень. Ап. Діяння 1: 1-8. Єван. Івана 1: 1-17.
9	Н	27	**ВЕЛИКДЕНЬ — ХРИСТОВЕ ВОСКРЕСЕННЯ**
10	П	28	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК.** Преп. Евстратія
11	В	29	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК.** Преп. Марка еп. Аретусійського
12	С	30	Преп. Івана Ліств., муч. Захарії, преп. Зосима еп. Сар.
13	Ч	31	Преп. Іпатія цілителя Печер. Йони Митропол. Київ-
14	П	1	**Квітень.** Марії Єгипетської
15	С	2	Преп. Тита, муч. Амфіяна, Едесія
			Нед. Томина. Гол. І. УЄ І. Літ. Ап. Дії 5: 12-20. Єв. Івана 20: 19-31.
16	Н	3	**Нед. Томина — Провідна.** Преп. Никити
17	П	4	Преп. Йосифа Многоболізного, Йосифа Піснопів
18	В	5	Муч. Агатопада і Тедули, преп. Марка
19	С	6	Евтихія арх. Конст., Методія, учит. словян
20	Ч	7	Преп. Юрія еп. Мелит., преп. Серапіона і Данила
21	П	8	Ап. Іродіона, Агава, Руфа, Асинкрита, Флегонта
22	С	9	Муч. Евпсихія та других 270 мучеників, Вадима
			Нед. Мироност. Гол. 2. УЄ 3. Літ. Ап. Дії 6: 1-7. Марка 15: 43-47, 16: 1-8.
23	Н	10	**Нед. Мироносиць.** Муч. Терентія, Афикана, Максима
24	П	11	Свщмч. Антипи єп. Пергамського, преп. Пармуфія
25	В	12	Василія ісповідника Парійського, преп. Атанасії игум.
26	С	13	Свящмч. Артемона пресв. Лаодинії, муч. Томаїди
27	Ч	14	Мартина іспов., муч. Антонія, Івана й Евстатія
28	П	15	Ап. Аристарха, Трофима, муч. Сави, Василиси
29	С	16	Муч. Каліди,Нунихеї, Харієси, Теодори, Агапії
			Нед. Розслабленого. Гол. 3. УЄ 4. Літ. Дії 9:32-42. Івана 5:1-15.
30	Н	17	**Нед. Розслабленого.** Смч. Симеона Єп. Печерського

7. Велика Пятниця. Благовіщення. Ап. Жид. 2: 11-18 і Кор. 1: 18-31 і 2: 1-2. Єв. Луки 1: 24-38; Мат. 27: 1-38; Луки 23: 39-43; Мат. 27: 39-54; Ів. 19: 31-37; Мат. 27: 55-61.

10. Світлий Понеділок. Літ. Ап. Дії 1: 12-17, 21-26. Єв. Ів. 1: 18-28.

11. Світлий Вівторок. Літ. Ап. Дії 2: 14-21. Єв. Луки 24: 12-35.

ЗАПИСКИ НА КВІТЕНЬ

Поширюйте "Український Голос" серед своїх сусідів і знайомих. Кожний читач "Українського Голосу" це добрий вояк на сторожі української справи.

Заборонений час весіль і забав

1. Всі середи і пятниці крім загальниць.
2. Від початку Пилипівки до Богоявлення.
3. Від понеділка по Неділі Мясопустній до Неділі Томиної.
4. В Петрівку.
5. В Спасівку.
6. В день памяти Усічения Голови Івана Хрестителя.
7. В день Воздвиження Чесного Хреста.

Державні свята в Канаді

День Нового Року — 1 січня.
Велика Пятниця (латинська).
Вікторія Дей — 24 травня.
Домініон Дей — 1 липня.
День Праці (Лейбор Дей), перший понеділок у вересні.
День Подяки (Тенксгівінг), другий понеділок у жовтні.
День Замирення (Армистис Дей) — 11 листопада.
Різдво Христове (латинське) — 25 грудня.

ТРАВЕНЬ -- MAY

1961 — має 31 днів — 1961

Дні Кал. н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	18	Преп. Івана Испов., Косми еп. Халкидонського
2	В	19	Преп. Івана, Юрія, Трифона патр., Талалея, Олександ.
3	С	20	Муч. Гавриїла отрока, преп. Теодора, Анастасія ігум.
4	Ч	21	Свщмч. Теодора і мати його Филипії, муч. Діоскора
5	П	22	Теодора Сикеота, Віталія, ап. Натанаїла, Луки
6	С	23	**Влкмч. Георгія (Юрія).** Мч. Александри, Анатолія
			Нед. Самар. Гол. 4. УЄ 7. Літ. Дії 11: 19-26, 29-30. Івана 4: 5-42.
7	Н	24	**Нед. Самарянки.** Преп. Сави Печерського
8	П	25	Ап. Марка, Македонія патр. Царгородського
9	В	26	Свщмч. Василія еп. Амасійського, св. Глафіри діви
10	С	27	Ап. Симеона, св. Стефана, преп. Симеона
11	Ч	28	Ап. з 70-ти: Ясона і Сотипатра, муч. Максима, Евгевія
12	П	29	Муч. 9 у Кизику, Теогніда, Рута, Антипатра, Теотиха
13	С	30	† Ап. Якова Заведеєвого, муч. Василія еп. Амас.
			Нед. Сліпого. Гол. 5. УЄ 8. Літ. Дії 16: 16-34. Івана 9: 1-38.
14	Н	1	**Травень. Нед. Сліпого.** Макарія митр. Київського
15	П	2	Перенес. мощів Бориса і Гліба, Атаназія Олекс.
16	В	3	Смерть преп. Теодосія ігумена Печер., муч. Тимотея
17	С	4	Палагії Діви, Смч. Сильвана, Єразма, Никифора
18	Ч	5	**ВОЗНЕСЕННЯ.** Влкмч. Ірини, муч. Неофіта
19	П	6	Преп. Йова многострад., Йова Почаївського чудотв.
20	С	7	З'явлення Чесн. Хреста в Єрусалимі, муч. Акакія
			Нед. Св. ОО. Гол. 6. УЄ 10. Літ. Дії 20: 16-18, 28-36. Єв. Івана 17: 1-13.
21	Н	8	**Нед. Св. Отців. Ник. Собору 325 р.** † Ап. Ів. Богослова
22	П	9	Перенесення мощів Миколая Чудотворця
23	В	10	Ап. Симона Зилота, преп. Ісидора, блаж. Таїсії
24	С	11	Рівноап. Кирила і Методія, преп. Софронія Печер.
25	Ч	12	Епифанія еп. Кипру, Германа патр. Царгородського
26	П	13	Муч. Гликерії, Лаодикія, Юрія, преп. Іоана
27	С	14	Никити затвор. Печерського, муч. Ісидора воїна
			Зел. Свята. Гол. УЄ Ів. 20: 19-23, Ап. Дії 2: 1-11, Єв. Ів. 7: 37-52 і 8:12.
28	Н	15	**ЗЕЛЕНІ СВЯТА.** Ісаї еп. Ростовського, Ісаії Печер.
29	П	16	**ДЕНЬ СВЯТОГО ДУХА.** Преп. Теодора
30	В	17	Ап. Андроника з 70-ти, Юнії, Стефана архіеп. Конст.
31	С	18	Муч. дів: Александри, Текуси, Фаїни, Клавдії, Юлії

6. Георгія (Юрія). УЄ Луки 12: 2-12. Літ. Ап. Дії 12: 1-11. Івана 15-23, 16: 1-2.
18. Вознесення. УЄ Марка 16: 9-20. Літ. Дії 1: 1-12, Луки 24: 36-53.
29. День Св. Духа. Літ. Ап. Ефесян 5: 9-19. Єв. Мат. 18: 10-20.

ЗАПИСКИ НА ТРАВЕНЬ

У переписі населення зазначуйте свою українську народність, а українську мову своєю рідною мовою.

Латинські свята в 1961 році

Новий Рік — 1 січня в неділю.
Трьох Царів — 6 січня в пятницю.
Попелець — 15 лютого в середу.
Благовіщення — 25 березня в суботу.
Великдень — 2 квітня.
Вознесення — 11 травня в четвер.
Зелені Свята — 21 травня в пятницю.
Неділя св. Тройці — 28 травня.
Божого Тіла — 1 червня в четвер.
Петра і Павла — 29 червня в четвер.
Успення Пресв. Богородиці — 15 серпня в вівторок.
Різдво Богородиці 8 вересня в пятницю.
Всіх Святих — 1 листопада в середу.
Непорочне Зачаття — 8 грудня в пятницю.
Різдво Христа — 25 грудня в понеділок.

Голоси — Рядові Неділі — Рядові Утренні Євангелії

Рядові Голоси — „Голос" в церковнім Богослуженню, це мельодія, або кілька мельодій, що на якусь одну неділю припадають. Таких Голосів, або голосових груп є 8, і бересь їх по черзі одної неділі один Голос, другої другий і т. д. Коли скінчиться 8-ий, то дальша неділя має знов 1-ий Голос.

Тому, що Голоси беруться чергою один за другим, вони звуться Голоси Рядові. Перший рядовий Голос в році починається завсіди від 2-ої Неділі по Зелених Святах і так голоси йдуть, повторяючись аж до 5-ої Неділі Великого Посту.

(Продовження на XVII стор.).

ЧЕРВЕНЬ -- JUNE

1961 — має 30 днів — 1961

Звич. Кал. н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	Ч	19	**Травень.** Свщмч. Патрикія еп., муч. Акакія, Менандра
2	П	20	Мч. Талалея, Олександра, Никити, Івана, Йосифа
3	С	21	Рівноап. Константина і Єлени, преп. Касіяна
			Нед. І. Всіх Святих. Гол. 8. УЄ І. Літ. Жид. 11: 33-40, 1-2. Св. Мат. 10: 32-33, 37-38, 19: 27-30.
4	Н	22	**Нед. 1 по Зел. Святах. Всіх Святих.** Муч. Весилиска
5	П	23	Преп. муч. Михаїла Чорноризця, Леонтія еп.
6	В	24	Преп. Симеона Дивногорця, Микити Стовпника
7	С	25	3-те знайдення голови Івана Хрест., муч. Келестина
8	Ч	26	Ап. Карпа й Алфея з 70-ти, муч. Аверкія і Єлени
9	П	27	Свящмч. Терапонта Серб., преп. Нила, муч. Теодори
10	С	28	Преп. Микити іспов. еп. Халкид., Ігнатія еп.
			Нед. 2. Гол. І. УЄ 2. Літ. Рим. 2: 10-16. Матея 4: 18-23
11	Н	29	**Нед. 2 по Зел. Святах.** Преп. Теодосії діви
12	П	30	Преп. Ісаакія, муч. Наталії
13	В	31	Ап. Ерма з 70-ти, муч. Ермея воїна, муч. Маґа волхва
14	С	1	**Червень.** Муч. Юстина философа, преп. Агапита
15	Ч	2	**Івана Сучавського,** Никифора іспов. патр. Царгород.
16	П	3	Муч. Лукіяна і з ним Клавдія, Ігнатія, Павла
17	С	4	Митрофана патр. Царгор., Марти і Марії, Софії
			Нед. 3. Гол. 2. УЄ 3 Літ. Рим. 5: 1-10. Матея 6: 22-33.
18	Н	5	**Нед. 3 по Зел. Святах.** Бл. Константина митр. Київ.
19	П	6	Висаріона Єгипетського, преп. Іларіона
20	В	7	Муч. Теодота Анкирського, муч. Киріякії, Калерії
21	С	8	Ефрема патр. Антіохій., еп. Тсодора, мч. Теофана
22	Ч	9	Кирила архіеп. Алексан., муч. Теклі, Марти і Марії
23	П	10	Преп. Силуана схимонаха Печерського, Тимофія
24	С	11	† Ап. Вартоломея, муч. Александра й Антоніни
			Нед. 4. по Зел. Святах. Гол. 3. УЄ 4. Літ. Рим. 6: 18-23. Мат. 8: 5-13.
25	Н	12	**Нед. 4 по Зел. Святах.** Преп. Онуфрія Великого
26	П	13	Св. Мч. Акилини, пр. Анни і сина Івана
27	В	14	Смерть кн. Мстислава, прор. Єлисея, Методія патр.
28	С	15	Прор. Амоса, муч. Віта, Модеста, преп. Крискентії
29	Ч	16	Преп. Тихона, муч. Тигрія пресвитеря, Евтропія четця
30	П	17	Муч. Мануїла, Савела й Ізмаїла

15. Івана Сучавського. УЄ Ів. 20: 1-10. Літ. 2 Петра 3: 1-18. Єв. Івана 19: 25-27 і 21: 24-25.

Посилайте своїх дітей на літні курси українознавства. Це буде для них і відпочинок і наука.

Голоси — Рядові Неділі — Рядові Утренні Євангелії

(Продовження з XV стор.)

Рядові Неділі — Перша неділя по Зелених Святах називається Першою Рядовою Неділею і від неї числяться всі дальші. З Рядовими Голосами й Утренніми Євангеліями вони йдуть аж до пятої неділі Великого Посту, а з Апостолами і Євангеліями Служби Божої до послідних неділь перед Різдвом, а з деякими змінами до неділі перед неділею Митаря і Фарисея. Отже при кожній неділі зазначено, яка це чергова неділя, який тоді Голос (Гол. або Г.), яке Утренне Євангеліє (Утр. Єв., або УЄ), та який Апостол і Євангеліє на Службі Божій.

Утренні Євангелії — Кожна неділя посвячена памяти Христового Воскресення, отже на недільній Утрени завсіди читається Євангеліє про Воскресення Христа (Воскресне Євангеліє). Таких Євангелій є 11. Вони також звуться Рядовими Утренними, чи Воскресними Євангеліями. Перше з них припадає завсіди на 1-шу Рядову Неділю, отже на Неділю Всіх Святих, що зараз по Зелених Святах. На 11-ту Рядову Неділю припадає 11-те Утренне Євангеліє, а на 12-ту знов 1-ше. Впарі з Утренними Євангеліями йдуть Євангельські Стихири на Утрени перед Славословієм.

Свята — Свята мають свій окремий лад, отже можуть мати своє окреме Утренне Євангеліє, свій Апостол і Євангеліє на Службі Божій. Коли свято випаде в неділю, то деколи береться Апостол та Євангеліє і Неділі і Свята.

Окремий лад поза Рядовим маємо від Неділі Митаря і Фарисея до Зелених Свят.

ЛИПЕНЬ -- JULY

1961 — **має 31 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	18	**Червень.** Преп. Леонтія Печер., муч. Леонтія, Іпатія
			Нед. 5 по Зел. Св. Гол. 4. УЄ 5. Літ. Рим: 10: 1-10. Мат. 8: 23-34, 9:1.
2	Н	19	**Нед. 5 по Зел. Святах.** † Ап. Юди брата Господнього
3	П	20	Сщмч. Методія, Угодники Волинської Землі
4	В	21	Муч. Юліяна Тарсійського, преп. Юлія пресвитера
5	С	22	Свщмч. Евсенія, муч. Галактіона, муч. Юліянії
6	Ч	23	Муч. Агрипини, муч. Евстахія, Гая, Урбана
7	П	24	**Різдво Івана Хрестителя.** Муч. Орентія
8	С	25	Преп. Февросії, Леоніди, Ливії
			Нед. 6 по Зел. Святах. Гол. 5. УЄ 6. Літ. Рим. 12: 6-14. Мат. 9: 1-8.
9	Н	26	**Нед. 6 по Зел. Святах.** Преп. Давида Солун., Ів. еп. Гот.
10	П	27	Преп. Симеона страннопріємця, блаж. Мартина
11	В	28	Преп. Сергія і Гермона, преп. Івана Дамаскина
12	С	29	**ПЕТРА і ПАВЛА — АПОСТОЛІВ**
13	Ч	30	Собор 12 Апостолів, муч. Михаїла, Мелітона, Петра
14	П	1	**Липень.** Св. Косми і Даміяна безср., **Антонія римл.**
15	С	2	Полож. ризи Діви Марії у Влах., Ювеналія патр. Єрус.
			Нед. 7 по Зел. Святах. Гол. 6. УЄ 7. Літ. Рим. 15: 1-7. Мат. 9: 27-35.
16	Н	3	**Нед. 7 по Зел. Святах.** Муч. Акинта, Марка
17	П	4	Андрея архіеп. Критського, муч. Теодота і Теодотії
18	В	5	† Преп. Атанасія Атон., преп. Лампада, муч. Анни
19	С	6	Преп. Сисоя схим. Печер., муч. Лукії, муч. Ісавра
20	Ч	7	Преп. Томи Малеїна, Акакія Синай., муч. Германа
21	П	8	Влкмуч. Прокопія, св. Теодосії
22	С	9	Свщмч. Панкратія еп., муч. Андрея, Андрея і Прова
			Нед. 8 по Зел. Святах. Гол. 7. УЄ 8. Літ. І Кор. 1: 10-18. Мат. 14: 14-22.
23	Н	10	**Нед. 8 по Зел. Святах.** † Преп. Антонія Печерського
24	П	11	Смерть української кн. Ольги, муч. Евфимії
25	В	12	Муч. Прокла й Іларія, преп. Михаїла, св. Вероніки
26	С	13	Собор архан. Гавриїла, преп. Стефана Санаїта
27	Ч	14	Ап. Якили з 70 і жінки його Прискили, мч. Онисима
28	П	15	† **Володимира Великого, князя України**
29	С	16	Свщмч. Атиногена, муч. Юлії діви, муч. Павла і сестер
			Нед. 9 по Зел. Святах. Гол. 8. УЄ 9. Літ. І Кор. 3: 9-17. Мат. 14: 22-34.
30	Н	17	**Нед. 9 по Зел. Святах.** Влмч. Марини, преп. Леоніда
31	П	18	Івана і Памви затв. Печерських, муч. Еміліяна

7. Різдво Івана Хрестителя. УЄ Луки 1: 24-25, 56-57, 76-80. Літ. Рим. 13: 11-14, 14: 1-4. Луки 1: 1-25, 57-68, 76-80.

12. Петра і Павла — Апостолів. УЄ Ів. 21: 15-25. Літ. 2 Кор. 11: 21-33, 12: 1-9. Мат. 16: 13-19.

28. Вол. Вел. УЄ Ів. 10-9-16, Літ. Гал. 1: 11-19. Єв. Ів. 10: 1-9.

ЗАПИСКИ НА ЛИПЕНЬ

Візьміть участь 8-9 липня у всеукраїнських святкуваннях у Вінніпеґу з нагоди відслонення Памятника Шевченкові на площі Манітобського Парляменту.

Євангелії й Апостоли на важніші потреби

На Хрещенню — Мат. 28: 16—20; Рим. 6: 3—11.

На Вінчанню — Ів. 2: 1—11; Ефес. 5:

На Похороні старших — Ів. 5: 24—30, Сол. 4: 13—17.

На Похороні дітей — Ів. 6: 35—39, 1 Корин. 15: 39—45.

На освяченню церкви — Ів. 10: 22—28; Жид. 3: 1—4.

В посуху — Мат. 16: 1—6; Яков 5 7—9, 17—18.

В слоту — Мат. 7: 7—11; Рим. 8: 22—27.

В слабостях — Луки 4: 37—44; Жид. 12: 6—13.

На всяке прошення — Мат. 7: 7—11; Филип. 4: 4—9 (те саме, що на Цвітну Неділю).

Над слабим — Мат. 8: 28—34, або 17: 14—18, або Мар. 5: 1—20, або 9: 17—31, або Луки 9: 37—43.

Мале освячення води — Ів. 5: 1—4 Жид. 2: 11—18.

Освячення води на Йордан — Мар 1: 9—11; 1 Кор. 10: 1—4. Тоді ж читання (Парамеї) 1) Ісаії 35: 1—10; 2) Ісаії 55: 1—13; 3) Ісаії 12: 3—6.

СЕРПЕНЬ — AUGUST

1961 — **має 31 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	В	19	**Липень.** Преп. Макрини, сестри Василія Великого
2	С	20	†! **Ілії Пророка,** Знайдення мощ. Атанасія ігум. Берес.
3	Ч	21	Преп. Симеона і Івана, преп. Онуфрія й Онисима Печ.
4	П	22	Рівноап. Марії Магдалини, **свщмч. Фоки**
5	С	23	Муч. Трохима, Теофіла і 13 з ними, Віталія еп., Анни
			Нед. 10 по Зел. Святах. Гол. І. УЄ 10. Літ. І Кор. 4: 9-16. Мат. 17: 14-23.
6	Н	24	**Нед. 10 по Зел. Святах.** † Муч. Бориса й Гліба
7	П	25	Успення правед. Анни, Олимпіяди діяконеси
8	В	26	Преп. Мойсея чудотв. Печер., свщмч. Ермолая
9	С	27	Влмч. Пантелеймона, преп. Наума, Анфіси ігуменії
10	Ч	28	Ап. з 70-ти Прохора, Никафора, Тимона і Пармена
11	П	29	Муч. Калиника, Серафини діви
12	С	30	Ап. з 70-ти: Сили й Силуана, Крискента, Епенета
			Нед. 11 по Зел. Святах. Гол. 2. УЄ. ІІ. Літ. 1 Кор. 9: 2-12. Мат. 18: 23-35
13	Н	31	**Нед. 11 по Зел. Святах.** Прав. Евдокима Кап.
14	П	1	**Серпень. — Хрещення України, Початок Спасівки**
15	В	2	Перенес. мощів первмч. Стефана, блаж. Василія
16	С	3	Преп. Ісаакія, Дальмата, Фавста, преп. Косми
17	Ч	4	Сім молодців в Ефезі сплячих: Мартиніяна і др.
18	П	5	Муч. Евсигнія, Кандидія, Василиска, Кантидіяна
19	С	6	**ПРЕОБРАЖЕННЯ — СПАСА.** Теоктиста еп. Чернигів.
			Нед. 12 по Зел. Святах. Гол. 3. УЄ І. Літ. І Кор. 15: 1-11. Мат. 19: 16-26.
20	Н	7	**Нед. 12 по Зел. Святах.** Прпмч. Дометія, преп. Пимена
21	П	8	Преп. Еміліяна ісповід., преп. Григорія іконописця
22	В	9	† Ап. Матея, муч. Юліяна, Івана, Маркіяна, Фотія
23	С	10	Муч. архидіякона Лаврентія, Сикста еп., Романа муч.
24	Ч	11	Прмч. Василія і Теодора Печ., преп. Федора
25	П	12	Муч. Фотія, Памфила, Капитана, Аникити
26	С	13	Преп. Максима іспов., Іполита, муч. Конкордії
			Нед. 13 до Зел. Святах. Гол. 4. УЄ 2. Літ. І Кор. 16: 13-24. Мат. 21: 33-42.
27	Н	14	**Нед. 13 по Зел. Святах.** Перен. мощей преп. Теод. Печ.
28	П	15	**УСПЕННЯ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ,** преп. Харитона
29	В	16	і Нерукотв. Образ Ісуса Христа, мучен. Діомида
30	С	17	Преп. Алипія іконоп. Печер., муч. Мирона, Филипа
31	Ч	18	Муч. Флора і Лавра, муч. Юліянії, муч. Серапіона

2. Іллі Пророка. УЄ Луки 3: 22-30. Літ. Ап. Якова 5: 10-20. Луки 4: 22-30.
19. Преображення — Спаса. УЄ Луки 9: 28-36. Літ. Ап. 2 Петра 1: 10-19. Матея 17: 1-9.
28. Успення Богородиці. УЄ Луки 1: 39-49. Літ. Ап. Фил. 2. 5-11. Єв. Луки 10: 38-42, 11: 27-28.

ЗАПИСКИ НА СЕРПЕНЬ

Підтримуйте Взаїмну Поміч, українську асекураційну інституцію в Канаді, що була заснована визначними українськими громадськими діячами для обслуги нашого народу в Канаді.

ЗАГАЛЬНІ АПОСТОЛИ СВЯТИМ

Богородиці — Филип. 2: 5—11.

Ангелам — Жид. 2: 2—10.

Апостолам — 1 Кор. 4: 9—16.

Пророкам — 1 Кор. 14: 20—25.

Святителям — Жид. 13: 17—21.

Преподобним — Галат. 5: 22—6: 2.

Мученикам — 2 Тим. 2: 1—10.

Ісповідникам — Єфес. 6: 10—17.

ЄВАНГЕЛІЇ РЯДОВІ НА УТРЕНИ

(Воскресні), які при неділях зазначені лише числами.

1. Матея 28: 16—20.
2. Марка 16: 1—8.
3. Марка 16: 9—20.
4. Луки 24: 1—12.
5. Луки 24: 12—35.
6. Луки 24: 36—53.
7. Івана 20: 1—10.
8. Івана 20: 11—18.
9. Івана 20: 19—31.
10. Івана 21: 1—14.
11. Івана 21: 15—25.

ВЕРЕСЕНЬ -- SEPTEMBER

1961 — **має 30 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	19	**Серпень.** Муч. Андрея Стратилата і з ним **2593 муч.**
2	С	20	Прор. Самуїла, муч. Севіра, Мемнона і 37 з ним
			Нед. 14 по Зел. Святах. Гол. 5. УЄ 3. Літ. 2 Кор. 1:21-24, 2:1-4, Мат. 22:1-14.
3	Н	21	**Нед. 14 по Зел. Святах.** Преп. Аврамія, ап. Тадея з 70
4	П	22	Муч. Агатоника, Зотика, Теопремія
5	В	23	Свщмч. Іринея, еп. Ліон., Калиника патр. Царгород.
6	С	24	Перенес. мощів Петра, митр. Київ., свящмч. Евтихія
7	Ч	25	Ап. Тита з 71-ти, ап. Вартоломея, св. Евлогія Едесь.
8	П	26	Муч. Адріяна і Наталії, прп. Тифоя
9	С	27	Преп. Пімена пост. печер., Осії, преп. Сави, мч. Анфісси
			Нед. 15 по Зел. Святах. Гол. 6. УЄ 4. Літ. 2 Кор. 4:6-15. Мат. 22:35-46.
10	Н	28	**Нед. 15 по Зел. Святах.** Знайдення мощів Йова Поч.
11	П	29	Усікн. голови Івана Хрест., муч. Анастасії
12	В	30	Св. Александра, Івана і Павла патр. Царгородського
13	С	31	Полож. пояса Богородиці, Івана митр. Київського
14	Ч	1	**Вересень.** Початок Церк. Року, преп. Симеона Стовп.
15	П	2	Муч. Маманта, Івана пост. патр. Царгороду
16	С	3	Свщмч. Антима еп. Никомед., Теофіла, Доротея
			Нед. 16 по Зел. Святах. Гол. 7. УЄ 5. Літ. 2 Кор. 6:1-10, Мат. 25:14-30.
17	Н	4	**Нед. 16 по Зел. Святах.** Свщмч. Вавили еп. Антіох.
18	П	5	Правед. Захарії і Єлисавети, муч. Раїси
19	В	6	Чудо Архистр. Михаїла в Хонах, преп. Архипа, Давидэ
20	С	7	Предпразд. Різдва Богородиці, муч. Макарія Канів.
21	Ч	8	**РІЗДВО ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ.** Муч. Руфа
22	П	9	Св. Богоот. Якима й Анни, муч. **Северіяна, Теодосія**
23	С	10	Муч. Минодори, Митродори й Нимфодори. Пулхерії
			Нед. 17. Гол. 8. УЄ 6. Літ. Галат. 6:11-18 і Кор. 6:16-18. 7:1. Івана 3:13-17 і Мат. 15:21-28.
24	Н	11	**Нед. 17 по Зел. Святах.** Преп. Теодори Олексан.
25	П	12	Свщмч. Автонома, муч. Юліянії, преп. Атанасія
26	В	13	Предпраз. Воздвиження Чес. Хреста. Свщмч. Корнилія
27	С	14	**ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА ГОСПОД.**
28	Ч	15	Влкмч. Никити, муч. Порфирія, Максима і Федота
29	П	16	Влмч. Евтимії, Кипріяна, митр. Состена, Віктора
30	С	17	Муч. Віри, Надії і Любови і матери їх Софії, Лукії

21. Різдво Богородиці. УЄ Луки 1: 39-49, 56. Літ. Ап. Филипа 2: 5-11. Луки 10: 38-42, 11: 27-28.

27. Воздвиження Чесного Хреста. УЄ Івана 12: 28-36. Літ. 1: 18-24. Івана 19: 6-11, 13-20, 25-28, 30-35.

ЗАПИСКИ НА ВЕРЕСЕНЬ

Посилайте своїх дітей до середніх шкіл та університетів. Заохочуйте їх вписуватись на українські курси всюди, де такі курси існують.

ЄВАНГЕЛІЇ НА СТРАСТЯХ В СТРАСТНИЙ ЧЕТВЕР

1. Івана 13: 31 до 18: 1.
2. Івана 18: 1—28.
3. Матея 26: 57—75.
4. Івана 18: 28—19: 1—16.
5. Матея 27: 3—32.
6. Марка 15: 16—32.
7. Матея 27: 34—54.
8. Луки 23: 32—49.
9. Івана 19: 25—37.
10. Марка 15: 43—47.
11. Івана 19: 38—42.
12. Матея 27: 62—66.

ЗА УПОКОЙ ЄВАНГЕЛІЯ Й АПОСТОЛИ

В понеділок — Ів. 5: 17—24; Рим. 14: 6—9.

Вівторок — Ів. 5: 24—30; 1 Кор. 15: 39—45.

Середу — Ів. 6: 35—39; 2 Кор. 5: 1—10.

Четвер — Ів. 6: 40—44; 1 Кор 15: 20—28.

Пятницю — Ів. 6: 48—54; 1 Кор. 15: 47—57.

Суботу — Ів. 5: 24—30; 1 Солун. 4: 13—17.

ЖОВТЕНЬ -- OCTOBER

1961 — **має 31 днів** — **1961**

Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
			Нед. 18. Гол. І. УЄ 7. Літ. Гал. 2: 16-20 і 2 Кор. 9: 6-11, Марка 8: 34-38, 9: 1 і Лука 5: 1-11.
1	Н	18	**Вересень. Нед. 18 по Зел. Святах.** Преп. Евменія
2	П	19	Муч. Трохима, муч. Зосима
3	В	20	Влкмч. Евстафія Плакиди, з ним Теопістії, Агапія
4	С	21	Ап. Кондрата з 70-ти, преп. Даниїла, муч. Іпатія
5	Ч	22	Преп. ОО. в печерах Антонія, свщмч. Фоки еп. Син.
6	П	23	Зачаття Івана Хрестителя, муч. Андрея
7	С	24	Рівноап. Теклі, Копрія, Никандра, Стефана, Давида
			Нед. 19 по Зел. Св. Гол. 2. УЄ 8. Літ. 2 Кор. 11: 31-33, 12: 1-9. Лука 6: 31-36.
8	Н	25	**Нед. 19 по Зел. Святах.** Преп. Евфросинії Александра
9	П	26	† Івана Богослова, муч. Хири, прав. Гедона судді
10	В	27	Муч. Калістрата і 49 воїнів, преп. Саватія
11	С	28	† Преп. Харитона, муч. Марка, Александра, Алфея
12	Ч	29	Преп. Киріяка і Теофана Милостивого, муч. Петронії
13	П	30	Михаїла митр. Київ., смч. Григорія Вірменського
14	С	1	Жовтень. **ПОКРОВ БОГОРОДИЦІ.** Ап. Ананії з 70-ох
			Нед. 20 по Зел. Св. Гол. 3. УЄ 9. Літ. Гал. 1: 11-19. Лука 7: 11-16.
15	Н	2	**Нед. 20 по Зел. Святах.** Андрея Христа ради юрод.
16	П	3	Преп. Діонисія затв. Печер., свщм. Діонисія
17	В	4	Свщмч. Еротея, Володимира Новгор., преп. Еладія
18	С	5	Муч. Харитини, преп. Даміяна Печер., святит. Петра
19	Ч	6	Ап. Тома з 70-ти, муч. Макарія, муч. Еротиїди
20	П	7	Муч. Сергія і Вакха, Сергія Печер., Юліяна
21	С	8	Преп. Пелагії, Таїси, св. Пелагії Антіохійської
			Нед. 21 по Зел. Св. Гол. 4. УЄ 10. Літ. Гал. 2: 16-20. Лука 8: 5-15.
22	Н	9	**Нед. 21 по Зел. Святах.** † Ап. Якова Алфеєвого з 12-ти
23	П	10	Муч. Евлампія й Евлампії, Собор угод. Волинських
24	В	11	Ап. Филипа з 70, Теофана пост. Печер., Теофана еп.
25	С	12	Муч. Прова, Тараса, Косми, Андроника, Косми
26	Ч	13	Муч. Карпа, преп. Вениямина, преп. Никити іспов.
27	П	14	Преп. Параскевії Серб., Николая Печер., мч. Назарія
28	С	15	Преп. Евтимія Нового, муч. Лукіяна, преп. Савина
			Нед. 22 по Зел. Св. Гол. 5. УЄ 11. Літ. Гал. 6: 11-18. Лука 16: 19-31.
29	Н	16	**Нед. 22 по Зел. Святах.** Муч. Лонгина сотника
30	П	17	Прор. Осії, Андрея Крит., ОО. 7 Всел. Собору
31	В	18	† Ап. Луки з 70, преп. Юліяна пуст., Йосифа ігумена

14. Покров Богородиці. УЄ Луки 1: 39-49, 56. Літ. Жид. 9: 1-7
Єв. Луки 10: 38-42, 11: 27-28.

ЗАПИСКИ НА ЖОВТЕНЬ

Жовтень — це місяць української книжки і преси. Подбайте про свою домашню бібліотеку. Збагачуйте її добрими новими книжками. Нехай у вашій бібліотеці не забракне "Кобзаря" Тараса Шевченка.

Читання з Старого Завіту на Всеночнім (Парамеї)

На Всеночнім на більші свята бувають Читання (Паремії, Парамеї) з Старого Завіту, отже тут подаємо, які коли береться.

Та поки що треба зробити такі уваги:

В Старім Завіті, що є старо-словянською мовою, перші пять книг звуться: 1. **Битіе,** 2. **Исход,** 3. **Левит,** 4. **Числа,** 5. **Второзаконіе.** А в Біблії виданій українською мовою (Видання Брит. Т-ва) ті самі книги зовуться: 1-ша книга Мойсея, 2-га книга Мойсея, 3-та книга Мойсея, 4-та книга Мойсея і 5-та книга Мойсея. Отже і в зазначуванню Парамей будемо звати ті книги Книгами Мойсеєвими.

Старословянський біблійний поділ має також **Чотири Книги Царства,** а в українській мові ті чотири Книги зовуться: Перва Книга Самуїлова, Друга Книга Самуїлова, Перва Книга Царів, Друга Книга Царів. Коротко взявши, то в церк.-слов. є: 1-ша Книга Царств, 2-га Царств, 3-та Царств і 4-та Царств. А в укр. тексті те саме має заголовки: 1-ша Самуїла, 2-га Самуїла, 1-ша Царств, 2-га Царств. Цего послідного ми також будемо держатись в зазначуванню.

Ще кілька уваг щодо скорочень:

1М, 2М, 3М — це Перша Книга Мойсея, Друга і т. д.

Іс. — Ісаія, Єр — Єремія, Ез. — Езекиїл, Прип. — Приповістки Соломона, Ек. — Екклезіяст і др. подібно.

Отже хто вважно перегляне заголовки Старого Завіту, той буде знати, до чого скорочення відноситься.

Рожд. Пресв. Богор. — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11.

Воздв. Ч. Хр. — 1) 2М 15: 22—27, 16: 1. 2) Прип. 3: 11—18. 3) Іс. 60: 11—16.

Покров Пр. Богор. — як на Рожд. Пресв. Богородиці.

Димитрія — 1) Іс. 63: 15—19; 64: 1—5, 8—9. 2) Єр. 2: 2—12. 3) Прем. 4: 7—15.

Михаїла — 1) Іс. Навина 5: 13—15. 2) Сул. 6: 2—7, 11—24. 3) Іс. 14: 7—20.

(Продовження на XXVII стор.).

ЛИСТОПАД -- NOVEMBER

1961 — **має 30 днів** — **1961**

Дні Звич.	Кал.н.с. тижня Церк.	Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	19	**Жовтень.** Блаж. Клеопатри і Івана, Евсевія діякона
2	Ч	20	Велкмч. Артемія, преп. Матрони, св. Герасима, Евора
3	П	21	Преп. Іларіона Великого, Іларіона Печерського
4	С	22	Рівноап. Аверкія еп. Еропольського, св. Івана
			Нед. 23 по Зел. Св. Гол. 6. УЄ 1. Літ. Єф. 2:4-10. Лука 8:26-39.
5	Н	23	**Нед. 23 по Зел. Святах.** Ап. Якова брата Госп. з 70-ти
6	П	24	Преп. Арети, Сисоя і Теофіла Печерського
7	В	25	Муч. Маркіяна і Мартирія, св. Таїти, муч. Анастасія
8	С	26	**ДИМИТРІЯ ВЕЛИКОМУЧЕНИКА.** Преп. Теофіли
9	Ч	27	Муч. Нестора, преп. Нестора укр. Літописця
10	П	28	Муч. Терентія й Неоніли та дітей їх, муч. Параскеви
11	С	29	Прпмч. Анастасії Римлянки, преп. Аврамія, Милютина
			Нед. 24 по Зел. Св. Гол. 7. УЄ 2. Літ. Єф. 2:14-22. Лука 8:41-56.
12	Н	30	**Нед. 24 по Зел. Святах.** Муч. Зиновія і Зиновії
13	П	31	Преп. Спиридона і Никодима Печерського
14	В	1	**Листопад.** Косми і Даміяна чудотв. і матері Теодотії
15	С	2	Муч. Акиндина, Пигасія Печер., ап. Стахія
16	Ч	3	Мч. Акепсима еп., Пигасія, мч. Домни. прп. Маркіяна
17	П	4	Преп. Йоаникія Вел., Ахили Печер., мч. Никандра
18	С	5	Муч. Галактіона й Епістимії, ап. з 70-ти Ерма, Гая
			Нед. 25 по Зел. Св. Гол. 8. УЄ 3. Літ. Єф. 4:1-6. Лука 10:25-37.
19	Н	6	**Нед. 25 по Зел. Святах.** Павла архіеп. Царгородського
20	П	7	Св. 33 муч. в Мелитині, Ісихія, Єрона
21	В	8	**СОБОР АРХИСТР. МИХАЇЛА і др. Ангелів**
22	С	9	Онисифора ісп. Печер., Матрони Царгор., мч. Маври
23	Ч	10	Ап. з 70-ти Ереста еп., Олимпа, Родіона, Мілія
24	П	11	Муч. Мини, преп. Теодора Студита, Стефаніди
25	С	12	Св. Івана Милостивого патр. Алексан., преп. Ніла
			Нед. 26 по Зел. Св. Гол. 1. УЄ 4. Літ. Єф. 5:9-19. Лука 12:16-21.
26	Н	13	**Нед. 26 по Зел. Святах.** † Івана Золотоустого
27	П	14	† Ап. Филипа з 12-ти, Григорія, арх. Тесалона, Палами
28	В	15	**Початок Пилипівки.** Муч. Гурія, Самона й Авіва
29	С	16	Ап. Єван. Матея, Фулвіяна, Сергія
30	Ч	17	Григорія еп. і чудотв. Неокесарії, преп. Никона чуд.

8. Димитрія Великомученика. УЄ Мат. 10: 16-22. Літ. 2 Тим. 2: 1-10 Івана 15: 17-27 і 16: 1-2.

21. Собор Архистратига Михаїла. УЄ Мат. 13: 24-30. Літ. Жид. 2: 2-10. Луки 10: 16-21.

Пилипівка починається 27 листопада.

ЗАПИСКИ НА ЛИСТОПАД

Беріть участь в осінніх з'їздах Союзу Українців Самостійників і наших виховавчих інституцій. Самопошана, самодіяльність і самостійність це основні ідеї-гасла самостійницьких організацій.

(Продовження з XXV стор.)

Введення — 1) 2М 40: 1—5, 9—10, 16, 34—35. 2) 1 Цар. 7: 51; 8: 1, 3—7, 9—11. 3) Ез. 43: 27; 44: 1—4.

Николая — 1) Прип. 10: 7, 6, 3: 13—16; 8: 34—35. 2) Прип. 10: 31—32; 11: 1—2, 4, 3, 5—12. 3) Прем. 4: 7—15.

Нед. пер. Рожд. — 1) 1М 14: 14—20 2) 5М 1: 8—11, 15—17. 3) 5М 10: 14—21.

Нов. Рік Вас. — 1) 1М 17: 1—2, 4—8, 3, 9—12, 14. 2) Прип. 8: 22—30. 3) Прип. 10: 31—32; 11: 1—2, 4, 3, 5—12.

Йордан, Водосвяття — 1) Іс. 35: 1—10. 2) Іс. 55: 1—13. 3) Іс. 12: 3—6. Тоді ж Апостол 1 Кор. 10: 1—4. Єв. Мар. 1: 9—11.

Трох Святих — 1) 5М 1: 8—11, 15—17. 2) 5М 10: 14—21. 3) Прем. Солом. 3: 1—9.

Стрітення — 1) 2М 13: 1—16. 2) Іс. 6: 1—13. 3) Іс. 19: 1—21.

Благовіщення (на Вечірни) — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11. — На Літ. 1) 2М 3: 1—8. 2) Прип. 8: 22—30.

Юрія — 1) Іс. 43: 9—14. 2) Прем. 3: 1—9. 3) Прем. 4: 7—15.

Рожд. Ів. Хрест. — 1) 1М 21: 1—8. 2) Суд. 13: 1—21. 3) Мал. 4: 1—6.

Ілії — 1) Цар. 17: 1—16. 2) 1 Цар. 18: 1—21. 3) 1 Цар. 19: 4—16.
Ап. — Апостол.
2) 2М 33: 11—23; 34: 4—6, 8. 3) 1 Цар. 19: 3—9, 11—13, 15—16.

Усп. Богор. — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11.
кіння Голови, та дальше з Голови 13-ої

ГРУДЕНЬ — DECEMBER

1961 — **має 31 днів** — **1961**

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	18	**Листопад.** Муч. Платона, Романа, Варула
2	С	19	Прор. Авдія, преп. Варлаама Київо-Печер., мч. Романа
			Нед. 27 по Зел. Св. Гол. 2. УЄ 5. Літ. Єф. 6: 10-17. Лука 13: 10-17.
3	Н	20	**Нед. 27 по Зел. Святах.** Преп. Григорія Декаполита
4	П	21	**УВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ**
5	В	22	**Ап. Филимона й Архипа та муч. Апфії і Кикилії**
6	С	23	Амфілоха еп. Іконії, еп. Теодора Антіохії
7	Ч	24	Влкмч. Катерини і з нею Августи, Порфирія, пр. Луки
8	П	25	Климента еп. Риму, Мартиніяна діякона.
9	С	26	Преп. Якова пуст., Алипія стовп., преп. Никона
			Нед. 28 по Зел. Св. Гол. 3. УЄ 6. Літ. Кол. 1: 12-18. Лука 14: 16-24.
10	Н	27	**Нед. 28 по Зел. Святах.** Муч. Якова Перс., преп. Романа
11	П	28	Прмуч. Стефана Нового, муч. Іринарха, Василія
12	В	29	Муч. Парамона і з ним 270, преп. Нектарія Печер.
13	С	30	† Ап. Андрея Первозванного, Фрумента арх. Індій.
14	Ч	1	**Грудень.** Прор. Наума, Филарета милост., Онисима
15	П	2	Прор. Аввакума, Атанасія затвор. Печерського
16	С	3	Прп. Софонії, Сави, свщм. Теодора еп. Ал., Івана мов.
			Нед. 29 по Зел. Св. Гол. 4. УЄ 7. Літ. Кол. 3: 4-11. Лука 17: 12-19.
17	Н	4	**Нед. 29 по Зел. Святах.** Вмч. Варвари і з нею Юліянії
18	П	5	Преп. Сави Освящ., Гурія арх., муч. Філотея
19	В	6	**НИКОЛАЯ МИР. ЛИК. ЧУДОТВОРЦЯ.** Блаж. Максима
20	С	7	Амврозія еп. Медіоляну, Івана Печер., преп. Павла
21	Ч	8	Преп. Потапія ап. з 70-ти, Сотена, Аполоса
22	П	9	**ЗАЧАТТЯ БОГОРОДИЦІ ВІД СВ. АННИ.** Пр. Самуїла
23	С	10	Муч. Мини, Ермогена, Маріяна, Евграфа, Йосифа
			Нед. Праотців. Гол. 5. УЄ 8. Літ. Кол. 3: 4-11. Лука 14: 16-24.
24	Н	11	**Нед. Праотців.** Преп. Даниїла стовп., Луки мч.
25	П	12	Преп. Спиридона еп. Триміф., Олександра Єрус.
26	В	13	Муч. Авксентія, муч. Евстратія, Евгена й Ореста
27	С	14	Муч. Тирса, Левкія, Калиника, муч. Аріяна і Теотиха
28	Ч	15	Свящмч. Елевтерія й Апфії, преп. Павла, Сузани
29	П	16	Прор. Аггея, блаж. Теофанії, муч. Марина
30	С	17	Прор. Даниїла й Ананії, Азарії і Мисаїла, муч. Якха
			Нед. Св. ОО. Гол. 6. УЄ 9. Ап. Жид. 11: 9-10, 17-23, 32-40. Єв. Мат. 1: 1-25.
31	Н	18	**Нед. Св. Отців.** Муч. Севастіяна і воїнів його

4. Введення Богородиці в Храм. УЄ Луки 1: 39-49. Літ. Ап. Жид. 9: 1-7. Єв. Луки 10: 38-42, 11: 27-28.
19. Миколая Чудотворця. УЄ Ів. 10: 9-16. Літ. Жид. 13: 17-21. Єв. Луки 6: 7-17-23.
22. Зачаття Богородиці. Літ. Гал. 4: 22-31. Луки 8: 16-21.

ЗАПИСКИ НА ГРУДЕНЬ

Святкуйте Різдвяні Свята за стародавньою нашою традицією. Наші святочні звичаї це частина нашої багатої народної культури.

(Продовження з XXVII стор.)

Цвіт. Неділя — 1) 1М 49: 1—2, 8—12. Петра 1: 13—19. 3) 1 Пос. ап. Петра 2.

Діян., або Ді. — Діяння Апостолів.

Гол., або Г. — Голос.

Утр. Єв., або УЄ — Утренне Євангеліє.

Літ. — Літургія, або Литургія, отже Служба Божа.

1 Кор. — Перше до Коринтян.

2 Кор. — Друге до Коринтян.

Зел. Свята — 1) 4М 11: 16—17, 24—29. 2) Йоіл. 2: 23—32 (до: „спасеться"). 3) Ез. 36: 24—28.

Преображення — 1) 2М 24: 12—18.

Вознесення — 1) Іс. 2: 2—3 (до „стежками Його). 2) Іс. 62: 10—63: 1—9. 3) Зах. 14: 1 (до: „Господень") —4 (до: „на схід сонця"), 8—11.

Вишукування Апостолів і Євангелій:

Мт. 2: 1—12 значить: Матея 2-га Голова, а в ній читається від 1-го до 12-го стиха. Гал. 4: 4—7 значить: Послання до Галат Голова 4-та, а стихи в ній читається від 4-го до 7-го. Окремо звернемо увагу на таке означення: 1 Кор. 12: 27—13: 8. Це так розуміється: Перше до Коринтян, Голова 12-та, стихи від 27-го аж до слідуючої (13-ої) Голови, а дальше з Голови 13-ої до 8-го стиха. Себто читається в 12-ій Голові від 27-го стиха до 11—24 (до: „правдою жили").

Рим. — Римлян.

2) Соф. 3: 14—19. 3) Зах. 9: 9—15.

Жид. — Жидів.

Петра і Павла — 1) 1 Посл. ап до стиха 8-го.

Гал. — Галат і т. п.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ

що приходять при означуванню Голосів, Недільних Євангелій, Апостола та Євангелій на Службі Божій і др.

Євангелисти: Мат., або Мт. — Матей; Мар., або Мр. — Марко; Лу. — Лука; Ів. — Іван.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

СІЧЕНЬ

1. 1919. Закон УНР про Автокефалію Укр. Православної Церкви.
6. 1846. У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство.
11. 1647. † Петро Могила, митрополит Київський.
11. 1888. † співець Буковини Осип Юрій Федькович.
18. 1654. Переяславська умова Богдана Хмельницького з Москвою.
22. 1918. У Києві Центральна Рада проголосила IV-ий Універсал про самостійну незалежну Українську Народню Республіку.
22. 1919. Директорія У.Н.Р. проголосила соборність України.

ЛЮТИЙ

4. 1813. Народився С. С. Гулак-Артемовський (автор "Запорожця за Дунаєм").
7. 1933. † славний артист Микола Садовський.
9. 1918. У Бересті представники чотирьох держав — Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини підписали мирний договір з представниками Української Центральної Ради. Українська Народня Республіка вперше визнана як самостійна держава важливим міжнароднім актом.
22. 1860. Народилась геніяльна українська артистка Марія Заньковецька.

БЕРЕЗЕНЬ

3. 1861. Скасовано кріпацтво на Україні.
6. 1951. † письменник і політичний діяч Володимир Винниченко.
9. 1814. Народився геніяльний поет Тарас Шевченко.
10. 1861. † Тарас Шевченко.
12. 1917. Початок революції в Росії і на Україні.
15. 1939. Проголошено самостійність Карпатської України.
16. 1910. Почав виходити в Канаді часопис "Український Голос".
19. 1864. Народився митрополит Василь Липківський.
20. 1632. Народився гетьман Іван Мазепа.
21. 1942. † Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця.
23. 1842. Народився український композитор Микола Лисенко.

КВІТЕНЬ

25. 1913 † Михайло Коцюбинський український письменник.
27. 1904. † поет Михайло Старицький.

ТРАВЕНЬ

13. 1849. Народився видатний письменник Панас Мирний.
14. 1871. Народився письменник Василь Стефаник.
15. 1848. У Галичині скасовано панщину.
25. 1926. Загинув Головний Отаман Військ Української Народної Республіки Симон Петлюра.
28. 1916. † славетний поет Іван Франко.

ЧЕРВЕНЬ

7. 1843. † поет Маркіян Шашкевич.
15. 1775. Зруйнування Січі Запорізької.

18. 1569. Люблинська унія.
20. 1948. В Авґсбурзі відкрито Українську Національну Раду.
23. 1917. Українська Центральна Рада в Києві проголосила І. Універсал.
23-24-25. 1943. Перший Всеукраїнський Конґрес Українців Канади

ЛИПЕНЬ

18-19. 1918. Заснування Української Православної Церкви в Канаді.
27. 988. Хрещення України-Руси в Києві.
27. 1880. Народився письменник і політичний діяч Волод. Винниченко.

СЕРПЕНЬ

1. 1913. † Леся Українка, славетна українська поетка.
1. 1914. Вибухла перша світова війна.
4-5. 1916. Відкриття Інституту П. Могили в Саскатуні.
4-5. 1916. Перший Український Народний З'їзд в Саскатуні.
8. 1819. Народився письменник Пантелеймон Куліш.
8. 1834. Народився поет Осип-Юрій Федькович.
10. 1907. † письменниця Марко Вовчок.
15. 1856. Народився Іван Франко.
29. 1875. Народилась письменниця Людмила Старицька-Черняхівська.

ВЕРЕСЕНЬ

1. 1722. Народився славетний мандрівний філософ Григорій Савич Сковорода.
1. 1939. Початок другої світової війни.
9. 1769. Народився Іван Котляревський, батько нового українського письменства.
12. 1875. Народився Олександер Кошиць, композитор і дириґент.
17. 1864. Народився Михайло Коцюбинський.
18. 1841. Народився Михайло Драгоманов.
21. 1944. † Олександер Кошиць.
29. 1866. Народився славетний історик Михайло Грушевський.

ЖОВТЕНЬ

1. 1929. Масові арешти в Україні в звязку з процесом СВУ.
23. 1921. Всеукраїнський Церковний Собор. Відродження Української Автокефальної Православної Церкви.
29. 1794. † український мандрівний філософ Григорій Сковорода.

ЛИСТОПАД

6. 1811. Народився поет Маркіян Шашкевич.
9. 1872. Народився письменник Богдан Лепкий.
16. 1863. Народилася письменниця Ольга Кобилянська.
19. 1912. † композитор Микола Лисенко.
24. 1934. † славетний історик Михайло Грушевський.
21. 1921. Большевики під Базаром розстріляли 359 українських вояків.

ГРУДЕНЬ

5. 1878. Народився О. Олесь.
7. 1936. † Василь Стефаник.
11. 1840. Народився письменник Михайло Старицький.
25-26. 1927. Оформлення орґанізації Союзу Українців Самостійників
26-27. 1926. Оформлення організації Союзу Українок Канади.
1931. Оформлення орґанізації Союзу Української Молоди Канади.
29. 1778. Народився Григорій Квітка-Основяненко.

XXXII

Обізвемось до тебе, батьку, іще раз нашою рідною материною мовою, що нею ти проспівав на всю Україну свої думи пророчі, що нею розважав пекучу тугу свого чистого серця і лив у наші душі вогонь святий.

. . . Хто ти такий, що так орудував нами за життя свого і правиш душею нашою і з цієї труни тісної? Нащо ти жив у світі? Чом не затерла тебе гірка доля, як перед тобою і за тобою позатирала вона чимало братів наших убогих і безталанних? . . .

Тепер зрозуміли і свої і чужі, на що здався твій вік недовгий. Душа душу чує; почула душа наша, за кого ти тужив, за кого журився і побивався як осуджений, за кого серце твоє люб'яче не знало спокою ніколи і лило гарячі братні сльози. В тих теплих сльозах твоїх були людські сльози: угадав ти, в кого болить і що болить, — і все розказав світу.

Ти весь у твоїх піснях прозорих і мощних, як хвиля на морі; весь із твоїм серцем, високим, кипучим і ніжним, із твоєю вічною тугою за долю людську. Твої пісні — високе слово правди і любові — не тільки твого народу.

— З промови В. М. Білозерського над труною Шевченка під час першого похорону в Петербурзі.

Степан Волинець

ШЕВЧЕНКО — ОПІКУНЧИЙ ДУХ НАЦІЇ

А ти, моя Україно,
Безталанна вдово!
Я до Тебе літатиму
З хмари на розмову,
На розмову тиху, сумну,
На раду з Тобою;
О-півночі падатиму
З чистою росою.
Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки Твої малі діти
На ворога стануть.
(Т. Шевченко: Сон —
„У всякого своя доля...").

У тих 12-ти рядках, у скінченій заокругленій формі, бачимо Шевченка як опікунчого Царя-Духа, що стоїть на сторожі нації і стоятиме так довго, аж його діти "на ворога стануть".

Цей Цар-Дух вже ціле століття стоїть на сторожі нації, і з нього, як з тієї животворної криниці, українська нація черпала цілющу воду, щоб нею підкріпитись у різних етапах затяжної боротьби, яку доля судила їй вести за своє існування, за своє збереження.

Усвідомім собі, на якому етапі боротьби стоїмо в сотім році після його смерти, за що йде та завітня боротьба, і на що загострює сьогодні нашу увагу опікунчий дух Шевченка.

Наш добрий, талановитий, але обездолений нарід видержав направду героїчно ті часи, коли його роздзьобували різні круки і ворони у виді чотирьох окупаційних держав. Видержав польські пацифікації, совєтські катівні і винищування голодом, румунські і мадярські знущання.

Усім хижакам, що терзали живе тіло народу, не вдалось знищити його біологічної субстанції. Ця субстанція збереглася у повній своїй силі, безнастанно відроджується й трискає вітальною силою.

Інша справа з духовою субстанцією народу. Український нарід силою ходу історичних подій, соборно обєднаний, але враз з тим находиться, так би мовити, в соборній неволі в одній великій совєтській тюрмі, якій на ймення Совєтський Союз.

Сьогодні духова субстанція українського народу так на рідних землях, як й поза ними виставлена на найбільшу небезпеку. Зі всіх сторін йде на неї наступ, щоб її знищити шляхом винародовлення, шляхом асиміляції. Це грізний ворожий фронт і проти нього український нарід мусить розбудувати свій стрункий оборонний фронт. І знову ж, розбудовуючи цей фронт, треба нам зачерпнути животворної води з Шевченкової криниці, треба промити нею наші очі, щоб ясніше побачити небезпеки, які нам загрожують.

Найбільша загроза існує на головному центральному відтинку фронту, що розгорнутий на рідних землях. Московський окупант, закривши димовою заслоною, високопарних фраз про рівність, братерство, свободу, в рафінова-

ний спосіб проводить свою русифікаційну політику.

Московсько-большевицькі пропаґандисти створили цілу леґенду про те, якто Україна, визволившись з-під ляха, добровільно воз'єдналась на віки-вічні із "старшим московським братом" у Переяславській угоді, що під нею поклав свій підпис найбільший герой української історії — гетьман Богдан Зиновій Хмельницький.

Ясну оцінку тому актові дав Шевченко у "Великому Льохові" в образі душі — дівчини, яку Бог покарав за те, що з повними відрами перейшла перед гетьманом дорогу, коли він їхав до Переяславу підписувати ту угоду.

„А того й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я на ледве
Донесла до хати
Оту воду... Чом я з нею
Відер не побила?...
Батька, матір, себе брата,
Собак отруїла
Тію клятою водою!
От за що караюсь,
От за що мене, сестрички,
І в рай не пускають!

Ще виразнішу, вже цілком політичну оцінку Переяславської угоди і її наслідків, дав Шевченко у своєму "Суботові". Там читаємо:

„На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила, —
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.
Отаке-то, Зіновію
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що все — то те
Таки й було „наше",
Що вони тільки наймали
Татарам на пашу
Та полякам... може й справді!
Нехай і так буде!

З таких московських балачок сміються сторонні люди, але поетові не до сміху. Він підносить свій голос й бадьоро кличе до них:

„Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться,... і з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Хіба ж в першій частині цитованого тут вірша не представлена велика трагедія великого гетьмана, не представлена віроломність і перфідність Москви, а — в другій візія невмирущої України, що вкінці таки визволиться з московської неволі. Хіба ж це не ота животворна вода, що нею повсякчас відсвіжуємось, зачерпнувши її з Шевченкової криниці.

Москва облесливими словами хоче приспати нашу чуйність на те, що вона намагається з нами робити. Але могутній Цар-Дух, великий опікун української нації, не дає приспати тієї чуйности. Словами першої ворони з "Великого Льоху" він показує, що Москва на ділі затіває:

„І я люта, а все таки
Того не зумію,
Що москалі в Україні
З Козаками діють!
Ото указ надрукують:
„По милості Божій
І ви — Наші, і все — Наше,
І гоже й не гоже!"

Такі укази передбачені віщим духом геніяльного поета вже давно написані і їх громогласно читають сьогодні на всіх перехрестях України.

Потворність московського імперіялізму, якого батьком є цар Петро І., сьогодні великий герой московсько-большевицької історіографії, малює нам Шевченко такими словами у своїй поемі "Сон":

„Кінь басує, — от-от річку,
От-от перескочить.
А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати."

Сьогоднішна большевицька Москва день-у-день намагається втовкмачити в голови "молодших братів", що все те, що вони мають, завдячують "старшому братові".

Не було б у нас Шевченка, не було б Франка, Лесі Українки і всіх наших інших визначних письменників, якби вони не вчились у їхніх Пушкіних, Чернишевських, Горких, говорить "старший брат". Не було б у нас Лисенка, Леонтовича, Стеценка, якби вони не вчилися у Чайковського, Глінки, Мусоргського і інших московських композиторів. За це все ми повинні бути їм вдячні, любити їх і вірно їм служити. Про всі ті речі прорічисто говорить Шевченко у своєму "Кавказі". Ось послухаймо:

„Як би ви з нами подружили,
Багато б дечого навчились!
У нас же й світа!... Як на те —
Одна Сибір неісходима!
А тюрм? А люду? Що й лічить!
Од молдованина до фіна —
На всіх язиках все мовчить...
Бо благоденствує!...

Як ставиться Москва до того, що притаманне покореним нею народам, що вони створили самі, про це Шевченко в тому ж "Кавказі" говорить так:

„Нам тільки сакля очі коле,
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Й чом ми вам —
Чурек же ваш, та вам не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Та й тільки ж то
Ми малим ситі!

Чого можна надіятись від Москви і чого вона прагне, про це дуже виразно говорить Шевченко в тому ж "Кавказі".

„Просвітились! Та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем, — тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як і носить, і як плести
Кнути узловаті. —
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти сині гори. —
Останнії, бо взяли вже
І поле, і море!"

Все це ніби стосується в поемі Шевченка до покорених кавказьких верховинців, але яке ж близьке примінення воно має до того, що сьогодні діється в Україні.

Цитовані вище Шевченкові рядки, як ясний рефлектор освітлюють нам сьогоднішну дійсність в Україні і загострюють нашу увагу на всі ті небезпеки, що грозять нам зі сторони Москви.

І ось тепер, коли в цілій грозі бачимо наступ Москви на духову субстанцію українського народу, ми вповні можемо зрозуміти віщі і завітні слова Шевченка із його "Подражанія XI псалму:

„Воскресну нині, ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово..."

Оце Шевченківське слово в розумінні всієї його поетичної творчости вже від століття стоїть на сторожі української душі. Сьогодні це слово мобілізує нас і озброює до оборонної боротьби за збереження духової субстанції української нації, на яку ворог веде наступ широким фронтом. Опікун душі української нації Тарас Шевченко своїм полум'яним словом кличе нас і загріває до тієї боротьби.

МЕНІ ТРИНАДЦЯТИЙ МИНАЛО

Мені тринадцятий минало,
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога. . .
Уже покликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу. . . І не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було?
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло — не пекло!

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось. . .
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, — дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубеє
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати!
Не дав мені Бог нічого. . .
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози... А дівчина,
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала,
Та й почула, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози,
І поцілувала. . .

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє — лани, гаї, сади. . .
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня... А й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожить
Малого віку у тім раю!
Умер би, орючи на ниві,
Нічого б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людей і (Бога-б) не прокляв. . .

(Орська кріпость 1847).

В божественній, безсмертній природі багато, безмірно багато прекрасного, але торжество й вінець безсмертної краси, се обличчя людини, оживлене щастям. Вищого і кращого в природі я нічого не знаю.

Т. Шевченко: „Артист".

Юродивий

Во дні фельдфебеля-царя[1])
Капрал Гаврилович Безрукий[2])
Та унтер п'яний, Долгорукий,[3])
Украйну правили. Добра
Таки чимало натворили, —
Чимало люду оголили
Оці сатрапи ундіра.
А надто стрижений Гаврилич
З своїм єфрейтором малим,[4])
Та жвавим, на-лихо лихим,
До того люд домуштрували,
Що сам фельдфебель дивувались
І маршировкою і всім,
І "благосклонні пребували
Всегда к єфрейторам своїм".
А ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чуби, —
Німії, подлії раби,
Підніжки царськії, лакеї
Капраля п'яного! Не вам,
Не вам, в мережаній лівреї
Донощики і фарисеї,
За правду пресвятую стать
І за свободу! Розпинать,
А не любить ви вчились брата!
О, роде суєтний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашінґтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!
Не сотні вас, а міліони
Полян, Дулебів і Древлян
Гаврилич гнув во время оно;
А вас, моїх святих Киян,
І ваших чепурних Киянок
Оддав своїм прафосам[5]) п'яним
У наймички сатрап капрал, —
Вам і байдуже. А між вами
Найшовсь таки якийсь проява,
Якийсь дурний ориґінал,
Що в морду затопив капрала,
Та ще й у церкві, і пропало,
Як на собаці. Так — то, так!
Найшовсь таки один козак
Із міліона свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив.
А ви, юродиві, тим часом,
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря! А бивий
Фельдфебель ваш — Сарданапал,
Послав на каторгу святого,
А до побитого старого
Сатрапа "навсегда" оставсь
Преблагосклонним. Більш нічого
Не викроїлось, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли.

А я. . .
О, зоре ясная моя!
Ведеш мене з тюрми, з неволі,
Якраз на смітничок Миколи,
І світиш, і гориш над ним
Огнем невидимим, святим,
Животворящим, а із гною
Встають стовпом передо мною
Його безбожнії діла. . .
Безбожний царю, творче зла,
Правди гонителю жестокий!
Чого наків на землі!

А ти, Всевидящее око!
Чи ти дивилося звисока,
Як сотнями в кайданах гнали
В Сибір невольників святих,
Як мордували, розпинали
І вішали? А ти не знало?
І ти дивилося на них
І не осліпло?! Око,око!
Не дуже бачиш ти глибоко!
Ти спиш в кіоті, а царі. . .

Та цур їм, тим царям поганим!
Нехай верзуться їм кайдани,
А я полину на Сибір
Аж за Байкал: загляну в гори,
В вертепи темнії і в нори
Без дна глибокії, і вас,
Споборники святої волі —
Із тьми, із смрада і з неволі,
Царям і людям на показ,
На світ вас виведу надалі
Рядами довгими в кайданах. . .

13. 12. 1857 р.
(Нижній Новгород).

1) Фельдфебель — цар Микола І.
2) Гаврилович Безрукий — Бібіков, генерал-губернатор Київщини, Поділля й Волині в кінці 30-х і 40-х рр. 19 ст.
3) Долгорукий — князь Долгоруков, генерал-губернатор Харківщини, Полтавщини та Чернігівщини в 40-х роках.
4) Єфрейтор малий — Писарєв, управитель канцелярії київського генерал-губернатора Бібікова.
5) Прафос — мерзотник.

МЕНІ ОДНАКОВО

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісінько мені!

В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: "Молись,
Молися сину: за Вкраїну
Його замучили колись".

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні. . .
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять. . .
Ох, не однаково мені.

(В Казематі 1847).

ОГНІ ГОРЯТЬ

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває!
Алмазом щирим, дорогим
Сіяють очі молодії,
Витає радість і надія,
І любо всім. . . І всі сміються,
І всі танцюють. Тілько я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я.
Чого ж я плачу? Мабуть шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

(Оренбург. 1850).

У ВЕЛИКДЕНЬ НА СОЛОМІ

У Великдень, на соломі
Против сонця, діти
Грались собі крашанками,
Та й стали хвалитись
Обновками. Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку. А тій стьожку,
Тій стрічку купили;
Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові;
Кому свитку... Одна тілько
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукава.
"Мені мати купувала. . .
"Мені батько справив. . .
"А мені хрищена мати
Лиштву вишивала".
"А я в попа обідала!"
Сирітка сказала. . .

(Кос-Арал 1849.).

Як не страждав би чоловік, які б він муки не терпів, та коли почує хоч одно привітне, сердечне слово, слово щирого співчуття від далекого незмінного приятеля, то бодай на годинку, на одну хвилину забуде він своє тяжке горе й почується цілком щасливим, а одна хвилина повного щастя заступає, кажуть, безконечні роки найтяжчих терпінь.

Т. Шевченко: „Артист".

М. Шлемкевич

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

(Це один розділ з книжки одного з кращих знавців творчості Шевченка д-ра Миколи Шлемкевича під наголовком „Верхи життя і творчости").

**
*

Ну, що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється-ожива,
Як їх почує!... Знать, од Бога
І голос той і ті слова
Ідуть меж люди!...

Сьогодні відчуваємо це глибше, сьогодні знаємо це краще, ніж давно.

Були часи, коли Господь промовляв до своїх людей тільки з-поза церковних престолів. Там горіли хорівські кущі і звідтіля лунали слова його наказів, заповідей, приречень. І люди слухали їх і корились. І ми досі втішаємось благословенними плодами того послуху і тієї покори. Ними є внутрішнє утвердження душі народу, визволення її від внутрішнього жаху й непевности походження і призначення. Ними є пізнання цінности окремої людської душі, що створена на образ Божий і подобу, і що сама має станути перед обличчям Творця і звітувати за вчинки своєї вільної волі. Вкінці тим плодом є Божий мир між людьми, що всі в обличчі Творця вільні і рівні. Це підвалини, що на них будували своє життя довгі століття.

На порозі нових часів отверті і вразливі душі почули якісь нові слова, нову таємну мову. Це знову загорілися хорівські кущі, не за престолом церкви, але серед природи. І люди побачили перст Божий, що вказував їм нове велике завдання: людину, утверджену внутрішньо, визволити від страху серед природи і залежности від припадкових стихійних сил, та визволити її від рабської праці, що потрібна для втримання голого життя. Люди кинулися сповняти цей наказ. І ми аж тепер по-

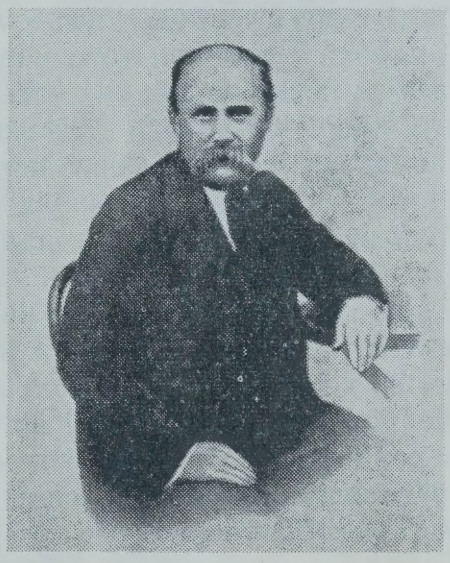

Т. Г. Шевченко.
(Фотографія з 1860 р.).

чинаємо обильно користуватись здобутками. Ми починаємо втішатись нашою цивілізацією й технікою, зрілими плодами пізнання й опанування природи, що дають можливість вільно жити і мати час для вищих, справді людських справ.

Але те, що мало й повинно бути завдатком і основою людського щастя і достойного людського життя, в руках недостойних людей і в руках злих урядів — сьогочасних царів — стало засобом

щораз гіршого поневолення людини людиною — соціяльного поневолення, і засобом щораз гіршого поневолення народу народом — національно-державного поневолення. Тож тепер саме виразно чуємо голос Божий, третій великий історичний наказ, даний людству: для внутрішнього утвердженої і від повної залежности від сил природи визволеної людини, створити добрий і справедливий лад на землі, в якому людина могла б жити на образ Божий і подобу. І щораз частіше з'являються пророки і предтечі того нового ладу, що віщим словом змальовують його і кличуть до здійснення. І щораз рясніше наша земля поливається кров'ю мучеників за той новий лад. Україна складає мільйонові жертви за нього. Але те, що знаємо сьогодні певніше, ніж давно, і що відчуваємо глибше, ніж колись, це те, що одним із найбільших провісників і предтеч справедливости між людьми, їх великої сім'ї вольної, нової — був Тарас Шевченко:

„Неначе праведних дітей,
Господь, люб'я отих людей,
Послав на землю їм пророка;
Свою любов благовістить!
Святую правду возвістить!
Неначе наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли
І в серце падали глибоко!
Огнем невидимим пекли
Замерзлі душі"...

Сила Шевченка в тому, що він вірно і віддано, до самозабуття, сповняв своє призначення. Зразу ми навіть не бачимо Шевченка, окремої людини, окремого духа. Він стає знаряддям, посудом Божої волі і Божого слова. Він зерна правди й справедливости, вкладені Творцем у душі українські, збирає в незнищальні житниці своїх творів. Шевченко — це орган, в якому українська душа знайшла силу, щоб огненно заговорити.

„Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось
І на Україні святилось
Те слово, Божеє кадило,
Кадило істини"...

В тому слові, в непорочній чистоті й виразності, воскресає давня тисячелітня мрія народу про справедливий лад на землі. Коли прилине правда хоч на годиночку спочить, тоді настане лад, в якому врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі. . . Це споконвічна мрія українського народу про своє щастя і свою справедливу сім'ю. Це та мрія, що її при найбільших жертвах протиставить український народ лжеправді, яку накидають йому духово чужі сили. Лад, якого основою є родина, і в якому українська земля стає подругою української родини, протиставить населення України кочовому ладові несеному в передісторичну добу різними ордами, а в історичний період печенігами, половцями, татарами — аж до останнього виплоду кочового ідеалу, до большевицької орди. Для всіх них земля — це власність всіх і нічия, а родина — це засіб, що має доставляти орді—державі невільничих вояків і невільничих робітників.

Вимріяний, український лад, і його основа: родина, є мірою всіх цінностей. І так цінности краси: —

„У нашім раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим"...

Шевченко вдивляється в цю красу і в низці поем возвеличує її, поки дійде до апотези в образі діви-матері, що його краси позаздрити можуть найславніші малярі мадонн. Шевченко, і разом із ним ми всі, стаємо на коліна перед тією красою і молимось їй: —

„О світе наш незаходимий!
О Ти, пречистая в женах!
Благоухаянний сельний крине!

Той лад, із родиною в осередку, є мірою добра і зла. Все, що сприяє щастю і здоров'ю родини, це добро, це від Бога. І навпаки, все, що ослаблює, нищить родину, — це зле, це від чорта. І тут найглибші джерела ненависти Шевченка до кріпаччини і до рекрутщини, бо обі підривали і розкладали родину: — дівчину, якої призначення стати матір'ю, робили забавкою для панських забаганок, а юнаків, що мали бути основниками і оборонцями родини, робили вояками-рабами чужих родині сил.

І звідси похвальні пісні в честь героїв-месників за кривди, що їх зазнавала українська родина від панства з його кріпаччиною, від хижої степової птиці, кримських татар, що рвали живе тіло родини, забирали хлопців у неволю на тягло, і дівчат у ясир до гаремів. І як мудрість, що її підняв Шевченко, щиро народна, так само й її оборонці-лицарі — це суто народні герої. Коли приглядаємося їм, отим Підковам, Трясилам, Гамаліям — які вони подібні один до одного. Це не окремі індивідуальності, не окремі отамани з виразним обличчям, це збірне, столике отаманння, що як буйна рістня Полтавського чорнозему, вистрелює з чорнозему у к р а ї нського життя до височини геройства.

„Вилітали запорожці
На лан жито жати:
Жито жали, в копи клали,
Гуртом заспівали:
Слава Тобі, Гамалію,
На ввесь світ великий,
На ввесь світ великий,
На всю Україну,
Що не дав ти запорожцям
Згинуть на чужині"...

Чудесна мозаїка, що грає блиском і міниться кольорами. Приглядаємося до неї і не знаємо, чи це українські хлопці жнуть срібне жито на українському лані, чи це лицарство українське штурмує тюрми, щоб визволити братів із неволі. І сам Гамалія: — ми не знаємо, чи це достатній український господар, що приглядається, як женці жнуть на його полі, чи це той славний отаман, що запалив люльку від пожарища Цареграду!

І як мудрість добута з душі українського народу, і як її оборонці — це народні герої, то так само і мова і форма, що ними висловив Шевченко ту мудрість і похвалу її оборони — це щиро народна мова, мова живих, мова люду. Подібно й форма. Кожен народ має свою улюблену форму вияву. Для грецької душі була нею різьба в марморі. Мова германських племен на світанку історії була мою заґ-розповідей про понурих богів і їх трагічну долю. Але українська задушевна мова народжується з прибою почувань, що вда-

ряючись об скелі життя залишають по собі білу піну пісні. Це стихія, в якій родиться, росте, дозріває, в'яне й умирає наша душа. Це її радість і смуток, ясний день і темна ніч. І оце в цій стихійній формі нашої душі, в формі пісні, висловив Шевченко народну мудрість своїх перших творів. І тому така правда в тому, коли називаємо його кобзарем!

Але тільки частинна правда. Було б несправедливо і супроти Шевченка і супроти народу, що його вірним виразом він став, коли б ми на цьому спинились. Шевченко щось більше як тільки кобзар. І народ його виходить, пружиться вийти поза мудрість тільки родини.

Вслухаймося у те велике духове зусилля поета і народу. Знову родина — це вихідна точка, але вже тільки вихідна точка. Знову найменша родинна спільнота: — мати й син:

„... Радіє мати:
В Алкіда син її росте,
Росте: лицяються гетери
І перед образом Венери
Лампаду світять".
(„Неофіти").

Саме в той час над Вифлеємом зійшла зоря правди і любови для всіх. З одного боку родина, з другого загальна, вселюдська ідея. І благовісник тієї нової правди, апостол Петро, з'являється в Римі, де живе Алкід із матір'ю. Драгим єлеєм полилась проповідь любови серед оргій і термів римських. Слухав Алкід і пішов за апостолом. Ішов тернистою стежкою переслідувань, в'язниць, аж дійшов до Колізею, де на позорищі перед п'яним кесарем і п'яною юрбою його роздерли дикі шакали. І оце ніччю неначе мара, ходить мати попід мури Колізею. Скорбна мати! І бачить як відчиняються ворота, як сіроокі скифи виносять пошарпане скривавлене тіло її мученика-сина, і кидають у ріку — Тибр на жир рибам, що завтра самі підуть на стіл лютого кесаря. Але мати не кляне, як бувало колись у Шевченка, вона зводить руки, і вперше молиться новому, невідомому Богові, новій ідеї, що за неї вмер її син. . .

Це та нова мудрість зрілого Т. Шевченка, і це та мудрість, що до неї за своїм великим учителем пробивається народ. Він приносить у жертву мільйони своїх мучеників синів і дочок, і кривавляться серця українських матерей. Але ці жертви і сльози це зведені вгору руки нації, яка вірить, що ними здобувається правда на землі. Родина — це перша цінність, але не найвища! Є щось вище, загальніше: по сучасному є Україна, є людство!

І як мудрість, так само міняються й герої тієї мудрости. Відступають у тінь отамани прославлювані в перших творах. Зате щораз частіше уява Шевченка повертається до наймогутнішої постатті, що її видала новіша історія України, до постатті Богдана Хмельницького. Є щось величне і трагічне в зударі Шевченка з тінею великого гетьмана. З того зудару народжується візія нового Богдана — Вашинґтона. Це мрія вже не про народного месника, але про державника, що встановить і утвердить новий, праведний закон на землі!

Вкінці міняється й мова. Раніше це була мова живого люду. Тепер Шевченко, і за ним народ, відчувають, що в нашій крові, що в українській родині живе тисячеліття нашої історії. Так і мова стає мовою не тільки живих але мертвих і ненароджених. Вона вбирає в себе елементи мови священних книг і мови княжих і козацьких літописців. Вона стає мовою тисячелітньої історії і виробленим знаряддям будучої культури, з силою вислову і образовістю, неперевершеною досі ніким.

Так Шевченко-кобзар, співець того, що "було колись в Україні", стає провідником духа і провісником нової доби. Вся наша історія після Шевченка — це повільне здійснюваня того, що вже передсказане і передздійснене в його творах. Шевченко ясніє огненним стовпом у пустині: — ми приближаємося до нього, щоб побачити віддаль і знову зніматися до дальшого походу. Шевченко став животворним огнем нашої історії. Вся вона в творах Шевченка, і твори Шевченка в кожному її етапі. Про нього можна сказати те, що сказано в євангелії про Бога-Слова. На початку було Слово, і Слово було у Бога, і Бог було Слово... І ним усе було, і без нього нічого не було, що було. Так і на початку нової української історії було слово Шевченка. І ним усе було, і без нього нічого не було, що було в українському світі після нього!

І аж таке розуміння місця Шевченка в нашій душі і в нашій історії може пояснити те, що для нас самих буває дивним, і що для чужинців зовсім не зрозуміле. Тим пояснюється, що всі сили — духові, соціяльні, політичні — які з'являлися у нашому світі після Шевченка, всі вони шукали зв'язку, всі вони хотіли знайти свої джерела в Шевченкові і оправдатися ним. Як побожний покликається на святе письмо, так усі ті сили покликались і покликаються на Шевченка. Тому він по черзі і одночасно буває республіканцем і монархістом, гетьманцем, соціялістом, радикалом, і традинаціоналістом, націоналістом і інтернаціоналістом...

Доказуючи свою згідність із Шевченком, ті течії пробують доказати своє походження з душі і потреб народу. Немає сили, що сміла б стояти без Шевченка, що сміла б стояти проти нього! Він дає всім їм цитати, гасла, заповіти.

І цим пояснюється нове диво. Озброєні й неозброєні народні маси, в радості революційного піднесення, чи в смутку похоронного походу, прощаючи жертви і героїв на вічний спочинок: військо розспіване перемогою чи пошарпане поразкою, — а над ними не образи князів, гетьманів, військових і політичних вождів, але завжди портрет провідника духа — Тараса Шевченка. А на прапорах виписані його слова, його заповіти: Борітеся — поборете! Вставайте, кайдани порвіте!

Усім цим разом пояснюється безприкладний культ Шевченка. У всіх культурних народів є великі поети, славні мистці, мислителі. Але ніде нема того, щоб дні їх народження і смерти святкувалися що-року урочисто, як Великдень. Навіть большевики не мо-

жуть протиставитися тому культові і тільки намагаються підставляти народові фальшованого Шевченка.

Кожного року в березневі річниці відбувається українська містерія. Люди збираються в святочно оздоблених залях, але їх уява й їхні думки линуть туди, до могили під Каневом над Дніпром. Там відбувається великий збір живих і мертвих. І байдуже де знаходяться сьогодні українські душі, розкинуті по німецьких таборах, бельгійських копальнях, франц узьких, канадійських фармах, фабриках Англії й Америки, по містах Бразилії й Аргентини, Африки й Австралії, чи на примусовому поселенні в Сибірі, — всі вони в ті дні кружляють довкола могили під Каневом над Дніпром. І немає таких кордонів, граничних сторож, залізних завіс, щоб спинити незримий лет українських скитальських душ у батьківщину на свято з'єднання з усім народом.

І стається друге чудо. Не тільки ламаються державні кордони, але розпадаються тяжкі, залізні засуви совєтських тюрем і концентраків, і там залишивши свої змарґані тіла, за жива погребенні наші брати і сестри духом мчать на свято, під Канів, над Дніпро.

І твориться третє чудо. Не кордони і залізна завіса розступаються, і не тільки безсилими стають кайдани і брами тюрем. Це отвираються гроби і перед нашою уявою живим поруч із нами стоїть оспіване Шевченком козацьке військо, що "як море червоне,

Перед бунчугами, бувало, горить,
А ясновельможний на воронім коні
Блисне булавою — море закипить".

Із могил підводиться і новітнє козацтво, що згідно з заповітом Шевченка продовжуючи славну традицію, своїм умом, своєю працею і кров'ю відбудувало вільну українську державну сім'ю сорок років тому, і далі в вірності для неї боролось, страждало і вмирало — з того часу і аж по сьогодні.

І вкінці твориться останнє, найбільше чудо. Не тільки ламаються державні границі, не тільки розпадаються тюремні ґрати і надгробні плити.

Це розтоплюються і розпливаються і ті внутрішні кордони, що потворились нашим покаліченим життям у душах наших.

В ті х в и л и н и немає провінційних, віровизнаневих, партійних ворожнеч. В ті хвилини є один український народ, що поклоняється із своєї власної душі народженому генієві. Це велика хвилина і хай ніяка брудна думка її не плямить. Хай хоч раз у рік соборне українство п е р е живає свою єдність в обличчі свого духового провідника. Хай воно чистою й отвертою душею зучасняється в обряді тієї щорічної містерії.

На горі-могилі, над Дніпром, займається наш хоривський кущ і неначе розкоти грому лунають із нього страшні закликання:

„Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі.
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші! Вкраїно!

. . . . . .

Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу
І рек во гніві: — Потреблю

Твою красу, твою оздобу,
Сама розіпнешся. Во злобі
Сини твої тебе уб'ють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата!...
І плача, матернього плача
Ісполню гради і поля,
Да зрить розтленная земля,
Що я держитель і все бачу".

Билиною, що її б'є буря, похиляємося під страшною вагою свідомости, що це не закликання, але вже дійснісь на нашій розтленній землі! І що ми, як неоперені курчата, клюємо одне одного в наших міжусобицях, тоді як в Україні твердою стопою стоїть ворог і в нинішній своїй самопевності цілий світ і Бога визиває на бій: —

„Та й де той пан, що нам закаже
І думать так і говорить?"

Тоді нам приниженим у розпуці, з верха нашого Мон-Сальвату, нашої Гори Спасення, гримить запевнення: —

„Воскресну я! — той пан вам скаже, —
Воскресну нині! Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих..."

Містерія кінчається. Ми знову підводимось із вірою, що поничене, неначе стоптана трава, і голос той і ті слова... А перед нами отворений, перстом сучасної історії, і виразним заповітом Шевченка вказаний шлях до вільної української людини у вільній і новій державній сім'ї. . . .

Ну, щоб здавалося, слова. . . . Слова та голос — більш нічого. . . О, ні! Слова Шевченка — це слова нашої долі, слова Шевченка — це слова нашої будучини.

Т. Шевченко

Іржавець

Наробили славні Шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави;
А за ними й Гордієнко. . .
Порадила мати,
Як пшеницю ту пожати,
Полтаву достати?
Ой пожали б, як-би були
Одностайне стали,
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана єднали;
Не стреміли б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікали б із Хортиці
Славні небожата,
Не доганяв би прилуцький
Полковник поганий,
Не плакала б Матер Божа
В Криму за Украйну.
Як мандрували день і ніч,
Як покидали Запорожці
Свою стару, та славну Січ,
Взяли з собою Матер Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нове вбоге Запорожжя.

Заступила чорна хмара
Та білую хмару,
Опанував Запорожцем
Поганий Татарин;
Хоч позволив хан на пісках
Новим кошем стати,
Та не звелів, бусурменин
Церкву будувати:
У наметі поставили
Образ Пресвятої
І крадькома молилися

Боже мій з тобою,
Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не нищив? Як-би розказать
Про якогонебудь одного маґната
Історію — правду, то перелякать
Саме пекло можна! І Данта старого
Одним нашим паном можна здивувать.
І все-то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже-ж йому любо людей мордувать
І надто убогу мою Україну?!
Що вона зробила? За що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать!. . .

Розказали бандуристи
Про войни і чвари,
Що діялось в Україні
І якії кари
Ляхи нашим завдавали,
За що катували.
Що ж діялось по Шведчині, —
То й вони злякались,
Оніміли з переляку.
Пани католики
Кров точили. Воєводи,
Як тії собаки,
Рвали, гризли. . .
. . . . . .

І про те все
Запорожці чули.
Як дзвонили у Глухові,
З гармати ревнули,
Як погнали на болоті
Столицю робити,
Як плакали по батькові
Голоднії діти. . .
Чули, чули сіромахи. . .
З далекого Криму,
Як конають в Гетьманщині,
На лінії гинуть. . .
Чули, чули Запорожці
Чули і мовчали,
Бо й їм добре на чужині
Мурзи завдавали.
Умивались небожата
Дрібними, гіркими. . .
Аж поки та Матер Божа
Заплакала з ними.
Заплакала Милосердна,
Неначе за сином
І Бог зглянув на ті сльози
І на Україну :
За козацькі і за тії
Пречистії сльози
Побив Петра, побив свата
На наглій дорозі.
Вернулися Запорожці,
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовий
Образ Пресвятої:
Поставили в Іржавиці
В сотниковім храмі.
Отам вона й досі плаче
Та за козаками.
(Орська кріпость 1847 р.).

Люде матеріялістичні й нерозвинені, що убогу свою молодість прожили в бруді та в недолі й сяк так видряпалися на світ божий, не віруютъ в ніяку теорію; для них нема інших доріг до добробуту, як ті, котрими вони самі перейшли, а часто до сих грубих поглядів примішується ще грубше почуття: коли, мовляв, мене не гладили по головці, то за що я буду гладити?

Т. Шевченко: „Артист".

Оксана Іваненко

ТАРАСОВІ ШЛЯХИ

(Уривок з повісті)

КОБЗАР

Десь там на Україні його рідні брати й сестри. . . Як давно він їх не бачив!. . .

"Микито, рідний брате!" пише ввечері, залишившися на самоті, Тарас листа в далеку Кирилівку. Як живуть вони — питає, просить писати.

". . . А тепер про себе скажу от що: слава Богу милосердному, живий, здоровий, учуся малювати. Коли трапиться—заробляю гроші. Оце на тім тижні заробив трохи, то й тобі посилаю 25 карбованців. А коли буде більше, то й ще пришлю. Так от, бач живу, учуся, нікому не кланяюся. . .

Велике щастя бути вільним чоловіком. Робиш, що хочеш, ніхто тебе не спинить. Поклонись усім родичам від мене, а надто дідові, коли ще живий, здоровий. Скажи, нехай не вмирає, швидко побачимося. Поцілуй брата Йосипа, якби я його поцілував, і сестру Катерину, Ярину і Марусю, та скажи, будь ласка, як і де вона живе, чи одягнена, чи обута. Купи їй що-небудь к святам з оцих грошей, що я тобі посилаю — поки що, а то я буду присилати їй окремо, коли трапляться у мене гроші".

. . . Маленьке сліпе дівча — сестричка Марійка, наче простягає до нього замурзані худенькі рученята. Він завжди жалів її, коли щастило заробити якогось п'ятака, купував цукерку чи бубличка... Метка Яринка, вірний друг дитинства, кучерява, ясна, наче сонечко, Оксаночка. Які вони зараз? Що з ними? Що може бути з ними, кріпацькими дівчатами? Хіба змінилося що в Кирилівці? Бур'яни, як хащі першої його школи... Скільки разів ховався він там від п'яного дяка! Останнім часом щоночі бачить їх уві сні — братів, сестер та рідну Кирилівку.

Тарас тяжко зітхає.

. . . Та, будь ласка, пиши мені по-нашому. . . Та нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами. . ."

. . . Ні, ні на одну хвилинку не забуває він, уже вільний, що вони ще нещасні кріпаки. Ні на одну хвилинку не забуває він далеку Україну. Безмежні широкі степи. Прекрасна Україна в усій своїй задумливій красі. Білі хатки понад ставами, понад річками. Але скільки горя, скільки сліз у цих хатах!

Красуні-дівчата розцвітають, як польові квіти, а що чекає їх, крім недолі наруги, безпросвітної праці, приниження. Так було з матір'ю, з милою сестрою Катрусею, її подругами.

Перед очима високі могили, свідки далекої старовини, повстань гайдамаків і селян за волю. Тільки сліпі кобзарі співають про них засмученим знедоленим людям.

Тараса охоплює якесь невідоме хвилювання.

Замислений, відчужений від усього, сидить він у своїй кімнаті "під небесами", з напівкруглим вікном, з мольбертом і стареньким стільцем-калікою. На столі розки-

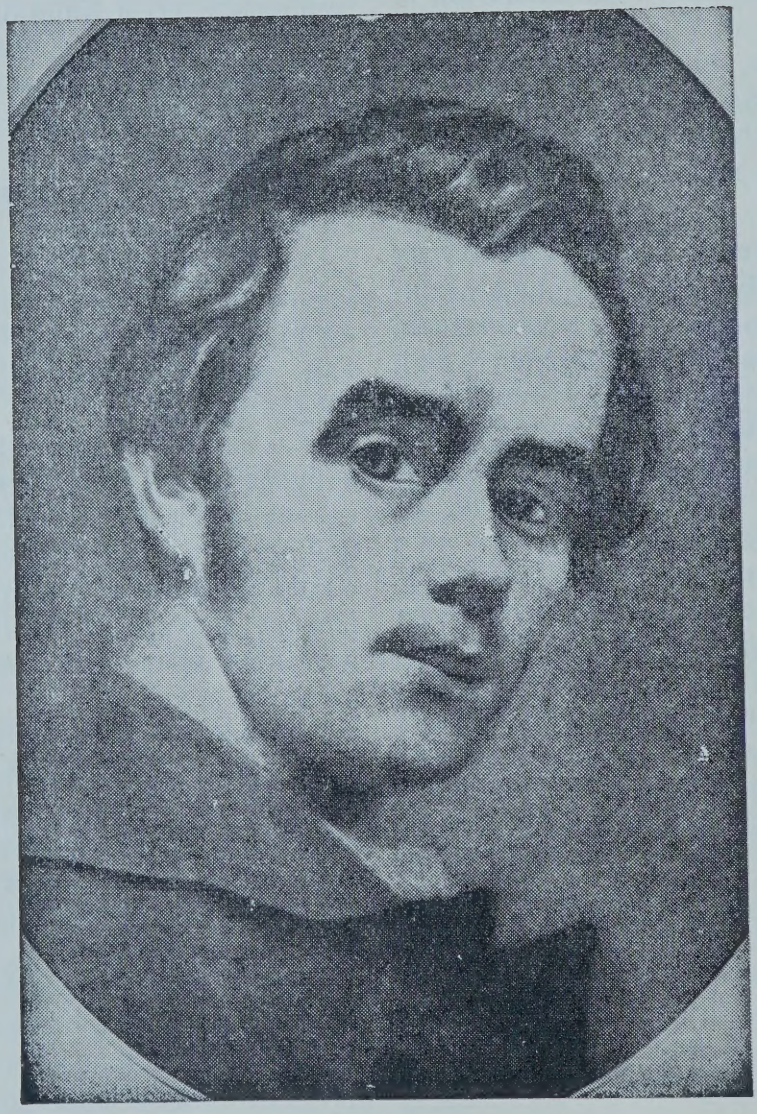

Т. Шевченко: Автопортрет.

дане його приладдя художника — пензелі, фарби, ескізи, етюди і багато паперу, списаного дрібним, нерозбірливим почерком.

Він знає, що треба малювати, треба наполегливо працювати над новою академічною програмою, але він не може стримати себе, він кидає початий малюнок і схоплює шматок паперу, а коли нема під рукою чистого, він пише на клаптичках, де трапиться, навіть на шпалерах, те, що вилилося несподівано в його голові.

Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.

Йому хочеться написати про — все, що він згадує, про що думає, що переживає.

За цим ділом застає його знову Сошенко.

— От послухай, Соха, — захоплено зустрічає його Тарас, — от послухай, що я написав:

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі,
Нащо літа молодії
Веселі, дівочі?

— Та одчепися ти з своїми нікчемними віршами, — зневажливо каже Сошенко. — Чом ти справжнього діла не робиш? Як у тебе програма посувається?

Тарас чухає ніяково потилицю.

— Соха, я задумав написати велику поему — про дівчину, яку обдурив москаль-паничик, як її з дому вигнали, як вона з дитиною поневірялася. . .

— А хто малюватиме за тебе? — перебиває його Сошенко. — Кинь, Тарасе, ці дурниці!

Тарас мовчав. Ні, він не міг кинути. Все частіше й частіше брався він за перо. Це було його найсильніше покликання, дужче над усе.

Воля, яку він нарешті мав, дарувала йому і велике натхнення і силу слова.

Те, що лише прокидалося в ньому, коли він у Літньому саду білими петербурзькими ночами пробував писати свої перші вірші, тепер прорвалося, як весняний стрімкий потік.

Він ними, своїми рядками виклик кидав.

Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти!

Тарас таки написав задуману поему. Звичайна історія, така, які часто траплялися у нього на очах, виросла в глибоку трагедію дівчини з народу, трагедію матері, трагедію дитини, покинутої батьком.

Він усім серцем ставав на її захист, протестував проти брехливої моралі та кріпосницьких звичаїв. Він обурювався з недостойної поведінки людей.

Кого Бог кара на світі,
То й вони карають...
Люди гнуться, як ті лози,
Куди вітер віє.
Сиротині сонце світить,
(Світить, та не гріє), —
Люди б сонце заступили,
Якби мали силу,
Щоб сироті не світило,
Сльози не сушило.

Він писав і не знав, що тисячі жінок поливатимуть сльозами йо-

го щирі, його гнівні рядки, його "Катерину".

Тарас писав ще й ще, наче він тільки вчора приїхав з України і не розлучався ніколи з її знедоленим людом, жив його болем і його сподіваннями.

І до них, темних, забитих закріпачених, звертав він свої слова. До рідної України писав він:

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас
Де ж мені вас діти?...
В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну,
Попід тинню сиротами,
А я — тут загину.
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

Тарас завжди цікавився історичним минулим України. В друкованих джерелах про це мало, і не завжди вони давали вірне висвітлювання подій та аналіз їх.

Та багато чув Тарас у дитинстві від старого діда Івана, чув співидуми сліпих кобзарів, і в уяві його малювалися романтично забарвлені картини героїчного минулого, картини боротьби українського народу за волю.

Так народилися у нього невеличкі поеми "Іван Підкова", "Тарасова ніч". Але він не тільки милувався минулим, не тільки старе його захоплювало: в кожному творі Тарас болів і страждав за те, що робиться сьогодні — це відрізняло його твори від спокійних споглядальних віршів інших поетів.

Останнім часом Тарас часто бував у Євгена Павловича Гребінки, брав у нього українські книжки Котляревського, Квітки-Основ'яненка, але сам довго не признавався йому, що пише.

Якось повернувся від Гребінки схвильований, радісний.

— Що з тобою? — запитав його Вася Штернберг, милий друг-товариш. Недарма їх з Тарасом студенти Академії прозвали "Кастор і Полукс"! — Портрета хтось знову замовив?

— Ні, — червоніючи відповів Тарас. — Умовляє Гребінка книжку видати. Ті вірші, що от я писав. Читав, хвалив Євген Павлович.

Тарас сказав надто скромно про себе. Він сам ще не розумів, що сталося. Мало сказати "хвалив". Гребінка і його знайомі трохи не плакали, читаючи палкі, щирі рядки. Вони не умовляли, як Сошенко, "не забувати малювання", для них ясно було, що Тарас насамперед — поет, поет, — якого ще не було на Україні.

Євген Павлович радів.

— Давайте все, все, що ви написали. Я допоможу одібрати, привести до ладу, — казав він. Гостинний і привітний Євген Павлович до всіх ставився доброзичливо, а до Тараса, як до свого земляка, особливо. А тепер він відчував, що Тарас — поет, який обжене їх усіх у літературі.

Майже всі свої твори Тарас присвятив своїм друзям. Так, "Перебендю" — про народного співця-кобзаря—Євгену Павловичу, "Івана Підкову" — любимому Васі Штернбергу, "Тополю" — старенькій матері свого товариша, художника Петровського, яка приголубила Тараса, такого чулого на ласку.

Він одібрав для збірки елегію "На вічну пам'ять Котляревському", який нещодавно помер, і послання "До Основ'яненка". Прочитавши їх, Гребінка зрозумів, як глибоко і вимовливо ставиться молодий Тарас до української літератури, до українських письменників. Для Тараса література була не розвага, не насолода, він вимагав від неї щирої правди для народу. Але всієї сили і значення Тарасових поезій не міг ще збагнути й Гребінка.

— Як ти назвеш книжку? — запитав Штернберг.

Тарас замислився. Перед очима постала картина. . . Цвинтар, могилки. На могилці старий сліпий кобзар співає пісні, а люди слухають уважно, і, затамувавши подих, слухає мале білоголове хлоп'я.

— Кобзар. . . Хай буде "Кобзар". Так, друже? А ти намалюєш його. Штернберг любив Україну, відчував, як справжній художник, її природу. Він міг намалювати одне дерево похиле, один млин старий або пару волів круторогих, але так намалювати, щоб відчувалися за цим безкраї степи і вся поезія рідної країни. Недарма, оглядаючи ескізи, які він з України привіз, Великий Карл розцілував його. Він і сам мріяв поїхати на Україну, пожити десь на березі Дніпра.

І Штернберг намалював для першої книжки свого друга Тараса малюнок. Сидить старий сліпий кобзар на призьбі, кобза коло нього, дивиться уважними очима мале хлоп'я в брилі.

— Дякую тобі, друже, — мовив Тарас і міцно обняв приятеля.

Довго мовчки дивився на малюнок.

Нагадував він йому власне дитинство і столітнього діда Івана, і його самого, жвавого, цікавого до всього хлопця.

То Україна, то моя
Кохана, рідна Україна,
Її широкії поля,
Її могили і руїни,
Святая прадідів земля!
Люблю тебе я, Україно,
Твої шовковії луги,
Твої зеленії діброви,
Круті Дніпрові береги,
Люблю, люблю вас до загину
Новою силою любови.

Т. Шевченко: „Гайдай".

Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!

Т. Шевченко: „Тарасова ніч".

Дай дожити, подивитись,
О, Боже мій милий,
На лани тії зелені
І тії могили!
А не даси, то донеси
На мою Вкраїну
Мої сльози: бо я, Боже,
Я за неї гину!

Т. Шевченко: „Лічу в неволі дні і ночі".

Помолись
За мене Богу, мій ти сину,
На тій преславній Україні,
На тій веселій стороні —
Чи не полегшає мені...

Т. Шевченко: „Москалева криниця".

Члени Кирило-Методіївського Братства (зліва направо): верхній ряд — М. І. Гулак, Т. Г. Шевченко, М. І. Костомаров; нижній ряд — Д. П. Пильчиков, О. В. Маркович, В. М. Білозерський, П. О. Куліш.

ПОЛІТИЧНІ ПОЕМИ Т. ШЕВЧЕНКА

(За проф. Омеляном Цісиком)

Професор Омелян Цісик, що перебуває тепер в Америці, це видатний український педагог, довголітній учитель ґімназії, за польських часів директор учительської семінарії "Рідна Школа" в Стрию (Галичина), а за німецької окупації директор учительської семінарії в Криниці на Лемківщині. Виховав цілі кадри української патріотичної молоді. І власно для тієї молоді і для інтеліґентної української громади написав дуже цінну книжку з коментарями до політичних поем Т. Шевченка. Це чи не перша в Шевченкознавчій літературі книжка на таку тему. Ця книжка вийшла накладом "Загальної Книгозбірні" в Коломиї в 1925 р. Мимо віддалі 35 років не втратила вона на своїй актуальності, і з користю може бути прочитана й сьогодні та ще в ювілейному Шевченківському році.

До речі слід замітити, що сьогодні вже тут в Канаді маємо чудові коментарі до політичних поем Т. Шевченка в "Кобзарі", що вийшов під редакцією проф. Л. Білецького.

Крім уривків із п е р е д нього слова, подамо з деякими скороченнями коментарі проф. О. Цісика лише до кількох більших політичних поем Т. Шевченка, а саме: "Розрита Могила", "Чигирин", "Сон", (так званий великий Сон, що починається словами: У всякого своя доля. . .), "Великий Льох", "Суботів", "Кавказ", "Посланіє", "Холодний Яр", "Три літа", і "Заповіт".

Всі ці поезії належать до циклю поезій Т. Шевченка, відомих під назвою "Три літа" (1843-1845). Всі вони тісно зв'язані зі собою ідейно і творять неначе золотий ланцюг, одну велику національну епопею, за яку поет заплатив десяти роками свого найкращого життя на засланні.

В передньому слові до книжки "Політичні поеми" проф. Цісика між іншим читаємо:

"Мусимо собі усвідомити, що наше розуміння Шевченка є дуже пестре й далеко не відповідає справжній вартості його поетичних творів. Здобувши зразу таки собі місце в серцях усіх свідомих українців до того ступня, що його роковини стали національним святом, поет не вспів ще й досі добитися також до розуму своїх земляків. Наслідки того такі, що глибоко передумані, найпекучішими інтересами нації подиктовані думки Шевченка, стають де далі все більше відірвані від життя фразами, якими можуть послуговуватися з однаковим ефектом усі партії і гурти від крайно правих до крайно лівих, а які все таки нікого до нічого не зобовязують. Всі вважають поета за свого ідеолога, промовчуючи, очевидно, всі його вислови, які не даються вбгати в рами партійної програми.

"А вже каригідним являється факт тенденційного переплутування думок поета, виложених у так

званих політичних поемах. В цьому ми доходимо справді деколи (в "святочних" промовах здебільша) до нікуди дальше. Направити цей сумний стан це обов'язок інтерпретаторів поета, яких, на жаль, у нас мало. Перший, що дав нам систематично й гарно поясненого "Кобзаря", це д-р В. Сімович. Одначе його видання призначене для широких верств народу".

★

Розрита Могила

Це перша Шевченкова суспільно-політична поема, бо в ній поет малює сучасні національно-суспільні відносини в Україні та застановляється над причинами такого стану. Всьому — по його думці — винен Богдан, що піддав Україну під владу Москви.

Поема повстала в часі першої подорожі Шевченка по Україні (червень-грудень 1843) у Березані (на Полтавщині). Почин до її написання дали важкі переживання поета, спричинені тим, що він тоді бачив і чув, а тлом послужили понурі картини національно-культурної руїни України.

Поема написана в формі р о з м о в и поета з Матір'ю-Україною: вона розпадається на три частини.

1. Питання поета, чому Україна гине.

2. Відповідь Матері: (Не її вина; вона колись панувала; завинив її нерозумний син Богдан, що на нього вона поклала всю надію на своє повне визволення. Він спричинив (переяславською угодою з Московщиною) теперішній стан; чужинці (жиди, німці, москалі) панують в Україні та нищать її до решти, а п е р е в е р т н і їм помагають).

3. Образ розритої могили й рефлексії поета про волю України, схоронену батьками в тій могилі.

Ніжність і любов — у словах поета до Матері, важкий жаль за втратою гарного минулого й гіркий біль на вид роботи чужих і поступування своїх — у відповіді України, легкий відблиск надії на можливість зміни поганої сучасности — на кінці: оце головні тони, що прекрасно чергуються в цій поезії та переходять одні в другі.

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано?
Защо, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
"Молилася, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкім світі.
Панувала. . . О, Богдане,
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну,
Що колишучи співала
Про свою недолю,
Що співаючи ридала,
Виглядала волю!. .
Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала, —
У колисці б задушила,
Під серцем приспала!
Степи мої запродані. . .
Жидові, німоті:

Сини мої на чужині,
На чужій роботі:
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває. . .
Нехай риє, розкопує, —
Не своє шукає. . .
А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та поможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати!
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати!"

Начетверо розкопана
Розрита могила. . .
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? Ех, якби то,
Якби то найшли те, що там
[схоронили, —
Не плакали б діти, мати не
[журилась. . .

(1843. 9. 10. Березань).

★

Чигирин

Поема має до певної міри алегоричне значення. Знищений, забутий Чигирин, колишня столиця вільної України, це образ сучасної України, знівеченої "холодними вітрами з півночі" та приспаної байдужністю земляків. Кінцевий могутній акорд про те, що "правда" мусить встати, значить: воля України мусить прийти — дзвенить тут багато сильніше, як у "Розритій Могилі", де пробивалося тільки сильне бажання, щоб закопану в могилі волю можна віднайти.

Поему можна поділити на дві частини:

У першій поет роздумує на руїнах колишньої столиці України. Слава Чигирина пропадає під впливом ворожої політики Москви, а з сучасників ніхто про нього не згадає. Видно — на марне пішли усі важкі криваві змагання з ворогами в минулому. Воля України пропала, а теперішньому поколінню до того байдуже: воно спить.

У другій частині висказує поет надію, що йому вдасться розбудити те сонне покоління. Він хоче навязати до давньої традиції, але послуговуватися новими кличами, ідеями. І ті засоби поможуть йому, хоч із важким трудом, перемінити зовсім земляків: гнилу байдужість замінити в козацьке завзяття.

Хоч важка й болюча буде ця операція гнилого національного організму, одначе перед очима поета стоїть оконечна мета його праці: тихе мирне життя земляків, що будуть згадувати поета-творця нової національно-свідомої суспільности.

Незвичайно плястично виходять у поемі поетичні образи.

Перший образ: Змагання українців, у минулому, до свого визволення — це з важким накладом праці оброблена нива, виорана, заскороджена списами, засіяна трупом ворогів, полита кровю. . . і проти сподівання уродив на ній бурян.

Другий образ: Сучасна Україна — це калюжа, поросла бур'яном, укрита цвіллю, а під тим гидким покривалом вигнило все гарне: тільки гадюки кубляться та своєю їддю затроюють усе.

Третій образ: Запустілий переліг оре новий орач (поет) старим плугом з новим лемішем і чересло́м, винищує бур'ян, сіє здорове насіння та надіється гарних плодів.

Чигрине, Чигрине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина, лине
За вітрами холодними,
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили —
Твоя слава. . . І про тебе
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв? Чого стояв?!. .
І на сміх не скаже!
За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами,
За що скородили списами
Московські ребра?... Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили.
Що ж на ниві уродилось?
Уродила рута. . . рута. . .
Волі нашої отрута.
А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу. Заснула
[Вкраїна
Бур'яном укрилась, цвіллю
[зацвіла,
В калюжі, в болоті серце
[прогноїла
І в дупло холодне гадюк
[напустила,
А дітям надію в степу оддала.
А надію. . .
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.
Нехай же вітер все розносить
На неокраєнім крилі!
Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі!

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!
Проспав єси степи, ліси
І всю Україну!
Спи ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани!

Помолившись, і я б заснув. . .
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати!
Не рвіть, думи, не паліте!
Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово;
Може, викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло:
І в тяжкі упруги
Може з'орю переліг той,
А на перелозі. . .
Я посію мої сльози, —
Мої щирі сльози. —
Може зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крови,
Чистої, святої!!!
Може. . . може. . . а між тими,
Між ножами — рута
І барвінок розів'ється,
І слово забуте,
Моє слово тихосумне,
Богобоязливе
Згадається, — і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька,
І мене згадає. . .
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!
Спи, Чигрине! Нехай гинуть
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі!

(1844. 19. 2. Москва).

Сон

Духа правди, що Його світ прийняти не може, бо не бачить Його, та не знає Його (Йоан Гл.. XIV. ст. 17).

Це мотто зі св. Письма дає ключ до зрозуміння цієї політичної поеми. Це та сама думка, що пізніше лягла в основу девізи Кирило-Методіївського Братства: "Зрозумійте правду і правда визволить вас". Ця поема, в ряді з іншими, має якраз причинитися до пізнання правди, розкрити очі таким, що її не бачать — і тим наблизити день визволення. А та "правда" криється в основній думці поеми: Вина за нещастя України паде на московських царів, на цілий устрій російської імперії.

Переведення тої думки в поемі є дуже вдатне: Змалювавши Україну, яка на око представляє в собі заокруглену, скінчену красу, велить нам поет заглянути глибше у той "рай" і розкриває перед нашими очима ціле пекло народних мук. Утікаючи відтак перед стражданнями своєї душі на вид тих мук, веде нас поет через Сибір у сам Петербург, столицю давніх і сучасних катів України. Разом із поетом "читаємо історію України", оглядаємо царські палати та пізнаємо "самого" царя, бога "незрячих" земляків. Пробуджуємось — а "сон" стає явою, дійсністю. Ми пізнали правду!

Перегляд поеми:

1.**Увід:** Роздумування поета про світ і людей. Є всякі люди на світі: Один будує, другий побудоване нищить, той знову, неситий, рад би якнайбільше нагарбати, інший обіграє свата в його ж таки хаті, дехто — була — нишком кує лихо на брата, невблаганий і лукавий жде, щоб скористати з чужого нещастя, побожні лицеміри будують храми, для облудних патріотів, їх "патріотизм" є тільки засобом наживи. . .

На те все глядить безкритична маса людей та й гадає, що так воно й мусить бути!

— До всіх тих, що п'ють людську кров, кличе поет, щоб схаменулися, бо всі на світі Адамові діти.

2. **Перехід:** Серед тих думок вертає поет "підпилий" до своєї хатини та, заснувши, бачить дивний сон.

3. **Опис самого сну:** Попрощавшися з Україною, хоче поет утечи від своїх мук, та перед його очима виринають усе нові образи, нові муки для його душі.

1. **Перший образ: У к р а ї н а.** Прекрасний літній ранок-досвіток на Україні, в собі заокруглена, скінчена краса... рай, а в тім "раю" п е к л о народних мук, спричинених суспільно-політичними обставинами.

Рефлексії поета на вид того горя, апострофа (заклик) до душі, щоб занесла скаргу на катів аж до Бога, перспектива страшних кар, зісланих небом на грішну землю.

Другий образ: Сибір. 1. Попрощавшися знову з землею й Україною, летить поет далеко, щоб не бачити "страшної людської ноги". 2. Брязкіт кайдан під землею і нові муки поета. 3. Каторжні, а

між ними "цар волі": апострофа до нього.

Третій образ: Петербург.

а) город (муштра, загальний образ города, парада, розмова з "земляком").

б) у палатах ("блюдолизи", цар і цариця, панство, їх розмови, сатира на абсолютистичний устрій російської держави, темнота народа).

в) опис города, памятник (Петро і Катерина II в історії України, дух Полуботка, душі замучених козаків).

г) ранок у Петербурзі (характеристика "земляків").

д) у царських палатах (царська старшина, старшина зникає, цар "ведмедик").

4. **Закінчення:** "Виправдання" поета за чудний сон.

Поема написана в формі "сну". Поминувши це, що подібні зразки були знані поетові з чужих літератур, спонукали його до такої поетичної форми ще й такі причини: думки, виложені в поемі, такі нові для української громади незнані, так відбігають від утертих суспільно-політичних поглядів, що їх треба було викладати наче сон юродивого. До того ще така форма дала поетові змогу ширяти думкою по різних просторах російської імперії та заглядати, куди звичайним людям доступу немає.

А багато нового давав поет своїм землякам у цій поемі. Руїнницька політика російських царів супроти України в минулому була знана з "Історії Русов", одначе тут виложив її поет виключно з українського самостійницького становища. До того змалював яркими красками соціяльне становище України, як вислід того режиму. Гострою сатирою здер омофор святости з сучасного божка, царя Миколи, щоб у той спосіб підірвати саму основу політичного світогляду сучасних українців та вказати на конечну потребу іншої, від Московщини незалежної, політичної форми для України. На можливість такої переміни в будучому, звертає поет увагу тою обставиною, що могутній самодержець російської імперії стає немічним "ведмедиком", як тільки не має опори в громадянстві. Дальший висновок із цього ясний!

Незвичайно важне національно-педагогічне значення (ще й для теперішнього покоління), мають ті місця в поемі, де поет виводить перед наші очі кумедні постаті "земляків". Один говорить ломаною московщиною, а другі "по московськи так і чешуть" — жертви денаціоналізаторської політики Москви, що ще й мають своїх батьків "хахлів". Як вибивається з-поміж них національно свідома постать поета, що по московськи знає, але говорити не хоче і з розмислом говорить тільки по українськи. На конечність уживання української розговірної мови українською інтеліґенцією, що говорила все по московськи, вказує тут поет, як свідомий націоналіст — українець, бо розуміє вагу її для вироблення національної свідомости. В тому ділі випередив Шевченко чи не всіх сучасників, а його погляд ще довгий час був тільки "мрією" одиниць.

З ідейного боку слід ще підкреслити ту пошану поета до борців за волю, тих "царів волі", що мучаться разом з головними злочинцями-каторжниками.

З поетично-мистецького боку замітні в поемі: передовсім незвичайно удатно виведений поетом-малярем образ української живописної природи, та як контраст до неї сильно начеркнена понура картина народнього лиха: дальше могутнє обжалування царя-ката духом Полуботка і душами замучених — козаків.

Уривок з поеми

Та й сон же, сон напричуд дивний,
Мені приснився:
Найтверезіший би упився,
Скупий жидюга дав би гривню,
Щоб позирнуть на ті дива:
Та чорта з-два!
Дивлюся: так, буцім сова
Летить лугами, берегами та
[нетрями,
Та глибокими ярами,
Та широкими степами.
Та байраками;
А я за нею та за нею,
Лечу й прощаюся з землею:
"Прощай, світе! Прощай, земле,
Неприязний краю!
Мої муки, мої люті
В хмарі заховаю.
А ти, моя Україно,
Безталанна вдово!
Я до тебе літатиму
З хмари на розмову,
На розмову тихосумну,
На раду з тобою,
Опівночі падатиму
Рясною росою.
Порадимось, посумуєм,
Поки сонце встане,
Поки твої малі діти
На ворога стануть.
Прощай же ти, моя нене,
Удово-небого!
Годуй діток: жива правда
У Господа Бога!"

Летим. . . Дивлюся — аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає;
Тихесенько вітер віє;
Степи, лани мріють;
Між ярами над ставами
Верби зеленіють;
Сади рясні похилились,
Тополі поволі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою;
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає. . .
І нема тому починку,
І краю немає!
Ніхто його не довбає
І не розруйнує. . .
І все то те. . . Душе моя!
Чого ти сумуєш?
Душе моя убогая!
Чого марне плачеш?
Чого тобі шкода? Хіба ти не
[бачиш?
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися! А я полечу
Високо-високо за синії хмари;
Немає там власти, немає там кари,
Там сміху людського і плачу не
[чуть,
Он глянь, — у тім раї, що ти
[покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, — бо нічим
[обуть,
Княжат недорослих. А он
[розпинають
Вдову за подушне, а сина, кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію! — в військо
[оддають!
Бо його, бач, трохи. . . А онде під
[тином
Опухла дитина, — голоднее мре,
А мати пшеницю на панщині жне.

А он — бачиш?. . . Очі, очі!
Нащо ви здалися?
Чом ви змалку не висохли,
Слізми не злилися?
То покритка попід тинню
З байстрям шкандибає.
Батько й мати одцурались,
Й чужі не приймають. . .
Старці навіть цураються!. .
А панич не знає:
З двадцятою, недолюдок,
Душі пропиває!

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Може й бачить, та помага,
Як і оті гори
Предковічні, що политі
Кровію людською!. . .
Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Уп'ємося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?
Лети ж моя думо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Своє товариство! Ти з ними росла,
Ти з ними кохалась: їх тяжкії руки
Тебе повивали. Бери ж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!

Нехай чорніє, червоніє,
Полум'ям повіє,
Нехай знову рига змії,
Трупом землю криє.
А без тебе я денебудь
Серце заховаю,
Та тим часом пошукаю
На край-світа раю.

(8. 7. 1844. Петербург.)

★

Великий Льох

Ця прекрасна і глибоко продумана політична поема названа Шевченком м і с т е р і є ю. Так звалися в середньовіччю духовні драми, яких акція мала в собі щось таємне. У них виступали святі, ангели, духи, або й люди, представлялася драматично смерть Христа і тайна відкуплення людського роду Христом, а вершком акції було його Воскресення. Пізніше містерії поширили свій обсяг і виставляли в формі драматичної акції цілу тайну Христового приходу на світ, отже його Різдво, муки, смерть і Воскресення.

Такі духовні драми були на заході дуже поширені та дісталися на Україну, де їх виставляли студенти разом зі своїми учителями по школах, бурсах, а то й інших місцях, доступних для ширшого загалу. Їх люди дуже любили слухати, і в них нераз виступали ще й смішні, комічні постаті для розвеселення слухачів.

Назву "містерія" підібрав поет для своєї поеми дуже вдачно. Як у середньовічних драмах головною ідеєю є визволення роду людського з неволі гріха, так і тут провідна думка цілої поеми є визволення України з неволі політичної. І тоном своїм та характеристичними чертами підходить цей твір під давні містерії. Таємний "льох", душі, темні духи, народження незвичайних близнят, "мітла" на небі, вкінці наївні, трагікомічні постаті лірників — це все атрибути, якими визначилися ті давні духовні драми. Ще й м і с т и ч н е число три (душі, ворони, лірники), що так часто подибуються в народних леґендах і казках, підносить таємничність твору.

Як ф о р м у до своєї поеми міг Шевченко взяти з давніх драм, так і д е ю могли йому піддати народні перекази, які зв'язували долю України з тими містичними льохами. Також і сучасна революційна польська література, зовсім певно знана Шевченкові, яка була переповнена містицизмом та дум-

кою про визволення Польщі й її воскресення — могла поетові піддати деяку думку.

Незвичайно вдало переведена композиція цього твору. Поема складається з трьох ідейно й логічно з собою тісно повязаних частин, а в кожній з них виступає по три дієві "особи".

У п е р ш і й частині являється три душі. Це уособлені постаті того народнього "духа", що звичайно через свою несвідомість і короткозорість поносить вину за недолю своєї країни. Це представники української суспільности в трьох важних добах історії України за Хмельницького, Мазепи й Катерини II. Відданиця, недоліток і немовля ще й образово вказують на ступінь національної свідомости українського народу в ті три доби, який за Хмельницького зірвався до боротьби за волю і вже був близький до її осягнення ("от-от була б подавала рушники, та лихо зустріло), за Мазепи був роздвоєний і в той спосіб попирав імперіялістичну політику Петра I. (порівнання "Іржавець"), за Катерини неначе те дурненьке немовля всміхається, як по остаточнім політичнім і соціяльнім закріпощенню України господарювала на ній та "голодна вовчиця".

І ці три душі караються (їх не пускають у рай), бо вони за життя тяжко согрішили. Одна душа карається за те, що перейшла з повними коновками Б о г д а нові шлях, як він їхав у Переяслав Москві присягати, друга — що напоїла коня цареві Петрові, як він вертав у Московщину, побивши Мазепу під Полтавою, третя — що всміхнулася до Катерини II., лютого ворога України. А всі вони не знали, яким учинкам і людям вони потурали. І та несвідомість, те незнання політичних подій, є головним гріхом тих душ і головною провиною української суспільности в ті доби, яка не визнавалася, що кругом неї діється, не мала політичного зрозуміння, тому пособляла злуці з Москвою, помагала Петрові I. проти Мазепи, з легким серцем приймала "реформи" Катерини II.

За ті гріхи караються "душі" й досі: за гріхи своїх дідів і прадідів носить і досі український нарід важке московське ярмо.

У д р у г і й частині виступають три ворони: злі духи України, Польщі й Московщини. Це темні якісь сили, духи нищення, що тільки й того ждуть, щоб нівечити всякі змагання свого народу до волі. Це є с в і д о м і шкідники передовсім свого власного краю, а всі три разом злучуються, щоб нанести найбільше шкоди Україні. Та між ними передує українська ворона, свій власний темний дух, що добирає найбільш дошкульних способів для нищення України та дає раду другим двом, як її нищити.

Вони прилетіли дивитися, як будуть розкопувати льох, бо з тою хвилиною має народитися новий Ґонта, що розпустить правду й волю по всій Україні. Його вони думають за порадою української ворони убити, доки ще українська суспільність несвідома ("сліпа"), а помочі ждуть собі в тім ділі від його брата-близнюка, в о р о г а України, що буде "катам помагати", хоч буде сином одної матері.

У т р е т і й частині бачимо трьох лірників, представників су-

Т. Шевченко

часного покоління. Воно в національному розумінні сліпе, криве й горбате. Ті три лірники плетуть нісенитниці про запорожські маяки: так загинула традиція про колишніх борців за волю серед сучасного покоління!

Національної свідомості у них зовсім нема, бувальщини рідного народу не знають, а історичних пісень співають тільки тому, бо їх навчили співати: ваги і значення тих пісень вони не розуміють, а співають їх тільки для "поживи", для заробітку. Зверніть лише увагу на контрасти: з одного боку розкопування льоху й злучена з ним тайна визволення України, а з другого — національно зовсім несвідомого суспільства, якого представники без зрозуміння, для власного пожитку, на очах грабіжників-чужинців співають пісень, що повстали в добу давньої боротьби України за волю!

Тому не диво, що москалі "Великого того Льоху ще й не докопалися", бо з розкопанням його мусіла б наступити воля України, але вона ще не може прийти, бо несвідома суспільність не зуміє її вибороти, не піддержить нового Ґонту. Тому темні духи далі чигають на загладу України, а душі все ще покутують, доки вона не встане.

Що воля України мусить прийти, це висказує поет у "Суботові", поемі, що є ідейним продовженням "Великого Льоху".

Діла добрих оновляться,
Діла злих загинуть.
Т. Шевченко: „Псалом 1-й".

УРИВОК З ПОЕМИ „ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ"

Три душі

Як сніг, три пташечки летіли
Через Суботове і сіли
На похиленому хресті
На старій церкві.—"Бог простить:
Ми тепер душі, а не люди!
А відціля видніше буде,
Як той розкопуватимуть льох.
Коли б вже швидше розкопали,
Тоді б у рай нас повпускали;
Бо так сказав Петрові Бог:
"Тоді у рай їх повпускаєш,
Як все москаль позабирає,
Як розкопа "Великий Льох".

Перша душа:

"Як була я людиною,
То Прісею звалась;
Я отутечки родилась,
Тут і виростала;
Отут, було, на цвинтарі
Я з дітьми гуляю,
І з Юрусем гетьманенком
У піжмурки граєм;
А гетьманша, було, вийде
Та й кличе в будинок.
Онде клуня: отам мені
І фиґ, і родзинок, —
Всього мені понадає
І на руках носить. . .
А з гетьманом, як приїдуть
Із Чигрина гості,
Та це й шлють, було, за мною.
Одягнуть, обують,
І гетьман бере на руки,
Носить і цілує. . .
Отак-то я в Суботові
Росла-виростала,
Як квіточка, і всі мене
Любили й вітали,
І нікому я нічого,
Ніже злого слова,
Не сказала. Уродлива
Та й ще чорнобрива!
Всі на мене залицялись,
І сватати стали;
А у мене, як на тее
И рушники вже ткались,

От-от була б подавала,
Та лихо зустріло!

Вранці-рано, в Пилипівку,
Якраз у неділю,
Побігла я за водою,
Вже й криниця тая
Замуліла і висохла,
А я все літаю. . .
Дивлюсь—гетьман з старшиною...
Я води набрала,
Та вповні шлях і перейшла:
А того й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати!. . .
І вже ледве я на-ледве
Донесла до хати
Оту воду. . . Чом я з нею
Відер не побила?. . .
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тію клятою водою!
От за що караюсь,
От за що мене, сестрички,
І в рай не пускають!"

Друга душа:

"А мене, мої сестрички,
За те не впустили,
Що цареві московському
Коня напоїла
В Батурині, як він їхав
В Москву із Полтави.
Я була ще недолітком,
Як Батурин славний
Москва в ночі запалила,
Чечеля убила,
І малого і старого
В Сейму потопила.
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних. . . Коло мене
І сестра, і мати
Зарізані, обнявшися,
Зо мною лежали.
І насилу то, насилу
Мене одірвали
Од матері неживої.
Що вже я просила
Московського копитана,
Щоб і мене вбили!
Ні, не вбили, а пустили
Москалям на грище!
Насилу я сховалася
На тім пожарищі!
Одна тільки й осталася
В Батурині хата!
І в тій хаті поставили
Царя ночувати,
Як вертавсь із-під Полтави.
А я йшла з водою
До хатини. . . а він мені
Махає рукою:
Каже коня напоїти.
А я й напоїла! . . .
Я не знала, що я тяжко,
Тяжко согрішила!
Ледве я дійшла до хати,
На порозі впала. . .
А назавтра, як цар вийшов,
Мене поховала
Та бабуся, що осталась
На тій пожарині,
Та ще й мене привітала
В безверхій хатині.
А назавтра й вона вмерла
Й зотліла у хаті,
Бо нікому в Батурині
Було поховати.
Уже й хату розкидали,
І сволок з словами
На угілля попалили!. . .
А я над ярами
І степами козацькими
І досі літаю!
І за що мене карають,
Я й сама не знаю?
Мабуть, за те, що всякому
Служила, годила. . .
Що цареві московському
Коня напоїла!. . ."

Третя душа:

"А я в Каневі родилась:
Ще й не говорила,
Мене мати ще сповиту
На руках носила,
Як їхала Катерина
В Канів по Дніпрові,
А ми з матір'ю сиділи
На горі в діброві.
Я плакала: я не знаю,
Чи їсти хотілось,
Чи, може, що в маленької
На той час боліло?
Мене мати забавляла,

На Дніпр поглядала,
І ґалеру золотую
Мені показала,
Мов будинок; а в ґалері
Князі і всі сили, —
Воєводи. . . а між ними
Цариця сиділа.
Я глянула, усміхнулась, —
Та й духу не стало!
Й мати вмерла! в одній ямі
Обох поховали
От за що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За що мене на митарство
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця —
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця!
Скажіте, сестриці?

Смеркається. Полетімо
Ночувати в Чуту:
Як що буде робитися,
Відтіль буде чути!"
Схопилися білесенькі
І в ліс полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

Жовтень 1945 р. Миргород.

Суботів

Ця поема тісно зв'язана з "Великим Льохом" і є його продовженням. У попередній поемі скінчилася поетова думка тим, що Великого льоху москалям ще не вдалося розкопати, тому визволення України ще не прийшло: сучасне покоління стогне під політичним твором Богдана Хмельницького. Одначе його щиро подумане діло піде в нівець і нічого не поможуть ворогам їх кпини з України: правда засяє побідно над тьмою і Україна відзискає волю.

У цій поемі Шевченко перший раз ясно висказує свою думку про політичну незалежність України. (в "Розритій Могилі" поет тільки натякнув, а в "Великому Льоху" неначе ідейно підготовив суспільність до цієї політичної конечности).

★

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
— Домовина України —
Широка, глибока.
Ото церков Богданова:
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало:
Москалики, що заздріли,
То все очухрали. —
Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льохи твої розкопують
Та тебе ж і лають,
Що й за труди не находять!. . .
Отак-то, Богдане!
Занапастив єси вбогу
Сироту Вкраїну!
За те ж тобі така й дяка. . .
Церков — домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила, —
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.
Отаке-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що все-то те
Таки й було "наше",
Що вони тілько наймали
Татарам на пашу
Та полякам. . . Може, й справді!
Нехай і так буде!. . .
Так сміються ж з України
Сторонні люди!. . .
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться. . . і з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

С. Мар'їнське. 1845. 21. 10.

КАВКАЗ

У цій наскрізь політичній поемі виступає Шевченко проти грабіжницької політики московських царів супроти народів, що замешкують Росію, а з окрема супроти вільних донедавна кавказців, що для їх підбиття Росія вела дуже криваву й довгу війну, яка в 40 рр. була наново розгорілася. Поема має ще й окреме національно-політичне українське значення, бо доля кавказців, це доля України, що так само підбоєм і насиллям дісталася під ярмо ненаситних царів.

Поема складається з трьох частин. У першій висловлює поет думку про оконечну побіду правди —волі, в другій вказує на грабіжницьку ціль царської політики та виказує облуду усіх голошених при тім на око високо ідейних кличів, у третій звертається в апострофі до поляглого Я. де Бальмена, щоб його дух був добрим сторожем поневоленої України та розбуджував думки про її визволення.

1. Кавказькі гори, политі кровю борців, нагадують поетові Прометея, що споконвіку там карається від страшних мук, завдаваних орлом. Одначе як Прометеєве серце все наново оживає, так само все наново будиться змагання народу до волі: його ніхто не може вбити, бо сам Бог стоїть на сторожі правди. І хоч її ще нема, то не нам судити Його діла, а тільки серед важкої праці жаліти, що її приспали кати. Та Бог одпочине вкінці від кар, що їх ізсилає на людей, приспана правда встане і їй поклоняться всі народи. А поки що правди нема — течуть кровавi ріки (серед неповинного кавказького народу).

Отам на Кавказі "милостивий" цар застукав вільний нарід та ще підюджує до дальшої боротьби. А в тій боротьбі, де лягла сила війська, пролилося стільки сліз і крови, що можна б у тім огненнім морі втопити усіх імператорів. От і слава ж за те "батюшці" — цареві та його гончим! — викликує глумливо поет.

Але дійсна слава належиться великим лицарям-кавказцям, нехай боряться, а побідять, бо їх боротьбі помагає Бог, за ними сила, воля й правда!

2. (А от з якими то ніби ласкавими словами підходять наїздники до тихого кавказця:) "Ми — мовляв — нічого від тебе не візьмемо, "чурек" і "сакля" будуть твої, як досі. Кайдан на тебе накладати не будемо, ми на те письменні, просвічені божим словом, (хоч волі у нас нема). Ми навчимо вас, як жити, ми ж правдиві християни: у нас храми, ікони, добро — сам Бог! Нас тільки в очі коле, чому у вас "сакля" не нами дана, а ваш же "чурек" ми не можемо вам кинути, як тій собаці. Та ще й за сонце, що світить над вами, ви нам повинні платити. Та й тільки всього, ми багато не хочемо! А за те, як би ви стали нашими другами, багато від нас навчились би. У нас же світ великий, тюрм, народів богато. . . Хоч усі вони мовчать, але видно, що благоденствують! Ви нашої Біблії не знаєте, а

звідти навчились би, що убійники й розпустники у нас сидять на небі! Та ще треба вам просвітитися нашими догматами: у нас тільки дери та дай, то прямо в рай підеш.

(А яка в нас культура!) І астрономією займаємося, господарство в нас цвіте, французів ненавидимо: а наша торговля: торгуємо людьми, та не неграми (ми ж не гішпани), а такими простими, християнами: краденого ми теж не перепродуємо, як жиди! — Ми все робимо п о з а к о н у!"

3. Ви лицеміри, любите брата по закону Христа? Ви любите його шкуру, та й дерете, на о тільки треба й не треба! — За кого ж мучився Христос? За нас добрих і за слово правди? Ні! Мабуть на те, щоб ми з його науки посміялися! Так воно й сталося. Ми ставимо храми, ікони, свічники, обкурюємо те все пахучим димом, б'ємо облудні поклони та просимо в Бога помочі для війни на брата: а побивши й знищивши його, приносимо облудну жертву покровцем, украденим серед пожару на тій війні!

4. Отака наша "просвіта", що нею ми хочемо просвітити других, сліпим показати дійсне світло! Усе це станеться, тільки дайте себе взяти в руки. От тоді ми вас навчимо: як мурувати тюрми й носити кайдани, плести кнути — всьому навчимо, тільки дайте взяти свої гори (бо тільки те ще у вас осталося!).

І тебе, Якове, з а г н а л и (разом з другими), і тобі довелося замість за Україну, за її ката пролити добру кров, отруїтися московською отрутою!

Витай живою душею в Україні, мій незабутній друже, назирай в степу козацькі розриті могили, заплач разом з козаками та виглядай мене з (теперішньої) неволі у (вільнім) степу.

А поки що я (поет) буду у своїх думах між народом сіяти думки (про волю України), вони будуть поширюватися, вітер понесе їх з України аж до тебе, ти їх привітаєш та згадаєш Україну й мене.

Автор "Кавказу", це вже не тільки ворог Московщини, але й свідомий проповідник кривавої розправи України з її ворогами в будучому, це борець за її волю, що мучиться до часу в неволі та нетерпеливо жде хвилі, коли "в степ" покличе його дух Бальмена!

В тім і велике значіння цієї поеми, що до того ще й визначається незрівняною силою слова, продиктованого святою ненавистю до ворогів — гнобителів, та заразом щирою любов'ю до всіх хижаками ограблених нещасливих народів.

Велике враження робить та широка ґама тонів, що так гарно міняється в цім прекраснім творі. Поважний, зрівноважений тон першої частини, що переходить у зрезиґновано-молитовний та закінчується поетично-пророчим, перемінюється в другій частині на глумливий, що від сатири та іронії степенується аж до їдкого сарказму, щоби в третій частині перейти в ніжносентиментальний та розплинутися в тиху, тільки до певного часу обставинами продиктовану, резиґнацію.

Уривок з поеми

Хто дасть у голову мою воду,
і очам моїм джерело сліз, щоб
я день і ніч плакав за тих,
що їх побито.

Іеремія. гл. IX. ст. I.

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Споконвіку Прометея
Там орел карає,
Що-день Божий, довбе ребра
Й серце розбиває;
Розбиває та не вип'є
Живущої крови, —
Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля,
І неситий не виоре
На дні моря поля.
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прю з Тобою стати!
Не нам діла Твої судить!
Нам тільки плакать, плакать,
[плакать,
І хліб насушний замісить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш Боже, утомлений,
І нам даси жити?
Ми віруєм Твоїй силі
І Духу живому.
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Помоляться всі язики
Во віки і віки.
А покищо — течуть ріки,
Кровавії ріки!. . .

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Отам-то Милостиві Ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сердешну волю
Та й цькуємо... Лягло костьми
Людей муштрованих чимало.
А сльоз? А крови? Напоїть
Всіх імператорів би стало
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удових... А дівочих,
Пролитих тайно серед ночі!
А матерніх гарячих сліз,
А батькових, старих, кровавих!
Не ріки, — море розлилось,
Огненне море. . . Слава! Слава!
Хортам, і гончим, і псарям;
І нашим батюшкам-царям;
Слава!
І вам слава, сині гори,
Кригою окуті:
І вам, лицарі великі,
Богом незабуті!
Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!

"Чурек і сакля — все твоє,
Воно не прошене, не дане:
Ніхто й не возьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
А в нас! — на те письменні ми,
Читаєм Божії глаголи!. . .
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті і. . . . голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По чому хліб і сіль по чім!. . .
Ми християни: храми, школи!. .
Усе добро — сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам —
Чурек же ваш, та вам не кинем,
Як тій собаці! Чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Та й тільки ж то!. . . Ми не погани.
Ми настоящі християни —
Ми малим ситі! — А зате,
Якби ви з нами подружили,
Багато б дечому навчились!
У нас же й світа!. . . Як на те —
Одна Сибір неісходима!
А тюрм? А люду? Що й лічить!
Од молдованина до фіна —
На всіх язиках все мовчить. . .

Бо. . . благоденствує!. . . У нас
Святую Біблію читає
Святий чернець і научає,
Що цар якийсь — то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив — тепер на небі!
От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Святим хрестом не просвіщенні!
У нас навчіться! В нас дери,
Дери та дай,
І просто в рай,
Хоть і рідню всю — забери!
У нас — чого то ми не вміем!
І зорі лічим, гречку сіем,
Французів лаем, продаем
Або у карти програем
Людей, — не негрів, а таких,
Таки хрищених. . . "но—простих".
Ми не гішпани! Крий нас, Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди: ми по закону!. . ."

По закону апостола
Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки,
Собі ж на те. що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого ж Ти розіп'явся,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталось!
Храми, каплиці і ікони
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомленнії поклони —
За кражу, за війну, за кров, —
Щоб братню кров пролити,
[просять,
І потім в дар Тобі приносять
З пожару вкрадений покров!!!
Просвітились!. . . Та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям!!!
Все покажем! — Тілько дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як і носить, і як плести
Кнути узловаті, —
Всьому навчим! Тілько дайте
Свої сині гори
Останнії. . . бо вже взяли
І поле, і море!

1845. 18. XI.
Переяслав.

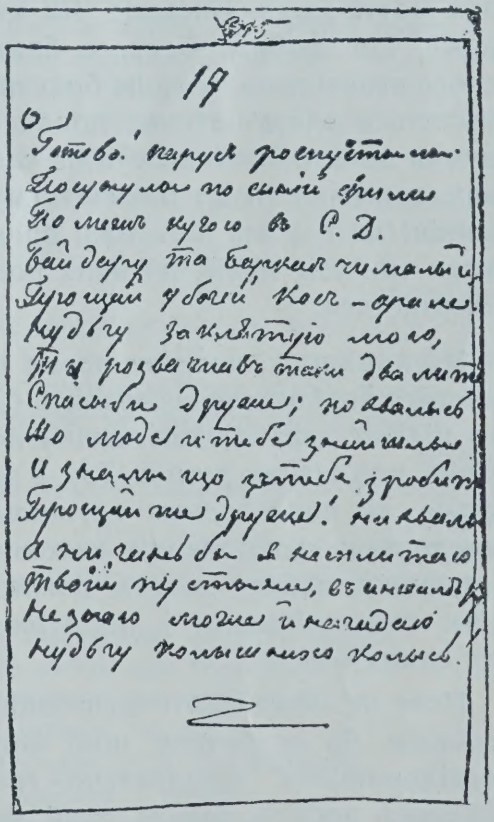

Автограф вірша Т. Шевченка: „Готово! парус розпустили..."

(З „Захалявної книжечки").

Посланіє

У цій із суспільно-педагогічного боку незвичайно цінній політичній поемі звертається Шевченко до українських панів, щоб виказати всю облуду їх слів і погань їх діл та розбудити в них дійсну любов до свого рідного , й національну свідомість.

"Посланіє" написане для всіх панів — українців: до таких, що в них нема ніякої національної свідомости ("мертвих"), до національно-свідомих ("живих") і до тих, у яких національна свідомість ще не розбудилась ("ненароджених") в Україні та поза її межами. У словах мотта із св. Письма: "Як хто каже, що любить Бога, а брата свого ненавидить — то це брехня", міститься високо-етична провідна думка поеми: Любов Бога на словах, а ненависть до ближніх (мужиків) це головні негативні прикмети тих усіх панів, до яких поет звертається.

На поодинокі частини поема не дасться поділити: вона творить одну цілість, неначе один ланцюг логічно пов'язаних думок. Так і чується, як поет "одним душком" висловлює свою тверду, непохитну думку, набуту довгим докладним спостеріганням і продуману до самих основ.

Поет не може найти душевного спокою, бо не бачить, щоб його освідомлююча національно - громадська робота давала який вислід: українські пани байдужі на його слова, живуть у неволі й мужиків у неволі держать, не зважаючи на наслідки свого поступування. А вже час їм схаменутися. їм треба полюбити "велику руїну", розкуватися з кайдан темноти, та брататися з народом, не шукати добра на чужині, бо вони тільки самі пусті фрази звідти приносять, які їх світогляду і поступування не змінюють. Коли вони тільки з чужиною зв'язані, а Україна в них лише на те, щоб з неї коштом кріпаків тягнути матеріяльні користи, то краще щоб вони в Україну і не верталися.

Як же ж не схаменуться і не стануть дійсними людьми, то грозить їм у будучинні народний суд — кровава розправа "немудрих", по їхньому, кріпаків зі своїми хижими панами, що так чваняться своєю мудрістю (а не бачать майбутнього).

У них та "мудрість" чужа, оперта на безкритичнім повторюванню чужих, часто незрозумілих думок. (Вони сліпо потакують чужинцям, учаться чужих мов, але ні своєї історії, ні мови не знають). А щоб та мудрість була с в о я, то треба їм добре розібратися передовсім у своїй рідній історії, пізнати гріхи батьків і критично ставитися до минулого, а не без розбору хвалитися ним.

Коли вони так усе розберуть, тоді пізнають дійсну правду, подадуть руку кріпакові, якого тепер визискують, збратаються з ним, і щойно тоді оживе добра слава України.

Це головні думки цієї поеми. Її значення для розвитку української суспільно-політичної думки

незвичайно велике. Ясність, глибина і сила вислову промовляє кожному до душі, а безпощадна критика всього гнилого та брехливого серед суспільства причинюється до оздоровлення національного організму. Це ціла програма, продиктована щирою любовю до України та обавою за її будуче, написана в науку для цілих поколінь.

Її думки в головному, не стратили вартости й сьогодні, по 115-их роках.

★

І МЕРТВИМ І ЖИВИМ І НЕНАРОДЖЕНИМ ЗЕМЛЯКАМ МОЇМ В УКРАЇНІ І НЕ В УКРАЇНІ СУЩИХ МОЄ ДРУЖНЄЄ ПОСЛАНІЄ

І смеркає, і світає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тілько я, мов окаянний,
І день і ніч плачу.
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає.
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людей запрягають
В тяжкі ярма: орють лихо,
Лихом засівають. . .
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива!. . .
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою країну:
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тілько
На чужому полі. . . .
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра:
А ви претеся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого. . . Волі! Волі!
Братерства братнього!. . Найшли,
Несли. . . несли з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Та й більш нічого. . . Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились!
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру дерете
З братів незрящих, гречкосіїв,
І сонця-правди дозрівать
В німецькі землі, не чужії,
Претеся знову!. . . Якби взять
І всю мізерію з собою,
Дідами крадене добро,
Тоді оставсь би сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, якби те сталось, щоб ви не
[вертались,
Щоб там і здихали, де ви
[поросли!
Не плакали б діти, мати б не
[ридала,
Не чули б у Бога вашої хули;
І сонце не гріло б смердячого
[гною
На чистій, широкій, на вольній
[землі;
І люди б не знали, що ви за орли,
І не покивали б на вас головою...

Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде:
Розкуються незабаром
Заковані люди;
Настане суд! Заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших. . . І не буде
Кому помагати:
Одцурається брат брата

І дитини мати:
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами!
Умийтеся! Образ Божий
Багном не скверніте!
Не дуріте дітей ваших,
Що вони на світі
На те тілько, щоб панувать. . .
Бо невчене око
Загляне їм в саму душу
Глибоко, глибоко! . . .
Дознаються небожата,
Чия на вас шкура,
Та й засудять, — і премудрих
Немудрі одурять.

Якби ви вчились так, як треба,
То й мудрість би була своя:
А то залізете на небо:
"І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, і все знаю:
Нема ні пекла, ані раю,
Немає й Бога, тілько я,
Та куций німець узловатий,
А більш нікого. . ." — "Добре,
[брате!
Що ж ти такеє?"
— "Нехай скаже
Німець. Ми не знаєм!"

Отак то ви навчаєтесь,
У чужому краю!
Німець скаже: "Ви моголи".
— "Моголи, моголи!
Золотого Тамерлана
Унучата голі!"
Німець скаже: "Ви слов'яни".
— "Слов'яни! Слов'яни!
Славних прадідів великих
Правнуки погані!"
І Коллара читаєте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку,
І в слов'янофіли
Так і претесь. . . І всі мови
Слов'янського люду, —
Всі знаєте, а своєї
Дась-Бі; — "Колись будем
І по своєму глаголять,
Як німець покаже,
А до того й історію,
Нашу нам розкаже.
Отоді ми заходимось!"

Добре заходились
По німецькому показу
І заговорили
Так, що й німець не второпа,
Учитель великий,
А не те, щоб прості люди.
А ґвалту! а крику!
"І гармонія, і сила,
Музика, та й годі!
А історія? — Поема
Вольного народу!. . .
Що ті римляни убогі!
Чорт-зна що — не Брути!. . .
У нас Брути і Коклеси
Славні, незабутні!. . .
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась!"
Кров'ю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!. . .

Подивіться лишень добре,
Прочитайте знову
Тую славу, та читайте
Од слова до слова:
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть. . . та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким, за що закуті?. . .
Та й побачите, що ось що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможнії гетьмани!
Чого ж ви чванитеся, — ви!
Сини сердешної Украйни?
Що добре ходите в ярмі,
Ще лучче, як батьки ходили?!
Не чваньтесь: з вас деруть ремінь,
А з їх, бувало, й лій топили!
Може чванитесь, що братство
Віру заступило?
Що Синопом, Трапезунтом

Галушки варило?
Правда, правда!... Наїдались,
А вам тепер вадить,
І на Січі мудрий німець
Картопельку садить:
А ви її купуєте,
Їсте на здоров'я,
Та славите Запорожжя.
А чиєю кров'ю
Ота земля напоєна,
Що картопля родить?
Вам байдуже, — аби добра
Була для городу!
А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили! . . .
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!
Батьки недарма кров лили
І за Москву і за Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

Доборолась Україна
До самого краю:
Гірше ляха свої діти
Її розпинають:
Замість пива — праведную
Кров із ребер точать —
Просвітити, кажуть, хочуть
Материні очі
Современними огнями,
Повести за віком,
За німцями недоріку
сліпую каліку.
Добре! Ведіть, показуйте!
Нехай стара мати
Навчається, як дітей тих
Нових доглядати!
Показуйте!. . . За науку —
Не турбуйтесь! — буде
Материна добра плата:
Розпадеться луда
На очах ваших неситих:
Побачите славу,
Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих!. . .
Не дуріте самі себе!
Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь, —
Й свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають,
Чужі люди проганяють,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших: тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину. . .
Отака-то наша слава,
Слава України!. . .

Отак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
За що розпинали?. . .
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословить дітей своїх
Твердими руками.
І діточок поцілує
Вольними устами!
І забудеться срамотня
Давняя година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, не вечірній,
Тихо засіяє. . .
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

1845. 14. XII.
В'юнища.

★

Холодний Яр

Поема ідейно звязана тісно з "Посланієм", написана також для українських панів та продовжує там висказану думку. В ній таксамо поет виступає проти закривання правди перед народом та визиску його панами, а до того ще й

збиває їхній несправедливий осуд Гайдамаччини, ту "чужу мудрість", яку вони повторяють за москалями.

Поетова душа томиться від народнього горя, на згадку про колишній зрив народу до боротьби проти своїх гнобителів (1768 р.), бо в теперішньому десь ділася традиція тієї боротьби: ніхто про неї на згадує. Та те змагання до волі в народі не згинуло, його тільки придавили пани, до яких у дальшому звертається поет із зазивом, щоб вони не ховали перед народом правди, не величали лютого царя й його "святої" війни та не вихвалювали чужого "отечества". Вони за нього, дурненькі, несуть "і душу і шкуру", а своїх власних борців за волю називають розбишаками й злодіями. Та розбійниками є хіба вони, бо силою забрали від народу його волю й загарбали собі його землю, гайдамаки ж визволяли закутий у кайдани нарід та боролися за Україну й усе, що мали, жертвували їй.

Але даремне пани закривають правду, дурять себе, дітей своїх і темний нарід: правда вийде на світ, нарід знову зірветься до боротьби за волю й тоді спаде на них страшна народня кара.

**
*

У всякого своє лихо,
І в мене не тихо:
Хоч не своє, — позичене,
А все таки лихо.
Нащо б, бач-ся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бо-зна колишнє?
Добре, що заснуло!. . .
Хоч і Яр той! Вже до його
І стежки малої
Не осталося, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там, — а згадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотриного
До Яру страшного.
В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.
У Яр тоді сходилися,
Мов із хреста зняті,
Батько з сином і брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого ляха.
Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Потоптаний шляху?
Чи сам заріс темним лісом?
Чи то засадили
Нові кати, щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду: що їм діять
З добрими панами,
Людоїдами лихими,
Новими ляхами?
Не сховаєте! Над Яром
Залізняк витає,
І на Умань позирає,
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закону
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять,
А кричите, що несете
І душу і шкуру
"За отечество!" Єй-Богу,
Овеча натура!
Дурний шию підставляє
І не знає защо,
Та ще й Гонту зневажає,
Ледаче ледащо!
"Гайдамаки — не воины, —
Разбойники, воры,
Пятно в нашей истории!"
Брешеш, людоморе!
За святую правду, волю
Розбійник не стане,
Не розкує закований

У ваші кайдани
Народ темний: не заріже
Лукавого сина:
Не розіб'є живе серце
За свою країну!
Ви розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо!... Дуріть дітей
І брата сліпого,
Дуріть себе, чужих людей,
Та не дуріть Бога!
Бо в день радости над вами
Розпадеться кара,
І повіє огонь новий
З Холодного Яру!

В'юнища. 1845. 17. 12.

★

Три літа

Ця поезія є неначе вводом до цілої збірки "Три літа", як "Думи мої. . ." до "Кобзаря". Як політичні поеми дають нам обєктивний образ суспільних відносин на Україні в 40 рр., так і ця поема дає нам спромогу вглянути в душу їх творця в часі їх творення, і таким чином є важним причинком до їх повного зрозуміння. Заразом є це поетично змальована трагедія, яку приходиться переживати майже всім речникам нових ідей і думок, бо вони зразу стоять майже одинцем серед своєї суспільности, яка тільки поволі приходить до зрозуміння тих нових, ними голошених кличів. Збуджуючи в нас співчуття та пошану для великих, народним лихом спонуканих, душевних мук поета, робить цей поетичний твір наше серце більше здатним до прийняття тих нових думок, висловлених у політичних поемах, що при їх писанню поет так важко страждав.

Живучи тепер уже постійно в Україні, поет чимраз глибше заглядає на саме дно того пекла, в яке перемінили Україну свої й чужі, "прозріває", пізнає порожнечу й байдужість майже в усіх тих земляків (панів), з якими він пізнався, порівнює 1843 р., коли він перший раз вирвався з Петербургу на Україну, з 1845-им, а висновки погані. До того — поет лежить у В'юнищах хворий і, хоч більше вразливий, та тому саме й краще відчуває свій психічний стан. Кидає оком на пройдений шлях (три роки) і аж ізжахнувся, що з нього ті три літа зробили!

**
*

І день — не день, і йде — не йде,
А літа стрілою
Пролітають, забирають
Все добре з собою.
Окрадають добрі думи,
О холодний камінь
Розбивають серце наше
І співають амінь, —
Амінь всьому веселому
Од нині до віку,
І кидають на розпутті
Сліпого каліку.
Невеликії три літа
Марно пролетіли. . .
А багато в моїй хаті
Лиха наробили:
Опустошили убоге
Моє серце тихе,
Погасили усе добре,
Запалили лихо,
Висушили чадом-димом
Тії добрі сльози,
Що лилися з Катрусею
В московській дорозі,
Що молились з козаками
В турецькій неволі,

І Оксану, мою зорю,
Мою добру долю,
Що-день Божий умивали. . .
Поки не підкрались
Злії літа та все теє
Заразом украли.
Жаль і батька, жаль і матір,
І вірну дружину,
Молодую, веселую,
Класти в домовину, —
Жаль великий, брати мої!
Тяжко годувати
Малих діток неумитих
В нетопленій хаті!
Тяжке лихо, — та не таке,
Як тому дурному,
Що полюбить, побереться,
А вона другому
За три шаги продається
Та з його й сміється.
От де лихо! От де серце
Разом розірветься!

Отаке то злеє лихо
Й зо мною спіткалось:
Серце люди полюбило
І в людях кохалось,
І вони його вітали,
Гралися, хвалили. . .
А літа тихенько крались
І сльози сушили,
Сльози щирої любови. . .
І я прозрівати
Став потроху. . . Доглядаюсь —
Бодай не казати!
Кругом мене, де не гляну,
Не люди, а змії. . .
І засохли мої сльози,
Сльози молодії.
І тепер я розбитеє
Серце ядом гою —
І не плачу й не співаю,
А вию совою.
Отаке-то! Що хочете,
То те і робіте:
Чи голосно зневажайте,
Чи нишком хваліте
Мої думи, — однаково,
Не вернуться знову
Літа мої молодії,
Веселеє слово
Не вернеться!. . . І я серцем
До вас не вернуся,
І не знаю, де дінуся,
Де я пригорнуся
І з ким буду розмовляти,
Кого розважати,
І перед ким мої думи
Буду сповідати?
Думи мої, літа мої!
Тяжкії три літа!
До кого ви прихилитесь,
Мої злії діти?
Не хилітесь ні до кого,
Ляжте дома спати. . .
А я піду четвертий год
Новий зустрічати.

Добридень же, новий годе, —
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну
В латаній торбині?
"Благоденствіє указом
Новеньким повите?. . ."
Іди ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись!

1845. 22. 12.
В'юнища.

Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тілько
На чужому полі...
В своїй хаті — своя правда,
І сила й воля!

Т. Шевченко: „Посланіє"

Борітеся, поборете!
Вам Бог помагає:
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

Т. Шевченко: „Кавказ".

Заповіт

Величаво закінчується цею поезією збірка "Три літа"! Ледви чи написав коли який поет щось більш величне й могутнє, як Шевченків "Заповіт". У трьох осьмивіршових зворотках, кованих неначе з криці, зберігається стільки краси й стільки любови до України, таке сильне бажання її волі, що ця поезія потрясає цілою душею читача і захоплює його цілого. При тім особа поета (хоч говорить він про себе в першій особі), десь неначе уступає на бік перед високим ідеалом волі України. Поетове бажання, щоб його поховати серед прекрасної української природи над Дніпром, викликане головно тим, що він хоче стояти на сторожі змагання земляків до волі, побуджувати їх до того. А для себе просить він тільки одного: щоб у вільній Україні тихим словом спомянути його, ідеолога вольної, нової Сім'ї.

В естетичній оцінці цієї поезії слід звернути увагу на її музичний бік, на кольоратуру вірша. Не з розмислом, але під впливом поетичної інтуіції, добирає мистець-поет таких слів, які своїми звуками, головно голосівками, достроюються до їх значення, змісту. Ця обставина в великій мірі причинюється до того сильного враження, яке робить на нас ця поезія.

Згадка про смерть викликає глухі тони в словах: "Як умру, то поховайте", які на спомин про любу поетові Україну перемінюються в

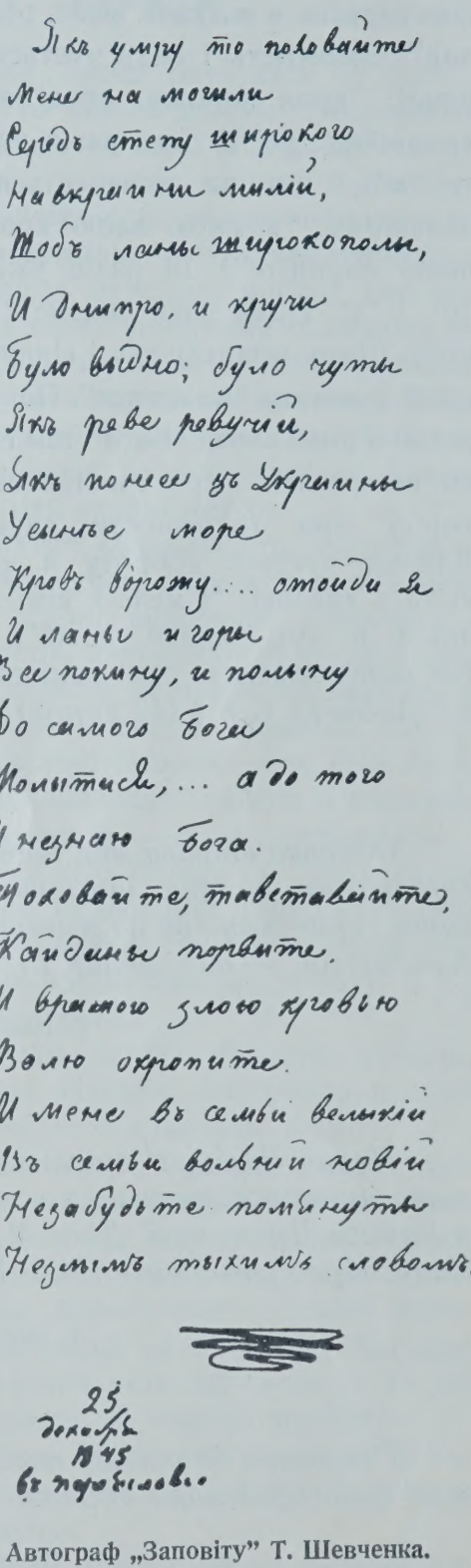

Якъ умру то поховайте
Мене на могили
Середъ степу широкого
На вкраини милій,
Щобъ ланы широкополы,
И Днипро, и кручи
Було видно; було чуты
Якъ реве ревучій,
Якъ понесе зъ Украины
Усынье море
Кровъ ворожу.... отойди я
И ланы и горы
Все покину, и полыну
До самого Бога
Молытися,... а до того
Я незнаю Бога.
Поховайте, тавставайте,
Кайданы порвите.
И вражою злою кровью
Волю окропите.
И мене въ семьи великій
Въ семьи вольній новій
Незабудьте помянуты
Незлымъ тыхимъ словомъ.

25
декабря
1845
въ Переяславі.

Автограф „Заповіту" Т. Шевченка.

радісні, дзвінкі: "На Вкраїні милій". Сила Дніпрових порогів зілюстрована в висказі "реве, ревучий". Завзятість і силу чується в вірші: "кров ворожу, отоді я..." (подвійне "ро" і пять разів ужите "о"), що ще степенується в дальшому: "вражою злою кровю волю окропіте") 10 разів ужите "о" і "у" і два рази сильне "ра, ро"). Щиру молитву так і відчувається в мягкім "молитися". Повторення в римі слова "Бога" так гарно підкреслює п р о т и ставлення змісту при тотожности звуків. Дальше чується доброту й ніжність в вислові: "І мене в сімї великій, в сімї вольній, новій", де так гарно дзвенять самі мякі тони в голосівках е, и і (12 звуків).

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, — було чути,
Як реве ревучий!
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу. . . Отоді я
І лани, і гори —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися. . . А до того —
Я не знаю Бога!
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте,
І вражою, злою кров'ю
Волю окропіте!
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом!

1845. 25. грудня
Переяслав.

Одинока відрада моя тепер — се євангеліє. Я читаю його, не студіюючи, що дня, що години: давніше колись думав я з'аналізувати серце матери за життям святої Марії Непорочної Матери Христової, — але тепер і се почислять мені як злочин.

Т. Шевченко „Листи. До В. Репніної 1. 1. 1850".

Новий Завіт я читаю з побожним тремтінням. В наслідку сього читання зродилася в мені гадка описати серце матери за життям Пречистої Діви Матери Спасителя, й друга — написати образ розпятого Сина Її.

Т. Шевченко „Листи. До В. Репніної 7. 3. 1850".

Страшна безнадія! така страшна, що одна лише христіянська філософія може боротися з нею.

Т. Шевченко: „Листи. До В. Репніної 1. 1. 1850".

Дмитро Красицький

ДИТИНСТВО ТАРАСА

(Уривки з книжки що її написав Дмитро Красицький, правнук Т. Шевченка по сестрі Катерині.)

НАРОДИВСЯ ТАРАС

Люті морози в лютому. Від нового року дня не видалось теплого. А шибки як позамерзали ще в 1813 році, так і тепер були мережані.

Катря у материній кофті, червона, як калина, моторна, як дзиґа, господарювала на дворі. Дарма, що їй десять років а працює за дорослих, бо ж найстарша. А найстаршому, звісно, найбільше діставалось. Братік Микита, трьох років, сидів на лежанці, сховавши ноги під довгу сорочку і мовчки бавився, неначе нікого і близько не було. Та коли Катря відчиняла двері і в хату вривався сірий клубок пари з холодними голками, він схоплювався на тонкі ноги й зустрічав сестричку радісними вигуками:

— Сестричко, Катрусю, яка ти черво-она, як тобі га-а-арно!

Мати цілий день місця собі не знаходила: то на полу, то на лаві посидить то на лежанці лежить і стогне на всю хату.

Добре, що хоч поміч є від старшої дочки, а то й кухля вони нікому було б подати.

Катря розтопила піч дрівцями, які горіли якось чудно, сичали, ніби співали, начистила картоплі горнятко й поставила на черінь. Спираючись на рогач, зазирала в піч: і без того червона, ще більше шарілась від сяйва з-під комина. Потім метнулась по хаті і чисто замела долівку. Застеливши скатеркою стіл, поставила сільницю, поклала хлібину й накрила рушником. Віхтиком вибрала з вікон водичку — то хатнє тепло розтопило мережані шибки, але мороз знову прикрасив їх новими візерунками. У хаті тільки й тепла, що на лежанці та на запічку. Тому Микита то залазив на піч і там гарцював, то сидів тихо на лежанці біля хворої матері.

Катря зварила їсти, нагодувала всіх і тепер, сидячи біля лежанки на ослоні, вишивала червоною і чорною заполоччю сорочку. Батько обідати не прийшов, значить, в економії багато роботи. Що то панщина! Неволя — не свій брат. Пани завдадуть роботу й виконуй. А чи ти їв — їх це не обходить.

Усе літо батько й мати гнули спину на панщині. Тепер мати хворіє, а батько, як тільки почне світати, йде на панську роботу.

Вечоріло...

Мати наділа теплого кожуха, взула валянки, закуталась теплою хусткою й наказала дочці:

Ти, Катре, принеси води, дрівець, соломи, щоб лежанку протопити, а я піду до діда Якима. Щось мене так потягло до рідної хати... Коли стемніє, засвіти світло й наглядай за Микитою. Каганця осторонь став від нього, а то ще перекине й пожежі наробить.

Мати потихеньку пішла, а Катря метнулась, щоб усе поробити завидна.

Коли шибки вікон заграли си-

нявою і темрява ночі окутала хату, Катря засвітила каганця.

Рипнули двері, увійшов батько.

— А де мати?

Пішли до діда Якима, казали, довго не будуть.

Поки Григорій мив руки, дочка поставила на стіл велику черепяну миску з борщем. Батько обідав похапцем.

— І де це вона так довго забарилась? На дворі вже поночі, — подумав він. Воно вже така пора, що не варт булоб їй виходити на вулицю... зима...

Григорій підвівся з-за столу, накинув на плечі свитку, надів теплу шапку. Вже на порозі, повернувши голову до Катрі, наказав:

Клади спати Микиту, та й сама лягай, я зараз повернуся. Піду на зустріч мамці.

Катря довго бавилася з Микитою на лежанці. А коли він захотів спати, постелила йому, приспала. У хаті стало тихо-тихо, якось аж моторошно.

...Ні, краще я погашу каганця, посиджу поночі, а то неначе хтось зазирає у вікна... подумала Катря. Вона пригорнулась до братіка й сама заснула міцним сном.

Тимчасом Григорій дійшов до хати тестя. Постукав. У сінях рипнув засув.

— У вас Катерина?

— У нас.

Увійшовши в хату, Грицько кинув свитину на лаву. Його дружина лежала на теплій лежанці і ойкала. Біля неї сиділа баба Горпина.

Він сів ближче до тепла. Довго розмовляв із дідом Якимом...

Було вже близько півночі. Григорій взяв відро і пішов до криниці.

Коли повернувся до хати, баба Горпина кинулась до нього:

— Ну, Григоре, поздоровляю тебе з сином! Хай росте щасливий та розумний!

Місячно було на дворі. Тільки де-не-де сивими острівцями плавали на небі хмарки, минали повнолицього місяця і мчали і мчали на північ.

Стомлена Катерина ледь чутно попросила:

Покладіть біля мене сина. Нехай гріється материним теплом — говорила вона, засипляючи.

Радість і смуток, біль і нові сили сповнювали груди. Син!.. Яка радість. Хай росте великий!...

А виросте... і в голові смуток полонив розум: панові ще один кріпак, ще один страждалець.

Перемагаючи біль серця, Катерина заснула. Не спала тільки стара баба Горпина.

Коли звернуло за північ, загула, зашуміла хуртовина.

Вітер бив снігом у вікно, намітав кучугури надворі, смикав за стріхи, гув у димарі.

Бабі Горпині здавалось, що вулицею йде сотня солдатів і б'є в барабани, а в димарі сурмить солдатська труба... "Невже й тобі бути солдатом, — думала бабуся. — А втім, солдати теж люди..."

Рано прокинувся дід Яким. Тільки ворухнувся, як і Григорій підвівся. Щаслива мати з маленьким сином не спали. Мале дитя подавало свій тоненький голосочок.

— А який сьогодні день? — запитав дід Яким.

Тарасія, — відповів Григорій.

— Хай буде Тарас...

Дочка Катря пробудилась, коли був уже день. Оглянула навколо хату — ні батька, ні матері не було. Микита спав, підібравши ноги і зігнувшись бубликом.

Катря накрила його рядниною, а сама метнулась по хаті, по господарству. Незабаром прийшов батько.

— Ну, дочко моя мила, буде в тебе ще братік Тарас. Буде з ким тепер бавитись, няньчитись...

МАЛИЙ МАЛЯР

Катря допомагала матері: мила долівку, з лави, з мисника стирала, поралась в хаті.

Тарас сидів біля полу на долівці і держав у руках вуглинку. Він уже обписав геть усю стіну від лежанки до полу й почав розмальовувати долівку. На білій стіні красувались гілки дерев, листя, квіти.

— Що це ти наробив! Я ж казала тобі Катре, не давай Тарасику вуглинок. Бач, усю стіну змережив.

Мати одібрала вуглинку.

— Ой, ой, ой!... Справді, що ти понамальовував? Мало тобі вчора попало, то ти й сьогодні хочеш?

Катря відвела Тараса в куток і почала змивати долівку, підмазуючи стіну.

Малому не сиділось, він знайшов біля печі іншу вуглинку і тут же в кутку почав малювати півня на стіні.

— Ти знов за своє? Що то таке?

— То півень бондаренківський!

— Хоч би свого малював, а то бондаренківського.....

— Е, наш не такий! Бондаренківський півень гребенястий. Ач, який гребінь! і Тарас показав Катрі на малюнок. Катря тільки руками розвела.

— І що мені з ним робити? Не встигаю підмазувать.

— А ти дай йому по пальцях!

Тоді Тарас випорхнув на вулицю, зібрав товаришів, розгладив долонею пилюку й почав паличкою виводити півників. Хлопці милувалися ними й просили:

— Тарасе, малюй ще! Малюй ще!

І з під рук малого маляра один по одному вистрибували півники на цибатих ногах. З гребінцями і без них, довгохвості і куцохвості, усякі, усякі... І кожний новий птах, намальований у пилюці, здавався кращим. А Тарас відходив на бік, прижмурював око і придивлявся до півня, що біля тину, думаючи: Як би його ще краще навчитись малювати півників.

— О, цей півень точнісінько Василів!

ЗАЛІЗНІ СТОВПИ

— Тарасе, годі тобі гасати з конем-свистуном! Йди краще обідати, — гукала Катря.

— Я зараз! — озвався його голос з Бондаренківського двору.

— Годі тобі по чужих дворах бурлакувати! Дай коневі спокій, грайся у себе.

Тарас прибіг до дому.

Череп'яний коник - скакунець став на відпочинок на вікні, а його господар на довгій лозині дременув у садок, що понад горою тягнувся до широкого яру. В тім яру була велика копанка і між зеленню дзюрчав маленький струмочок.

У садку вже викосили траву, а отава ще не наросла і земля здавалась чудною, поскубаною.

Тарас, підскакуючи, спустився в яр. Зелена вода в копанці покрилась жабуринням та ряскою, на середині цвіла лілія.

Він оббіг навколо копанки. Жаби і жабенята поскакали у воду і зза ряски, виставляли головки.

Тарас боявся, щоб жабеня не сіло йому на ногу. Обережно ступаючи, виламав довгу лозину і забрів у струмочок. Вода чиста, прозора, як з криниці. Довго брів струмочком, далеко ззаду лишилися город, хата. Вийшов на широку леваду. Над ним голубе небо, таке прозоре, як і вода в струмочку. Сонце припікає і ніде сховатися від його палючого проміння.

Тарас ліг горілиць на траву і знову втупив погляд у голубе небо, але там нічого не побачив. Небо накрило Кирилівку, Моринці, Будище, а щож далі? А далі — кінець світу. Там, дід казав, залізні стовпи небо підпирають.

— Цікаво, як воно там? Піду мабуть, подивлюся на залізні стовпи, що небо підпирають.

Йшов довго і перед ним розгорнувся широкий безкраїй степ, а в степу висока могила.

— Піду на могилу, може, звідтіль видно залізні стовпи.

Рачки видерся Тарас на могилу. Праворуч — село із зеленими садками і білою церквою, ліворуч теж село і така ж церква, а попереду степ і степ без кінця-краю...

— Може, ті стовпи там... далі...

Почав злазити з могили, на траві поскознувся та покотився вниз. Небо степ і могила закрутилися перед ним...

Вийшов стежкою Тарас на дорогу і помандрував туди, де залізні стовпи небо підпирають.

Сонце вже зовсім низько спустилося над землею, червонило степ.

Мандрівник підтюпцем біг по дорозі.

Їхали степом чумаки. Рипіли вози, поволі ступали круторогі воли, здіймаючи куряву.

— А ти куди, парубче, мандруєш?

— Я йду он туди, — показує вперед лозиною.

— А відкіля ти?

— З Кирилівки.

— Що ж ти шукаєш?

— Залізні стовпи, що небо підпирають.

Чумаки засміялися, аж степ повеселішав.

— Ну, коли ти з Кирилівки, сідай підвеземо.

Легкою рукою підняв чумак Тараса і посадив у передку.

— На батога, поганяй, чумаком будеш!

Вдоволений Тарас міцно держав у руках батога... Ось уже й Кирилівка.

— А то наша хата, — озвався малий чумак і показав пужалком.

— Ну, коли ти вже бачиш свою господу, то мерщій до дому.

Вже зовсім вечоріло. Сім'я сиділа біля хати, вечеряла. Велика миска стояла на самому шпориші, а навколо всі з ложками. Тільки Катря не вечеряла, не могла їсти — її улюблений братік десь подівся. І де він може бути?

Тимчасом на перелазі з'явилася білява голова. Першою вгледіла її Катря. Підбігла, взяла хлопчика на руки.

— Де це ти був, приблудо?...

Посадила Тараса біля миски, дала велику ложку.

— Он як вечеря наш приблуда, виголодався!

Після вечері Катря його на постіль поклала і ще раз приблудою назвала.

ЩО З НЬОГО БУДЕ, ЯК ВИРОСТЕ?

На перелазі сиділа Тарасова мати у святковому вбранні, а супроти неї сусідки — матері Данила Бондаренка і Оксани Ковалівни.

На вулиці, буйно встеленій зеленим шпоришем під тинами і вкритій товстим шаром пилюки по середині, безлюдно. Тільки зрідка десь перебіжить собака чи кішка або пройде півень, оточений курми.

Ось вибіг з хати Тарас, умостився біля матері. З двору Бондаренків з підворіття, плачучи вилізла маленька дівчинка, певне наколола собі ногу. Рясні сльози котились по замурзаному обличчю.

Тарас підбіг до неї. Мати й сусідки глянули йому вслід.

— Ану лиш, чи забавить?

— Тарас у тебе, Катерино, такий, що забавить. Хороше хлоп'я!

Тарас підбіг до дівчинки, поставив її на ноги, розпитуючи, чого вона плаче. Він пообіцяв їй дати свого баского коня, довгу лозину. Дівчинка дивилась на довгу лозину, не перестаючи ревти. Тоді Тарас обіцяв їй квітку з Катрусиного квітника, обіцяв зробити ляльку з лопухів... Дівчинка пхикала. Тарас з кишені видобув різноколірні камінці.

— Глянь, які в мене є кремяшки.

Дівчинка перестала плакати.

— От бач, і забавив — казала Ковалиха.

— Щож, він любить дітей глядіти, забавить хоч кого. Марійку доглядає і з Яринкою мирно живе. Подільчивий, привітний.

Дорогою йшов старий дід. Тарас зійшов із стежки і привітався.

— Добридень, дідусю!

— Здоров, здоров, козаче! А чий же ти?

— Грицьків Шевченків.

— А, великий рости! — сказав дід і пішов далі.

Тарас знову сів на стежці гратися з дівчинкою у крем'яшки.

— От бач, Катерино, який хороший у тебе Тарас, — сказала Ковалиха.

— Якийсь він не такий, як усі.

— Добре серце у нього, — додала Бондариха.

— Скільки казок дід Іван, дід Яким і Катря йому розповіли, скільки їх він знає! Отоб день і ніч слухав. А що пісень усяких переспіває за день і голос в нього неабиякий.

— Що то з нього буде, як виросте!

ПЕРШИЙ ДЕНЬ У ШКОЛІ

Сонце сьогодні неначе і сходило не так, як завжди. Не встигло воно зазирнути крізь шибку у хату, як Тарас схопився з постелі; нашвидку одягся. Мати обдарувала його посмішкою. Вона говорила, ніби співала. Слова її були такі ласкаві, ніжні. Блакитні очі світились, зморщки розходились і обличчя ставало зовсім молодим. Мати метушилась, бо ж сьогодні синок вперше йде до школи, до дяка Рубана в науку.

Ось і дід Іван переступив поріг.

Поздоровкався.

— Ну, гаразд. Я бачу, що Тарас уже влаштувався. То, може, підемо, щоб не спізнитись.

Тарас тільки цього й чекав. Мати пригладила йому чуба, одягла нову шапку, у Вільшаній куплену, почепила через плече торбу, куди вкладено Тарасів скарб - буквар.

Щасти тобі, синку, з легкої руки діда Івана, щоб добре вчився! У слід їм вибігли Ярина і Маруся. Тільки Йосип лишився серед хати — рачкував до порога й просився на подвіря.

Дід Іван міряв ковінькою вулицю, швиденько прямуючи понад яром до вигону. Тут серед вигону стояла самотньою хата дяка Рубана, якого по-вуличному дражнили Совгир. І справді, він був дуже схожий на кріпака Совгиря... такий самий на ріст, з такою ж кудлатою бородою, з таким же сірим підсліпуватим оком.

Певно, побачивши через вікно Івана Шевченка, що з хлопцем прямував до школи, дяк вийшов їм на зустріч.

— Здоровенькі були, з понеділком вас! — привітався дід. — Оце я вам, пане дяче в науку хлопця привів.

— А, це син Григорія Шевченка? Запримітив, запримітив. Це той, що співав "Лугом іду, коня веду?" Добрий співак, добрий...— Дяк дивився на Тараса, а той стояв, жужмив у руках шапку, не знаючи, де діти очі, куди сховати руки.

— Ну, коли так, приймаємо до школи.

Дяк прочинив двері і пропустив Тараса у сіни.

— Заходь, заходь до хати. Там уже є такі, як ти.

Тарас з сіней пройшов у невелику хату. По середині стояв стіл з двома ослонами. Попід стіною — лави. Ліворуч піч без запічка, невеличкий мисник, а в кутку з гори й до низу ікони: одні чорні, аж важко було розібрать, що на них намальовано, інші — блискучі, як у церкві.

Хлопці раділи, що прийшов Тарас, а найбільше зрадів Данило Бондаренко, вірний його друг. Вони одразу ж зчинили лемент, сперечаючись між собою, де сяде Тарас. Школа могла вмістити з десяток учнів, хоч у селі була не одна сотня хлопчаків. Дівчат зовсім не вчили. Прочинились двері і в хату ввійшов дяк Павло Рубан. Тарас стояв серед хати, а хлопці поприлипали до ослонів, схилились над столом.

Куди сяде Тарас?

— Даниле, посунься! Оце твоє місце, сідай! — промовив дяк до Тараса і урок почався.

— Аз! Буки! Веді!

Важка грамота, а дід наказував: приглядайся уважно, запамятовуй. Тарас весь напружувався, так йому хотілось скоріше навчитись читати, писати й малювати.

У ДЯКА БОГОРСЬКОГО

Настала осінь 1824 року.

Обложні дощі вже другий тиждень напували землю вологою. Батько щодня з панщини приходив мокрий, сердитий .

Мачуха на панщину не ходила, бо народилась маленька Марійка. Батько відробляв панщину за двох — ніс подвійний тягар. Та-

рас з Микитою іноді ходили йому допомагати.

— Може, Тарасе, до школи вже пора? Новий дяк Петро Богорський сердитий, вимогливий і не потерпить прогулів.

— Добре, тату, завтра довідаюсь.

Дяк Богорський нещодавно прибув до Кирилівки і коли заспівав своїм голосищем у церкві, всі аж ахнули. Ну й голос!... Як у бочку гуде... З виду ніби й не сердитий, але усмішки на обличчі не буває. Пронизливі гострі очі спід лоба так і бігали по церкві, неначе все когось шукали, як шуліка курчат.

Другого дня Тарас, переступаючи калюжки, біг до школи. Дорогою все роздумував, як би то зустріти дяка, щоб він не сердився...

— Здрастуйте, пане дяче! Я Тарас...

— Бачу, що ти Тарас, сідай.

Дяк пронизав його наскрізь своїм поглядом.

Червоний від збентеження Тарас сів, тримаючи в руках шапку.

— Клади шапку! Витягай каламар, псалтир, читати зараз будемо.

Дяк міряв широкими кроками хату, щось про себе думав і в ніс наспівував церковний псалом.

— Уже всі зібрались?

— Усі.

А всіх то пятеро.

— Ну, читай, Бондаренко.

Данило щось мимрив, збиваючись на той самий рядок.

— Ти що, сьогодні не снідав, чи що? Читай, Шевченко.

Тарас голосно, аж у вухах лящало, зрідка переводячи дихання, прочитав псалом царя Давида.

— Я не глухий! Читай тихше, — зауважив дяк.

Тарас знизив голос, але читав виразно, мелодійно...

— У цю неділю призначаю тебе на крилас. Прочитаєш цей псалом. Зрозумів?

— Зрозумів.

Так минув перший урочистий день у школі. Здається, це був єдиний день, коли дяк нікого лозиною не почастував.

Далі пішли дні, коли вишневими лозинами дяк нікого не минав.

У суботу бив усіх поспіль, щоб не образливо було...

Дощі перестали, знову були сонячні дні, але з приморозками. Вітер підсушив калюжі і земля знову стала суха. У такі дні важко вдержати хлопців у хаті. Навіть сердитий дяк не міг нічого вдіяти — не встигав відвернутись, як вони вже гасали по городах, садках, на вулиці.

Такі витівки дяк не прощав і брався за вишневу лозину.

— Оце тобі за біганину по садках, оце тобі за городину, оце тобі за непослух.

...Застелився світ білим килимом — сипав пухнастий білий сніг.

Хлопці більше сиділи за псалмами, а Тарас аж пів книжки знав уже на память. Він читав псалтиря так, що й сам дяк бувало заслухається.

Богорський був непосида. Іноді кидав учнів у школі, наказував:

— Сидіть смиренно, учіть псалми старанно... — грюкав дверима і йшов по хатах Кирилівки.

Хлопці вже давно вивчили псалми а вчителя немає. Повертався

він завжди п'яний. Його важке тіло не трималося на ногах, перевалювалося з боку на бік, щоки були червоні, очі пашіли вогнем. Хто з учнів попадався на дякові очі, той куштував вишневої різки.

Якось підійшов Тарас до п'яного дяка і пильно подивився йому у вічі.

Дяк підняв руку, але не вдарив.

— А, Тарасе! Тебе сьогодні не битиму. Тиж як соловейко... Читай псалом Давида, читай! — наказав він і впав на піл.

Тарас узяв псалтир і читав над п'яним дяком псалом Давида, аж поки той не заснув глибоким сном.

ОЙ, ЗІЙДИ, ЗІЙДИ, ТИ ЗІРОНЬКО ТА ВЕЧІРНЯЯ

Бувають дні, коли час тягнеться так довго, що тільки й виглядаєш того вечора, аби відпочити. А буває — день мине, що й наробитись не встигнеш.

От і сьогодні день пролетів блискавицею.

Вже й зорі висипали на небі і місяць зійшов повний, великий. У садку віяло прохолодою після денної спеки.

Завтра неділя, тож можна довше погуляти й відпочити.

Тарасові не спалось. Він вийшов у попівський садок, обійшов стежками навколо зелених кущів, зайшов у найбільшу гущавину, сів і милувався чарівною природою, слухав щебетання пташок.

Йому ввижалась у глибині саду постать Оксани, її ніжна посмішка, ямки на щоках, чорні брови, що прикривали блакитну глибінь її очей, але коли починав вдивлятися, — усе враз зникло.

Десь на вулиці сміялись, гомоніли хлопці і їхній сміх долітав у садок.

Глянув Тарас у гору, а там у небі, ясно сяяла вечірня зоря.

З його грудей вирвалася в зоряний простір тиха пісня.

Ой, зійди, зійди, зіронько та вечірняя!
Ой, вийди, вийди, дівчинонько вірная!
Рада б зірка зійти, чорна хмара та й [наступає.
Рада б дівка вийти, та матуся, ой, [не пускає!

Тарас сів на траву. Поруч виблискували проти місяця темно-сині листки барвінку. Пахло чепчиком.

Раптом наче щось затріщало у кущах. Насторожився Тарас, дивлячись у пітьму.

З густої тіні дерев вийшла людська постать. Парубок один, другий, третій...

— Хто там? — озвався Тарас.

До нього підійшли парубки.

Ми думали: що воно за соловей у попівському саду об'явився, а цеж Тарас.

— Та й добре ти співаєш! Голос солов'їний!

Хлопці обступили його, умовляючи піти з ними на майдан. Там, на майдані, вже років з п'ять лежали колоди столітніх дубів, і це місце стало улюбленим для хлопців та дівчат.

— Ні, не піду! Ви — парубки, а я ще не доріс до колоди.

— Нічого, нічого, підемо та поспіваємо...

Один по одному перелізали через тин в саду і майдан знову наповнився сміхом, жартами.

Хлопці голосно вигукували, жартували. На їх гомін підходили дівчата, наспівала музика-скрипка і бубон.

Музики вдарили польку. Хлопці і дівчата парами пішли в танок.

І як воно ноги носять? Де сила береться у хлопців і дівчат? Адже цілий день вони працювали на панщині. Почули музику — і біль у ногах де й подівся.

— Тарасе, заспівай "Зіроньку..."

— Заспівай, заспівай! — просили хлопці і щебетали дівчата.

— Заспіваю. А ви підхоплюйте!

І полилася тепла, сердешна пісня.

— Добре співаєш, Тарасе! Тільки твоя зіронька-дівчина та щось не виходить до колоди... А про яку це ти дівчину мариш? Скажи, ми її під руки приведемо, хоч і в попів садок.

— А там таки гарно!

— Заспівай ще раз.

Тарасові сподобалось, що й хлопцям до душі припала його улюблена пісня. На спів прийшли ще дівчата і тихенько приєдналися до гурту.

— Тарасе, може, яку тут вибереш зозулю?

— Ні, тут немає... — і запнувся.

— Оксани! — скрикнули дівчата.

Оксана ще не дівка й через це не пішла в гурт, а стояла осторонь на майдані серед підлітків. Вона добре чула Тарасів голос — його хоч би де пізнаєш! Їй навіть заздро стало, що Тарас серед парубків, адже й він не доріс. Це, певно, парубки заманими заради голосу.

Ніч місячна. На вигоні видно, як у день.

— А он, глянь, Оксана Ковалівна! Чого їй соромитись? Давай до гурту!

Дівчата побігли, схопили за руки й потягли Оксану до колоди.

— Тепер заспіваймо гуртової.

Тарас заспівав, як соловей, а Оксана виводила ніжним шовковим голосом.

Ой і весело на майдані! Весело на серці й Тарасові й Оксані. Пісні, танки, жарти і знову пісні.

...Пізньої ночі повернувся Тарас на горище попівської стайні, де він спав у літку. Пахло засушеними квітами, свіжим сіном.

МИНУЛИ ЛІТА МОЛОДІЇ

Минули літа молодії. . .
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!. . .
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема
Анікогісінько. — Нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє. . .
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту сніжину по степу. . .
Сиди ж один собі в кутку.
Не жди весни — святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить;
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди —
І нічогісінько не жди. . .

15. 10. 1860.
С. Петербург.

Аби-б через поріг, то ми й за поріг глянем!
Т. Шевченко: „Назар Стодоля".

Бийте лихом об землю, як швець мокрою халявою об лаву.
Т. Шевченко: „Музика".

Т. Шевченко: Автопортрет.

В. Маслій

ДО БІОГРАФІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(Уривок)

Шевченко був кремезний, середній на зріст чоловік, міцного, майже залізного здоров'я. Обличчя його на перший погляд здавалося звичайним, але очі його світилися таким розумним і промовистим світлом, такою спокійною свідомістю своєї гідності, що мимоволі привертали до себе увагу кожного. В його голосі, в розмові була дивовижна м'якість, у ході і в усіх рухах — зосередженість. Одягався він не вишукано, але просто й чисто; вдома ж любив носити народне українське вбрання.

За складом характеру і розуму Тарас Шевченко був щирий українець з усіма хорошими й поганими його рисами. До загального національного характеру долучились якості, що склалися під впливом його многотрудного життя.

При першому знайомстві в ньому не помічалося нічого привабливого і симпатичного, — навпаки, він справляв враження людини холодної, сухої, хоч простої і нецеремонної. Чи загальною властивістю українців(особливо простолюдинів), чи внаслідок несприятливих умов молодості, він був скритний і підозріливий і, зустрічаючи незнайому людину, ставився до неї з недовір'ям, яке ще збільшувалось, якщо ця особа намагалася викликати його на одвертість і щирість.

Але зате, в з н а в ш и р а з людину, і відкривши в ній бодай одну хорошу рису, він прив'язувався до неї, а якщо зустрічав прихильність до себе, то цілком і безроздільно віддавався їй на все життя. Проте в останні роки обережність його у виборі знайомих і трудність зближення перейшла в іншу крайність — надмірну довірливість, через яку йому не раз доводилося терпіти.

Відмітними рисами його вдачі були надзвичайна доброта і лагідність, навіть ніжність, що так суперечила його суворій зовнішності, дивовижна правдивість і прямота, що доходила до різкості, безкорисливість і самовідданість, не зважаючи майже ні на які практичні умови життя.

Природна доброта Шевченка, під впливом знайомства з артистичним колом та передовими людьми, перейшла в ньому у гуманність і співчуття до страждання, яке виявлялося при всякій нагоді. Ця риса характеру, крім згаданого впливу, виховувалася в Шевченка і обставинами життя. Не любимий мачухою в сім'ї пасинок, пустотливий учень в п'яного дячка, неслухняний козачок у поміщика і згодом нижчий чин, у війську, якому загрожувало тілесне покарання, — Шевченко все терпів лайку, стусани та утиски. Злигодні кріпацтва, що їх він зазнав у дитинстві, повинні були розвинути у нього ту хворобливу дратівливість, яка виступала у його захисті слабих і пригноблених, і навіяти ті сумні й різкі звуки, які зривалися з його ліри. Він співчутливо ставився не лише до людського страждання, але навіть тварин, особливо безпорадних, як наприклад цуценят та котенят, брав під

свій захист від нападів вуличних хлопчаків і готовий був нерідко вплутатися в історію, коли б це було потрібно для того, щоб захистити тварин від варварських знущань, які завжди його обурювали і дратували.

Доброта його не мала меж. З убогим, з жебраком він був радий поділитися останнім, хоч і сам завжди бідував. Співчуття до недостатків і злигоднів інших іноді приводило його до дуже наївних сцен. Часто він був жертвою нахабного обдурювання. Багато хто з Шевченкових знайомих доброзичливо радили йому берегти гроші і бути більш розбірливим у допомозі іншим. "Я й сам знаю,— відповідав звичайно в таких випадках Тарас, — та нехай краще тричі одурять мене, а все-таки у четверте подам тому, хто справді не бачив, може, й шматка хліба".

Готовість Шевченка зарадити в біді всякому ближньому підносилась до християнської доброчесності. Якось він знайшов у яру покинуту п'яною нянькою дитину і повернув її матері, що вже була впала у розпач; іншим разом, перебуваючи проїздом у Ніжині, врятував од пожежі халупу єврея і, виносячи його мотлох, докоряв потім своїм єдиновірцям у байдужості до людського лиха, доводячи, що якої б релігії він не був, все-таки він наш ближній.

Друга євангельська доброчинність Шевченка полягала в його любові до дітей, особливо селянських. Відвідуючи село, де звичайно діти цілісінький день перебувають на вулиці, він з великим задоволенням сідав нераз до їхнього гурту і, підбадьоривши полохливе товариство, співав з ними пісень, розповідав казки, серйозно робив пискавки та інші іграшки і незабаром здобував прихильність усіх дітлахів.

Ще з раннього дитячого віку він ставився до природи вдумливо, з симпатією. В мовчазному спогляданні проводив він по кілька годин біля струмка, спостерігаючи за його течією, або блукав лісом, вивчаючи трави, птахів та комах. Але особливою втіхою для нього був широкий і багатоводний Дніпро, на березі якого він не раз шукав заспокоєння від внутрішньої тривоги і життєвих незгод. Ця любов і симпатія до рідної природи і глибоке її розуміння відбилися в його творах, і про нього, як про Гете, можна сказати:

Трави відчував проростання,
Струмка розумів дзюркотання:
У зоряній книзі все вільно читав
І хвилі морської розмову він знав.

Набагато гірше розумівся Тарас Григорович на практичному житті. Проходячи по різних митарствах, зазнавши тяжких поневірянь і злиднів, він не навчився не лише виверткості і вмінню придбати, але навіть не міг зберегти своїх коштів, здобутих працею. Завжди траплявся якийсь випадок, і Шевченко поспішав на допомогу, ділився останнім. З доброти його і навіть слабості в цьому відношенні користалися не лише справді бідні й нещасні, але також різні пройдисвіти. Він боявся всіляких розрахунків, і якщо випадково траплялося йому зійтися з кимось і жити разом, він віддавав товаришеві свої гроші і просив звільнити його від усяких життєвих турбот і клопотів.

Доброта Шевченка, його надзвичайна безкорисливість і непрактичність спричинялися до того, що він живучи дуже просто й скромно, майже завжди був у недостатках. На засланні йому іноді допомагали друзі. Помер він таким же бідняком, як народився, так ніби цим ствердивши батькові слова, що йому нічого не треба.

Самотнє, бездомне життя Шевченка примушувало його часто шукати розради в товаристві. Іноді, через якусь випадковість або наполегливі запрошення, він відвідував аристократичні доми, але робив це майже завжди неохоче і, незважаючи на те, що його приймали там з пошаною і навіть запобігливістю, це товариство пустих франтів і панійок було для нього обтяжливим, і він поводився тактовно, але сухо й стримано. Проте не можна сказати, що він не любив жіночого товариства, і в молодості його була зустріч з однією гарною панею, яка лишила в його душі деякі спогади і викликала навіть вірш. А в тім, це було не останнє захоплення поета, але всі вони не лишали сильного враження.

Найбільше любив Т. Шевченко простоту родинного побуту, і де його приймали не пишно, але привітно, щиро, там він бував дуже веселий, балакучий, розповідав анекдоти, смішні пригоди і неодмінно що-небудь з минулого, а іноді майстерно співав своїм гучним і надзвичайно симпатичним голосом українські пісні, яких знав безліч. Розповідав Т. Шевченко образно, і якщо в передаваному ним випадку була комічна сторона, він виставляв її особливо, з властивим йому гумором.

У великоруського чоловіка є вроджена антипатія до зелени, до сеї живої, блискучої ризи усміхненої матери-природи. Великоруське село — се, як висловився Гоголь, навалена купа сірих бальків із чорними дірами замість вікон, вічний бруд, вічна зима. Ніде прутика зеленого не побачиш, а обабіч села зеленіють непроходимі ліси, а село як би навмисне витеребилося на велику дорогу з-під тіни сього непроходимого саду, розтягнулося в два ряди коло битого шляху, вибудовало заїзди та на одшибі капличку і шиночок, і більше йому нічого не треба. Незрозуміла антипатія до принад природи!

На Україні цілком інакше! Там села, а навіть місто вкрили свої білі, привітні хати в тіни черешневих і вишневих садів. Там убогий невсміхнений мужик обгорнув себе пишною, вічно усміхненою природою, та й співає свою сумну задушевну пісню в надії на краще життя. О моя бідна, моя прекрасна батьківщино! Чи скоро я буду дихати твоїм живущим, солодким повітрям? Милосердний Бог — моя нетлінна надія.

Т. Шевченко: „Дневник 1857. 14.. 7.".

Думи мої, думи мої

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?. . .
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало
Як свою дитину?. . .
Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози. . . чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі. . .
Не питали б люди, що в мене болить?
Не питали б, защо проклинаю долю,
Чого нужу світом? — "Нічого робить!" —
Не сказали б на сміх. . .
Квіти мої, діти!
Нащо вас кохав я, нащо доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав?. . . Може і вгадав. . .

Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на сі думи, —
Я більше не хочу. . .
Одну сльозу з очей карих —
І — пан над панами!. . .
Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову;
Виливало, як уміло,
За темнії ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі. . . .
За степи та за могили,
Що на Україні,
Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині. . .
Не хотілось в снігу, в лісі
Козацьку громаду
З булавами, з бунчуками
Збирать на пораду. . .
Нехай душі козацькії
В Украйні витають —
Там широко, там весело
Од краю до краю. . . .
Як та воля, що минулась,

Дніпр широкий— море,
Степ і степ, ревуть пороги,
І могили — гори.
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля:
Там шляхтою, татарами
Засівала поле;
Засівала трупом поле;
Поки не остило. . .
Лягла спочить. . . а тим часом
Виросла могила,
А над нею орел чорний
Сторожем літає,
І про неї добрим людям
Кобзарі співають.
Все співають, як діялось,
Сліпі небораки —
Бо дотепні. . . А я. . . а я
Тілько вмію плакать,
Тілько сльози за Украйну,
А слова — немає. . . .
А за лихо. . . — та цур йому!
Хто його не знає!. . .
А надто той, що дивиться
На людей душою —
Пекло йому на сім світі,
А на тім. . .

Журбою
Не накличу собі долі,
Коли так не маю.
Нехай злидні живуть три дні —
Я їх заховаю,
Заховаю змію люту
Коло свого серця,
Щоб вороги не бачили,
Як лихо сміється. . .
Нехай думка, як той ворон,
Літає та кряче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче
Нишком — люди не побачать,
То й не засміються. . .
Не втирайте ж мої сльози —
Нехай собі ллються,
Чуже поле поливають
Щодня і щоночі,
Поки попи не засиплють
Чужим піском очі. . .
Отаке то. . . А що робить?
Журба не поможе.
Хто ж сироті завидує,
Карай того Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Де ж мені вас діти?. . .
В Україну ідіть діти,
В нашу Україну,
Попідтинню сиротами,
А я — тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щиру правду,
А ще, може, й славу. . .
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!

Петербург 1839 р.

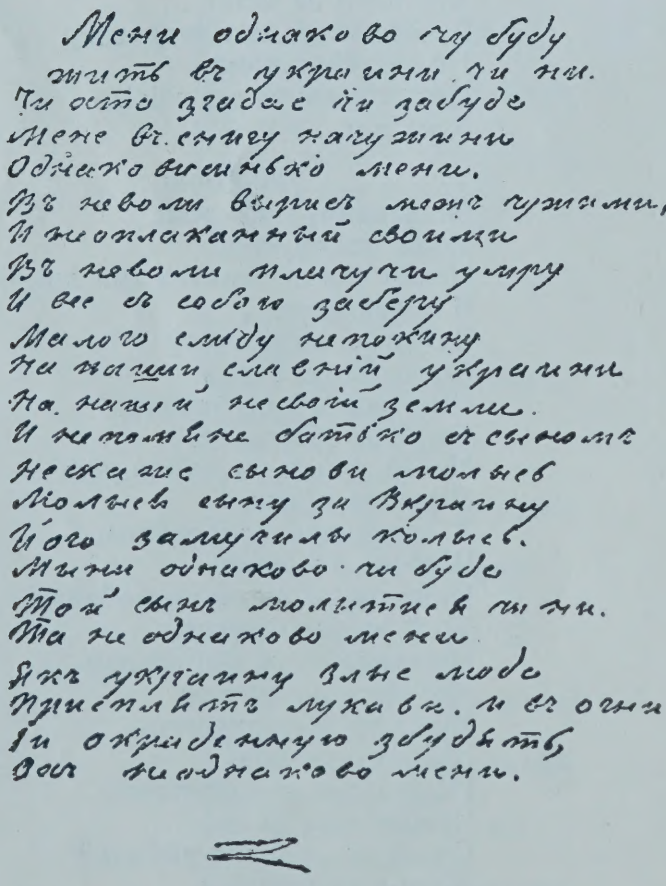

Автограф вірша Т. Шевченка „Мені однаково".

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ЯК ХУДОЖНИК

Тарас Шевченко був не лише геніяльним поетом і мислителем, основоположником нової української літератури. Він був також великим художником, видатним творцем і на ниві образотворчого мистецтва. Обсяг його малярської творчости був надзвичайно широкий. Він обіймав майже всі відділи малярства, як от портрети, жанр побутовий, жанр історичний, жанр релігійний, пейзаж природи і пейзаж архітектурний, зображення звірів.

Тому, що в очах кількох поколінь Шевченко як геніяльний поет заслоняв собою мистця-образотворця, то довгі десятиліття на образотворчу спадщину Шевченка не звертали уваги і вона була невідома ширшій українській громаді.

Довгі десятиліття не було місця, де були б зібрані разом його твори з ділянки образотворчого мистецтва. Його живописні твори, рисунки, офорти, зберігалися у приватних колекціях, у окремих осіб. Тепер така збірка находиться в Києві при Академії Наук і там досі зібрано около 800 художніх творів Шевченка.

ПЕРШІ ВПРАВИ МАЛЮВАННЯ

Творча біографія Шевченка як художника починається задовго до 22 квітня 1838 року, коли він був звільнений з кріпацтва і вступив до Академії Мистецтв. Любов до малювання проявилася у Шевченка ще в дитинстві.

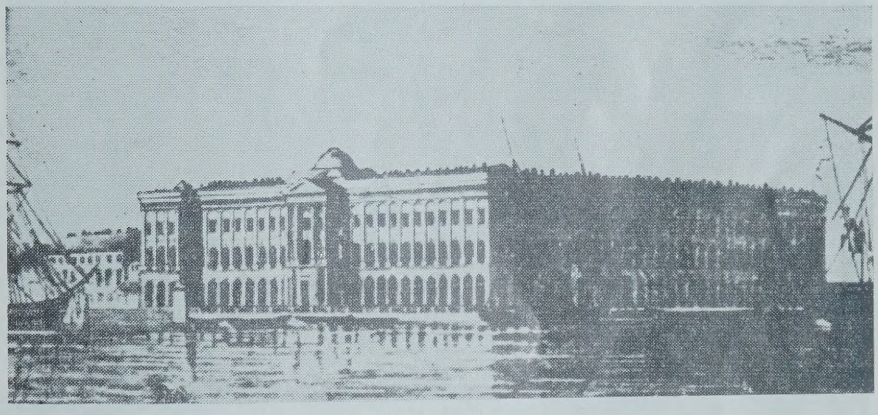

Академія Мистецтв в Петербурзі де вчився Т. Шевченко (знимка).

Про свої перші вправи з малювання він пише у своєму вірші А. О. Козачковському:

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка
Гарненько вкраду п'ятака —
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге — та й куплю —
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сковороду
Або „Три царіє со дари..."

ПЕРШІ РОКИ В НАВЧАННІ ЖИВОПИСУ

Шевченко почав навчання живопису ще в дитячому віці в містечку Лисянка у отця-диякона, відтак у дяка-маляра в селі Тарасівці.

Блукання від богомаза до богомаза не привело до нічого і він вернув в рідне село, щоб пасти громадську отару.

Ставши козачком у поміщика Енґельгардта, хоч був записаний як "кімнатний живописець" не мав можливости малювати. Лише крадькома зрисовував олівцем картини, що прикрашували покої. Крім того він збирав своє власне "зібрання" лубочних картинок, малюнків користуючись для сього будь-якою нагодою.

Зустріч Т. Шевченка з І. Сошенком в Літнім Саді в Петербурзі (образ І. Шульги 1939 р.).

У ЦЕХОВОГО МАЙСТРА

Щойно в 1832 році, коли Шевченкові сповнилося 18 років, його пан Енґельгардт переїхавши у Петербург, законтрактував на 4

роки цеховому майстру різних живописних діл, Ширяєву. У того ж то Ширяєва, що був непоганим декоратором, цікавився мистецтвом і мав добре зібрання гравюр з картин знаменитих художників минулого, молодий Шевченко таки дечого навчився. Працюючи у Ширяєва Шевченко пробує свої сили у самостійній праці з натури.

ЗУСТРІЧ ІЗ СОШЕНКОМ

В тому часі Шевченко часто під час так званих петербурзьких "білих ночей" крадькома відвідував літній сад, де потайки змальовував різні фігури, що стояли в тому ж то саді. Там в 1835 році він познайомився з молодим студентом Академії Мистецтв І. М. Сошенком, майбутнім українським художником і педагогом, який незабаром став його близьким другом. Сошенко познайомив Шевченка з українським письменником Є. П. Гребінкою і з конференц-секретарем Академії Мистецтв В. І. Григоровичем.

Гребінка ввів Шевченка у дім відомого тоді російського маляра Венеціянова.

За допомогою Григоровича Шевченко почав в тому ж таки 1835 році одержувати допомогу від товариства заохочення художників.

Першим справжнім учителем молодого Шевченка, що систематично почав знайомити його з анатомією, перспективою і рисунком був І. Сошенко.

Бачучи талант Шевченка, Сошенко постарався, що йому дозволено відвідувати так звані пенсіонерські учбові кляси Товариства Заохочення Художників.

Наполегливе навчання в 1836 по 1838 рік дало свої плоди. В тому часі Шевченко багато малює. Між іншим він малює акварельні портрети, та пробує своїх сил в композиції. З того часу походить його портрет Є. Гребінки.

ЗНАЙОМСТВО З АКАДЕМІЄЮ

Через Сошенка, Шевченко знайомиться в тому часі зі студентами Академії Мистецтв і це дає йому можливість познайомитися з Академією і з її вимогами. Шевченко пильно відвідує галерії образів славного петербурзького музею "Ермітаж", де уважно вивчає твори великих художників, що зберігалися в тому музею. Тоді то створив Шевченко кілька композицій, як от: "Смерть Олега", "Смерть Сократа" і "Смерть Богдана Хмельницького".

Ця остання композиція свідчить, що молодий художник хоч в чужому окруженні, звертався до теми з історії українського народу, близької і зрозумілої йому.

У 1837 році Шевченко через свого друга Сошенка познайомився із професором Академії Мистецтв Карлом Брюлловим, що відограв, як відомо, велику ролю у звільненні Шевченка з кріпацтва.

Малюнки Шевченка надзвичайно сподобалися К. Брюллову, хоч він був дуже скупий на похвали.

Після знайомства з Шевченком Брюллов вживає енергійних заходів для його звільнення із кріпацтва.

СТУДЕНТ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ

Шевченко був викуплений із кріпацтва 22 квітня 1838 року за суму 2.500 рублів. Наступного дня після свого звільнення, тобто 23 квітня 1838 року, почав він відвідувати кляси Академії мистецтв і від-

К. Брюллов, професор Т. Шевченка в Академії Мистецтв (рисунок Т. Шевченка олівцем 1835 р.).

дався з пристрастю та захопленням улюбленій йому п р а ц і. ". . . Учуся, нікому не кланяюсь... Велике щастя бути вільною людиною. . ." писав Шевченко у 1838 році своєму братові Микиті.

В січні 1839 року дістає від комітету товариства заохочення художників стипендію у висоті 30 рублів в місяць. У квітні 1839 року за успіхи в рисунках Шевченко був нагороджений срібною медаллю і був першим переведений у клясу де малювали з натури. За роботу "Боєць" у наступному 1840 році, за першу картину намальовану ним олійними фарбами а саме: "Сиріт-ка-хлопчик під тином ділиться ми-

лостинею із собакою" (ця картина не збереглася), Шевченко одержав похвалу Ради Академії і срібну медаль 2-ої кляси.

У 1840 році Шевченко намалював олією свій перший автопортрет, в якому вже видно майстерність майбутнього портретиста.

Поступово і твердо Шевченко стає на шлях творення жанрових картин. Його праці цих років такі: "Циганка-ворожка" (акварела 1841 року), "К а т е р и н а" (олія 1842 року), "Селянська родина" (олія 1843 року) і офорти з серії "Живописна Україна" 1844 року.

За працю "Циганка" яка ворожить дівчині, у вересні 1841 року дістає від Ради Академії третій раз срібну медалю другої кляси. Це була остання медаля одержана Шевченком в Академії.

Всі названі праці говорять за те, що Шевченко бачив своє покликання у створенні картин, які зображають побут, звичаї, історичне минуле українського народу. Вони говорять про те, що всі думки і прагнення Шевченка були з народом рідної йому України.

Зміст творів Шевченка-Художника постійно перекликається із змістом його поетичних творів. Адже в тому часі він пише свої вірші, що в 1840 році виходять невеличкою збіркою під назвою "Кобзар", а в 1841 році Шевченко пише свої "Гайдамаки".

Все од Бога,
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє чоловік!

Т. Шевченко: „Варнак".

ПЕРША ПОДОРОЖ В УКРАЇНУ

У липні 1843 року Шевченко відбуває свою першу подорож в Україну. За шість місяців свого тодішнього побуту в Україні (з липня по грудень) він побував на Київщині, Чернігівщині, Полтавщині.

Під час подорожі по Україні, Шевченко виконав цілий ряд замовлених у нього портретів: сім'ї Закревських, Маєвських, дітей Репніних, виконав також ескіз з портрету М. Репніна (роботи швайцарського художника Горнунґа).

В тих портретах, а головно Закревських та Маєвської так само і в інших працях із того ж то часу, Шевченко виступає вже як художник, що оволодів рисунком, а також живописною культурою.

ЖИВОПИСНА УКРАЇНА

Сповнений різних творчих задумів та планів на майбутнє, Шевченко повернувся до Петербургу. В зимі 1844 року він приступив до виконання задуманої ним серії офортів на теми з історії України, українського побуту і пейзажу. В одному з листів до О. М. Бодянського, Шевченко писав: "Я хочу малювати нашу Україну. Я намалюю її в трьох книгах. В першій будуть види, визначені своєю красою або історією, а в другій — сучасний побут, у третій—історія..."

Основою для роботи над тією

Видубицький манастир в Києві (рисунок Т. Шевченка з 1844 р.).

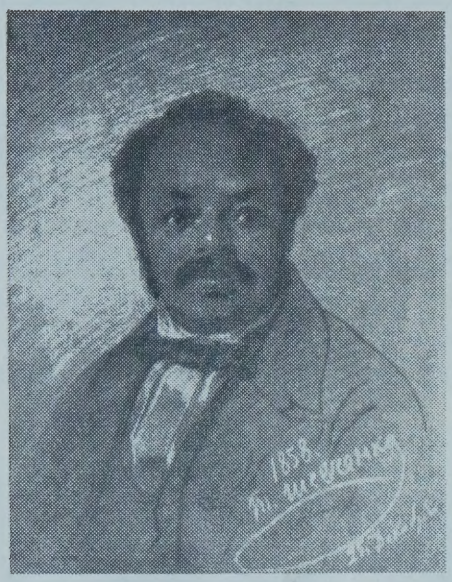

Т. Шевченко: Портрет Айра Олдріджа славного муринського актора.

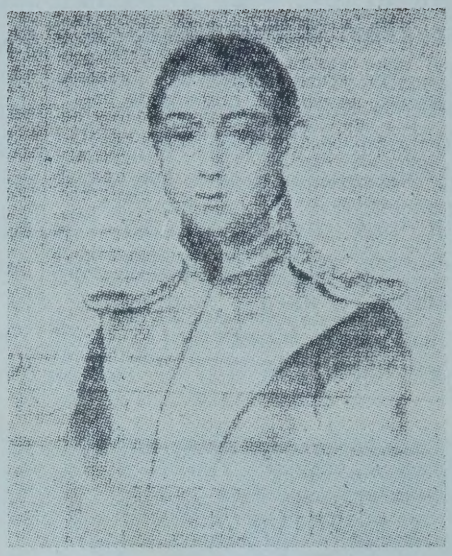

Т. Шевченко: Портрет юнкера". (Недавно знайдений акварельний малюнок зроблений Шевченком в 1841 р.).

Т. Шевченко: — „Голова Матері". (Недавно знайдена в Ленінграді копія, яку зробив Шевченко з картини Брюллова „Останній день Помпеїв").

Т. Шевченко: Портрет княгині Кейкуатової. (Олія 1847 р.).

серією, що мала мати назву "Живописна Україна", послужили Шевченкові ті малюнки і ескізи, що він їх зробив під час поїздки по Україні. Йому вдалося здійснити той задум лише частково. Шевченко зробив тільки шість естампів: "У Києві", "Видубицький монастир", "Кавказ" (Салдат і смерть), "Старости", "Судня рада" і "Дари в Чигирині 1649 року".

Найраніший образ Т. Шевченка (1830 р.) який він намалював маючи 16 років.

Ці шість офортів склали перший випуск під назвою "Живописна Україна". На видання цього першого випуску дістав Шевченко від Товариства заохочення художників 300 карбованців допомоги. У звіті того Товариства за 1844-45 рік говориться про це видання так: "Видання відзначається чималими достоїнствами. Рисунки накреслені і виґравірувані на міді самим автором, сміливою рукою. В них виявляється оригінальність, спостережливість, ефекти освітлення і виразність. Ми з особливим за-

Т. Шевченко: Старости (малюнок).

Т. Шевченко: Судня рада.

доволенням стежимо за начерками художника, який красномовно і дотепно передає нам враження свого дитинства про улюблену батьківщину". (Цитат з праці М. Моренця "Шевченко і Товариство Заохочення Художників" поміщеної в "Радянськім літературознавстві ч. 4, за 1939 рік).

Перший випуск "Живописної України" розійшовся надзвичайно швидко.

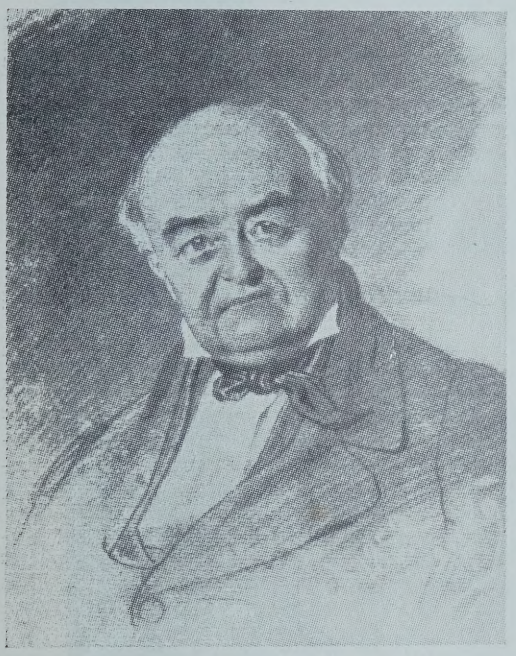

М. Щепкін, славний театральний артист (малюнок Т. Шевченка).

Другий випуск "Живописної України" не появився. Цікаво буде відмітити, що в проспекті "Живописної України" уміщеній на задній сторінці обгортки, між іншим запляновaними картинами мала бути картина "Іван Підкова у Львові". Це мабуть одинокий натяк в цілій творчості Шевченка так поетичній як і живописній, на Галичину, де культ Шевченка був і є так дуже поширений.

ІЛЮСТРАТОР КНИГ

В роки навчання в Академії мистецтв Шевченко блискуче виступає ще в одній галузі образотворчого мистецтва, а саме в галузі ілюстрування книг.

Уже 1841 року Шевченко бере участь в ілюструванні збірника "Наші, списані з натури". В тому збірнику дуже цікава ілюстрація до оповідання Г. Квітки-Основянен ка "Знахор Данило". Крім того бере теж участь в ілюструванні інших збірників. Відомі його ілюстрації до повісті М. В. Гоголя "Тарас Бульба" і ілюстрація до Шекспірового "Короля Ліра".

ВІЛЬНИЙ ХУДОЖНИК

В дні 22 березня 1845 р. Шевченко подав прохання до Ради Академії Мистців, щоб йому надано звання художника, такомо змісту:

"Вивчаючи історичний живопис під керуванням пана професора К. П. Брюллова і бажаючи звання художника, предкладаю при цьому сім своїх праць, і прошу надати мені бажане звання".

Того ж самого дня Рада Академії, розглянувши заяву Шевченка, винесла таке рішення:

"Стаття 12. До прохання добровільного учня Академії Тараса Шевченка. (По входячій книзі ч. 386) постановлено:

"Так як Шевченко відомий Раді зі своїх робіт і нагороджений вже за успіхи в живописі срібною медалею другої кляси, то надати йому звання вільного художника і представити це на затвердження загальним з б о р а м Академії". (справа ч. 96, літера "Ш" арк. 5).

На основі тієї заяви Академія

Т. Шевченко: Притча про виноградаря.

Т. Шевченко: Дари в Чигирині.

Мистецтв видала Шевченкові атестат на звання вільного художника. Атестат датований днем 10-го грудня 1845 року і має число 1267. Тому, що Шевченко в часі видання того атестату був вже в Україні, його дано на руки І. Гадовського для передачі Шевченкові.

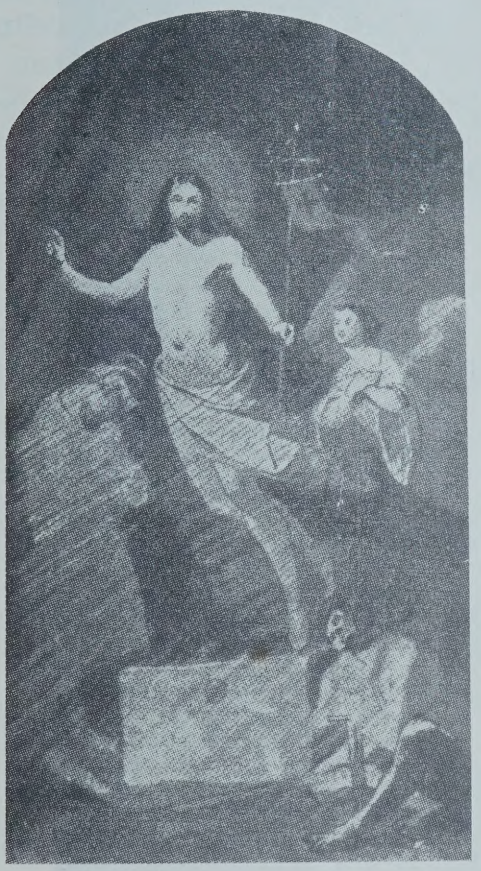

Т. Шевченко: Воскресіння. (Олія).

Закінчивши Академію і одержавши свідоцтво на поїздку "для художніх занять" Шевченко виїжджає при кінці березня 1845 року з Петербурга через Москву в Україну до Києва, з наміром оселитися на постійно в Україні і працювати як художник.

Так закінчилося семирічне перебування його в стінах Академії Мистецтв.

ДРУГА ПОЇЗДКА В УКРАЇНУ І АРЕШТ

Шевченко виїжджає в Україну повний сил і творчих задумів. Він мав зайнятися улюбленою справою, віддати свій талант на службу народові. Понад два роки, з березня 1845 по квітень 1847 року, Шевченко надзвичайно багато працює, як художник, поет і громадський діяч.

Запропонована Шевченкові Київською Археологічною Комісією робота, найбільше йому відповідала. Він міг бути ближче народу, більше бувати серед селян. За дорученням тієї Комісії Шевченко продовж майже двох років їздив по Україні і робив зарисовки пам'яток старовини, описував ті пам'ятки, збирав народні пісні і перекази.

З особливою старанністю Шевченко робив зарисовки в місцях зв'язаних з іменем Богдана Хмельницького ("Чигирин з Суботовського шляху", "Богданова церква в Суботові", "Богданові руїни в Суботові" та інші.

Робота в Археологічній Комісії принесла Шевченкові велику користь. Постійна практика з малювання зміцнює його майстерність. Його рисунки стають особливо легкі і не вимушені. В тому часі він багато працює як портретист і власно з того часу походять такі майстерні його портрети, як І. І. Лизогуба, а особливо чудовий своїми художніми якостями портрет Є. В. Кейкуатової.

В 1846 році в Київському університеті виявилась вільна посада учителя малювання, і Шевчен-

Т. Шевченко: Портрет Горленкової (олія).

ко почав робити заходи, щоб дістати це місце. Можна собі уявити, що ставши викладачем малювання в Київському університеті, Шевченко був би виховав не одного видатного українського художника, але на жаль 5-го квітня 1847 року його було заарештовано в справі Кирило-Методіївського братства і жорстоко покарано. У вироку було сказано:

"Художника Шевченка, за складання підбурюючих найзухваліших віршів, як обдарованого міцною будовою тіла, призначити рядовим в Оренбурський окремий корпус з правом вислуги, доручивши начальству мати найсуворіший нагляд, щоб від нього ні в якому разі не могло виходити підбурливих і пасквільних творів".

Цар Микола І. на вироці власноручно написав: "Під найсуворіший нагляд, із забороною писати і малювати".

В ОРСЬКІЙ КРІПОСТІ

У червні 1847 року Т. Шевченко вже був рядовим солдатом у далекій Орській кріпості, в Киргизьких степах — сьогоднішнього західнього Казахстану. Для нього потяглися дні, повні безконечних причіпок і солдатської муштри. Проте, не зважаючи на суворий нагляд за ним, а часом і обшуки, Шевченко писав вірші у маленькій, зробленій ним так званій "захалявній книжечці".

Арештованого Шевченка везуть до Петербурга. (Малюнок В. І. Касіяна).

В ЕКСПЕДИЦІЇ БУТАКОВА

Незабаром доля дала йому можливість зайнятися малюванням і до того ж цілком легально.

У 1848 р. Шевченко був включений до складу наукової експерицїї, яка досліджувала береги Аральського моря. Тією експедицією керував російський учений дослідник О. І. Бутаков. Ця експедиція на морському судні "Константин" перебувала в плаванні два роки (1848-1849 рр.).

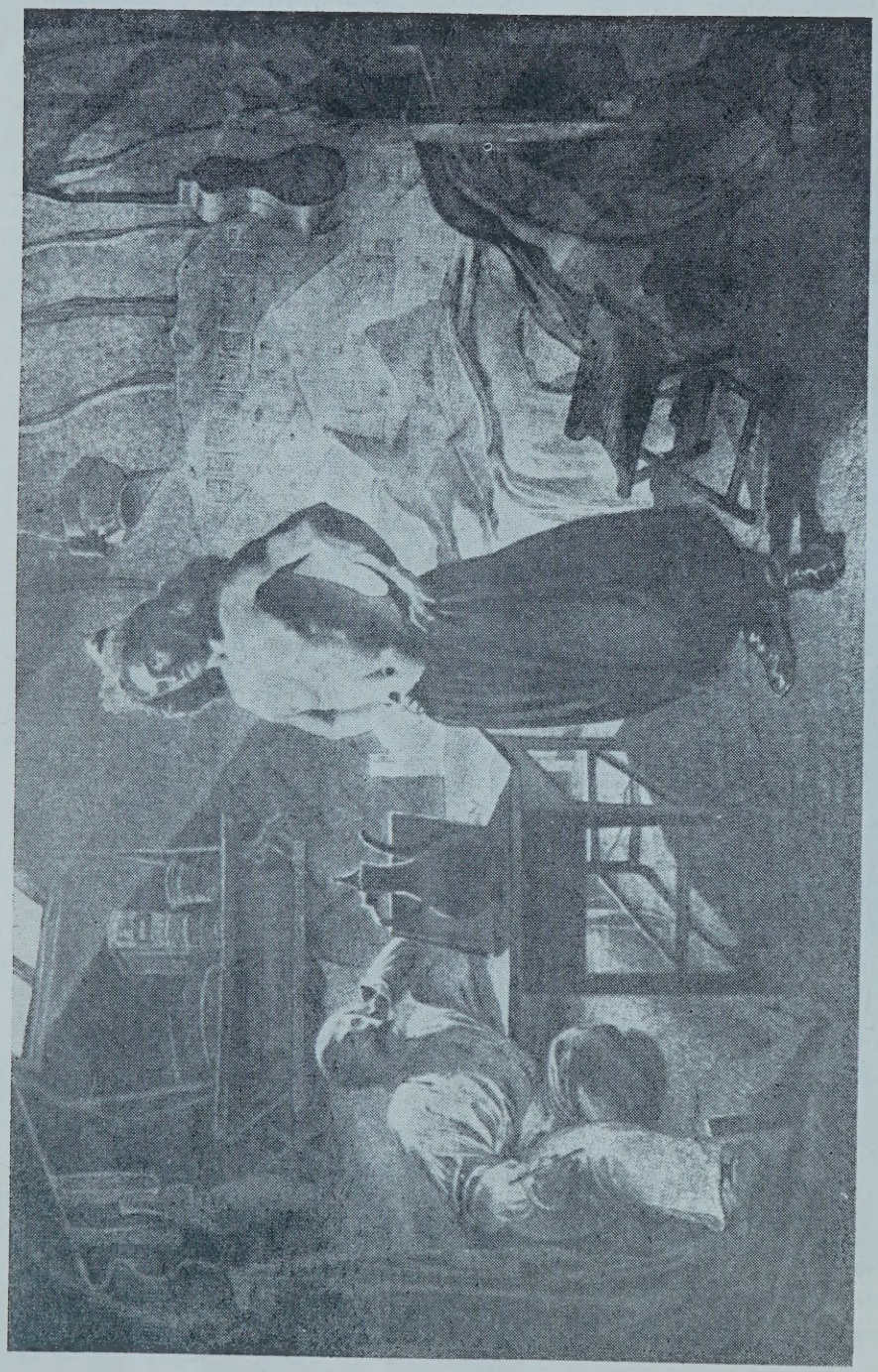

Т. Шевченко малює на Кос-Аралі в наметі (Сепія 1848 р.).

За цей час Шевченко виконав велику кількість рисунків і малюнків. Працював він з великою енергією, буквально не випускаючи олівця з рук. Умови для його праці були дуже тяжкі, бо малювати приходилося у дорозі, або під час коротких зупинок.

Серед кращих праць цього періоду можна назвати: "Укріплення Раїм", "Раїмська фортеця з моря", "Форт Кара-Бутак", "Пристань на Сир Дарї", "Маяк на Кос Аралі" та багато інших.

Так як колись під час роботи в Археологічній комісії в Україні, так і в експедиції Бутакова, перед Шевченком були поставлені однакові завдання: зарисовувати певні обєкти. Але як під час роботи в Україні, так і в експедиції Бутакова, Шевченко виходив далеко за межі завдань, поставлених перед ним його начальством. Він малював не лише види місцевостей, береги моря, але й зарисовував своїх товаришів, мандрівне життя експедиції.

Його особливу увагу привертав побут Киргизів. І тут, як в рисунках, виконаних в Україні, Шевченко оживлює свої пейзажі присутністю людини чи взагалі живої істоти.

В НОВОПЕТРОВСЬКОМУ УКРІПЛЕННІ

Після закінчення першого етапу роботи експедиції у 1849 р. Шевченко як учасник експедиції Бутакова дістав можливість поїхати до Оренбурга, де користувався відповідною волею. Але не довго Шевченко прожив у Оренбурзі.

В жовтні 1850 року, за доносом прапорщика Ісаєва, він був засланий у найглухіше і далеко від-

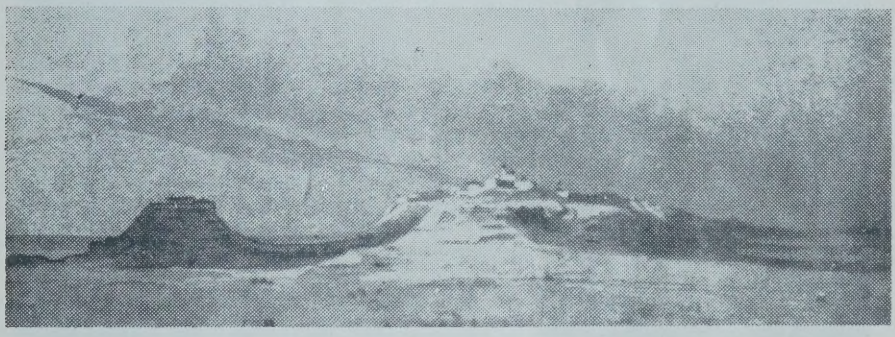

Новопетровський форт, де Шевченко провів найтяжчі роки свого заслання.
(Малюнок Т. Шевченка).

далене Новопетровське укріплення і знову під найсуворіший нагляд. В Новопетровську йому були створені зовсім нестерпні умови, допікали дрібними причіпками. У Новоперовському укріпленні Шевченко прожив сім років, аж до свого звільнення у 1857 році.

Роки безперервної солдатської муштри дуже підірвали організм Шевченка, що причинило його передчасну смерть.

Становище Шевченка трохи покращало в 1852 році, коли після смерти коменданта кріпості Маєв-

Т. Шевченко: Портрет служниці Ускових Каті (сепія, коло 1857 р.).

ського, новим комендантом став І. О. Усков. Він був людина гуманна і освічена і всіляко намагався полегшити долю поета і художника. Він же дозволив Шевченкові займатися скульптурою, оскільки заслання Шевченко як художник досягає особливої високої майстерности. Окружаюча його природа вбога на рослинність й одноманітність в кольорі, гострий поділ на світло і тінь, без ніяких пе-

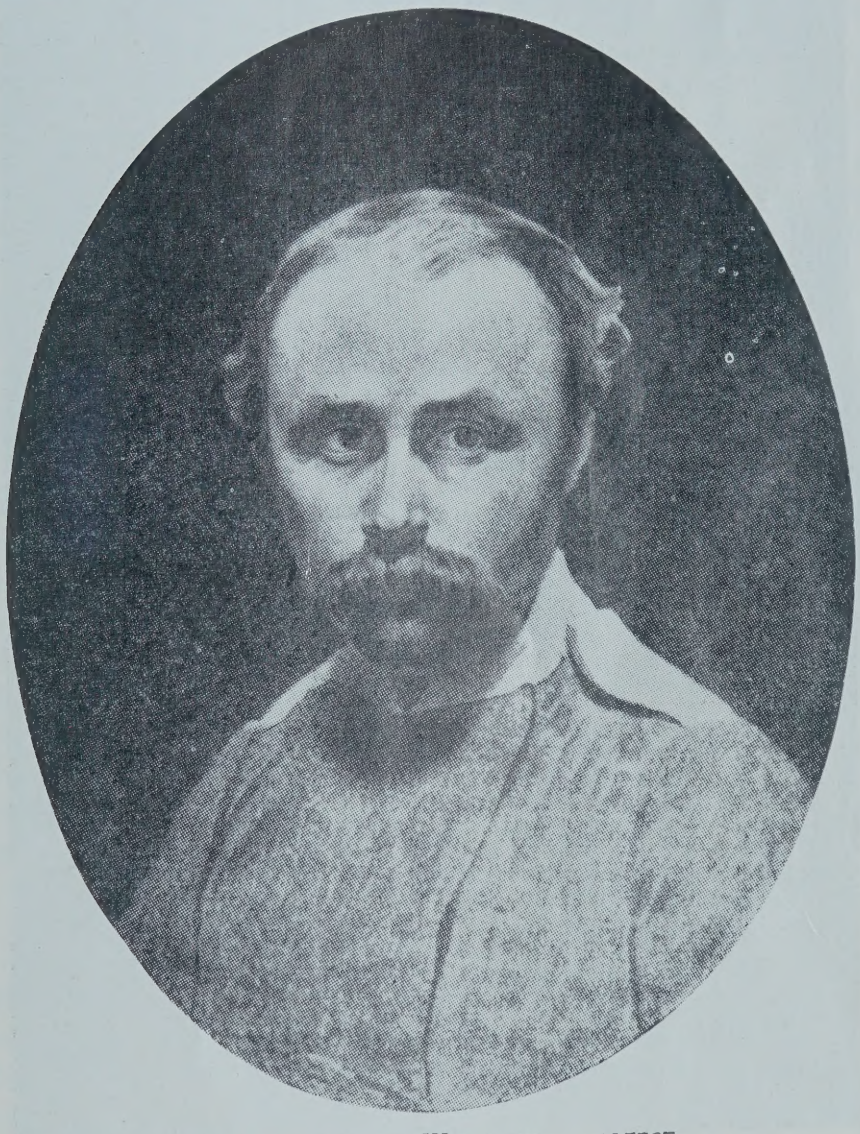

Автопортрет: Т. Шевченко — солдат. (Сепія 1847-49 рр.).

у вироці нічого не було сказано про неї. Потайки, уривками, а після приходу в кріпость Ускова більше відкрито, Шевченко продовжував писати і малювати.

В акварельних творах періоду переходів від світла до тіні провчили Шевченка скупо користуватися фарбами і небагатьма красками досягти передачі різного стану природи. Про це свідчать такі акварелі, як "Новопетрівська кріпость".

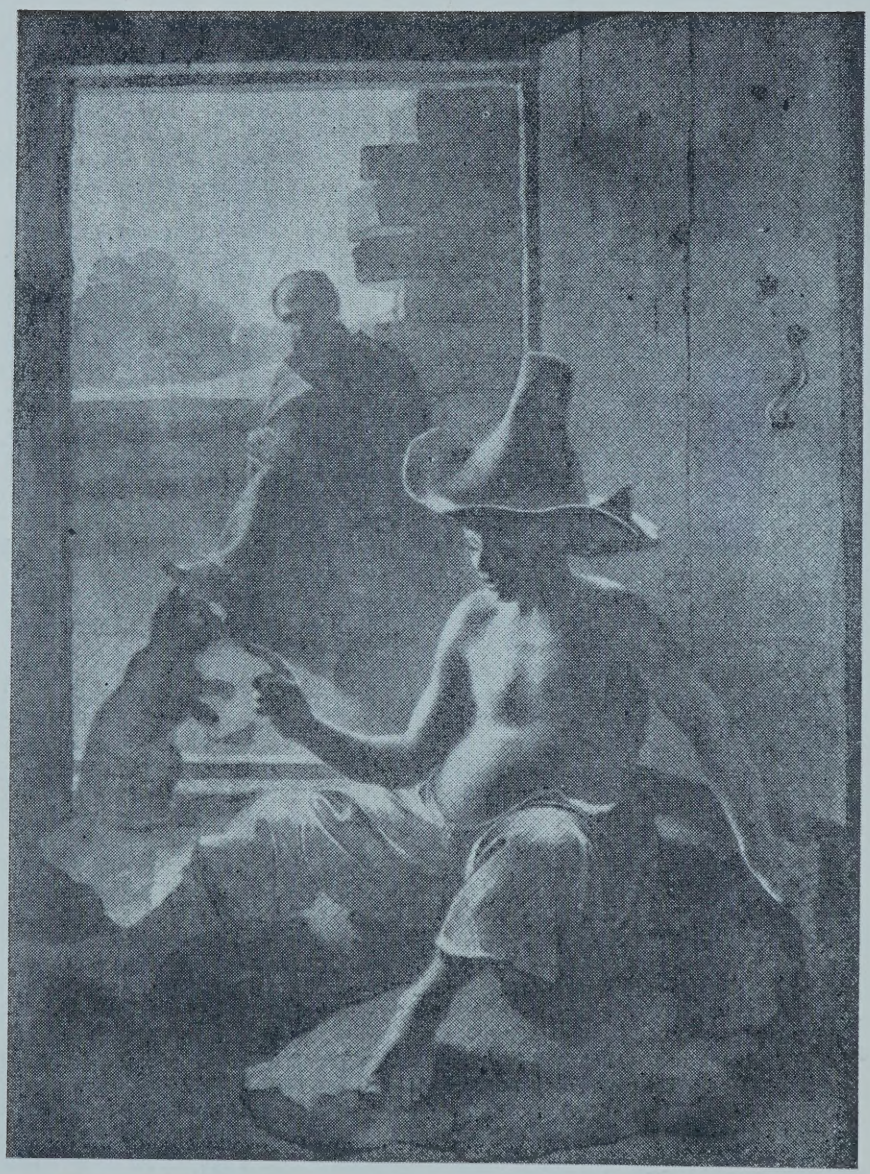

Т. Шевченко: Киргизький хлопчик грається з кіткою. (В глибині Шевченко — сепія зроблена в Новопетровському).

пость з моря", "Аральське море", "Ніч на Аралі" та багато інших.

У Новопетровській кріпості Т. Шевченко виконав цілий ряд творів на літературні та мітологічні теми як ось: "Робінзон Крузо", "Нарциз" та інші. В тих творах він знову виступає як блискучий рисувальник.

Шевченко був першим художником, який в рисунках і малюнках показав життя і побут киргизів, або як їх сьогодні називають казахів. Всі ці рисунки і малюнки пройняті великою теплотою і людяністю. Зображуючи злиденних киргизів, він дуже часто вміщував себе або на задньому пляні, або поруч з ними.

До серії праць належать такі як: "Киргизька дівчина Катя", "Казах на коні", "В юрті", "Пісні молодого киргиза", "Киргизи біля вогню", "Байгули", (жебраки), "Державний кулак", "Хлопчик топить грубку", "Киргизький хлопчик бавиться з кіткою" та інші.

На засланні у Шевченка остаточно визріла думка взятися за гравюру. Він рішив виконати серії сепій під наголовком "Блудний син", що мала мати 12 малюнків, але Шевченко встиг їх виконати лише вісім в часі від 8-го листопада 1856 до 10 травня 1857 рр.

В цій серії показане розгульне життя купецького синка, який п'є, грає в карти, нарешті програвшись у карти, і щоб дістати грошей вбиває людину і за це попадає у тюрму. В дальших картинах серії показане тюремне життя в царській Росії.

До серії "Блудний син" наближається інша сепія — "Казарма". В ній показано тяжке життя російських солдатів. В тих малюнках Шевченко перший в мистецтві змалював звичаї царської Росії.

ПОВОРОТ ДО ПЕТЕРБУРГА

Шевченка звільнено із заслання в 1857 році. Сталося це після довгих клопотань його друзів. Велику ролю відограв у тому звільненні віцепрезидент Академії мистецтв скульптор Ф. П. Толстой та його дружина.

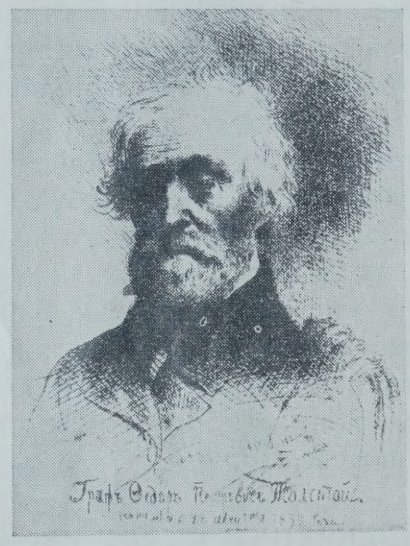

Граф Ф. Толстой, Президент Академії Мистецтва (офорт Т. Шевченка 1860 р.).

Повертаючи із заслання Шевченко мусів задержатися більше пів року у Нижньому Новгороді, бо наразі йому заборонено було поселитися в Петербурзі. Там він написав свою велику поему "Неофіти", спрямовану проти царського самодержавства і намалював кілька портретів та поробив багато зарисовок. Тільки 8 березня 1858 р. Шевченко виїхав з Нижнього Новгорода.

По дорозі зупинився на корот-

кий час в Москві, де створив блискучий портрет свого друга великого актора М. С. Щепніна.

До Петербургу прибув Шевченко 27 березня 1858 року.

Першими працями Шевченка після повернення із заслання були офорти з картини Мурільо "Святе Семейство" з "Притчі про виноградаря" Рембрандта, з картини "У корчмі" І. Соколова, "Ліс" М. І. Лебедєва і вкінці з "Вірсанії" К. П. Брюллова.

В Петербурзі у 1858 році Шевченко зробив олівцем портрет геніяльного муринського актора Айра Олдріджа, з яким познайомився і подружився в тому ж році. Портрет Щепкіна і Олдріджа показують, що Шевченко був чудовим портретистом. У його портретах, як і в інших працях, як кажуть його мистецькі критики, вражає повна викінченість твору, вичерпність передачі характеру людини при мінімальноцу використанні зображувальних засобів.

ШЕВЧЕНКО АКАДЕМІКОМ

У 1859 році Шевченкові надано звання "призначеного в академіки", 2-го вересня 1860 року рада Академії мистців затверджує його в званні академіка гравірування. Відповідне рішення ради Академії мистців звучало: "Санк-Петербурська імператорська Академія мистців за умілість і знання в гравірувальному мистецтві визнає і вважає художника Тараса Шевченка своїм академіком, з правами і привілеями в установах Академії встановленими. Дано в с. Петербурзі за підписами президента і приkладенням печатки 1860 року, жовтня 31 дня".

Імена новоіменованих академіків між ними і Шевченка були проголошені конференц-секретарем Ф. Ф. Львовим при з в у ц і труб і літаврів, як подає "Исторический вестник" 1896, ч. 4-5 стор. 900.

АВТОПОРТРЕТИ ШЕВЧЕНКА

Праця над офортом зовсім не відірвала Шевченка від малювання олійними фарбами. Вже в Нижньому Новгороді Шевченко виконав портрети олійними фарбами, а в Петербурзі так само олійними фарбами робив і портрети, а особливо автопортрети яких з того часу залишилося кілька.

Останній автопортрет Шевченка олійними фарбами носить дату 1861 року, цебто року, в якому Шевченко прожив ще не цілих три місяці.

Фізично на тих своїх автопортретах Шевченко виглядає інакше, ніж на раніших. Тут він представляється з великим, значно побільшеним від втраченого волося чолом і з великою бородою.

Цікаво, як кажуть дослідники Шевченкових автопортретів, що в кожному періоді свого життя Шевченко на своїх автопортретах виглядає із зміненим обличчям. Коли він був ще учнем Академії, він ходив зовсім голений з легкими бачками на скронях. Після Академії він ходить легко обрамлений мякою борідкою довкола обличчя, але з голеними вусами і підборіддям.

На засланні він виглядає голеним з великими вусами на молодо-

Т. Шевченко: Автопортрет.

му схудлому обличчі. Після заслання, він представляється з великим облисілим чолом і широкою бородою та вусами. За порадою знайомих і приятелів він зголив бороду, бо незручно йому було, тодішнім звичаєм являтися в різних установах і у різних людей.

Тільки за три роки до своєї смерти Шевченко нарешті прийняв ту зовнішність, яка найбільше закріпилася в пам'яті потомків, і яким здебільшого Шевченка українці собі уявляють. Немолодим уже, або в шапці та кожусі, або без шапки й кожуха без волосся на голові і в обох відмінах, з досить великими вусами.

ШЕВЧЕНКО ТРЕТІЙ РАЗ В УКРАЇНІ

Під час своєї третьої і останньої подорожі в Україну, що тривала від травня до серпня 1859 р., Шевченко нашкіцував у своєму альбомі кілька народніх сцен того властивого для нього типу, які він любив і раніше. Вони стоять посередині між жанром і пейсажем. Це картини оживлені людськими групами, але так, що увага зосереджується більше на цих групах, як на самому краєвидові.

До таких картин слід зачислити: "Сільський шинок", "Торг під горою Щекавицею на Подолі", а особливо "Сільське свято" з великою групою сільської молоді, що своїм танком зайняла весь передній плян рисунку.

Особливо вдалися Шевченкові, в цьому рисунку, дитячі фігури. Взагалі ж Шевченко був великим майстром малювати дітей.

ТОНКИЙ І ТОЧНИЙ КОПІЇСТ

Шевченко був дуже тонким і точним копіїстом про що свідчать передовсім його копії гравюр геніяльного флямадського маляра і гравера Рембрандта.

Взагалі ж Шевченко в останніх трьох роках свого життя прийнявся солідно за гравюру і залишив по собі від трьох до чотирьох десятків виїмково прекрасних офортів. Майстерство офорту Шевченка піднялося до такої висоти, що всі тогочасні видатні майстри мистецтва, світила Академії Мистецтв, хо тіли мати свої портрети в офорті Шевченкової роботи. Офорти Шевченка, як кажуть дослідники його художньої творчости, це останній величавий і достойний акорд його творчости, творчости великого артиста-маляра й незрівняного рисувальника.

ШЕВЧЕНКО ЯК РІЗЬБАР І АРХІТЕКТ

Шевченко завжди цікавився скульптурою, як одною з галузей пластичного мистецтва. Він сам кілька років енергійно працював на засланні, як скульптор і зробив кілька плоскорізьб. На жаль, майже, всі вони пропали хоч сучасники Шевченка і його приятелі знали про них, але ніхто не зробив нічого, щоб їх розшукати.

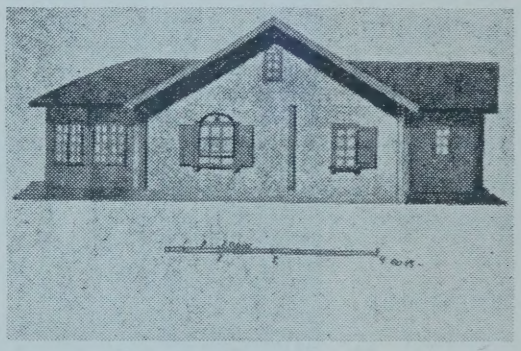

Проєкт поетового дому над Дніпром зроблений самим Шевченком. (Вид дому з причілка північна сторона).

Почав Шевченко займатися скульптурою, мабуть десь на весні 1853 року, щоб при забороні малювати, рятувати себе тим від "живої смерти", і працював в тій ділянці коло 4 роки, тобто до свого звільнення в 1857 році.

Дані про Шевченкові окремі різьби ми знаходимо передусім у його власних листах до С. Гулака-Артемовського (автора опери "Запорожець за Дунаєм") та Бр. Залєвського.

До нас дійшли відомости про такі різьби Шевченка: "плоскорізь-

Павло Маценко.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ

Доба Тараса Шевченка була продовженням недавньої і ще не забутої гетьманщини. В гетьманщині ще живі були спогади про с в о б о д у, ще тримались традиції в народі, в провідних козаць ких родинах і в Церкві. Виявом їх прагнень стала "харківська школа" в українському письменстві. Ґрунт до її постання управили визначні роди козацького проводу. Немало до того спричинилась Білгородська, а потім Харківська колеґія, де вчив філософ Г. С. Сковорода. Пізніше під проводом Василя Н. Каразина ті роди засновують 1805 року Харківський університет, що, маючи свою друкарню, став осередком культурного життя гетьманщини та впливав і на інші частини України. В Харкові за участю Г. Ф. Квітки-Основяненка почав тоді виходити журнал "Український Вісник" (1816-17), гумористичний журнал "Харковскій Демократ". . . І. І. Срезневський (1812-1880) видавав "Український Альманах". У 1833 р. він видав "Украинский зборник". В ньому були друковані твори І. Котляревського "Наталка Полтавка" та "Москаль чарівник". Взагалі в харківських виданнях друкувались твори Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, Є. Гребінки, М. Петренка та др. В Харкові вчився М. Костомарів і другі визначні діячі тієї доби.

В самому Петербурзі, де жив і вчився Т. Шевченко, існувала велика українська громада. Українці, дарма, що багато з них звали себе "малоросами", були учителями високих шкіл, ученими дослідниками, видавцями, музиками, славними співаками, як Семен Гулак-Артемовський, працівниками державних департаментів і т. д. Придворна царська капеля ще глибоко відчувала т. зв. "малороссійское засіліе", бо тільки 1825 року помер великий Бортнянський. Від 1803 до 1856 р. жив в Петербурзі, будучи дириґентом Митрополичого Хору і учителем у придворній царській капелі, учень Веделя о. Петро Турчанинів.

В самій Академії Художеств, де вчився Т. Шевченко, було досить українців. З ними він жив і приятелював, а це були харків'яни В. Ковалів, Михайло Карпо та інші.

Це була доба отверезіння й шукань шляхів до національного відродження. Для того треба було яскравіших означень сутности шукань, і бракувало того, хто міг би зрушити їх з буколічного сну й кинути до праці.

Тією людиною й став для всієї України Тарас Шевченко. Яке ж те пробудження через твори Шевченка було реальним і навіть "страшним" відчув М. Костомарів: "Тарас Григорович", записав він, "прочитав мені свої недруковані вірші. Мене охопив страх..." Я побачив, що муза Шевченка роздирала завісу народнього життя. І страшно, і солодко, і боляче, й цікаво було зазирнути туди!!! . . . Тарасова муза прорвала якийсь

підземний заклеп, вже кілька віків замкнений багатьма замками, запечатаний багатьма печаттями, засипаний землею, навмисне заораною й з а с і я н о ю, щоб заховати від нащадків навіть згадку про місце, де знаходиться підземна порожнеча. Тарасова муза сміливо ввійшла в цю порожнечу зі своїм невгасимим світочем і від крила за собою шлях і соняшному промінню, і допитливості людській. . . і не згасить її (п о е з і ю Шевченка) ніякий історичний чи моральний вуглець; бо світоч цей горить нетлінним огнем — огнем "Прометея". . . . (С п о г а д и про двох малярів, "Основа", червень, 1861 рік).

Життя і творчість Шевченка, його духові прагнення й переживання, його радості, болі, надії й глибока віра — це наші сподівання й віра.

Тарас Шевченко — великий в усьому. Він повний наш образ, бо ми в ньому, а він у нас. Він — синтеза. І ми, як найдрібніші крихти пахучого українського хліба, відчуваємо всім своїм єством духову й фізичну з ним спорідненість.

Перед нами, що живемо в Канаді, і хочемо бути щирими й свідомими його послідовниками, виступає необхідність зрозуміння, що "ми всі і наші батьки пригадуємо собою людей, які повиходили з потягу, що застряг у степу без станції, і йдемо у безвість. Ідемо перед себе і, здається, тратимо душу", говорив Юрій Липа. Це "здається" — наш страх за себе і за своїх нащадків, що стоять на роздоріжжі з питанням куди іти?! А у нас є одна дорога. Ні вправо і ні вліво, а прямо з родинною українською звичаєвістю в українську будучність.

Шевченко також жив між чужим та ще й ворожим світом, що відбирав право зватись собою, що тис, нівечив, вивертав навзнаки душу. І Шевченко не зійшов з своєї дороги, а рятувався сам від збочення тільки повним зверненням до українського побуту, звичаїв і традицій. Він в тому й тим жив, і других навчав вогненним словом та власним прикладом життя. Ніщо не дасть стільки, як рідні звичаї, навернення до порядку українського Роду... Це органічний порядок, що в кожного народу інший, для кожного народу єдиноспасенний, як книги неписаного закону. . . Шевченко в автобіографії записав: "Історія мого життя складає частину моєї батьківщини".

Правдиве й велике мистецтво виростає органічно з певного середовища й нерозривно зв'язане з ґрунтом, де воно росло й росте. Шевченко виріс з українського ґрунту, був сином свого народу і полюбив більше свого життя його звичаї й традиції. Вся його творчість — то кличний голос його народу; всі радості, жалі й болі — це переживання українського народу. Його кличами стали: вогниста любов до народу, ненависть і погорда до всякого насильства; почуття власної правди й гордість своїм походженням.

Що ж було головною основою творчости Шевченка? — Покликання. Говорив Шевченко: "Хто його знає відкіль несеться, несеться пісня, складаються вірші, диви-

ся, уже й забув, про що думав, а мерщій напишеш те, що навіялося". (О. С. Чужбинський — Русское слово, 1861, кн. 5.).

Відкіля, з якої криниці, черпав він натхнення й глибоке розуміння прагнень свого народу, що потім так глибоко, вичерпно й вогнисто зообразив у своїх творах? Черпав із своїх власних переживань, порівнальних студій, — взагалі із студій "Історії Русов" та інших джерел, а зокрема з української народної пісні, що є історією народу, його традицій і звичаїв. І тому деякі з його віршів, як говорить М. Рильський ("Література і народна творчість", Київ 1958 р.), навіть знавців приводили до хибного висновку, і вони питали у поета, чи не є ті твори його звичайним записом якоїсь невідомої ще для них пісні. Таку думку викликала хоч така чудесна пісенька:

Утоптала стежечку
Через яр.
Через гору, серденько,
На базар.
Продавала бублики
Козакам.
Вторгувала серденько
П'ятака.
Я два шаги, два шаги
Пропила.
За копійку дудника
Найняла.
Заграй мені, дуднику,
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду.
Отака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько,
Вийду я.

Все в цьому маленькому шедеврі дише народною поезією, народною поетикою, народною піснею аж до того "пісенного наголосу "забуду". . . Народна пісня поклала відповідну печать на всю творчість поета".

Майже в кожному спогаді про Шевченка знаходимо, що він був незрівняним виконавцем народної пісні; що Шевченко був з тих поетів, які складаючи вірші, внутрішньо співають. . . (М. Рильський); що "Інколи можна подумати, що він слухає співи сфер, так заносила його звична й світла дума в простори, йому одному відомі й приступні. Він палко любив природу й співи. Співи він міг слухати годинами, в якомусь вдячно-молитовному настрої. Слухаючи сумні мотиви України, він плакав". (Е. Литвинова — Спогади про Шевченка, стор. 320).

Пісня спонукувала до творчости. П. Куліш оповідає: "А розколихавши духа, перейшов од розмови до народних пісень, як се бувало у нього щоразу, скоро його серце заб'ється гаряче з радощів, з великого гніву або великої туги (Хуторна поезія, 1882, Львів). . . . "піснею починається життя поета; пісня звучить для нього і в найгірші, і в найсвітліші моменти його життя, як та глибока правда, за яку боровся поет, яка так художньо-яскраво пронизала всю його творчість. . ."

Ніщо не могло вбити великої любови до пісні в поета, до музики, бо в цьому мистецтві проголошував свою правду сам народ.

Ось як він оповідає про своє відчуття пісні ще хлопчиком:

Давно те діялось, ще в школі,
Таки в учителя дяка
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге — та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду,
Або „Три царіє со дари".
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу...

Це так хлопчик Тарас виспівував та плакав, а ось і через кілька десятків років, на засланні, в Кос-Аралі 1848 року, вже мужній і не поконаний сильними світа, записав:

... Погуляю понад морем
Та розважу своє горе.
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене порадить,
І порадить, і розважить,
І правдоньку мені скаже, —
— Бувало в неділю, закривши мінею...

Пісня народу вчила Шевченка про прадавню, освячену віками мораль народу, про його розуміння свободи, релігії, що тоді ще в народніх рисах плекала Церква й благословляла на патріотичні дії.

В дитячих роках, коли Шевченко був "козачком" у пана Енґельгардта, він згадує: "По вродженій в мені упертості, я порушив панський наказ, наспівуючи ледви чутно сумні гайдамацькі пісні". Це вказівка поета, що саме займало його ще дитячу уяву. Це — пісня про Коліївщину, про яку він слухав цікаві оповідання свідка тих подій, столітнього діда. Про це читаємо в поемі "Гайдамаки":

Пізніше Тарас з сестрами та іншими селянами мандрує до Мотронівського манастиря, де "освятили свої ножі гайдамаки". Шевченко знав, що ошуканий народ ішов в повстання відвойовувати волю і та подія оспівана в піснях.

Головна з тих пісень є пісня про козака Швачку: "Ой поїжджає по Україні та козаченько Швачка"... У Лисенка вона записана як "Гей, хвалився та козак Швачка". (На мішаний хор опрацював її О. Кошиць). Ця пісня широка своєю мелодією, енергійна й піднесена, особливо в першій половині.

Знав Шевченко подібних пісень більше та дійшли до нас тільки їх тексти, а мелодії їх нам невідомі. Наприклад, Шевченко знав пісню про гайдамацького ватажка Бондаренка. Знав він і другі пісні того ж типу, як наприклад, сумну пісню про Гнатка Голого — "Ой, ще не світ, ой, ще не світ, ой, ще не світає", що записана на батьківщині Шевченка.

Гнатко Голий був народним ватажком і виступав проти поляків в обороні народу, а проти нього виступав ренеґат Сава Чалий. 1741 року в с. Степашках на Брацлавщині, де була господа Савина, знищив Саву Гнатко Голий. Про ту подію склав народ пісню та ще й прозвав її думою.

Обгорнений чарівними звуками народної пісні ще з дитячих років, їх глибоким змістом, Шевченко живе ними і не може від них відірватися в усі дні його бурхливого,

сумного, страдницького й войовничого життя.

Шевченко знав багато й інших історичних пісень та дум, і вони були для нього першою книжкою, з якої поет довідувався про історію свого народу та були основою до його творів. Багато він знав пісень кріпацьких, бурлацьких, наймитських, рекрутських, про долю жінок і дівчат.

Він знав різні думи як "Про Ганжу Андибера", про "Козака Голоту", думи про "Івана Коновченка", "Олексія Поповича", "Самійла Кішку" та інші.

В одній своїй повісті він із захопленням описує бурю на морі і йому вчувається мелодія народної "Думи про Олексія Поповича":

На морю синьому, на камені білому
Ясний сокіл квилить-проквиляє,
На синєє море пильно поглядає,
З моря добичі вижидає, виглядає.

Думи, чуті ним від лірників і кобзарів, відкривали перед ним образи минулого, окремі події і все це відбивається потім в його творах, як, наприклад, в описі долі молодого, осліпленого турками, Степана. В ній не тяжко бачити вплив народньої думи "Буря на Чорному морі" та "Невольницького плачу". Хто ж не знає цієї відбитки з народнього:

У неділю вранці-рано
Синє море грало;
Товариство кошового
На раді прохало:
— Благослови, отамане,
Чайки поспускати
Та за Тендер погуляти,
Турка пошукати. —

З циклу історичних пісень він знав пісні: "Про Палія й Мазепу", "Про кубанський вихід", "Про Головатого", "Про руйнування Січі', "Про Сагайдачного", "Про Чайку", "Про Кармелюка", "Про Морозенка", відому й тепер "Ой, на горі та женці жнуть".

Любив співати Шевченко і пісень чумацьких. Це особливий рід пісень змістом і мелодикою. Це пісні широкого дихання з мінливим мелодичним змістом (чергування моль-дур чи навпаки), а в них прегарні образи життя наших купців-чумаків на тлі розкішної української природи. Цих пісень багато, як "Гей, гей, гей! Та хто лиха не знає, хай мене спитає", "Ой сидить пугач", "Ой ішов чумак з Дону", "У Києві на ринку" і інші.

Закинутий на заслання, Шевченко журно виспівує пісню "Та нема гірш в світі нікому, як сіромі молодому". Цю пісню він любив дуже і чудово її своїм прегарним драматичним тенором співав. Захоплювався він і піснями бурлацькими, як вже згадана, та ось другою — "Та забіліли сніги". Ця пісня надзвичайної краси й розтягу. Лазаревський згадує: "Ми всі співали. . . Були хвилини, коли сльози котилися з очей, а гість наш (Шевченко) просто ридав".

Любив Шевченко інший рід пісень, пісень рекрутських, що оспівують недолю молодої людини, яку забирали тоді на довгі роки (25 років) на вояцьку службу у ворожий край і для ворожих потреб чужого народу. Цих пісень багато й вони особливо глибокі змістом та пісенністю. Одною з пісень, де яскраво описується доля козаків, а в цьому випадкові тих,

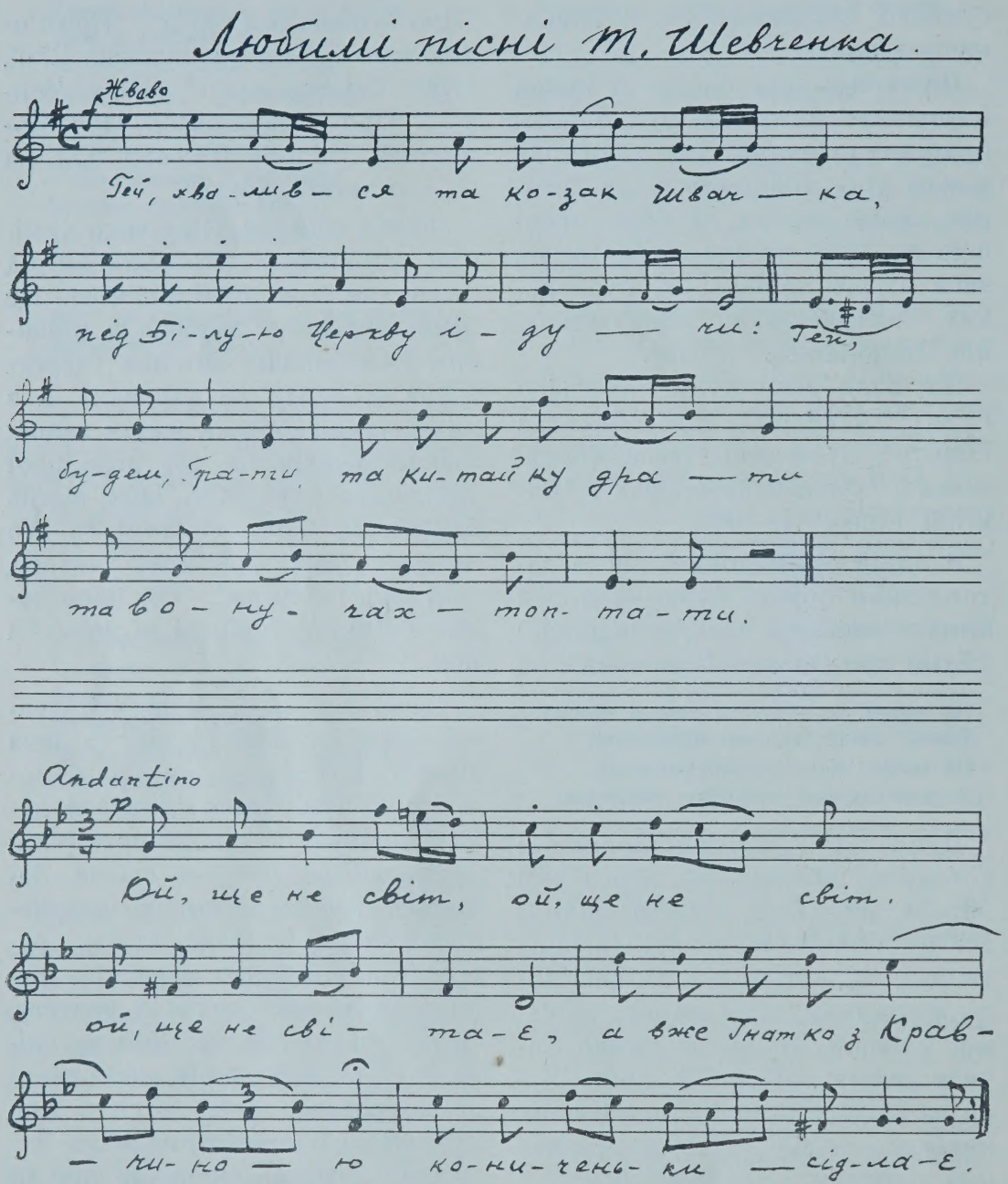

які своїми кіствами будували Петроград, є пісня "Стоїть явір". Тема цієї пісні стала основою не одного проникливого музичного твору. Перший її оспівав великий композитор-нещасливець М. Березовський в клясичному духовному концерті "Не отвержи мене".

Зрозуміло, що Шевченко найбільше знав пісень побутових, родинних, пісень про кохання, про жіночу долю. Тут на першому місці стоїть "Ой, зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя". Це любима пісня Шевченка. З насолодою співав він "Тече річка невеличка", "Ой, гиля, гиля сірі гуси, гиля на Дунай", "Пливе щука з Кременчука". Записана в нього в альбомі й популярна пісня "Шумить гу-

де дібровонька". До особливо любимих пісень Шевченка належить "Ой, не шуми луже, зелений байраче".

Шевченко — виконавець народньої пісні

Шевченко мав прегарний драматичний тенор і він ним так володів, що П. Куліш (і багато інших людей) писав: "Такого або рівного йому співу не чув я ні в Україні, ні по столицях". Шевченко так співав, що й найсуворіші люди бували зрушені тим співом до сліз. Шевченко глибоко знав душу народу, його радости й болі, знав його пісню, що була образом того життя й умів ту пісню глибоко й майстерно відчути й заспівати.

Наука для нас

Ми в Канаді настирливо повинні переводити в життя, щоб по наших організаціях, існували гарні хори і щоб ті хори співали найбільше народні пісні. Обов'язкову народню і найбільше — ця пісня приєднає душі молоді до свого роду, навчить її любити нашу історію, своїх батьків, зробить її свідомою. Але пісню повинні вчити такі люди, які її самі знають, люблять і шанують. Не такі, що народною піснею звуть кожну щоденну з українським текстом. Цим не відмовляється вивчати й інші пісні, але все ж вперше треба вчити свої, народні. Так як по школах наших дітей змалечку привчають до пісень англійських і тим повільно їх привласнюють. Над цим варто подумати всім і повчитися у нашого пророка Шевченка, читаючи завжди його безсмертний твір "Кобзар", — що також значить співак. В ньому наша мудрість, краса й слава.

Шевченко і музична культура

Шевченко дуже любив музику взагалі. Читаючи спогади про нього багатьох своїх і чужих, або його Щоденник і повісті, як "Музикант", побачимо з якою вирозумілістю й любов'ю він відносився до музики інструментальної (особливо любив челло). Він прегарно розумівся на творах Моцарта, Бетовена звав божественним, захоплювався творами Гайдна, Вебера, Мендельсона, Шопена, Шуберта, Россіні, Майєрбера, Обера, Доніцеті, Белліні, росіян — Глінки, Даргомижського, Верстовського, Вільбоа і других.

Він приятелював з автором "Запорожця за Дунаєм" С. Гулаком-Артемовським.

Музика до творів Шевченка

Шевченко належить до числа правдиво музичних поетів. Більшість своїх віршів Шевченко творив як пісні.

У своїх творах Т. Шевченко дав відбитку, як ніхто інший, до болю гострих виявів переживань свого народу, передав найтонші нюанси його життя, показав найменші його духові порухи й тремтіння живої душі народу.

Багатогранність віршу Шевченка, його своєрідний, але рідний, ритм, мінливість настроїв і широчінь думки, приманливі для музиків. Твори Шевченка так манили й манять до себе мистців, як спраглого в гарячий день холодна водиця в глибокому колодязі. Тож і не диво, що з "Кобзаря", як по-

відомив М. Грінченко, оспівано в різних музичних формах 250 тем. А на творчість Шевченка відгукнулося понад 120 композиторів, а кількість їх творів сягає поза півтисячі.

Може не можна знайти й одного правдивого українського композитора, що не звертався б до "Кобзаря". Хіба є такі, що їх обставини життя не були сприятливими для них і вони не мали нагоди й можливости глибоко відчути й пізнати Шевченка.

На тексти Шевченка музики почали писати свої твори ще при його житті. 1858 року написав Паливода-Карпенко оперу "Катерина". Приятель Шевченка Петро Дм. Селецький почав також писати оперу й не закінчив. Ще при житті Т. Шевченка визначний діяч, музичний дослідник і композитор Петро П. Сокальський під впливом творів Шевченка та друзів поета, з якими і він бував, перейшов на українську творчість. Писали під впливом Шевченка українські твори (для фортепіяно) й інші, а між ними й А. І. Лизогуб.

1861 року в Одесі з'явився твір для фортепіяно Василя Пащенка — "Полонез на смерть малоросійського поета Т. Шевченка".

Як вже згадувалося, на творчість Шевченка відгукнулося поза 120 композиторів. Найбільше прочуття і зрозуміння до музи Шевченка мав батько модерної української музики Микола Лисенко. Композитор і критик Б. Яновський писав, що "Музика до Кобзаря" М. Лисенка "є кращим зразком повного неподільного злиття народнього мистця-поета з народним мистцем композитором. Кожний з них доповнює один одного і сплітаються так тісно, що інколи тяжко уявити собі їх окремо". "У Музиці до Кобзаря" підіймається Лисенко до такої самої висоти відхненої творчости, що й Шевченко у своїх віршах", писав Ф. Колесса.

Історик української музики М. Грінченко твердить, що Лисенко має "право називатися найкращим виразником Шевченка в музиці".

В "Музиці до Кобзаря Шевченка" М. Лисенко оспівав 87 чисел. У "Повній збірці творів М. Лисенка, вид. "ДВОУ", що їх упорядкував Д. Ревуцький, є 92 числа.

Найкращими з тих творів музична критика уважає: "За думою дума", "Гетьмани", "Минають дні", "Гомоніла Україна", "Мені однаково", "Чого мені тяжко", "Якби мені мамо намисто", "Садок вишневий...", "Ой, одна я, о д н а", "Нащо мені чорні брови", "Якби мені черевички", "Ой, чого ти почорніло", "Закувала зозуленька", "Понад полем іде", "Огні горять", і другі.

Дуети й ансамблі як "Зацвіла в долині", "За сонцем хмаронька пливе". . .

Хори: "Іван Підкова", "Іван Гус", уривки до "Гамалії" й до "Гайдамаків", "Свято в Чигирині", "Веснянки", "Колядки й щедрівки".

Кантати: "Бють пороги", "Радуй ся ниво неполитая" та другі.

Полисенківська т в о р чість на твори Шевченка дуже поважна числом і музичною вартістю. Подаю тільки найбільш показне та загально знане: К. Стеценка відомі

хори "Молітесь браття" з "Гайдамаків" і другі, Я. Степовий — музика до п'єси "Невольник", "Кобзар" для дітей до поезій Шевченка та сольоспіви; великі твори С. Людкевича — кантата-симфонія "Кавказ", симфонічна поема для хору з оркестрою "Заповіт" та хори як "Ой, вигострю товариша", "Косар", "Сонце заходить" тощо. В. Барвінський — "Заповіт", З Лисько — "Катерина" для трьох баритонів, Г. Топольницький — хори "Перебендя", "Хустина", Д. Роздольський, М. Гайворонський, В. Ярославенко, Б. Вахнянин, І. Левицький, Ф. Колесса, І. Воробкевич, В. Безкоровайний, Й. Кишакевич і другі. Всі вони писали до текстів Т. Шевченка.

По 20-их роках в Україні композитори звернули особливо пильну увагу на творчість Шевченка й дали показне число творів в різних музичних формах від дрібнотворів як "Кобзар" для дітей Я. Степового й до опер.

Тут треба згадати таких майстрів музики як Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, Ф. Надененко, В. Костенко, М. Радзієвський, В. Ступницький, М. Вериківський, В. Жданів, Жуковський, Ю. Мейтус, П. Глушков, Г. Гембер, І. Белза, А. Штогаренко, В. Косенко і другі.

"Заповіт" Шевченка оспівали композитори для хорів без супроводу і аж до супроводу симфонічної оркестри: О. Кошиць, К. Стеценко, М. Вербицький, В. Барвінський, Б. Лятошинський, С. Людкевич і Р. Гліер.

В ЗДА писав П. Печеніга-Углицький. Тепер — М. Фоменко, В. Грудін, М. Шуть і другі.

Відомі також опери на тексти Шевченка як "Катерина" М. Аркаса, "Пан Сотник" Миколи Козаченка, "Сотник" і "Наймичка" М. Вериківського, балет "Л і л е я", Данькевича, незакінчені опери як П. Сокальського та інші.

З росіян писали на вірші Шевченка М. Мусоргський (Гопак і др.), А. Серов, П. Чайковський, С. Рахманінов, С. Прокофєв, Кабалевський, Р. Гліер і другі.

Шевченко й народ

"Кобзар" став великим народнім пісенником. Ще за життя поета в народі починають вже співати деякі з його творів: поезії Шевченка стають піснями, **поета не тільки читають, але й співають,** говорить М. Грінченко. Творчість народу на теми Шевченка вражаюча! Українські фолкльористи зібрали вже до двох сотень народних мелодій на тексти Шевченка. Тут варто пригадати, що й Шевченко подав мелодію до вірша свого приятеля В. Забіли: "Пливе човен без весельця".

Нам відомі такі пісні на тексти Шевченка, які з приємністю й тепер слухаємо: "Думи мої", "Тяжко, важко в світі жити сироті без роду", "Зоре ж моя", "Ой три шляхи", Ой люлі, люлі", "Ой одна. . .", "Плавай, плавай лебедонько".

Врешті й сам народ творить пісні про Шевченка на свої тексти. Бандурист з Полтавщини Ф. Д. Кушнерик створив думу: "На високій дуже кручі, над самісіньким Дніпром, спить Шевченко у могилі непробудним вічним сном". Є й інші записи і всі вони цікаві своїм змістом, як напр. "Чом не

шумиш, луже, зелений байраче?" "Ой чом не тікаєш, Шевченку Тарасе?"

Народною піснею почалось життя поета, вона була окрасою й розрадою в його житті, і з піснею на його твори й про його життя воно й припинилось.

Шевченко своїм прикладом навчав про відношення до найбільших святощів народу, до його пісні. Це не "пісоньки", як дехто зневажливо називає наші пісні — це наша історія, дзеркало душі народу, найшляхетніша вчителька, і хай вона такою лишиться й надалі. Шануючи пісню, ми тим виконуємо один із заповітів пророка-мислителя: а тоді

На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить —
Незрячі прозрять, а криві
Мов сарана з гаю помандрують,
Німим отверзуться уста
Прорветься слово, як вода
І дебр-пустиня неполита
Сцілющою водою вмита
Прокинеться.

ЛІТЕРАТУРА

М. Грінченко — Історія української музики — В-во „Спілка", 1922.

М. Грінченко — Вибране — упорядкування і редакція М. Гордійчука Д. В. Образотворчого мистецтва і музичної літератури Київ 1959.

Українська Музика, місячник, лист. — грудень 1937 р. ч. 9—10, Львів. Статті д-ра Ст. Людкевича, д-ра Ф. Колесси, д-ра Зд. Неедлі і др., що подані „У 25-ліття смерти Миколи Лисенка".

Я. Полфьоров — „Музика". К. 1927, ч. 5—6, стор. 21—22.

Д. Ревуцький — „Музика М. Лисенка до „Кобзаря" Т. Шевченка. Ця праця як додаток до його редакції „М. Лисенко, Повна збірка творів, том. II, Музика до „Кобзаря" Т. Шевченка, вип. I. „Мистецтво", Харків-Київ, 1933.

В. Довженко — Нариси з історії української радянської музики — ч. 1. АН УРСР, Київ 1957.

Л. Архимович — Українська класична опера — ДВ, Київ 1957.

Збірник статтей — Из истории русско-украинських музыкальных связей — Гос. Муз. Из-ство, Москва 1956.

М. Загайкевич — С. П. Людкевич, ДВ, Київ 1957.

Л. Кауфман — М. М. Аркас, ДВ, Київ 1958.

Т. Шеффер — Л. М. Ревуцький, ДВ, Київ 1958.

Т. Каришева — П. П. Сокальський, ДВ, Київ 1959.

Спогади про Шевченка, ДВ, Худ. Література, Київ 1958.

Д. Іофанов — Матеріяли про життя і творчість Тараса Шевченка ДВ, Худ. Літ., Київ 1957.

О. А. Правдюк — Народні пісні на слова Т. Г. Шевченка... (Журнал „Народна творчість та етнографія, ч. 1. 1960, стор. 115).

Музична література різних видань.

САДОК ВИШНЕВИЙ

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає. . .
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все. Тілько дівчата
Та соловейко не затих.

(В казематі 1847 р.).

Надія всяка — віри цвіт!
Надія — Бог, а віра світ.

Т. Шевченко: „Безталанний".

МУЗИКА

(Повість „Музика" написав Шевченко на другому засланню в Новопетровському форті в перших днях січня 1857 р., коли з різних причин (смерть царя Миколи, заповідь нового життя в Росії, зміна коменданта форту й т. д.) вже не тільки полегшало його життя, але й для нього самого почала світати надія на недалеке визволення. Як більшість Шевченкових повістей, вона містить у собі багатий матеріял до життепису Шевченка — отже належить до т. зв. автобіографічних повістей поета, і своїм змістом відноситься до 1845 р., коли Тарас із доручення Археографічної Комісії в Києві їздив по Лівобережжі і змальовував пам'ятки української старовини.

Повість написана російською мовою і перший раз появилась друком в Києві в 1882 р. На українську мову переклав її відомий український діяч Микола Міхновський, ще як був студентом київського університету. Редагував той переклад письменник Олександер Кониський. Появився цей переклад перший раз у львівській „Зорі" в 1895 р. Наш передрук робимо з видання Української Накладні в Ляйпцігу).

Гості зібралися й посідали, певна річ, з деяким розбором: що більше висунулося на перед, а дрібнота (в тому числі й ми, Господи покрий нас) примостилися по кіосках, у темряві поміж колонами. Як тільки все впорядкувалося, з'явився на підвищенню, на зразок сцени, звільнений із кріпаків, капельмайстер досить грубий із постаті і з чисто лякейською пикою. — Ученик славетного Шпора,[28]) — шепнув хтось побіля мене.

Ще мить, і гримнула "Буря" Мендельсона[29]) поправді казати, гримнула і гриміла досить гарно. Мене не на жарт зачепила віольончеля. Віольончеліст сидів ближче інших музиків до авансцени, неначе на показ (що дійсно й було так). Це була молода людина, бліда та сухорлява, — усе, що я міг зобачити з поза віольончелі. Соля свої він віддав із таким чуттям та мистецтвом, що хоч би й самому Серве[30]), так не сором. Мене здивувало одне—чом нема оплесків. Починати ж самому мені — не личило. Який із мене суддя, та й що за гість із мене? Бог зна що, Біг зна й відкіль. Що скажуть гості першого розбору!

Тим часом "Буря" скінчилася, і я почув промовлену в пів-голосу похвалу артистові:

— От так Тарас; От так молодець! Не дурно побував аж ув Італії!

Поки оркестра ладналась, встиг я довідатися від сусіди дещо про цікавого мені артиста. Почалася увертюра з "Преціози" Вебера[31]), і я, навдивовижу, побачив вільончеліста зі скрипкою в руках майже рядом із капельмайстром, і тепер можна було його краще роздивитися.

Це була молода людина, трохи більш двадцяти років, стрункa та граціозна, з чорними живими очима, з тонкими губами, що ледви усміхалися, з високим блідим чолом, — одне слово, це був джентельмен першої породи і, треба додати, найсимпатичнішої породи.

Коли він скінчив арію "Преціози", я не втерпів, — закричав "браво"! і, що сили було, почав плескати в долоні. Всі подивилися на мене, певна річ, наче на божевільного. Про те ж я не злякався і все

ляскав та кричав "браво" поки, нарешті, волові очі самого господаря не примусили мене схаменутися.

Оркестра знов ладналася, та я не сподіючись почути щось кращого, вийшов зі залі в сад. Тиха та спокійна була місячна ніч. Вештався я біля будинку недалеко, й до мене долітали з хаосу звуків чудові згуки віольончелі або скрипки. Постать смутного артиста, з його мелянхолійною усмішкою, носилася ніби жива передо мною. "Де я бачив його? Де я його зустрічав?" — питав я сам себе й, після довгого напруження памяти, згадав, що бачив його в час обіду за стільцем самого господаря з рукою, що була обгорнена серветкою.

Трохи не зомлів я від такого відкриття.

Музика затихла, і я пішов стеж-

Музика-кріпак Андрій, грає Шевченкові на скрипці. (Малюнок В. І. Касіяна).

кою почерез леваду до старосвітських таємних дубів. Трохи пройшовши, почув я за собою тихий шелест ступків: озирнувся, пізнав я віольончеліста, що слідкував за мною. Я звернувся був до його з питанням, але він попередив мене, вхопив мої руки і притис їх зі слізми на очах до своїх уст.

— Що це ви? Що ви? Що з вами скоїлося? — питав я його, силкуючись визволити руки.

— Дякую вам, дякую! — сказав він нишком.

— Ви, ви одна, єдина людина, що слухала мене й розуміла мене.

Сльози не дали йому говорити далі. Я мовчки взяв його під плече й довів до лавки з дерну, що була змайстрована навкола вікового розлогого дуба.

Довго сиділи ми мовчки, нарешті, він промовив:

— Ви дуже до мене ласкаві!

В цю мить роздався голос, що гукав на його.

— Ходіть до виноградної альтанки, — промовив він, устаючи. — Цю ж мить я прийду до вас.

І він швидко пішов геть.

Дивлячись у слід його, я думав: ось надхнений мінезінґер[32]) 12 віку. Одначе як недалеко відійшли ми від благородних лицарів, розбишак того оплаканого часу. А просвіта йде собі вперед широкими ступнями. . .

Я підвівся з лавки й пішов стежкою, що вела до виноградної альтанки. Не скажу через що, але я не сподівався почути від нього його безрадісного оповідання, як це звичайно бува і, дяка Богові, я не зовсім помилився. Правда, він сказав мені, може більш, ніж сам хотів: але ж мова, якою заговорив він зо мною, була не наша, звичайна, бідна мова, ні, то були божественні згуки: в їх лунав стогін змученого непорочного серця.

Він прийшов до мене в альтанку з віольончелею і, не промовивши слова, почав ладнати струмента: пробуючи, ніби жартуючи, програв він славутну каватіну з "Норми[33]). Дух мені забило при цих згуках. Не одводячи смички од струн, заграв він одну зі сердешних мазурок надхненого Шопена[34]). Скінчивши мазурку, він ледви виразно промовив: "От у нас і свій баль". Програв він іще декілька мазурок, одну кращу за другу, одну сердечнішу за другу.

На самому кінці останньої мазурки примітив я крізь виноградне листя мовчазні обличчя багатьох слухачів: то були все слуги приїзжих панів. Вони покидали вікна, крізь які дивилися на німецькі танці своїх вимуштрованих панів та пань, і прийшли послухати, як грає Тарас.

Орфей[35]) мій, трошки спочивши та наладнавши свою ліру, поважом повів смичком по струнах — і полилася повна сердешного солодкого смутку моя рідна мелодія на словах:

„Котилися вози з гори
Та в долину стали"...

Програвши тему, він варіював її на тисячу ладів, та так варіював, що я зроду нічого подібного не чув, тай здається й не чутиму ніколи. Слухачі, що стояли коло альтанки, за цілий час гри не ворухнулися і, коли він скінчив свої чу-

дові варіації, ще довго слухали, не переводячи духу, нарешті разом зітхнули та й знов замовкли.

Я мовчки взяв його за руку й дав знак вийти з альтанки. Ми вийшли й довго мовчки ходили по доріжці, наче боялися забалакати. Нарешті я переміг себе й поспитав:

— Де ви вчилися?

— З початку дома.

— А потім?

— А потім пан із панею їздили за границю й мене з собою брали, і поки вони жили в Берліні, я ходив кілька разів до Шпора й більш ніде не вчився.

— Адже Шпор грає на скрипці?

— Я й учився в його на скрипці: скрипка мій справжній струмент, а віольончеля — це вже так.

— Що ж ви думаєте тепер зі собою діяти? Ви ж справжній, великий артист.

— А що мені з собою діяти? На шибеницю — більш нічого.

Казати по правді, я й сам не міг був віщувати йому щось краще.

— Торік у літку, — забалакав він, — приїздив до нас із Качанівки Глінка[36]), слухав мою гру на скрипці та віольончелі, хвалив мене і просив пана, щоб випустив мене на волю. Вони обіцяли йому, та на тому здається, скінчилося.

— Не сумуйте, моліться Богові! Дасть Бог, усе буде гоже. . .

— Я не сумую. Михайло Йванович, здається, такий добрий. На його можна сподіватися.

— Справді, можна, коли він тільки не забув про вас. Напишіть ви до його листа.

— Написати я напишу, та якже я тільки зашлю його? Коли ж я адреси не знаю.

— Я знаю, і ви дайте листа мені. Напишіть листа сьогодня, а завтра я буду в місті й подам його на почту.

Ми саме підійшли до альтанки, й він поспитав мене, схилившись до віольончелі:

— Чи не заграти вам іще чого?

— Дуже дякую. Ви втомилися, спочиньте трохи і приготуйте листа на завтра.

І ми розійшлися.

Після вечері, вже перед сходом сонця, розкланявшися з господарями, я, не заходячи до табору, помандрував на село найняти коня та воза, щоб доїхати до міста, або хоч до почтової станції. Овва! На цілому величезному селі не надибав я ні коняки, ні воза. Нема чого казати, — заможні селяни! П'яниці, звичайно, та лінтюхи здебільшого, а то як би таки не знайти хоч однієї коняки з возом!. . . Дивовижний народ — наші селяни! Не налякай його, так нічого й не буде. . . "Отже ж вас, мабуть, занадто налякано" — подумав я, дивлячись на оголіле село.

Нема чого робити, звернувся я до жида-шинкаря й найняв у його звісно, за жидівську ціну, шкапу на п'ять верстов до якоїсь "ферми"[37]). А там запевняв мене жид, хоч четверню можна найняти до самої Прилуки.

Пояснення до деяких імен і слів:—

28) Людвіг Шпор (1784-1859) — відомий німецький скрипак і композитор.

29) Ф. Мендельсон-Бартольді (1809-1847) визначний німецький композитор (з жидівського роду) і диригент, автор багатьох сонат і концертів.

30) Адрієн Серве (1807-1866) славний віольончеліст, був професором бріссельської консерваторії.

31) Карль Марія Вебер (1789-1826) — славний німецький композитор, який повів німецьку музику на німецький національний шлях й німецьку мельодію довів до великого артизму.

32) Мінезінґери-середновічні німецькі народні співці, що вихвалювали у своїх піснях любов.

33) Каватіна (іт.) — сольова пісня з опери „Норма" — відома опера італійського композитора, Вінченца Белліні (1802-1835).

34) Фр. Шопен (1809-1849) славний польський помпозитор і піяніст: музика його легка, повна таємности й сердешности.

35) Орфей-мітологічний грецький музика; про його ліру розповідали, що її звуки потягали звірів за собою, та каміння навіть від них порушувалися.

36) Михайло І. Глінка (1804-1857) — один із найліпших московських композиторів (з роду білорус) автор відомих опер: „Руслан і Людміла", „Життя за царя".

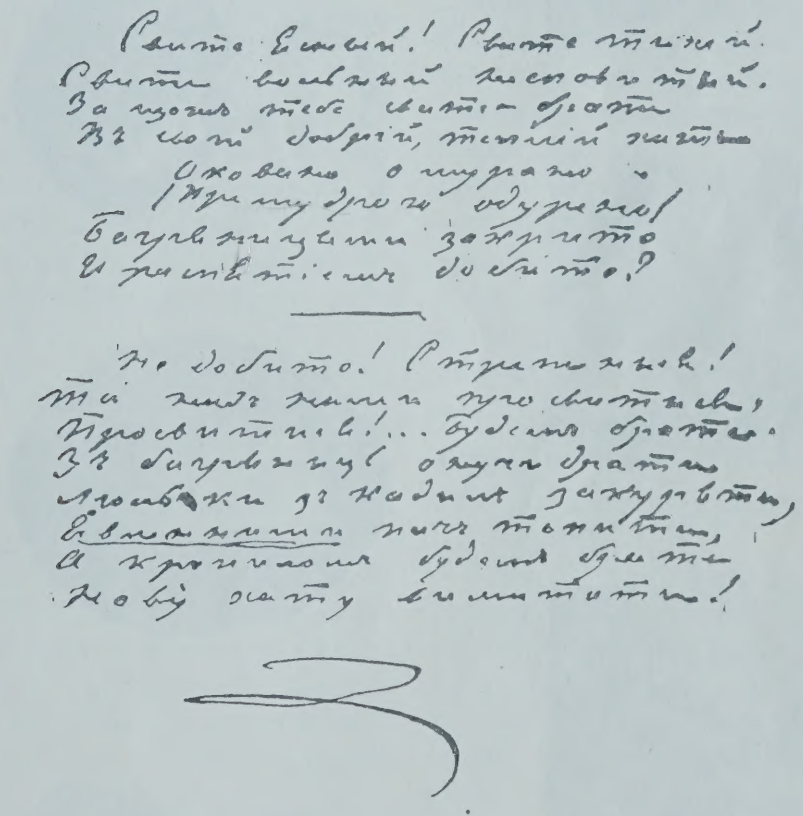

Автограф поезії Т. Шевченка „Світе ясний" 27 червня 1860 р. (З „Більшої книжечки").

Культурні діячі, які брали участь у викупі Т. Шевченка з кріпацтва (зліва направо): верхній ряд — О. Г. Венеціянов, К. П. Брюллов, М. Ю. Вієльгорський; нижній ряд — І. М. Сошенко, А. М. Мокрицький, В. І. Григорович, Є. П. Гребінка.

КОРОТКИЙ ЛІТОПИС ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Замість біографії Т. Г. Шевченка, з якою читач може познайомитись розгорнувши сторінки будь-якого видання "Кобзаря", або про читавши чудову книжку проф. П. Зайцева під наголовком "Життя Тараса Шевченка", подаємо в нашому Шевченківському "Календарі-Альманахові" прис'вяченому 100-річчю з дня смерти геніяльного поета і пророка України — короткий літопис його життя і творчості.

Обмежуємось лише до накреслення короткого літописного полотна, подаючи лише найважливіші і найцікавіші факти з життя поета рік за роком, місяць за місяцем і де це потрібне навіть день за днем.

Уважне читання отого, хоч і короткого літопису наблизить до нас хоч на часок дорогу постать любимого поета й може заставить декого хоч упродовж ювілейного року заглядати до літопису, щоб таким чином зучаснюватись з подіями зв'язаними з життям і творчістю того найбільшого формату українця, якого впродовж своєї історії видала українська земля.

Усі дати в цьому літописі подано за старим стилем, бо такого стилю вживано в Україні і в Росії в часі, коли жив Шевченко.

Заглянувши в календарну частину нашого „Календаря-Альманаха" присвяченого Шевченкові, кожний читач може ці дати переставити на дати нового стилю.

Редакція).

ДИТЯЧІ ЛІТА

1814 р.

Березень.

25 лютого (9-го березня нового стилю) в сім'ї селянина-кріпака села Моринці (Звенигородського повіту на Київщині) Григорія Івановича Грушівського-Шевченка народився син Тарас.

Тарас народився в Моринцях, бо з того села походила його мати Катерина з дому Бойко. Це прізвище вказує на те (як каже проф. П. Зайцев), що предки матері Шевченка походили з Бойківщини, та що таким чином у нього була примішка крови карпатських верховинців.

28 лютого запис у метричній книзі зі села Моринці (під ч. 10) про народження Тараса Григоровича Шевченка.

1816 р.

12 травня народилась сестра Тараса Ярина.

В цьому році сім'я Григора Івановича Шевченка повернулась до села Кирилівки (Звенигородського повіту на Київщині), звідки був родом Григорій Іванович. Дитячі роки Тараса проходять у цьому селі.

1820 р.

В цьому році малий Тарас пішов шукати "залізні стовпи", що "підпирають" небо і заблудився в полі. Чумаки зустрівши хлопця, забрали його з собою і ввечері привезли в Кирилівку. Шевченкові було тоді 6 років.

1821 р.
8 березня народився брат Тараса, Йосиф.

1822 р.
Осінню того року Тарас починає вчитися грамоти у місцевого дяка Совгиря. Знайомиться з творами Г. Сковороди. Шевченкові було тоді вісім років.

1823 р.
29 січня, сестра Катерина (няня Тараса) вийшла заміж за селянина Антона Красицького зі села Зелена Діброва. З нею Тарас ходив до Мотриниського монастиря, бував в Чигирині. Ставши сиротою, Тарас часто відвідував свою сестру Катерину у Зеленій Діброві.

20 серпня померла Тарасова мати Катерина, залишивши сиротами шестеро дітей. Тарасові було тоді 9 років.

7 жовтня батько Тараса одружується вдруге з удовою Оксаною Терещенко, в якої було теж троє дітей, Тарас дістає мачуху.

1824 р.
22 червня народилася сестра Марія (від другого шлюбу батька Тараса). В цьому році Тарас чумакує з батьком. Буває в Звенигороді, Умані, Єлисаветграді.

1825 р.
21 березня помер на панщині Тарасів батько — Григорій. Після смерти батька Тарас іде наймитувати до дяка Богорського як "школяр-попихач". (носить воду, опалює школу, обслуговує дяка, читає замість нього псалтир над померлими, продовжує навчання). Тарасові було тоді 11 років.

1826 р.
В цьому році, не витерпівши знущань дяка Богорського, Тарас тікає від нього і шукає в довколішніх селах учителя-маляра. Короткий час наймитує і вчиться малювати у маляра-диякона Єфрема у Лисянці, дяка села Стеблів, дяка села Тарасівки.

1827 р.
В цьому році Тарас пасе громадську череду овець в селі Кирилівці. Зустрічається з Оксаною Коваленко, подругою дитинства, яку нераз згадує поет у своїх творах. Їй присвячено вступ до поеми "Черниця-Мар'яна". Шевченкові було тоді 13 років.

КОЗАЧКОМ У ЕНҐЕЛЬГАРДТА

1828 р.
В цьому році два тижні Шевченко вчиться малювати у Хлипнівського маляра, який післав його у Вільшану за дозволом до поміщика. Замість дозволу його взяли "козачком до панського двору". Шевченкові було тоді 14 років.

1829 р.
В цьому році, як "козачок" поміщика Енґельгардта, Шевченко живе якийсь час у Вільшані, а згодом зі своїм поміщиком переїздить до Києва, а потім до Вильна.

6 грудня Енґельгардт застав Т. Шевченка вночі за малюванням козака М. Платова, нам'яв йому вуха та наказав відшмагати його різками. Шевченкові було тоді 15 років.

1830 р.
В цьому році Шевченко знайомиться у Вильні зі швачкою Дусею Гусиковською, яка йому сподобалась.

Намалював портрет невідомої жінки. Шевченкові було тоді 16 р.

1831 р.
9 лютого Шевченко приїздить зі своїм поміщиком Енґельгардтом на постійний побут до Петербурга.

1832 р.
В цьому році поміщик Енґельгардт законтрактував свого кріпака Тараса Шевченка для навчання майстрові живописного цеху у Петербурзі Ширяєву. Шевченкові було тоді 18 років.

1833 р.
Шевченко працює за контрактом у майстра живописного цеху Ширяєва. Намалював портрет поміщика П. В. Енґельгардта.

1834 р.
Намалював портрет невідомої жінки. В цьому році засновано університет у Києві, на якому в пізніших літах Шевченко дістав посаду вчителя малювання, але не приступив до виконування своїх обов'язків, бо був заарештований. Шевченкові було тоді 20 років.

1835 р.
В червні цього року Шевченко познайомився в Літньому саді в Петербурзі із І. М. Сошенком, студентом Академії мистців, який відкрив талан Шевченка і допоміг йому дістатися до Академії. Шевченко в тому часі у вільних від роботи хвилинах ночами часто бував у Літньому Саді, змальовував статуї, що були в алеях того ж саду і писав вірші.

4 жовтня цього року "Комітет Товариства заохочення художників", розглянувши рисунки Шевченка, визнав, що вони заслуговують на похвалу і рішив мати його на увазі, щоб признати йому стипендію на студії малярства.

В цьому ж році Шевченко цікавився історичною тематикою, намалював образ "Смерть Люкреції".

1836 р.
В цьому році Шевченко бере участь в розмалюванні Великого Театру в Петербурзі як підмайстер-рисувальник у майстра Ширяєва.

В цьому ж році виконав композицію "Олександер Македонський" і намалював образ "Смерть Богдана Хмельницького".

1837 р.
В цьому році написав баладу "Причинна" (Реве та стогне) і намалював 3 образи, між ними портрет Гребінки і "Смерть Сократа".

В АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ

1838 р.
16 квітня відбулася лотерія в якій розіграно 2,500 карбованців в портрет поета Жуковського, виконаний Брюлловим. Гроші за портрет призначено було на викуп Шевченка з кріпацтва.

20 травня підписано з Енґельгардтом умову про звільнення Т. Шевченка з кріпацтва. Після того звільнення він стає студентом Академії мистців.

29 жовтня в Полтаві помер Іван Котляревський. На смерть письменника, Шевченко відгукнувся віршем "На вічну пам'ять Котляревському".

18 листопада Є. Гребінка в листі до Гр. Квітки-Основяненка писав: "А ще тут є у мене один земляк Шевченко, що то завзятий писати вірші то нехай йому сей та той! Якщо напише, то тільки цмокати та вдар руками об поли". Це

перша вістка про те, що Шевченко писав вірші.

В тому році Шевченко виконав 18 художніх праць, між ними "Козацький бенкет" (будемо в дальшому вживати терміну "художні праці", щоб не роздроблюватись на різного рода його праць: рисунки, офорти, а в пізніших літах скульптура). Цифри, які подаватимем для кожного року, хоч оперті на джерелах, є орієнтаційні, бо ця справа ще не опрацьована докладно спеціялістами.

В цьому році Шевченко написав 6 поезій, між ними "Катерину" і "Тарасову ніч". (Кількість написаних Шевченком поезій в поодиноких роках подаємо за "Кобзарем" опрацьованим проф. В. Сімовичем, що складений прозоро власне за роками — Редакція).

1839 р.

30 січня "Комітет Товариства заохочування художників" призначає Шевченкові місячну стипендію у висоті 30 карбованців.

3 травня за постановою Ради Академії мистців Шевченка перший раз нагороджено срібною медалею за малюнок з натури.

В грудні т. р. Шевченко захворів на тиф.

При кінці того року П. І. Мартос, відвідуючи Шевченка, який малював його портрет, підняв з долівки кусок паперу записаного олівцем і ледве міг прочитати чотири стихи:

„Червоною гадюкою
Несе Альта вісти.
Щоб летіли крюки з поля
Ляшків-панків їсти!"

Він перший відкрив, що Шевченко писав вірші і він намовив Шевченка видати їх друком у збірці "Кобзар".

В цьому ж році Шевченко виконав 17 художніх праць, між ними портрети П. І. Мартоса, М. В. Гоголя, свій автопортрет і малюнок "Хлопчик з собакою".

В цьому ж році Шевченко написав 6 віршів і між ними "Тополю" і "Перебендю".

ПОЯВА "КОБЗАРЯ"

1840 р.

12 лютого видано цензурний дозвіл на видання "Кобзаря" підписаний цензором П. Корчаковим. До збірки увійшли "Думи мої, думи мої", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "Думка", (На що мені чорні брови), "До Основяненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч".

27 вересня Шевченко був нагороджений другий раз срібною медалею за малюнок "Хлопчик-жебрак, що дає хліб собаці".

24 жовтня лист Шевченкові від Г. Квітки-Основяненка, в якому він висловлює своє глибоке враження від Шевченкового "Кобзаря" і особливе захоплення від "Катерини" та передає подяку від Харків'ян за "Кобзар".

В цьому ж році Шевченко знайомиться в Петербурзі зі Семеном Гулаком-Артемовським, автором "Запорожця за Дунаєм", що співав в тому часі в Петербурзькій опері та з кубанцем Я. Кухаренком, автором "Чорноморського побиту", що згодом був перероблений на "Чорноморців".

В цьому ж році Шевченко створив 5 художніх творів, між ними портрет Гулака-Артемовського, і написав одну поезію "Бандуристе,

орле сизий" (присвята Н. Маркевичу).

1841 р.

26 вересня Шевченко був нагороджений третій і останній раз срібною медалею за картину "Циганка ворожка".

В цьому ж році Шевченко створив 8 художніх творів, між ними "Циганка ворожка" і ілюстрацію до твору К. Ф. Рилєєва "Войнаровський".

В цьому ж році написав 5 поезій, між ними "Гайдамаки" і "Черниця-Мар'яна".

1842 р.

Подорож до Швеції

Шевченко створив в цьому році 6 художніх творів, між ними "Катерина", і "Гамалія" та виконав ілюстрації до твору Г. Квітки-Основяненка "Сотниківна", до свого твору "Сліпа" і до Гоголевого "Тараса Бульби" (зустріч Т. Бульби з синами).

Десь у другій половині жовтня або на початку листопада 1942 р., Шевченко виїхав з Петербурґу кораблем до Швеції і Данії. Їздив з товаришом по Академії і земляком Боришпольцем. Їдучи кораблем до Штокгольму скомпонував свого "Гамалію". Під час тієї подорожі тяжко захворів.

ВЕРШИНИ ТВОРЧОСТІ ПОЕТА (Роки 1843-46)

1843 р.

27 лютого видано цензурний дозвіл на видання творів Шевченка під назвою "Чигиринський Кобзар і Гайдамаки".

В травні цього року Шевченко виїхав з Петербурга у свою першу подорож в Україну. Перша його зупинка була в Качанівці, на Чернігівщині в маєтку українського поміщика Г. Тарновського.

В червні т. р. Шевченко побував в Києві, де познайомився з М. Максимовичем та П. Кулішем. В другій половині червня поїхав він з Києва на Полтавщину до Є. Гребінки, який жив на хуторі Убіжище, Пирятинського повіту.

В липні Шевченко гостює у О. Чужбинського в селі Ісківці Лубенського повіту, на Полтавщині, і відвідує в селі Ковалівка О. Капніста, сина відомого українського політика і письменника, автора "Оди на рабство" і комедії "Ябеда".

В цьому ж році Шевченко створив коло 52 художніх творів, між ними один свій автопортрет і гальванографію "Король Лір" — ілюстрацію до однойменного твору В. Шекспіра.

В цьому ж році написав "Розриту могилу".

В літі Шевченко подорожує по Україні, побував на острові Хортиця, де колись була Запорізька Січ.

В жовтні і в листопаді Шевченко перебуває в місті Яготині (на Полтавщині) у Репніних, де на замовлення Тарновського і Капніста виконує дві копії з портрета князя Репніна (оригінал намальований швайцарським художником Горнунгом).

Під час побуту Шевченка в Яготині в нього закохалась дочка князя Репніна княжна Варвара.

В цьому ж році Шевченко познайомився з видатним актором М. С. Щепкіном, з яким заприятелював.

1844 р.
В лютому Шевченко виїхав з України до Петербургу через Москву, де пробув один тиждень і зустрівся з М. Щепкіним та О. Бодянським.

2 липня закінчив писання великої поеми "Сон" (У всякого своя доля). Вперше надруковано її окремо брошуркою у Львові в 1865 році (вид. К. Климковича). Ця поема у великій мірі спричинила заслання Шевченка до Центральної Азії.

В цьому році Шевченко написав 8 поезій, між ними "Сон" (так зв. великий), і "Чигирин".

1845 р.
22 березня Академія мистців видає Шевченкові атестат на звання вільного художника.

При кінці березня Шевченко виїхав з Петербурга через Москву до Києва у свою другу подорож в Україну.

Весною і осінню цього ж року Шевченко перебуває в селі Мар'їнське на Полтавщині (Миргородський повіт). Жив він у поміщика О. Лук'яновича. Малював портрети і краєвиди.

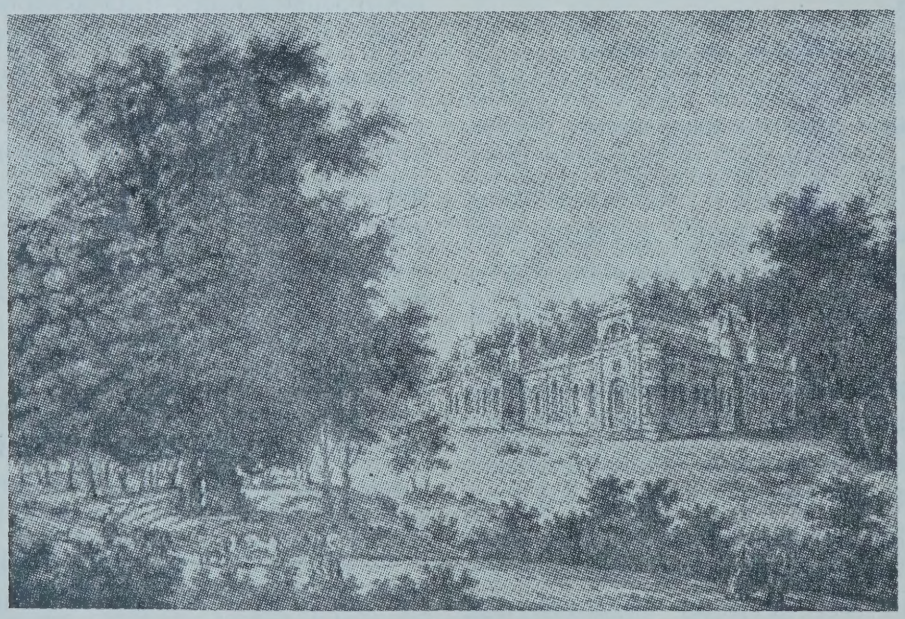

Маєток Тарновських на Чернігівщині в якому побував Т. Шевченко в часі своїх поїздок в Україну. (Малюнок О. М. Кунявіна).

В цьому році видано "Чигиринський Кобзар" і "Гайдамаки".

В цьому році Шевченко видав альбом офортів під назвою "Живописна Україна", куди увійшли: "У Києві", "Видубецький монастир в Києві", "Казка" (Солдат і смерть), "Судня рада", "Старости", "Дари в Чигирині". Крім того створив 4 живописні твори.

В днях 20-23 липня перебуває в місті Ромнах на Полтавщині. Побував на Ільїнському Ярмарку, який називав "знаменитим торжищем". Того самого місяця був у Полтаві, де оглядав і змалював

будинок І. Котляревського і Воздвижений монастир.

Два тижні в місяці серпні гостював в місті Переяславі в лікаря А. Козачковського.

19 серпня в Козачковського відбувся літературний вечір, на якому був присутний і Шевченко.

Других два тижні серпня прожив у селі Потік на Київщині у Я. В. Тарновського.

У вересні Шевченко гостює у своїх рідних у селі Кирилівці, відвідує сестру Катерину, замужем Красицьку, в селі Зелена Діброва.

26 вересня Шевченко був "на меду" у свого односельчанина Г. Бондаренка. При кінці вересня, погостювавши в Кирилівці, Шевченко відвідує Київ, звідки вирушає до Миргорода.

10 жовтня в селі Мар'їнське, Шевченко написав поему "Іван Гус", що була вперше надрукована в "Основі" 1861 року.

16 жовтня в тому самому селі написав поему "Невольник".

21 жовтня написав вірш "Стоїть в селі Суботові".

В жовтні, перебуваючи в Миргороді написав містерію "Великий Льох".

При кінці жовтня хворий Шевченко прибув до Переяслава і жив у лікаря А. Козачковського біля двох місяців.

13 листопада Шевченко, перебуваючи в Переяславі, написав поему "Кавказ".

10 грудня Археографічна комісія в Києві винесла офіціяльне рішення про затвердження Шевченка співробітником цієї комісії.

14 грудня в селі "В'юнища (Переяславського повіту) Шевченко написав своє "Посланіє".

17 грудня в тому самому селі написав вірш "Холодний Яр".

25 грудня у Переяславі написав свій "Заповіт".

В цьому ж році Шевченко створив коло 30 живописних творів, між ними два свої автопортрети.

В цьому ж році Шевченко, неначе той легендарний старогрецький герой Антей, діткнувши своїми стопами рідну землю, створив 14 поетичних творів, між ними одні з найсильніших в його поетичній спадщині.

1846 р.

До 16 лютого з О. Чужбинським був на Ярмарку в Лубнях, звідки вирушили на Ніжин (через Пирятин і Прилуки). У Прилуках Шевченко допоміг гасити пожежу і рятувати майно убогої єврейської сім'ї.

Від 17-23 лютого Шевченко з О. Чужбинським перебувають у Ніжині, де їх із захопленням вітали.

З 24 лютого і увесь березень Шевченко перебуває у Чернігові з Чужбинським, де змальовує пам'ятки старовини.

В другій половині квітня Шевченко виїхав із Середнева до Києва. Оселився в готелі на Хрещатику, а потім на Козиному болоті в будинку Житецького, в якому приміщується тепер музей ім. Т. Шевченка. В тому часі перший раз зустрічає М. Костомарова і читав йому недруковані твори.

В цьому ж місяці Шевченко разом з археологами виїхав з Києва у Васильківський повіт, де брав участь у розкопах могили Пере-

пет (біля Фастова), зробивши кілька малюнків.

5 липня — дата листа від Вартоломея Шевченка, який застерігає поета про неприємності, що можуть виникнути від розповсюдження його революційних творів.

19 липня розкопи могили Перепет були припинені. Шевченко повертається до Києва, де написав вірш "Лілея". В Києві був теж написав 9 серпня вірш "Русалка".

(Це мабуть одинокі поезії Шевченка написані в Києві).

Літом, перебуваючи в селі Марківці, Козелецького повіту на Чернігівщині у Катериничів, робить кілька портретів з членів тієї родини.

21 вересня Шевченко одержав з канцелярії Київського генерал-губернатора документ про відрядження його за завданням Археографічної Комісії.

3 жовтня Шевченко побував у Кам'янці Подільському і записав від Чуйкевича народні твори "Пісня про Кармелюка", та "Пливе щука з Кременчука".

20 жовтня Шевченко побував в Почаєві на Волині. Перебуваючи там, намалював "Почаївську Лавру з півдня", "Почаївську Лавру з заходу", "Собор Почаївської Лаври", "Вид на околиці з тераси Почаївської Лаври".

27 листопада Шевченко подав заяву на ім'я попечителя Київського учбового округу Траскіна про зарахування його на посаду вчителя малювання при Київському університеті.

25 грудня на кватирі М. Гулака на Андріївському спуску у Києві відбулося засідання Кирило-Методіївського брацтва, у якому брав участь і Шевченко.

В цьому ж році Шевченко створив коло 37 художніх творів, між ними гарний портрет Горленкової.

АРЕШТ І ЗАСЛАННЯ

1847 р.

22 січня в селі Оленівці (Борзенського повіту) Шевченко був дружбою на вінчанні П. Куліша з О. Білозерською (Ганна Барвінок). В цей же день був Шевченко на їхньому весіллі на хуторі Мотронівка і співав свої улюблені пісні: "Зіроньку", "У Києві на риночку", "Ой горе, горе, який я вдався", "Де ж ти доню барилася".

21 лютого вийшло розпорядження міністра народньої освіти Уварова про затвердження Шевченка на посаду вчителя малювання в Київському університеті "в характері проби на один рік".

28 лютого провокатор О. Петров зробив донос про існування таємного політичного товариства у Київському університеті (Кирило-Методіївське брацтво).

17 березня київський генерал-губернатор Бібіков, спираючись на донос провокатора Петрова, передав 3-му відділові (так званій охранці) повідомлення про існування в Києві таємного словянського товариства (Кирило-Методіївського брацтва) і про поширення творів Шевченка.

22 березня шеф жандармів Орлов в Петербурзі дав розпорядження Київському генерал-губернаторові заарештувати і доставити в Петербург М. Костомарова, І. Посяду, О. Марковича, О. Тулу-

ба, Ю. Андрузького і Т. Шевченка.

До кінця березня і в перші дні квітня йде жива переписка у справі розшуку Шевченка, щоб його арештувати.

4 квітня Шевченко виїхав до Києва з села Бігачі (на Чернігівщині). Перебуваючи там, він намалював портрет Є. Кейкуатової (один з найкращих портретів, що їх намалював Шевченко).

6 квітня арештовано Шевченка в супроводі квартального наглядача Гришкова і одного жандарма відправлено з Києва до Петербурга.

Того самого дня Шевченко, якого везли під вартою, зустрівся у Броварах під Києвом з матірю та нареченою М. Костомарова.

17 квітня видано довідку 3-го відділу (охранки) про прибуття

Арешт Т. Шевченка 5 квітня 1847 року на Дніпрі перед Києвом (образ Чумака 1939 р.).

Перед 5 квітня Шевченко передає А. Міцкевичу рукопис своєї поеми "Кавказ" через учасника Кирило-Методіївського братства М. Савича, який вручив твір польському поетові в Парижі.

5 квітня російські жандарми арештували Шевченка при переправі через Дніпро біля Києва.

до Петербурга Т. Шевченка та про розгляд відібраних у нього паперів; вказується на обурливий зміст творів Шевченка, зокрема відібраної в рукописі поеми "Сон".

21 квітня відбувся перший допит Шевченка в охранці. Йому було поставлено 22 запитань, на які

він відповідав сміливо і з гідністю.

В цей день у журналі охранки зроблено такий запис: "Художник Шевченко закінчив свої відповіді, але його зізнання ані трішки не вияснюють справи. На всі головні запити про словянське товариство, про його членів і їх задуми, він відповідав рішучо, що нічого про це не знає".

3 травня Київський цивільний губернатор І. Фундуклей надіслав Київському генерал-губернаторові Д. Бібікову речі Шевченка, відібрані від нього під час арешту. Між тими речами були: 6 портфелів, пакет з рисунками і записками, одна шкатулка з кистями, олівцями, старими монетами, три пістолети, з котрих один з двома дулами, розібраний.

15 травня відбулась в охранці очна ставка Шевченка із арештованим враз з ним Ю. Андрузьким. Андрузький при тій очній ставці (конфронтації) сказав про Шевченка, що він належить до непоміркованої партії і що його головне правило таке: "хто вірний цареві, той падлюка".

19 травня увязнений у казематі охранки, Шевченко з-за грат побачив на подвір'ї тюрми матір Костомарова, що йшла на побачення до ув'язненого сина і написав вірш "Веселе сонечко ховалось".

26 травня, шеф жандармів, О. Орлов, подав цареві Миколі І. рапорт про "Україно-Словянське Товариство (Методіївське брацтво) визначивши покарання учасникам.

Про Шевченка зазначалось, щоб його, як обдарованого міцною будовою тіла, призначити рядовим солдатом в окремий Оренбурський корпус під найсуворіший нагляд "за складання підбурюючих, найбільш зухвалих віршів".

Цар Микола І-ий затвердив цей вирок й ще зробив власноручно таку дописку. "Під найсуворіший нагляд, із забороною писати і малювати".

30 травня обвинуваченим у справі Кирило-Методіївського брацтва оголошено конфірмацію, тобто вирок. Шевченко мужньо зустрів цей жорстокий, катівський вирок. Побачивши упавшого духом Костомарова, Шевченко сказав: "Не журись, Миколо, ще колись житимемо в купі".

В цей день Шевченка передано з каземату охранки до військового міністерства враз з пакетом, в якому були його речі, і коверту з грішми, що були його власністю. В коверті було 354 карбованці і 62 копійки сріблом. Про цей день згадує Костомарів у своїх споминах:

"30 травня вранці, глядячи з вікна (тюрми), я побачив, як виводили Шевченка, що сильно заріс бородою, і садовили його в наймлену карету враз з озброєними жандармами".

Тогож дня Шевченко написав присвячений с в о ї м співтоваришам в тюрмі вірш "Чи ми ще зійдемося знову".

Того ж дня Шевченко в супроводі фельд-єґера Віддера від'їхав з Петербургу до Оренбургу.

Того ж дня шеф жандармів, О. Орлов, вислав р о з п о рядження Київському генерал-губернаторові Д. Бібікову про заборону творів Шевченка і про нагляд за тими, хто прихильно ставиться до

малоросійської (української) старовини.

Під час ув'язнення від 17 квітня до 30 травня Шевченко написав такі поезії: "Ой одна я, одна", "За байраком байрак", "Мені однаково чи буду", "Не кидай матері", "Чого ти ходиш на могилу", "Ой три шляхи широкії", "Садок вишневий коло хати", "Рано-вранці новобранці", "В неволі тяжко", "Косар". Разом 10 поезій.

9 червня Шевченка в 11 годині дня доставлено в Оренбург. Подорож тривала всього 8 днів і під час неї загинув лише один кінь.

Тогож дня в салдатській казармі Шевченка відвідав Ф. Лазаревський, заставши його на нарах за читанням.

10 червня, розпорядженням командира Оренбурського корпусу і військового губернатора В. Обручова, Шевченка приділено рядовим салдатом до 5 батальйону того ж корпусу, що находився в місцевості Орську.

22 червня Шевченко під командою поручника Почемєва прибув до Орська. Подорож тривала 8 днів тобто стільки, скільки подорож з Петербурга до Оренбурга.

25 червня на Т. Г. Шевченка складено формальний список і занесено під ч. 191 до реєстру 5 батальйону. Визначено зріст — 2 аршини і 5 вершків та внесено інші ознаки і відомості про Шевченка, як рядового солдата.

4 липня в німецькій газеті "Авґсбурґер Альґемайне Цайтунґ" надруковано повідомлення про арешт учасників Кирило-Методіївського брацтва.

В ділянці живопису Шевченко виконав в цьому році лише ілюстрацію до своєї поеми "Відьма".

В цьому році Шевченко написав 29 поезій, з того коло 18 на засланні, між ними такі більш відомі: "Мені тринадцятий минало", "Іржавець", "Чернець", "Хустина", і "Москалева криниця".

1848 р.

18 лютого княжна Варвара Репніна звернулась до шефа жандармерії, О. Орлова, з проханням поклопотатись про дозвіл Шевченкові малювати.

25 лютого Шевченко почав писати листа до княжни В. Репніної, якого писав продовж чотирьох ночей. В листі розказує, яку втіху дав її лист до нього, як це йому нагадало Україну і принесло полегшу. Описує тяжкі умови життя на засланні, просить писати йому і присилати книги. Описує ніч у солдатській казармі, освітленій одною свічкою, біля якої він пише листа. Сповіщає про поганий стан здоров'я, зокрема про погіршення зору. Просить прислати йому свячену воду.

6 березня Шевченко, перебуваючи в Орській кріпості, одержав від А. Лизогуба скриньку з малярським приладдям.

8 травня рядового солдата Т. Шевченка включено до списку осіб, що відправляються в Раїмське укріплення з науководослідною експедицією капітан-лейтенанта О. Бутакова.

11 травня обоз, що складався з 1,500 башкирських однокінних підвод, під прикриттям роти (сотні)

піхоти, до якої входив і Шевченко, вирушає в похід з Орська на Раїм.

19 червня вранці обоз наукової експедиції Бутакова прибув до укріплення Раїм. Обоз був в дорозі 33 дні. В часі тієї подорожі Шевченко виконав цілий ряд малюнків.

З 20-го червня до 24-го липня в укріпленні Раїм Шевченко жив у кибітці (возі накритім полотняною будою) з О. Макшеєвим і намалював його портрет.

25 липня о 7 годині вечора Шевченко у складі залоги судна "Константин" (всього 27 осіб) відправився з Раїма по ріці Сир-Дар'ї по Аральському морі. Ця перша експедиція Бутакова закінчилася 5 жовтня 1848 року.

20 листопада, командант Аральської експедиції О. Бутаков, закінчивши її, організував на Кос-Аралі облаву на тигра, який наробив багато шкоди на острові і загрожував життю людей. Тигра вбито. Шевченко був свідком тієї експедиції і виконав малюнок "Тигр".

В цьому ж році, головно в часі Аральської експедиції Шевченко виконав коло 65 художніх творів.

В цьому ж році написав 56 поезій. Перебуваючи на Кос-Аралі від 27-29 липня, а потім з 23 вересня до 24 грудня, Шевченко написав цілий ряд віршів, між ними такі більш відомі: "Царі", "Марина", "Пророк", "Швачка", "У тієї Катерини", "Якби мені мамо намисто", "Титарівна", "Чума".

1849 р.

При кінці січня т. р. Шевченко повернувся з Аральської експедиції Бутакова назад до укріплення Раїм.

6 травня наукова експедиція Бутакова вибирається вдруге в дослідну подорож по Аральському морі. Шевченко знову бере участь, як рисувальник, в тій експедиції. Вона закінчилась 22 вересня.

1 листопада Шевченко і Бутаков прибули до Оренбурга, де Шевченко мав викінчити різні нариси і малюнки зроблені під час Аральської експедиції. Йому до помочі приділено польського засланця Бр. Залєского, з яким Шевченко здружився.

В Оренбурзі Шевченко жив з початку на квартирі Лазаревського, а потім у будинку К. Герна, на передмісті Оренбурга, Нова Свобода.

До Шевченка, який жив у К. Герна, часто заходили Ф. Лазаровський та С. Левицький. З ними він співав українських пісень. Часто бував Шевченко на квартирі Ф. Лазаревського та бував в гостях у своїх знайомих політичних засланців-поляків Залєского, Сераковського, Станєвича, які влаштували на його честь вечір.

28 листопада Б. Залєский повідомляє в листі до Венжиновського, що Шевченко тяжко хворий.

12 грудня шеф жандармів, О. Орлов, повідомляє командира Оренбурського окремого корпусу В. Обручова про те, що цар дозволяє зняти з Шевченка заборону на малювання.

В цьому році Шевченко створив коло 85 художніх творів.

В цьому ж році написав 18 поезій, між ними такі більш відомі:

"Сотник", "У нашім раї на землі" (Матері), "На Великдень, на соломі".

НАЙТЯЖЧІ РОКИ ЗАСЛАННЯ

1850 р.

22 квітня прапорщик М. Ісаєв зробив донос про те, що Шевченко порушує волю царя: ходить в цивільному одязі, малює і пише вірші.

В наслідок того доносу заряджено слідство і заслано Шевченка до Ново-Петровської кріпості, де він перебув найтяжчі роки свого заслання.

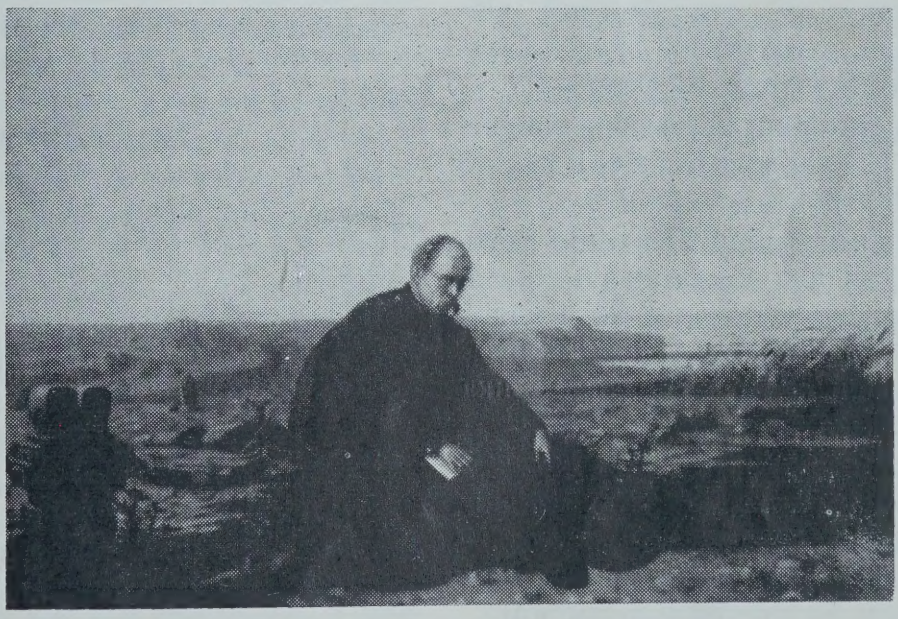

Шевченко на засланні
(Малюнок К. М. Устіяновича, що находиться у Львівському державному музеї українського мистецтва).

Того ж дня вночі зроблено обшук на квартирі Шевченка і забрано кореспонденцію, малюнки, цивільний одяг і інші речі.

23 квітня Шевченка викликано в так зване караульне приміщення і посаджено під арешт.

12 травня видано розпорядження штабу Оренбурського окремого корпусу, щоб Шевченка відставити назад до Орської фортеці.

1 червня Шевченко прибув з Оренбурга до Орської фортеці і був приділений до батальйону ч. п'ять.

27 червня почалось проти Шевченка формальне слідство в наслідок доносу прапорщика Ісаєва.

2 вересня, як вислід слідства, було підписане р о з порядження командира Оренбурського окремого корпусу про перенесення Шевченка з Орської фортеці до далекої віддаленої Новопетровської фортеці і приділення його до батальйону ч. 1.

8 жовтня з Уральська Шевченка відправлено човном в супроводі унтер-офіцера Булатова до Гур'єва, звідки морським байдаком мав бути відправлений до Новопетровська.

14 жовтня Шевченко прибув до Гур'єва. На вулиці в Гур'єві Шевченко підняв вербову палицю,

привіз її до Новопетровська і посадив на гарнізоновому городі. Згодом з неї виросла верба.

17 жовтня Шевченко прибув до Новопетровська, де був зарахований в четверту роту першого батальйону, якою командував штабскапітан Потапов. Комендантом Новопетровського укріплення був майор А. П. Маєвський.

З 26 до 29 грудня Шевченко виконував ролю Разположенського з п'єси О. Островського "Свои люди — сочтемся" (свої люди — порозуміємось), яку ставив у Новопетровську самодіяльний військовий драматичний гурток створений за участю Шевченка.

В цьому році Шевченко створив коло 11 художніх творів, в тому 3 автопортрети.

В цьому ж році Шевченко написав 12 віршів, між ними такі більш відомі: "Лічу в неволі дні і ночі", "Петрусь" (поема), "Якби ви знали паничі", "Огні горять, музика грає".

1851 р.

30 квітня Шевченко дістає грошову нагороду за участь в Аральській експедиції в 1848-49 роках у висоті 5 карбованців сріблом.

За 1851 рік збереглося дуже мало документів про життя Шевченка в Новопетровській кріпості. Відомо, що літом того ж року він брав участь у геологічній експедиції, що досліджувала поклади кам'яного вугілля на півострові Манчишлак.

В цьому році, у зв'язку з тією експедицією Шевченко створив понад 80 малюнків і рисунків, в тому два автопортрети.

В цьому році Шевченко не написав ні одного вірша. Це наслідок строгого нагляду за ним.

Теж у наступних роках 1852, 1853, 1854, 1855 і 1856 Шевченко не написав ні одного вірша. Самітньо в тій духовій пустелі, в якій мусів жити Шевченко, стоїть коротенький вірш:

"Мій Боже милий, знову лихо..." написаний мабуть в 1954 році з приводу Кримської війни.

Під тим роком із знаком запиту, що до дати поміщений цей вірш в совєтському виданні "Кобзаря" з 1957 року.

В тих роках писав Шевченко лише повісті російською мовою.

1852 р.

1 липня т. р. Шевченко написав листа до Семена Артемовського (автора "Запорожця за Дунаєм"), в якому дякує за 20 карбованців присланих йому, згадує спільних знайомих у Петербурзі і вільне життя до заслання, скаржиться на своє безнадійне становище і на те, що відстав від новин, літератури і мистецтва.

Взагалі ж цілий 1852-ий рік сірий і одноманітний в тодішньому життю Шевченка. З документів Новопетровської фортеці відомо тільки, що в тому році відбув коло 63 "караулів" тобто відбував варту.

В цьому році створив лише один художній твір, а саме намалював портрет М. Савичева.

1853 р.

В січні того року помер комендант Новопетровського укріплення А. Маєвський. Шевченко зробив з нього малюнок "Коло небіжчика".

В квітні т. р. до Новопетровська

прибув новопризначений комендант укріплення І. Усков з дружиною і дитиною, з якими заприятелював Шевченко.

15 червня Шевченко написав листа до С. Артемовського: дякує за листа від нього і 10 карбованців грошей присланих йому, скаржиться на тяжке життя в неволі, повідомляє, що почав займатися скульптурою, просить допомогти йому в цьому через спільних знайомих у Петербурзі, іронізує над своїм становищем салдата.

Датою 1852 р. позначена повість Шевченка "Княжна" писана російською мовою.

В цьому році створив Шевченко три художні твори.

1854 р.

28 жовтня начальник артилерії Оренбурського округу генерал-майор Фрейман, відвідавши Новопетровське укріплення, зробив подання до командира Оренбурзького корпусу, щоб Шевченкові за добре справування надати звання унтер-офіцера. Того подання не узгляднено і Шевченко залишився рядовим солдатом.

28 листопада Шевченко почав писати російською мовою повість "Музика".

В цьому році Шевченко створив коло 13 художніх творів, в тому кілька портретів і один автопортрет.

1855 р.

15 січня Шевченко закінчив писати повість "Музика".

24 січня почав писати повість "Нещасний", яку закінчив 20 лютого.

18 лютого помер цар Микола І-ий, що послав Шевченка на заслання.

25 березня Шевченко почав писати повість "Капітанша".

Перед 27 березня в Новопетровську одержано наказ майора Львова (коменданта першого батальйону), щоб добре муштрували Шевченка і зробили з нього зразкового "фронтовика".

27 березня 1855 р. оголошено маніфест царя Олександра ІІ-го про помилування політичних засланців. Олександер ІІ-ий **викреслив Шевченка** зі списку помилуваних осіб.

12 квітня Шевченко написав листа до Ф. Толстого, віцепрезидента Академії мистців, в якому просить поклопотатися про звільнення його зі заслання, де він карається вже вісім років.

В травні т. р. Шевченко одержав листа від художника М. Осипова написаного на доручення віцепрезидента Академії мистецтв Ф. Толстого з повідомленням про те, що вже зроблено початок у справі звільнення його зі заслання.

10 червня почав писати повість "Близнюки" (російською мовою), яку закінчив писати 20 липня.

В цьому році Шевченко намалював свій одинокий малюнок "Молитва матері".

1856 р.

25 січня Шевченко почав писати повість "Художник" (російською мовою).

16 квітня Шевченко одержав листа від А. Толстої, в якому подається надія на близьке звільнення зі заслання.

26 серпня оголошено амнестію політичних засланців у звязку з коронацією Олександра ІІ-го, але

Шевченка обминули і цього разу.

30 листопада Шевченко закінчив писати першу частину повісті "Прогулька з приємністю і не без моралі" (російською мовою).

В цьому році Шевченко створив коло 12 художніх творів, між ними "Робінзон Крузо", "Самаритянка", "Умираючий глядіятор".

ЗВІЛЬНЕННЯ З ЗАСЛАННЯ 1857 р.

1 травня цар Олександер II-ий дав дозвіл на повернення Шевченка зі заслання з тим, що йому не вільно мешкати ні в Петербурзі, ні в Москві.

28 травня вийшло розпорядження коменданта Оренбурського окремого корпусу В. Перовського про звільнення Шевченка від військової служби, про заборону жити в столицях і про нагляд за ним.

12 червня Шевченко зробив окремий зошит і почав писати свій "Журнал" (дневник).

27 червня Шевченка без всякої провини, на розпорядження п'яного офіцера Кампіньоні, посаджено на гаупвахту, звідки звільнили його за наказом коменданта тільки на другий день.

30 червня Шевченко, готуючись в дорогу, придбав чайник, чаю і цукру і мріє про подорож Волгою.

21 липня підпоручник М. Бажанов в 11 годині ранку привітав Шевченка з волею.

24 липня капітан Є. Косарєв сказав Шевченкові про те, що він оголосив наказ по півбатальйону про звільнення його від солдатчини.

26 липня цілий день і половину ночі провів Шевченко за складанням листа-подяки Ф. П. Толстому за клопотання про звільнення з заслання. Листа підписав вперше після неволі "художник Т. Шевченко".

30 липня разом з А. Обеременком, земляком, що враз з ним служив в першому батальйоні, Шевченко пішов на прощальну прогулянку в балку.

1 серпня комендант Новопетровського укріплення І. Усков видав Шевченкові квиток на право проїзду до Петербурга, на що не мав виразного дозволу і з чого згодом виникли різні клопоти і непорозуміння.

2 серпня о 9-ій годині вечора Шевченко залишив Новопетровське укріплення і човном вирушив з рибалками до Астрахані.

5 серпня по тридневній подорожі о год. 5-ій вечора Шевченко прибув до Астрахані. Ждучи на пароплав, Шевченко пробув в Астрахані 15 днів. За той час оглядав місто, яке зробило на нього пригнічуюче враження, познайомився там з різними людьми. Часто заходив до місцевої бібліотеки.

22 серпня Шевченко виїхав з Астрахані до Нижнього Новгороду на пароплаві "Князь Пожарський".

31 серпня, проїжджаючи через місто Саратів, Шевченко відвідав там матір М. Костомарова і передав їй свого вірша "Н. М. Костомарову".

6 вересня Шевченко записав у свому "Журналі", що місто Самара, через яке він переїздив, йому не сподобалося.

13 вересня під час зупинки пароплава в Казані, Шевченко оглядав це місто і розшукував в університеті студентів Посяду і Андрузького, що разом з ним притягались у

справі Кирило - Методіївського брацтва. Обурився прилюдним провадженням на страту засудженого.

20 вересня в 11-ій годині дня Шевченко прибув до Н. Новгороду й зараз почав оглядати місто, яке йому не подобалося.

22 вересня під час побуту в Н. Новгороді читав історичну монографію М. Костомарова під наголовком "Богдан Хмельницький".

1 жовтня Шевченка відвідали на його кватирі в Н. Новгороді поліцмайстер П. Лапа та медик Гартвіг і засвідчили затяжну хворобу у нього.

13 жовтня Шевченко побував в Н. Новгородському театрі, де йому дуже сподобалась увертюра з "Вільгельма Теля" і гра молодої артистки Катерини Борисівни Піунової, в яку Шевченко згодом влюбився.

10 листопада одержав від П. Куліша його "Чорну Раду" і два томи "Записок о южной Руси".

12 листопада Шевченко пише листа до свого приятеля театрального артиста М. Щепкіна, в якому сповіщає про затримку його поліцією в Н. Новгороді: "Тепер я в Нижнім Новгороді, на волі, — на такій волі, як собака на прив'язі".

5 грудня в листі до Куліша, Шевченко дякує йому за "Чорну Раду" і просить розшукати рукопис "Івана Гуса" та ставить питання про видавання журналу.

В днях від 5 до 8 грудня Шевченко писав в Н. Новгороді поему "Неофіти", яку вирішив присвятити М. Щепкінові.

14 грудня Шевченко був на балю-маскараді в Н. Новгороді в товаристві місцевої артистки Ганни Дмитрівни.

20 грудня в Н. Новгороді Шевченко брав участь в театральній пробі і, як художник, керував освітленням живих картин.

24 грудня приїхав до Н. Новгороду М. С. Щепкін, щоб відвідати Шевченка. Того ж дня Шевченко присвятив йому свою поему "Неофіти".

29 грудня президент Академії мистецтв написав до міністра імператорського двора прохання, щоб той дозволив Шевченкові поселитись в Петербурзі.

При кінці грудня під час побуту в Н. Новгороді Шевченко написав поему "Юродивий", що була вперше надрукована в 1901 р. в "Записках Наукового Товариства ім. Шевченка" у Львові.

В цьому році Шевченко створив коло 44 художніх творів, з того коло 15 в Новопетровську, а решту по дорозі з Астрахані до Н. Новгороду і в самому Н. Новгороді. З того року походить три його автопортрети.

В цьому ж році написав три поеми: "Москалева Криниця" (перерібка), "Неофіти", і "Юродивий".

1858 р.

1 січня під час побуту в Н. Новгороді Шевченко зустрів Новий Рік у родині Брилкіних, з якими познайомив молоду артистку К. Піунову, в яку був залюблений. Вранці пішов послухати утреню, але: "дячки з похмілля так розпучливо співали, що я закрив вуха і вийшов з церкви" — відмічує Шевченко.

19 січня був у театрі, милувався К. Піуновою у ролі Тетяни в п'єсі

І. Котляревського "Москаль Чарівник".

1 лютого в "Нижегородских Губернских Ведомостях" появилась рецензія Шевченка на гру К. Піунової та інших артистів.

5 лютого цар Олександер II-ий дав дозвіл жити Шевченкові в Петербурзі з умовою, що за поетом буде встановлено суворий поліційний нагляд.

14 лютого, закінчивши переписування другої частини свого "Матроса", Шевченко зробив таку замітку:

"Переписування — це одна з найпоганіших робіт, яку я колинебудь робив. Вона рівняється солдатській муштрі".

21 лютого під час побуту в Н. Новгороді почав переписувати для друку свої поезії з 1847 до 1858 р.

7 березня з півдня до півночі прощався з нижегородськими друзями. Останній тост випив за здоров'я своєї заступниці Анастазії Іванівни Толстої, дружини віцепрезидента Академії мистців Федора Петровича Толстого.

8 березня закінчив редагувати вірш "Хустина" і о 3-ій годині дня залишив Н. Новгород, де прожив близько пів року і виїхав до Москви.

9 березня приїхав до міста Владимира, де на поштовій станції зустрів О. Бутакова, під якого командою відбув експедицію по Аральському морі. В дорозі простудився і захворів на запалення лівого ока. 10 березня в 11 годині вечора прибув до Москви і зупинився на ніч у готелі.

11 березня о 7 годині ранку пішов до М. Щепкіна, який жив "у Старого Пимена в домі Щепотьевої". Тут Шевченко і оселився.

12 березня хворого Шевченка відвідали два лікарі.

14 березня опрацьовував вірш "Ще як були ми козаками", написаний в перший рік заслання.

15 березня почав видужувати. Щепкін запросив для Шевченка співачку Грекову, але її спів йому не подобався. Вона не вміла передати українську пісню.

17 березня вечором відвідав тихцем давно небаченого свого друга княжну Варвару Репніну. Вона була прибита його тодішнім зовнішнім виглядом. Він був тоді зломаний недавно відбулим засланням. Виглядав старо із довгою сивіючою бородою. Це було останнє їх побачення.

20 березня Шевченко оглядав Москву й побував на Кремлі.

25 березня М. Максимович улаштував на честь Шевченка парадний обід, на якому було багато визначних гостей.

26 березня, попращавшись із Щепкіним, Шевченко о 2-ій годині дня залишив Москву і залізницею від'їхав до Петербурга.

27 березня о 8 годині вечора приїхав Шевченко до Петербурга і зупинився на квартирі свого друга, Михайла Матвійовича Лазаревського.

28 березня Шевченко гостював у свого друга співака і композитора С. Артемовського і зустрівся з графом Ф. П. Толстим і з його дружиною, які допомогли у звільненню Шевченка із заслання.

31 березня з художником О. Лукашевичем оглядав галерію образів Ермітаж, нове приміщення якої

йому не сподобалось: "Блеск і розкіш, а краси мало". В цьому величавому храмі мистців, сильно відбилась важка касарняна лапа лихої пам'яті тресованого ведмедя (тобто царя Миколи І).

6 квітня Шевченко мусів явитись у Петербурського обер-поліцмайстра П. Шувалова, зголосити свій приїзд тому, що находився під поліційним наглядом.

12 квітня у віцепрезидента Академії мистців Ф. П. Толстого відбувся парадний обід в честь повернення Шевченка зі заслання.

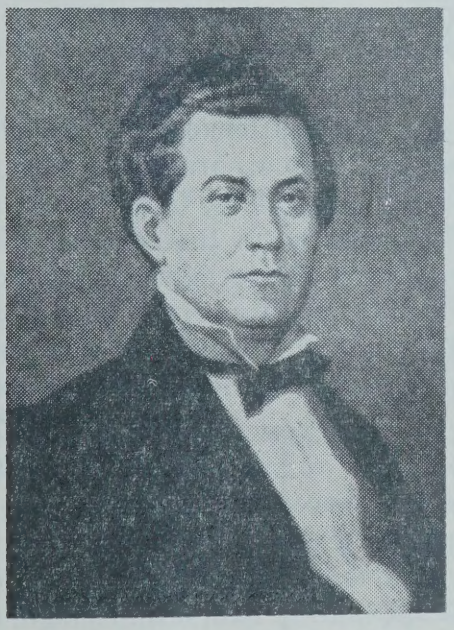

С. Гулак-Артемовський, співак і композитор, друг Шевченка.

21 квітня був у театрі і був очарований грою Семена Гулака-Артемовського.

28 квітня дістав в подарунку від Сошальського стінного годинника і термометер — необхідні приладдя до гравірування.

7 травня гостював у С. Артемовського, слухав його дуети з учнем якого той вчив співати.

13 травня замовив мідяну дошку для гравірування.

12 червня, в день народження М. Лазаревського, Шевченко подарував йому рукопис свого "Журналу".

13 червня написав вірш "Сон" (На панщині пшеницю жала), який в липні послав як подарунок Марку Вовчку.

27 жовтня Шевченко написав листа до шефа жандармів В. Долгорукова з проханням виєднати дозвіл у царя на друкування своїх творів.

10 листопада відбувся перший виступ славнозвісного негритянського актора Олдріджа на Петербурській сцені. Його грою Шевченко був захоплений.

6 грудня в листі до М. Щепкіна висловлює радість, що не одружився з К. Піуновою. В тому листі з захопленням повідомляє про гостинні виступи Олдріджа: "У нас тепер африканський актор. Чудеса вирабляє на сцені. Живого Шекспіра показує".

З А. Олдріджем Шевченко познайомився особисто в родині Ф. Толстого на початку грудня.

25 грудня Шевченко намалював портрет А. Олдріджа, з якого згодом зробив також офорт.

В цьому році Шевченко створив коло 45 художніх творів, між ними: свій автопортрет, портрети Щепкіна і Олдріджа, "Притчу про виноград" і "Святу Родину".

В цьому ж році Шевченко написав 8 поезій, між ними: "Доля", "Муза", "Слава".

ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ

1859 р.

23 січня Шевченко одержав з о-

хранки свій портфель з малюнками, що були відібрані в нього під час арештування в 1847 р.

24 січня Шевченко познайомився з Марком Вовчком і зустрівся з Ганною Барвінок (О. Кулішевою).

При кінці січня Шевченко познайомився із визначним російським письменником І. Тургенєвим, якому показував свою "захалявну книжку" (зшиток, в якім на засланню скрито записував вірші).

17 лютого написав вірш "Марку Вовчку", який присвятив "На память 24 генваря 1859", тобто на память дня, в якому познайомився з Марком Вовчком.

16 квітня Шевченко подав до правління Академії мистців заяву з проханням удостоїти його званням академіка за гравірування.

5 травня Шевченко подав заяву до правління Академії мистців про видачу йому документа для виїзду у Київську, Чернігівську і Полтавську губернії.

25 травня Шевченкові видано квиток на виїзд в Україну реченцем на 5 місяців і того ж дня Шевченко виїхав з Петербурга в свою третю і останню подорож в Україну.

27 травня петербурський обер-поліц-майстер написав письма до Чернігівського і Київського генерал-губернаторів про встановлення за Шевченком суворого поліційного нагляду під час перебування його на Чернігівщині і Київщині.

В днях 6 до 9 червня Шевченко гостює в Лебедині.

12 червня пів дня перебуває в Переяславі у лікаря Козачковського, а по обіді враз з Козачковським вирядились у Козинці до Дніпра, де влаштували рибалку.

15 червня вийшло розпорядження начальника Київської губернії городничим і земським ісправникам (тобто місцевим поліційним урядовцям) губернії про встановлення за Шевченком суворого поліційного нагляду під час перебування його на Київщині.

28 червня Шевченко прибув до Корсуня.

В днях від 28 до 30 червня Шевченко був у селах Кирилівка і Моринці. В Кирилівці він гостював у брата Микити, що жив у старій батьківській хаті, та у сестри Ярини, яка в тому часі повдовіла. Зустрічався з односельчанами, з окрема з Т. Гончаренком та Г. Бондаренком.

10 липня Шевченко, перебуваючи в Межирічі, оглядав для садиби собі місцевість, біля села Пекарі в присутності Вольського, Козловського, Хилінського, Садового та інших. Мабуть хтось із них зробив донос до поліції, що Шевченко висловлював антиурядові думки.

15 липня земський ісправник Табачніков подав рапорт Київському цивільному губернатору про те, що Шевченко 5 липня приїхав до Межиріча і згодом, оглядаючи землю під садибу біля села Пекарі, висловлював антиурядові думки, що за це його затримано і зараз він знаходиться в Мошнах під пильним наглядом пристава.

18 липня київський генерал-губернатор дав розпорядження, щоб заарештованого Шевченка доставити під конвоєм до Києва.

20 липня, перебуваючи під арештом в Черкасах, Шевченко написав вірш "Сестрі" (Минаючи убогі села).

30 липня Шевченка разом з рапортом Черкаського ісправника доставлено в супроводі соцького до Києва.

31 липня Київський генерал-губернатор дав розпорядження Київському поліцмайстру залишити Шевченка під наглядом поліції, доручивши чиновникові особливих доручень, М. Андрієвському, докладно допитати Шевченка.

11 серпня київський військовий генерал-губернатор дав дозвіл на повернення Шевченка до Петербурга.

12 серпня останню ніч свою перебування в Києві Шевченко провів в будинку І. Юскевича-Красовського (ріг Іринінської вулиці й Михайлівського провулку), в колі своїх знайомих.

13 серпня Шевченко виїхав з Ки-

Мапа України і тих місцевостей, де Шевченко перебував.

Від 31 липня до 7 серпня Шевченко живе в Києві, в будинку Ю. Ботвиновського (Георгієвський переулок ч. 11), який взяв поета на поруки.

6 серпня Шевченко був переслуханий чиновником М. Андрієвським з приводу висунутих проти нього обвинувачень.

єва до Петербурга. По дорозі побував в Переяславі, Прилуках, Качанівці, Кролівці й Глухові і в останніх днях серпня і в перших днях вересня побував в Москві.

7 вересня вранці Шевченко приїхав до Петербурга.

2 листопада Шевченко написав листа до свого родича Вартоломея

Шевченка (з його сестрою був одружений брат Шевченка Йосиф), в якому просить про закупівлю дерева на хату та підторгувати ґрунт для садиби, висловлює бажання одружитися з його наймичкою Харитиною.

11 листопада Шевченко закінчив писати поему "Марія", що вперше була надрукована в Празькому виданні "Кобзаря" в 1876 р.

7 грудня у листі до Вартоломея Шевченка поет дає поради щодо купівлі ґрунту. На пораду Вартоломея одружитись з панянкою, Шевченко відповідає: "Я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу, та як же себе поєднать з собачою панською кров'ю".

11 грудня Шевченко одержав листа від П. Симиренка, в якому той сповіщає про свою згоду позичити грошей на видання "Кобзаря".

В цьому році Шевченко створив коло 22 художніх творів і нарисував плани своєї хати, яку задумував побудувати над Дніпром.

В цьому році Шевченко написав 11 поезій, між ними: "Во Іудеї, во дні они", і "Марію".

В цьому ж році за кордоном в Німеччині була надрукована збірка "Новие стихотворения Пушкина і Шавченки", куди ввійшли крім творів Пушкіна, заборонені царською цензурою твори Шевченка: "Кавказ", "Холодний Яр", "Як умру" (Заповіт), "Розрита могила", "За думою дума", "Мертвим і живим". У короткому поясненні до цього видання зазначено: "що стихи Шевченка, — вислів загальних накипілих сліз. Не він плаче про Україну — це вона сама плаче його голосом".

1860 р.

В першій половині січня Шевченко написав перший варіянт своєї автобіографії.

В половині січня вийшов з друку понівечений цензурою "Кобзар" Шевченка (останній, що вийшов за життя поета), з його портретом, виконаним М. Мікешеним. У книзі були вміщені такі твори: "Думи мої, думи мої", "Перебендя", "Тополя", "Утоплена", "Тече вода в синє море", "Вітре буйний, вітре буйний", "Тяжко важко в світі жити", "Нащо мені чорні брови", "До Основяненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч", "Гамалія", "Катерина", "Наймичка", "Гайдамаки", "Псалми Давидові".

В друкарні П. Куліша, де друкувався "Кобзар" 1860 року, крім понівечених цензурою примірників, було надруковано й кілька примірників без пропусків із вклеєними в них сконфіскованими поемами.

23 березня поет написав листа до Вартоломея Шевченка, в якому повідомляє, що старається про звільнення своєї рідні з кріпацтва, і порушує справу купівлі ґрунту для себе.

10 липня підписано умову з поміщиком В. Фліорковським, за якою він погодився звільнити найближчих кревних Шевченка з кріпацтва.

27 липня на дачі у Стрельні Шевченко запропонував Ликері Полусмаковій (колишній кріпачці) стати його дружиною.

22 серпня в листі до В. Шевченка поет повідомляє його про свій

намір одружитися з Л. Полусмаковою та просить подбати про купівлю ґрунту і хати або дерева на хату.

В дописці до того листа зробленій 25 серпня, поет пересилає накреслений плян хати та просить, щоб його сестра Ярина на весні переселилась на ґрунт, куплений для поета біля Канева.

2 вересня Рада Академії мистців винесла рішення про надання Шевченкові звання академіка по гравіруванню.

Т. Шевченко серед друзів:
(Зліва направо: О. М. Лазаревський (?), М. М. Лазаревський, Т. Шевченко, Г. М. Честяхівський і біля нього невідома особа).

4 вересня на річних зборах Академії мистців, дуже урочисто, при звуці труб і літаврів, Шевченка проголошено академіком, тобто дійсним членом Академії мистців.

5 жовтня поет в листі до В. Шевченка повідомляє, що він з Ликерею "не побравшись — розійшовся". Радить звільненим з кріпацтва кревним записатися в міщани.

2 листопада лікар Є. Барі оглянув Шевченка, який скаржився на біль у грудях, і порадив поетові берегти здоров'я.

18 грудня Шевченко виступав на літературному вечорі в Палаті в Петербурзі, який був влаштований в користь "Товариства для допомоги потребуючим письменникам і ученим".

20 грудня згадка в Петербурському мистецькім журналі про те, що Шевченко має намір розіграти свій автопортрет (олійними фарбами) в льотерію, щоб за зібрані гроші видати дешевий народний буквар українською мовою.

В цьому році Шевченко роздаровував своїм приятелям і знайомим "Кобзарі" з різними написами. Один з них такий: "Найлюби-

мій моїй єдиній некумасі Людмилі Володимировні Тарнавській — недокумок Тарас Шевченко".

В цьому році Шевченко створив 5 художніх творів, між ними свій автопортрет і портрет Ликерії Полусмакової.

В цьому ж році поет написав 33 поезій між ними "Плач Ярославни", "Ликерії", "Саул".

1861 р.

В перших днях січня вийшов друком складений Шевченком "Букварь южнорусский". Цей буквар був складений українською мовою і був призначений для навчання грамоти народу на рідній мові. Реакційні кола вороже поставилися до цього заходу поета.

8 січня педагогічна рада київських недільних шкіл висловила Шевченкові подяку за надіслані, на користь недільних шкіл, 50 примірників "Кобзаря".

10 січня вийшов з друку перший номер журналу "Основа", в якому були вміщені поезії Шевченка: "Не для людей тієї слави", "Посланіє славному П. І. Шафарикові", "Пустка", "Заворожи мені волхве", "Чернець".

В тій же "Основі" були згодом друковані інші вірші Шевченка, що не увійшли були до "Кобзаря", різні спомини про нього і інші матеріяли з ділянки Шевченкознавства.

22 січня поет написав листа до В. Шевченка: посилає свій "Буквар", та перший номер "Основи". Сповіщає, що тяжко хворий, запитує про купівлю ґрунту і обіцяє приїхати в Україну: "Погано я зустрів оцей новий рік. Другий тиждень не виходжу з хати".

29 січня в листі до В. Шевченка поет повідомляє, що хвороба підточила зовсім його здоров'я, просить прискорити справу з купівлею ґрунту: "так мені погано, що я ледве перо в руках держу... Прощай! утомився, наче копу жита за одним заходом змолотив".

При кінці січня і на початку лютого виконав свій останній художній твір, а саме портрет барона Петра Карловича Кладта.

В днях 14-15 лютого Шевченко написав останнього свого вірша "Чи не покинуть нам небого". Вперше надруковано в "Основі" в 1861 р.

24 лютого хворого Шевченка відвідав М. Костомаров, якому поет обіцяв видужати і наступного дня провідати його. Костомаров пише: "Я був у нього вранці. Він відозвався, що почуває себе майже виздоровілим і показав мені куплений ним золотий годинник. Перший раз в життю він завів у себе цю розкіш".

25 лютого (9 березня нового стилю) в день народження Шевченка перший прийшов привітати його М. Лазаревський, але застав поета в безнадійному стані і в тяжких муках. Хворого двічі відвідав лікар Барі та лікар Крунєвич.

26 лютого (10 березня за новим стилем) вранці поетові ніби полегшало. Тарас Григорович піднявся з ліжка, щоб дати можність прибіральникові прибрати свою кімнату й хотів зійти в свою робітню, що була внизу, але на східцях спіткнувся, впав, легко застогнав і помер. Це сталося о 5 годині 30 хвилин ранку.

ПІСЛЯ СМЕРТИ ПОЕТА

26 лютого труну з тілом Шевченка виставлено в приміщенні церкви Академії мистців.

Того ж дня друзі Шевченка та прихильники його поетичного таланту ввечері зібрались на квартирі М. Лазаревського порадитись, як краще вшанувати пам'ять великого Кобзаря. Було вирішено прах поета перевезти в Україну, збудувати памятник, заснувати в ім'я поета школу, видати твори й біографію Шевченка.

фесори, письменники, серед них був М. Некрасов, І. Тургенєв, М. Салтиков-Щедрін, Ф. Достоєвський, М. Костомаров і інші.

"Историческій вестник" повідомляв: "за домовиною йшло багато студентів, майже весь університет, вся Академія, всі професори і маса публіки. Вся університетська набережна від Двірцевого до Миколаївського моста була буквально загружена народом".

З промовами над свіжою могилою великого українського поета

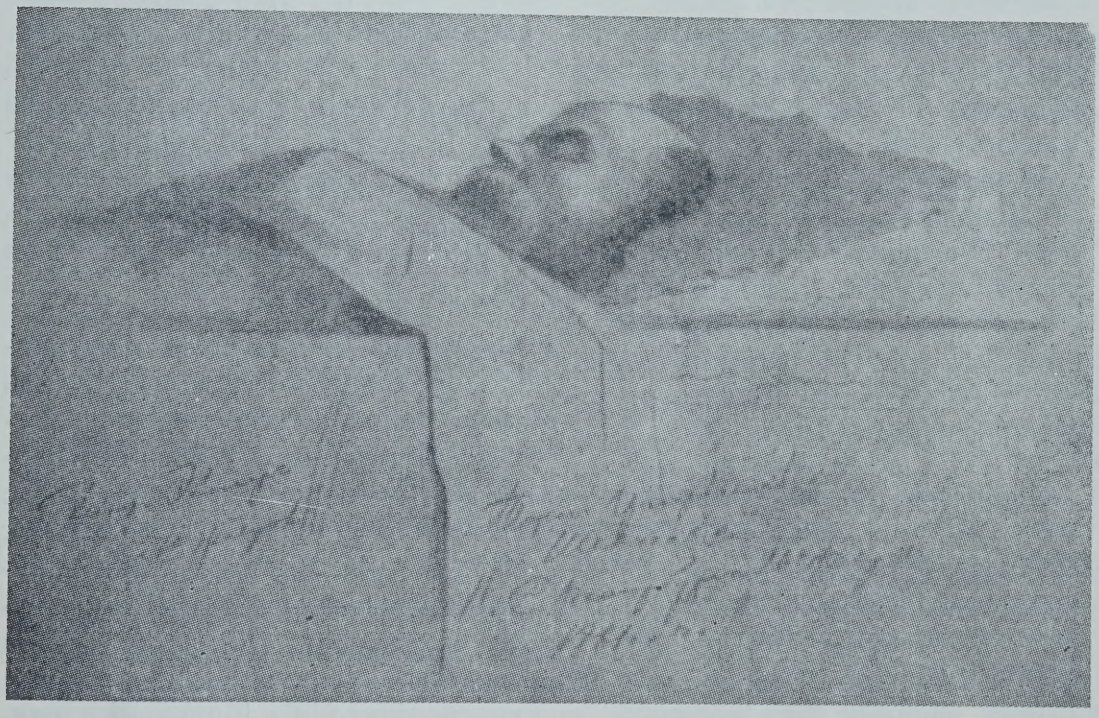

Т. Шевченко в домовині, 26 лютого (старого стилю). (Рисунок з натури.)

26 лютого М. Лазаревський зробив запис спадщини поета. По ньому залишилось 437 карбованців і 35 копійок.

28 лютого відбувся перший похорон Шевченка на Смоленському кладовищі у Петербурзі, на який зібралося багато прихильників поета і його творчості: студенти, про-

виступили: харківянин Ф. Хартахай, російський письменник Курочкін, представник польської колонії в Петербурзі В. Хорошевський, М. Костомаров і інші.

8 лютого відбулась багатолюдна панахида пам'яті Шевченка у Стрітенській церкві в Полтаві.

17 березня — дата листа В. Шевченка до М. Лазаревського, який пропонує поховати тіло Шевченка коло Канева, де він купив ґрунт для садиби покійного.

19 березня відбувся у Харкові багатолюдний літературно - музичний вечір, присвячений пам'яті Шевченка.

26 квітня перевезення праху Шевченка з Петербурга в Україну. Зі Смоленського кладовища труна Шевченка, покрита червоною китайкою, була перевезена до Московського залізничого двірця, звідси вона була відправлена залізницею до Москви. Супроводили прах Шевченка Г. Честяхівський та О. Лазаревський.

27 квітня в Петербурзі відбувся великий концерт, присвячений пам'яті Шевченка. В концерті взяв участь приятель Шевченка, співак і композитор С. Артемовський. В програму концерту включені улюблені музичні твори Шевченка і народні українські пісні.

В останніх днях квітня і перших днях травня домовину Шевченка везли кіньми з Москви до Києва поштовим трактом, що проходив через Серпухов — Тулу — Орел — Волобуєво — Кошелевку — Дмитровку — Усторой — Березовку — Севськ — Позняково — Толстодубово — Єсмань — Глухів — Тулиголово — Кролевець — Алтиновку — Кич — Батурин — Дочь — Борзну — Комарівку — Мозоровку — Ніжин — Дівицю — Носівку — Роздкевичі — Козелець — Смітовку — Залісся — Бровари — Київ.

3 травня домовина Шевченка була перевезена з Орловської губернії до Чернигівської тобто в межі України. На території України відбувалась багатолюдна зустріч і проводи праху поета по всьому шляху перевезення.

6 травня увечері домовина Шевченка прибула до Києва. Кияни зустріли її на лівому березі Дніпра, на мосту відпрягли коней і самотужки привезли на Поділ, проголошуючи промови. Жандарми, за наказом царської адміністрації, не припустили праху поета до централі міста.

Київський генерал - губернатор заборонив проголошувати у церкві промови над тілом небіжчика.

6 травня в Полтаві на пам'ять про Шевченка посаджено дуб (в саду І. Гуссона, край дороги). Його було огороджено металевою огорожею, а на мідяній таблиці викарбовано слова: "Твоя дума, твоя пісня не вмре не загине".

7 травня прощатись з тілом поета до церкви Різдва зібрались тисячі киян. Згідно заборони генерал-губернатора, промов у церкві не проголошувано, але під час церковної відправи, як описує М. Чалий: "між народом протиснулась вбрана в глибоку жалобу дама, поклала на домовину поета терновий вінок і відійшла: більш красноречиво ніж будьякими надгробними словами, вона висловила те, що почував кожний із нас, що провожав поета страдальця в могилу. . ."

О годині 4-ій пополудні домовину перенесли з церкви до пароплава. Велика похоронна процесія простяглася на верству (приблизно одна канадійська миля). В ній прийняли участь міські цехи, міська оркестра, студенти, ви-

кладачі, населення. Мимо заборони генерал-губернатора виголошувано промови.

8 травня о 4-ій годині пополудні пароплав "Кременчук" з домовиною Шевченка прибув до Канева. Останки Шевченка з Києва до Канева супроводили брати і сестри поета, І. Сошенко з дружиною, М. Чалий з дружиною, сім'я Вартоломея Шевченка, і київські студенти.

9 травня в Каневі відбулась багатолюдна панахида пам'яті Шевченка, в якій взяли участь прибулі пароплавом київські студенти, населення Канева та навколишніх сіл.

10 травня Шевченка поховано на Чернечій горі біля Канева. Під час похорону зібралось багато людей, проголошено промови. На похороні був М. Максимович. Селяни всю ніч і кілька днів насипали велику могилу і впорядковували її. З ними був і друг поета, художник Г. Честахівський, який розповідав людям про Шевченка, читав його твори. Гр. Честахівський склав вірш на похорон Шевченка "Шумить, гуде Дніпр широкий..."

БІБЛІОТЕКА Т. ШЕВЧЕНКА

Після смерти Шевченка залишилась його підручна бібліотека зложена зі 110 книжок. Опис їх, звичайно не може дати повної уяви про лектуру Шевченка. Це можна лише частинно уявити на підставі вивчення всієї творчої спадщини поета, тобто його поезій, прози, щоденника, листів, малярських творів. Шевченко був високоосвіченою людиною свого часу взагалі, а в галузі мистецтва, літератури, філософії і історії зокрема.

Книги знайдені в підручній бібліотеці Шевченка були зібрані поетом уже після заслання. Треба думати, що Шевченко підбирав для своєї особистої бібліотеки найнеобхідніші для нього книги. В бібліотеці Шевченка бачимо книги українською, російською і польською мовами.

Окреме місце в бібліотеці займає "Біблія" (видання 1824 року), якою він часто користувався і яку за його особистим бажанням передано Марку Вовчку "облечителю жорстоких людей неситих".

З творів сучасних Шевченкові письменників були в його бібліотеці: повісті Гр. Квітки-Основяненка, "Чорна Рада" — Куліша і оповідання Марка Вовчка.

Були в тій бібліотеці усі козацькі літописи, а саме: Самовидця, Грабянки, Величка і історичні праці М. Костомарова та "Історія Русов" Г. Кониського. Крім того була там ціла низка історичних праць писаних російською мовою, головно таких, що займались історією України.

Були два видання "Слова о Полку Ігоревім", одно з 1823 року, а друге з 1837 року.

Була ціла низка праць з ділянки етнографії, головно праці М. Максимовича, про українські народні пісні і кілька збірників тих пісень.

Було кілька граматик, "Естетика" — К. Лібельта (в польській мові) і одна книга з ділянки політичної економії, а саме: "Сучасна теорія фінансів" — Шілля (в російській мові).

З російських письменників були

твори Гоголя ("Мертві Душі"), Т. Грановського, Тургенєва, Аксакова, Кольцова, Полонского, Гербеля, і твори В. Бєлінского.

Була праця А. Никитенка про Рафаелеву Сикстинську Мадонну і фахова праця про те, як гравірувати "сильною водою" (офорт).

Вся бібліотека Шевченка була по закону спадщиною його кревних. Одначе прихильники поетичного талану Шевченка "петербурська громада" сплатили М. Лазаревському, який за дорученням кревних поета вів усі справи зв'язані з його спадщиною, вартість тієї бібліотеки оцінену на 200 карбованців.

В дні 4 червня 1861 року М. Лазаревський передав ту бібліотеку для збереження Ф. Ч. Черненкові. Дальша доля цих книг досі невідома.

ЯК ПОТОМКИ ВШАНОВУВАЛИ ПАМ'ЯТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(З цього місяця почавши дати подані вже по новому стилю).

Першим найбільш величавим виявом пієтизму й пошани українського народу для Шевченка було створення у Львові недовго по його смерти в 1873 року (тобто 12 літ по смерти поета) Товариства ім. Шевченка. Це Товариство мало спершу літературно-науковий характер.

В 1892 році з почину українського історика Володимира Антоновича і Олександра Кониського проведена була реорганізація того товариства в Наукове Товариство ім. Шевченка (Н. Т. Ш.). Завдання тієї нової наукової установи поза межами впливів московської цензури було об'єднати українські наукові сили з усіх українських земель і тих, що працювали на чужині, для вільної від московського нагляду наукової співпраці рідною мовою.

Кошти на розбудову Н. Т. Ш. склали українські патріоти-меценати: український цукровий промисловець В. Семиренко, Єлисавета Скоропадська-Милорадович, петербурський професор-хірург Павло Пелехин, Євген Чикаленко, Кость Паньківський та інші.

Спільними заходами галицьких і позагалицьких громадських діячів в 1894 р. спроваджено до Львова молодого, талановитого учня проф. А. Антоновича, Мих. Грушевського на катедру історії України у Львівському університеті і він став головним організатором наукової роботи в Н. Т. Ш.

Від 1897 до 1913 р. він був безперервним головою Товариства — після Ю. Целевича і О. Барвінського. Його найближчими співробітниками й помічниками весь час були: довголітній секретар товариства, етнограф В. Гнатюк і письменник, поет, одночасно універсальний дослідник-етнограф, мовознавець і літературознавець д-р Іван Франко.

Большевики, окупувавши західно-українські землі, зліквідували 14 січня 1940 року Наукове Товариство ім. Шевченка й перемінили його на філію казьонної Академії Наук в Києві, що працює під їх строгим наглядом.

На весні 1947 р. Наукове Товариство ім. Шевченка відновило свою діяльність, користаючи з того, що більшість членів і голова д-р Іван Раковський опинилися на

еміграції. Осідком Товариства став спершу Мюнхен (Німеччина), а згодом Сарсель (Франція).

Сьогодні НТШ має чотири великі автономні відділи, а саме: в Європі, Канаді, Америці і Австралії і враз з Українською Вільною Академією Наук на еміґрації репрезентує вільну українську науку.

100-ЛІТТЯ НАРОДИН ПОЕТА

28 червня 1914 століття народин Т. Шевченка відсвятковано імпозантним с і ч о в о-сокільським здвигом, що в ньому взяло участь понад 100,000 осіб, академією у Львові й цілою низкою концертів і масових маніфестацій в краю.

На Придніпрянщині під московським чоботом святкування того століття прибрало характер "німого ювілею". Московська влада не допустила до поважніших маніфестацій, а московські чорносотенці тільки ждали моменту, якби їм кинутись на українство з зовсім уже безкарним і безсоромним погромом.

ЧАСИ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

Почавши з 1917 року, з часу вибуху революції в Росії і Україні, ярким полум'ям спалахнув культ Шевченка. Вже в 1917 році в роковини смерти Шевченка відбулася в Петербурзі велика українська маніфестація, в якій взяло участь понад 20,000 вояків Петроградської залоги. В московській воєнній окрузі три полки гарнізонів тієї округи, в яких служили українці, прийняли назву полків ім. Тараса Шевченка. В Україні того ж року різні військові частини, що з них творилась українська армія, прийняли назви ім. Шевченка, між ними один кінний полк, що повстав з уланів-драгунів і гусарів 8,14 і 17 російських дивізій.

Багато установ і місцевостей прийняли назву імені Шевченка.

КАЗЬОННИЙ КУЛЬТ ШЕВЧЕНКА

Після завоювання большевиками України, большевицька влада взяла під строгий нагляд розгортання і поглиблення культу Шевченка в Україні. В першу чергу створено міт Шевченка далекий від його дійсного духового обличчя. Зі Шевченка зроблено передвісника большевицької революції і як такого наказано його величати.

І так 26 лютого 1921 року появилась постанова Всеукраїнського Центрального Комітету про оголошення 10 березня всенароднім Шевченківським святом, про повне видання творів Шевченка, про спорудження памятників та інші заходи по увічненню памяті великого поета.

Ця постанова виконувалась дуже пиняво, довгими роками. Справа оживилась щойно з наближенням другої світової війни, коли Москва мусіла числитися з настроями українських мас. І так за роками було зроблено таке: В роках 1920-30 побудовано памятники Шевченка на його батьківщині, в селах Моринцях і Кирилівці (яку переіменовано на Шевченкове) на Київщині, у форті міста Шевченко (колишній форт Новопетровський, де поет був на засланні), в містах Полтаві, Сумах, Ромнах, Конотопі, Шполі (на Київщині), Седневі (на Чернігівщи-

ні) в селі Диканці на Полтавщині.

В березні 1926 року з нагоди 65-річчя з дня смерти поета випущено на екран художній фільм "Тарас Шевченко". Образ поета створив у фільмі артист Амброзій Бучма.

4 листопада 1927 року створено в Києві музей ім. Шевченка в будинку на Хрещатицькому провулку ч. 8, де жив Шевченко під час свого побуту у Києві.

В 1934 р. в Харкові відкрито державну ґалерію картин Шевченка.

24 березня 1935 р. в Харкові відкрито пам'ятник Шевченкові.

1938 р. на могилі Шевченка в Каневі збудовано приміщення для музею.

6 березня 1939 р. відкрито пам'ятник Шевченка у Києві.

7 березня 1939 р. присвоєно ім'я Тараса Шевченка Київському академічному театрові опери й балету та Київському державному університетові.

Зроблено це на основі указу Верховної Ради СССР, а не Української ССР, щоб вийшло так, як Шевченко кидав в очі Москві:

„Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Й чом ми вам —
Чурек же ваш, та вам не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Та й тілько ж то!
Ми малим ситі!

В березні 1939 року відкрито музей в селі Шевченковому (колишній Кирилівці), де Шевченко прожив свої дитячі літа.

18 червня відкрито пам'ятник Шевченкові в Каневі де похований поет.

В 1940 р. в Києві відкрито державний центральний музей ім. Т. Шевченка.

В жовтні 1944 р. Київський театр опери й балету ім. Т. Шевченка показав глядачам оперу М. Вериківського "Наймичка" за однойменною поемою Шевченка.

В грудні 1945 р. в Переяслав-Хмельницькому, в колишньому будинкові А. Козачковського, в якого гостював поет в часі свого перебування в Україні, відкрито музей ім. Шевченка. Біля будинку встановлено пам'ятник.

В 1951 р. збудовано пам'ятник Шевченкові в Дніпропетровському

В грудні 1953 р. збудовано пам'ятник в місті Золочеві на Львівщині.

В травні 1954 р. Київська студія науково-популярних фільмів випустила документальний фільм "Шевченко Художник".

В 1955 р. випущено фільм "Назар Стодоля" за однойменною п'єсою Шевченка. Про дальші роки не маємо під рукою матеріялів.

НАЗВАНІ ІМЕНЕМ ШЕВЧЕНКА

До 1958 р. в Україні 252 населених пунктів, установ, закладів, вулиць і площ були названі іменем Шевченка.

КУЛЬТ ШЕВЧЕНКА В КАНАДІ

Українські переселенці за океан привезли культ Шевченка до Канади. Він проявляється в називанні створюваних ними установ і навіть місць поселень ім. Шевченка. І так сьогоднішна місцевість Вайта в південній Манітобі була первісно

названа іменем Шевченка, по чому залишилась назва школи тієї місцевости.

В 1914 р. в Канаді святочно відмічено 100-ліття з дня народження поета.

В 1957 р. Конґрес Українців Канади постановив збудувати пам'ятник Шевченкові у Вінніпеґу на площі Манітобського парляменту.

В червні 1959 р. КУК проголосив конкурс на проєкт пам'ятника Шевченкові у Вінніпеґу. В середу 28 жовтня 1959 р. призначене Президією КУК журі одноголосно одобрило проєкт пам'ятника виготовлений мистцем А. Дараганом з Ню Йорку. В половині жовтня 1960 року закінчено будову фундаменту під пам'ятник. Неділя 9 липня 1961 року дата відкриття пам'ятника Шевченкові у Вінніпеґу.

(Виготовлено на основі таких джерел: В. Анісов, Є. Середа „Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка", Київ 1959, Енциклопедія Українознавства, Велика Історія України, Історія Українського Війська, П. Зайцев „Життя Тараса Шевченка", „Спогади про Шевченка", Київ 1958, „Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників", Є. П. Кирилюк, Т. Г. Шевченко").

С. В.

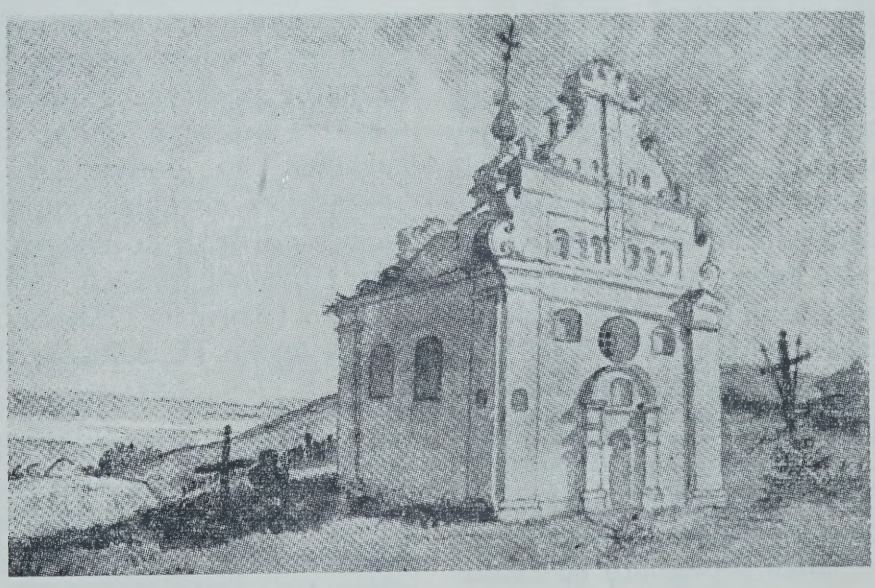

Т. Шевченко: Богданова церква в Суботові.

Росіяне багато де-чого позичили у Европейців, між іншим і слово "клюб". Але се слово зовсім не до лиця росіянинові. Їм би краще було позичити таке слово у китайців або японців, коли покинули своє рідне слово "посиделки", яке на диво вірно змальовує російські дворянські зібрання. У Европейців клюб має важне політичне значіння, а у російських дворян се навіть і не народні сходини, а по-просту вечерниці. Вони збираються посидіти за картяними столиками, помовчати, попоїсти, випити, а як пофортунить, то й затопити один одного по пиці.

Т. Шевченко: „Дневник 1857, 3. 10.".

ТАРАС ШЕВЧЕНКО, ЯКОГО МАЛО ЗНАЄМО...

По суті всі ми, крім спеціялістів від Шевченкознавства, ще дуже мало знаємо Шевченка. Мало з нас знає, щонебудь про різні характеристичні подробиці його життя, не говорячи вже про його глибокі поеми. Попробуємо дати кілька таких подробиць, щоб наблизити до нас Шевченка, як живу і дуже цікаву людину.

Отож у Кос-Аралі, на засланні, Шевченка зустріла анекдотична пригода. А саме; — тоді солдатам не вільно було носити бороди, але Шевченко, мабуть як і інші учасники аральської морської наукової експедиції, що відбулася в 1848 році, під час плавби не міг голитися і запустив бороду. Залога Кос-Аральського форту складалася з уральських козаків старовірів, і коли вони побачили Шевченка з довгою бородою, то їм відразу спало на думку, що він "мученик за віру" — старообрядний священик. Це тим легше могло статися, що козаки мабуть чули від когось, що бородатий чоловік це засланець. Козацький офіцер-осаул, що командував залогою, покликавши Шевченка в очерети, впав перед ним на коліна із словами: "Благословіть батюшка! Ми про все знаєм!"

Поета це так насмішило, що він, не надумуючись, поблагословив побожного старовіра. Ввечері осаул справив Шевченкові такий бенкет, якого йому, як казав, "і ввісні не ввижалося", особливо в пустельному Кос-Аралі. Але на тому не скінчилося, — анекдота мала своє продовження в місцевості Раїмі.

Незабаром офіцери, члени експедиції, повернулися до своїх військових частин. Виїхав до Раїму і Шевченко.

Сам козацький полковник Марков узяв у Шевченка "благословення" і сунув йому в руку 25 карбованців. Грошей цих Шевченко, звичайно, не взяв, але такою безкритичною безкорисливістю спонукав благочестиву душу старого полковника висповідатися у Шевченка потайки у табуні, в кибітці, і якщо буде змога запричащатися у такого безприкладного пастиря. "Треба було зліквідувати цю містифікацію", і "щоб не набратися клопоту з цими сивими безприкладними дурнями", поет яко мога швидше покинув форт. Придивившись до побуту й звичаїв уральських козаків-старовірів, набрався погорди до їхнього, як казав "бузовірства" й "зашкарублости". (Взято із "Життя Т. Шевченка проф. П. Зайцева".)

**
*

Коли вже мова про Кос-Арал, то варт згадати, що там Шевченко написав малощо менше, чим за перших шість років творчости, а взагалі — четверту частину своїх творів, що до їх числа.

**
*

Шевченко цікавився природознавством і дуже його любив. На засланні він зачитувався в славній природознавчій енциклопедії славетного німецького дослідника Гумбольдта під загальним заголовком "Космос". Був добре начитаний теж в літературі про подорожі.

Мало кому з нас відомо, що Т. Шевченко був дуже добрим актором і танцюристом. Отож в 1850 році (час заслання) в часі Різдвяних свят в Орській фортеці влаштовано аматорську виставу комедії Островського "Свои люди — сочтемся". Шевченко виступив тут і як декоратор і як актор. Він був душею цілої вистави. Він сам був так чудесно захарактеризований і вдягнений і так блискуче виконав ролю урядничини-хабарника, що здивував і захопив не тільки публіку, але самих акторів, які його гри перед тим не бачили, (бо на пробах Шевченко не грав як слід, а тільки подавав репліки).

Вистава мала такий успіх, що повторили її, й тоді Т. Шевченко зробив товаришам недолі несподіванку.

По закінченню вистави Т. Шевченко протанцював гопака в парі із захарактеризованим на українську жінку прапорщиком Божановим.

Командант форту, майор Антін Петрович Маєвський, після першої вистави влаштував вечерю, а по ній баль. Серед гостей, якими були всі офіцери залоги з родинами, був і солдат Тарас Шевченко, до якого командант особисто підійшов і перед випиттям висловив співчуття його долі, кажучи, що Бог щедро наділив талантами поета, мистця-маляра й артиста-актора, та не дав йому щастя, і закінчив словами: "Ну, та Бог не без милости, а козак не без долі!".

Причинна

Уривок першого вірша, що його написав Шевченко

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морю,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз-у-раз скрипів.

СВІТЕ ЯСНИЙ. . .

Світе ясний, світе тихий;
Світе вольний, несповитий!
За що ж тебе, світе-брате,
В своїй добрій, теплій хаті
Оковано, омурано
(Премудрого одурено),
Багряницями закрито
І розп'ятієм добито?

Не добито! Стрепенися
Та над нами просвітися!
Просвітися!. . . Будем, брате,
З багряниць онучі драти,
Люльки з кадил закуряти,
"Я в л е н н и м и" піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати!

(27. Іюня 1860 С. — Петербург).

Де в серцях
Для вітчини нема любови,
Каліки вбогі там — не люде,
Нікчемні у своїх ділах,
І слава їх порожня буде.

Т. Шевченко: „Гайдай".

Ми визначили години для праці й для спочинку, але для доброго діла нема визначених годин.

Т. Шевченко „Артист".

Т. Шевченко

ДНЕВНИК

(Уривки)

(Шевченко став писати свій дневник дня 12 старого стилю червня 1857 р. тоді коли сповіщено його про амнестію, і коли він нетерпеливо ждав паперів із корпусного штабу. Записками оцими скорочував собі поет нудьгу дожидання.)

1857 РІК

ЗЛОМАНИЙ НОЖИК

12 юня. Перша замітна подія, яку я вписую в мій дневник, така: обрізуючи отсей перший сшиток для згаданого дневника, я зломив ножик. Подія, видимо, марна, не гідна такої уваги, яку я їй присвячую, вписуючи її як щось незвичайного в отсю пестру книжку. Коли б воно приключилося в столиці, або навіть в приличнім ґуберніяльнім городі, то річ звісна, не писав би я об тім у мойому дневнику. Але, бачите, воно сталося в Кіргізському степу, то є в Новопетровській кріпості, де подібна річ для грамотного чоловіка, як приміром — я, має велику ціну: а головне — що її не завсіди можна добути навіть за добрі гроші.

Коли вам доведеться розтолкувати свою потребу вірменину-маркитану, який має зносини з Астраханом, то все таки ви не скорше як через місяць — літом, а зімою — через пять місяців, дістанете препоганий ножик, і розуміється не дешевше, як за монету, себ-то за рубля сріблом. А буває й так, — і це дуже часто, — що замість нетерпеливо вами дожиданої річи, він вас ущасливить або московською "бязю", або шматком верблюжого сукна, або, врешті, кислим — як він говорить — дамським "чихирем". А на ваше питання, чому він вам не привіз того, що вам треба, він вам обовязково відповість, — що "ми люди торговельні, люди неграмотні, — всього не затямиш". І що ж ви скажете йому на такий поважний арґумент, полаєте, — він усміхнеться, — а ви все таки останетеся без ножика. Тепер ясно, чому в Новопетровській кріпости втрата ножика — історична подія. Та Бог з ним — і з кріпостю, і з ножем, і маркитаном: скоро дасть Біг, я вирвуся з отсеї безграничної тюрми і тоді подібна пригода не матиме місця у мойому дневнику.

13 юня. Нині вже другий день, як я зшив собі й справно обрізав зшиток на те, щоби записувати, що зо мною й біля мене діятиметься. Тепер щойно дев'ята година: ранок минув, як звичайно, без усякої цікавої пригоди: побачимо, на чому вечір скінчиться. Тимчасом зівсім нема що записати, а писати хочеться, і пера застругані. По милости писаря, я ще не відчуваю своєї втрати. А писати все таки ні-про-що. Сатана-ж так шепче до уха: пиши про що попало: бреши, скільки душа забагне: хто там тебе провірить! Та ж у публичних дневниках брешуть, а не то в такому приватному.

Коли б я свій дневник готовив до друку, то — може б мене і підвів лукавий ворог правди, так я, як сказав наш поет:

Пишу не для мгновенной славы,
Для развлеченья, для забавы,
Для милыхъ искренныхъ друзей,
Для памяти минувшихъ дней.

Треба-би мені почати свій дневник з часу, як мене висвячено на солдата, се б то з 1847 р.

Був-би грубезний і прескучний сшиток. Згадуючи тих минулих десять сумних літ, я радуюся сердечно, що мені не прийшло тоді на думку постаратися о записний зшиток. Що-би я записав у йому?

Правда, протягом тих десяти літ я даром бачив те, що не всякому доведеться й за гроші побачити:

Та як я глядів на все те? так, як арештант глядить з закратованого вікна вязниці на веселий поїзд весільний.

Сама згадка про те, що минуло і що я за той час бачив, наводить на мене жах: а що ж було-би, як би я записав ту мрачну декорацію і ті простацькі особи, з котрими мені довелося відограти отсю понуру, монотонну, десятилітню драму! Минаймо, минаймо мою минувшість, лукава моя памяти!... Не трівожмо серця люблячого приятеля недостойною згадкою, забудьмо і простім темним мучителям нашим, як простив милосердний Чоловіколюбець своїм лютим розпинателям. Звернемся до того, що світле й тихе, як наш український вечір осінний, та запишемо все, що бачив і чув і все, що серце перекаже.

ВІД КОМАРІВ ПОПАВ НА ЧМЕЛІВ

26 юня. Нині під вечір показалися на городі комарі. Щоби увільнитися від цих докучливих комах, я пішов на ніч до кріпості. Та ба! невмолима Немезида переслідує мене на кожнім кроці. Втікаючи від комарів, я попав на чмелів... Переходячи з належним поважанням по-при офіцерську офіцину, я почув нову для мене пісню, що так починається:

Коврики на коврики
І шатрики на шатрики.

Дальше вже не міг я нічого розібрати, бо співак взяв занадто густим басом, а до того пяний Кампіоні, інженерний офіцер і очайдух - пяниця, вибігши, не скажу чого, на майдан, як узрів мене, так і заходився виявити мені маленьку прислугу і протекцію, познайомлюючи з ново прибувшими офіцерами "лихими ребятами", як він виразився. Він вхопив мене за рукав і потяг в коридор. Що лиш приїзжі, "лихіе ребята", сиділи й лежали на розстеленій повсти в самих тілько червоних сорочках. Жива сцена з "Двоємужниці", кн. Шаховского. Перед ними пишалася величезна піввідерна пляшка з горілкою. Я, щоби не доповняти цього кружка волжских розбишаків, вирвався з обійм свого протектора та пустився на-втікача на майдан. А протектор мій за мною! Вибіг та й ну гукати на чергового по роті підофіцера, і звелів йому завести мене на головну стражницю за те, що я ніби-то зневажив особу офіцера. Приказ офіцерика був точно виконаний: як вибили зорю, вартовий дежурний обявив комендантови, що приведено нового арештанта. Комендант сказав на те: "Нехай проспить". Таким чином, втікаючи від кровопійців - комарів, попався я на мордовання блощицям та блохам. І як ту після того не вірити в прочуття? Нині новий дежурний вартовий вияснив комендантови темну пригоду, і мене ласкаво визволили

від невмолимих інквізиторів.

— Записуючи до дневника цю в моїм становищі зівсім звичайну трагікомічну пригоду, я в глубині душі прощаю моїм гонителям і тільки молю Всевишнього Господа, щоб швидше визволив від сих півчоловіків.

"ЗДЄСЬ РУССКІЙ ДУХЪ, ЗДЄСЬ РУСЬЮ ПАХНЕТЪ"

О 10-ій годині вранці "Князь Пожарский" кинув якор коло побережжя міста Самари. З далека ся першої ґільдії крамарівна дуже і дуже немальовнича. Я вийшов на беріг і пішов поглянути зблизька на цю чепурну молоду крамариху, і купити коти. На вулиці здибав я И. Явленського, і ми пустилися разом на оглядини. Місто рівне, гладке, набілене, нафарбоване, одноманітне, аж до нудоти. Живий представник царствування Миколи.

Як з цікавості, так і з голоду (було це коло 2 години), казали ми візникові їхати до найлуччої трактієрні, яка є в місті. Він поїхав і завіз нас до найлучшого "закладу" себто трактієрні. Ледве ступили ми на сходи, як оба в один голос сказали: "здєсь русскій духь, здєсь Русью пахнеть", себто лоєм, спалениною і всяким можливим паскудством. Ми відважилися однако, замовити собі котлети, та ба! не стало терпеливості діждатися цих котлетів. Явленскій кинув прислужникови коповика, полаяв трошки, на що цей мовчки з усмішкою поклонився, і ми вийшли з закладу. Чудно: найбільша пристань для збіжжя на Волзі, приволжський Новий Орлєан, а нема порядної трактієрні! О, Русе!

АНДРІЙ

Більшу часть безсонних ночей в Новопетровській кріпості провів я, сидячи на ґанку в офіцерськім крилі. Одного разу — це було в зимі о 3-ій годині ночи — сиджу я своїм звичаєм на ґаночку, дивлюся, аж зза пекарні шпиталю виходить Андрій. Він тоді був за пекаря хліба — завидну посаду огородника вже я йому виробив. "А що" кажу я: "Андрію, і тобі мабуть не спиться?" — "Та не спиться, матері його ковінька?, сказав він. Я затремтів, почувши його чисту, непопсовану, рідну вимову. Я попросив його, посидіти трохи зо мною: він згодився нерадо. Розмову почав я, як це й звичайно межи солдатами буває, питанням, з якої він губернії і т. д. Андрій відповів, що він "з губернії Київської, повіта Звенигородського, із села Різаної, ту й коло Лисянки, коли чували", додав він: а я на те, що не тільки чував, але й сам бував, і в Лисянці і в Різаній і в Русилівці, і всюди. Одним словом, показалося, що ми дуже близькі земляки. "Я сам бачу", сказав він, "що ми свої, та не знаю, як до вас приступити, бо ви все то з офіцерами то з ляхами то-що. Як тут, думаю, до його підійти? Може воно й сам який-небудь лях, та так тільки ману пускає". Я почав знов запевняти його, що я справдішній його земляк, і щиро бажав провадити дальше розмову, але ударила третя година, і він пішов топити піч на хліб і на квас.

Так почалася наша особиста знайомість з Андрієм Обременком. І чим дальше, тим більше спізнавали ми один одного і більше привязувалися до себе. Але

зверхні відносини наші остались ті самі, як і за першого нашого бачення: він не позваляв собі назверх ані на один крок зблизитися, не було у його ані тіні підлесливости, як другі робили. Підозріваючи в мені, не знаю, для чого, багача-земляка і навіть свояка коменданта, Андрій, на рівні з іншими, давав усьому тому віру, але при других він навіть не кланявся мені, щоби другі не подумали, що він накидається мені на приятеля. Місцем, де ми звичайно бачилися, був згаданий ґанок, а порою — ніч, коли все спало, окрім вартівників, котрі перекликалися. Завсіди холодний, навіть суворий вигляд його вказував на чоловіка твердого, байдужного. Але це була тільки маска. Він пристрасно любить маленьких дітей, а це певна ознака серця лагідного, доброго. Я часто, як маляр, любувався, дивлячись, як його темнобронзове вусате лице пестливо тулилось до рожевої щічки дитини. Це була одна, єдина радість в його похмурім, самітнім життю. Я полюбив його не тільки за його простий, благородний характер, але ще й за те, що він за цілі двадцять років бридкого, огидлого солтатського життя не споганив, не понизив свого національного й людського достоїнства. Він остався вірним своїй прекрасній національности. А такий рис облагороднює навіть неблагородного чоловіка. Коли на моїм темнім, довголітнім засланню мигали деколи ясні моменти, то ці солодкі хвилини я завдячую йому, мому простому, благородному другові Андрієві Обеременкові.

Пошли ж, Господи, скорий кінець твому бідуванню, мій незрадливий друже! І поможи тобі, Пресвята Мати всіх скорботних, перейти ці безводні пустині, напитися солодної Дніпрової води й вдихнути в змучені груди живуще повітря нашої прекрасної, любої країни!

Т. Шевченко: Св. Апостол Андрей Первозванний. (Олівцем).

Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї безталанну
Господа моліте!

Т. Шевченко: „Моїм соузникам".

ЖІНОЧІ ПОСТАТІ В ЖИТТЮ ШЕВЧЕНКА

Шевченко з великою ніжністю і навіть з пієтизмом відносився до жінок і створив чудові жіночі постатті в своїх поемах, віршах, прозових творах і в малярстві. Одначе в особистому життю, хоч все мріяв про одруження і заложення власної сім'ї, з якою міг би жити "як в райочку", він не зазнав щастя. Стануло на життєвому шляху поета кілька жіночих постатей, кожна з них відмінна одна від одної, а всіх їх затемнює світляна хоч трагічна постать Оксани Коваленкової, першої ще дитячої любови малого Тараса. Трагічна тінь її неначе зависла над цілим життям поета і супроводжала його аж до могили. Займемось по черзі тими постаттями.

Оксана Коваленко

Маленька кучерява дівчинка-ровесниця Тараса, дочка сусідів. Вони ще маленькими вкупі бавились і "любилися", а потім одне одного й покохали.

Про ту дитячу любов Шевченко згодом писав:

„Ми вкупочці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
І говорили, що колись
Одружимо їх..."

Це мабуть Оксана була тією дівчиною, яка тоді, коли Тарас маючи 13 років, пас ягнята за селом і почувався самітним і бездомним, почав гірко плакати. Зненацька з'явилася перед ним Оксана (бо недалеко плоскінь вибирала), обтерла йому сльози чистим поцілунком. Тоді огорнуло його почуття щастя й вони разом погнали "чужі ягнята до води".

Оксана стала потім Шевченковою Беатріче. Її ім'я він надавав улюбленим героїням своїх поем, а її особиста трагічна доля стала трагедією його серця. У безрадісному житті Оксана була ясною зіркою, була джерелом яскравих переживань. Їй присв'ятив поет свою поему "Черниця Мар'яна".

Чи правда, Оксано, чужа чорнобрива,
І ти не згадаєш того сироту,
Що в сірій свитині, бувало, щасливий,
Як побачить диво — твою красоту,
Кого ти без мови, без слова навчила
Очима, душею, серцем розмовлять,
З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
Кому ти любила Петруся співать.
І ти не згадаєш... Оксано! Оксано!
А я й досі плачу і досі журюсь,
Виливаю сльози на мою Мар'яну —
На тебе дивлюся, за тебе молюсь.
Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива,
І сестру Мар'яну рястом уквітчай,
Часом на Петруся усміхнись щаслива,
І хоч так, як жарти, колишнє згадай..."

В часі своєї другої подорожі в Україну (у вересні 1845 р.) довідався від свого брата Микити про страшну трагедію своєї кучерявої Оксаночки. Її звів приблуда — москаль. Вона мала від нього дитину, а потім покинута ним збожеволіла. Цю трагедію Шевченко змалював такими словами:

... Помандрувала
Ота Оксаночка в поход
За москалями, та й пропала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того! З байстрям вернулась,
Острижена. Було, вночі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукає, або кричить,
Або тихесенько співає,
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудась пішла:
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастилась, одуріла..."

13-літній Шешченко і Оксаночка Ковалівна. (Малюнок В. І. Касіяна).

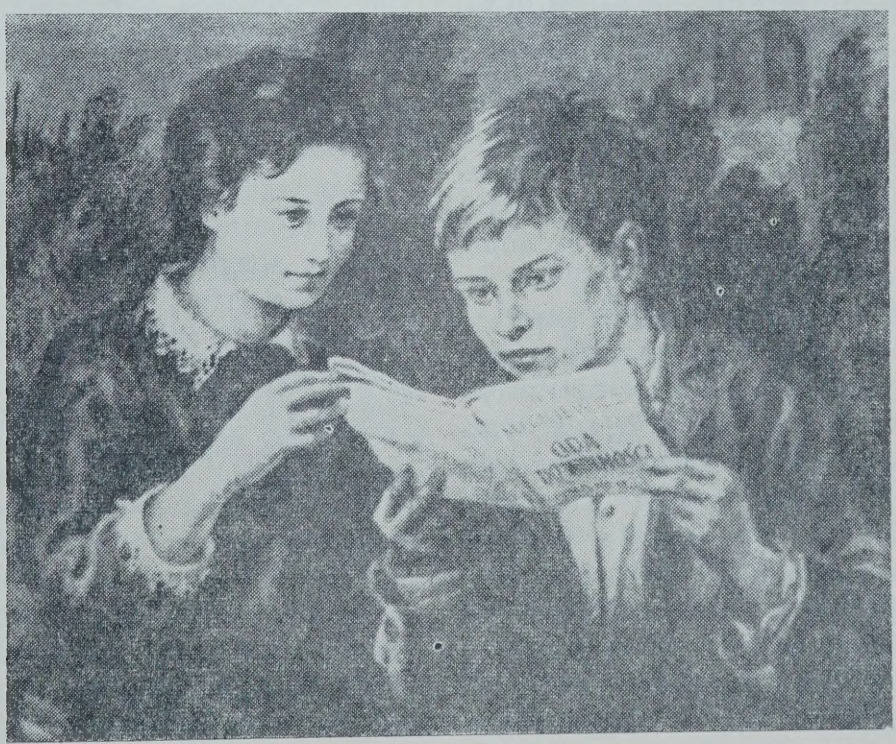

Т. Шевченко і Дуня Гусіковська у Вільні. (Малюнок В. І. Касіяна).

Дуня Гусіковська

В 1829 р., коли Шевченкові було 15 років, пізнав він у Вільні швачку Дуню (мабуть Дзюню, здрібніла форма від імені Ядвига) Гусіковську, і мав до неї симпатію.

Аж в 1857 році Шевченко у своєму щоденнику записав таке:

"Увісні бачив церкву святої Анни в Вільні та любу Дуню чорнобриву Гусіковську, що молилась у тій церкві".

Вона опікувалась хлопцем, прасувала його краватки і манішки.

Маша

В 1839 році, коли Шевченкові було 25 років, в ньому залюбилася дочка хазяйки німки його приятеля Сошенка, Маша, що в ній був закоханий сам Сошенко. І через неї навіть посварився з Шевченком.

Княжна Варвара Репніна

Під час побуту Шевченка в Яготині в 1843 році в ньому залюбилась княжна Варвара Репніна. Вона була очарована його особовістю. Шевченко, що перед його очима стояв ще образ його молодечої любови Оксани Коваленко, не міг відплатитись їй взаємністю, та до того розумів, що їх ділить глибока прірва соціяльного походження. Шевченко поводився дуже тактовно, написав спеціяльну поезію присвячену їй (в російській мові), подарував їй автограф поеми і свій портрет. Вважав її добрим своїм ангелом, висловивши це так: "О добрий ангеле! Ти укріпив захитану в мені недосвідом віру в існуваня святих на землі".

Образ княжни, який передали сучасники, такий: "Худа, тоненька з великими виразистими очами." Мала вона невичерпану життеву енергію і легко всім захоплювалась. "Добра, дотепна, мила і ласкава до людей, вона була провидінням убогих і нещасних, роздавала все, що мала, і приймала найтеплішу участь, хто вдавався до неї за поміччю й порадою". Серце княжни було вже раз зранене любовю. Вона влюбилась була в адютанта свого батька, Боратинського, але деспотична мати княжни не дозволила побратися з ним.

Взаємовідносини Шевченка і княжни Варвари хоч і з болем серця уложились так, як взаємини між двома близькими друзями, як між братом і сестрою. Прощаючись з нею, Шевченко сказав:

"До побачення, сестро!"

Коли 10 січня 1844 року настав час виїзду Шевченка, княжна Варвара "в сльозах кинулась йому на шию, перехрестила йому чоло, і він вибіг із кімнати".

Покидаючи Яготин, поет мав певність, що залишає тут друга, який не зрадить його в найтяжчі хвилини життя.

Так воно й сталося. Коли Шевченко був заслaний, вона часто переписувалась з ним і клопоталася за його звільнення.

Останній раз бачились вони в Москві зимою 1858 року, коли поет повертаючи із заслання відвідав її. Він тоді був з довгою сивіючою бородою, прибитий горем і вичерпаний довгим засланням. Що говорили між собою, не відомо. Більше не бачились.

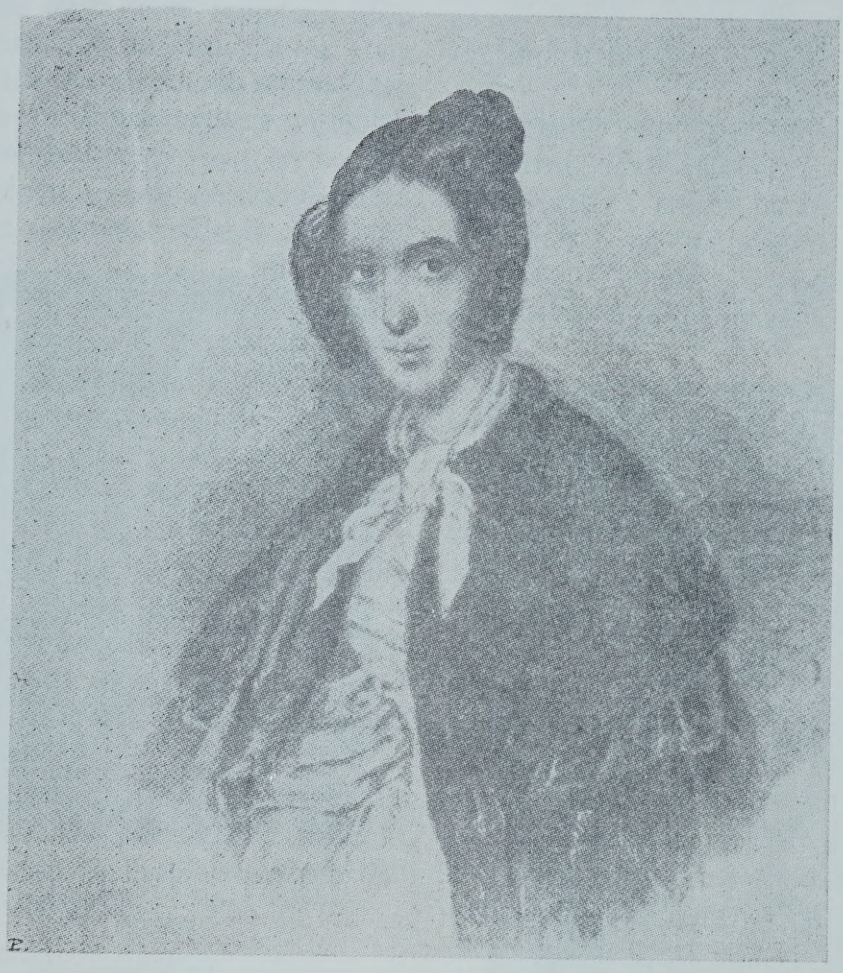

Княжна Варвара Репніна (портрет зроблений Т. Шевченком).

Татарочка

Вже на засланні, під час побуту в Оренбурзі при кінці 1849 і на початку 1850 року, коли Шевченкові було 35 років, він мав симпатію в особі надзвичайної краси татарки, що називалася Забарджада. Вона була його подругою й тільки до неї можна віднести написану в Оренбурзі надхнену поезію:

„І станом гнучким і красою
Пренепорочно молодою
Свої я очі веселю."

Аґата Ускова

Певну ролю в романтичній і схильній до кохання душі поета відограла жінка команданта Новопетровської кріпості Аґата Ускова. В тій кріпості Шевченко пережив, як відомо, найтяжчі роки заслання. В неї поет був закоханий платонічно. Здобувши відразу її симпатію своєю добрістю, співчутливістю, Шевченко в її товаристві почав знаходити потрібний йому спокій і переживав теплі й ніжні емоції.

В осени 1854 року (Шевченкові тоді було 40 років) поет писав про неї своєму другові Броніславові Залєскому:

"Ця найпрекрасніша жінка для мене — справжня благодать Божа. Це одна, єдина істота, якою я захоплююсь аж до поезії. Отже я більш або менш щасливий, можна сказати, що я цілком щасливий".

А дальше в листі сказано:

"Я покохав її високою, чистою любовю — всім серцем і всією вдячною моєю душею. Не припускай, друже мій, і тіні чогонебудь порочного в непорочній любові моїй".

Згодом Шевченко дуже розчарувався в Аґаті Усковій.

Катя Піунова

Остання романтична любов, яку пережив Шевченко, була любов до молоденької 15-літньої театральної артистки Каті Піунової. Закохався в ній Шевченко під час свого піврічного перебування у Нижньому Новгороді в поворотній дорозі зі заслання до Петербурга. Там в часі Різдвяних свят 1858 року відвідав його сердечний друг М. Щепкін.

Для нього Шевченко організував в Н. Новгороді виставу "Москаль Чарівник". Щепкін грав ролю Чупруна, а Катя Піунова грала ролю Тетяни. В українському одязі, повна життя й молодих сил, вона цілковито полонила поета власне як Тетяна зі сцени. Він почав називати її Тетясею, старався зустрічатися з нею частіше і створив в своїй поетичній уяві нову "поему", новий, як він казав, "надхмарний замок", тобто уявлення про щасливе подружнє життя з тією молоденькою, але далеко не наївною особою.

Катя хитро і спритно використовувала захоплення поета і завдяки йому зробила сценічну карієру, бо її заанґажували до Нижньо-Новгородського театру. Коли поет сватався до неї, вона вдавала, що приймає це сватання, хоч мала вже нареченого — аптекаря Фуса. Це вийшло ского на яв і дуже огірчило поета. Це була остання романтична любов поета, якому було тоді 44 років.

Катерина Борисівна Піунова. (Фотографія з пізніших років життя).

Харита

Харита Довгополенківна, це була гарненька молода дівчина кріпачка, що була служницею у Вартоломея Шевченка і яку він лише мигцем бачив. Про бажання оженитись з нею згадав Шевченко зовсім несподівано в листі до Вартоломея Шевченка. Він писав:

"Чи сяк чи так, а я повинен оженитися, а то проклята нудьга скине мене з світу".

Передбачуючи сам негативні наслідки того сватання, він писав до В. Шевченка:

"Ще ось що: може Харита скаже, що вона вбога сирота, а я багатий та гордий, то скажи їй, що в мене багато дечого нема, а часом і чистої сорочки: а гордости та пихи я ще в моєї матері позичив, у мужички, у безталанної кріпачки. Навчи ж її і врозуми, що вона безталанною зо мною не буде".

Від вересня 1859 до кінця червня 1860 року ввесь час у кожному листі писав Шевченко про Харитю, довідувався, чи вона за нього піде. Те сватання теж закінчилося безуспішно, бо Харита проста дівчина, та ще й грубіянка, як писав про неї В. Шевченко, завела романси з писарем, за якого потім і вийшла заміж.

Ликера

Остання любов Шевченка, це молода дівчина Ликера Полусмакова, що була покоївкою в сім'ї Карташевських, де він її пізнав і з першого погляду влюбився в неї.

Портрет її залишив нам майстер жіночих портретів Тургенєв. Він так її описав: "Молода, свіжа, трохи неотесана, не дуже гарна, але по своєму приваблива, з чудовим русявим волоссям і з тою чи то гордовитою, чи то спокійною натурою, що властива її племені".

З описом Тургенєва сходяться описи й інших осіб.

Сам Шевченко, посватавшись до Ликери, писав до В. Шевченка в листі з 22 серпня 1860 р. так:

"Будущеє подружжя моє зоветься Ликера, кріпачка, сирота, така сама наймичка, як і Харита, тільки розумніша одним — письменна і по-московськи не говорить. Вона землячка наша з-під Ніжена.

"Тутешні землячки і земляки наші (а надто панночки) як почули, що мені Бог таке добро по-

Ликера Іванівна Полусмакова. (Фотографія)

став, то ще трошки подурнішали. Гвалтом голосять "не до пари і не до пари!" Нехай їм здається, що не до пари, а я добре знаю, що до пари".

Як згодом виявилось, земляки й землячки таки мали рацію. Ликера була проста, легкодушна дівчина, яку поет просто виідеалізував у своїй поетичній уяві. Про це Олександра Кулішева, що безперечно приязно відносилася до Шевченка, пише так:

"Боже мій! Як він засліплений! Поет і проза! Він створив собі ідеал і не хоче поглянути (на Ликеру) простими очима, а нам так боляче за нього".

Роман Шевченка з Ликерею тривав всього 45 днів і заручини були зірвані після того, як Шевченко дістав від Ликери брутального листа. Шевченко глибоко пережив цю останню свою любов і можна гадати, що вона у великій мірі причинилася до його передчасної смерти.

Шевченко ціле своє життя тужив за родинним життям. Він мріяв про малий родинний райочок, а довелося прожити свій вік в самотині. Незадовго до своєї смерти в дні 4 листопада 1860 року він написав такого вірша, що відзеркалює його особисту трагедію:

„Якби з ким сісти, хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно б,
Хоч і як-небудь, на сім світі,
А все б таки якось жилось.
Та ба! Нема з ким! Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться одиноким
В холодній хаті кривобокій,
Або під тином простягтись.
Або... Ні, треба одружитись,
Хоча б на чортовій сестрі!
Бо доведеться одуріти
В самотині..."

Невідома жіноча постать

Ланцюг жіночих постатей, що окружали за життя особу поета, годиться замкнути щиро — золотим звеном невідомої досі постатті — жінки в глибокій жалобі, що під час панахиди над покійним Шевченком в церкві св. Рождества у Києві на Подолі протиснулась до труни і поклала на неї терновий вінок. Шляхотний і сердечний жест тієї невідомої жінки, що неначе в імені всього жіноцтва, яке так високо цінив і глибоко любив любов'ю свого великого серця геніяльний поет, дякувала йому за ту пошану і любов і неначе перепрошувала за той біль, що йому спричинили ті жінки, які в простоті своїй його не розуміли і не вміли оцінити.

Схиляючи наші голови перед могилою поета на Канівській горі, схилім їх і перед тією невідомою жінкою в глибокій жалобі, що поклала на труну поета терновий вінець.

Це дуже гарна і вдячна тема для поета, письменника чи мистця. Для творчої уяви тут багато можливостей.

С. Волинець

Для душі, яка відчуває й любить усе високо-прекрасне в природі й мистецтві, конче потрібно, коли натішиться сею чарівною гармонією, душевного спочинку, а такого солодкого спочинку може зазнати втомлене серце тільки в кругі дітей і доброї люблячої жінки.

Т. Шевченко: „Артист".

Що за чудове, дивне сотворіння непорочна жінка! Се найблискучійша перла у вінку творіння.

Т. Шевченко: „Листи до Бр. Залеського, 1854. 10. 2.".

Чи не покинуть нам небого

Останній вірш написаний Шевченком.

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать,
Та заходиться риштувать
Вози в далекую дорогу? —
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать. . .
Втомилися і підтоптались,
І розуму таки набрались, —
То й буде з нас! Ходімо спать,
Ходімо в хату спочивать. . .
Весела хата, щоб ти знала!

Ой не йдімо, не ходімо, —
Рано, друже, рано!
Походимо, посидимо,
На сей світ поглянем.
Поглянемо, моя доле. . .
Бач, який широкий,
І широкий та веселий,
Ясний та глибокий!
Походимо ж, моя зоре!
Зійдемо на гору —
Спочинемо. . . А тим часом
Твої сестри-зорі
Безвічнії, попід небом
Попливуть, засяють. . .
Підождімо ж, моя сестро,
Дружино святая!
Та нескверними устами
Помолимось Богу,
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу. . .
Над Летою бездонною
Та каламутною
Благослови мене, друже,
Славою святою!. . .

А поки те, да се, да оне,
Ходімо просто - навпростець
До Ескулапа на ралець,
Чи не одурить він Харона
І Парку — прялку?. . . І тоді,
Поки б химерив мудрий дід,
Творили б, лежа, епопею —
Парили б скрізь понад землею,
Та все б гексаметри плели,
Та на горище б однесли
Мишам на снідання. . . А потім
Співали б прозу — та по нотах,
А не якнебудь. . . Друже мій!
О, мій сопутниче святий!
Поки огонь не захолонув,
Ходімо лучче до Харона.

Через Лету бездонную
Та каламутную
Перепливем, перенесем
І славу святую,
Безвічную, молодую. . .
Або — цур їй, друже!
І без неї обійдуся —
Та як буду здужать,

То над самим Флеґетоном,
Або над Стіксом, у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насажу,
Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралю, посажу:
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаях,
Могили — гори на степах
І веселенько заспіваєм. . .

14-15 лютого 1861
Петербург.

Взагалі в життю середня дорога найкраща дорога, та в мистецтві, в науці й взагалі в духовій діяльности середня дорога ні до чого, крім передчасної могили, не доводить.

Т. Шевченко „Артист".

Краще мовчати, ніж переливати з пустого в порожне.

Т. Шевченко: „Дневник — 1858, 25. 1.".

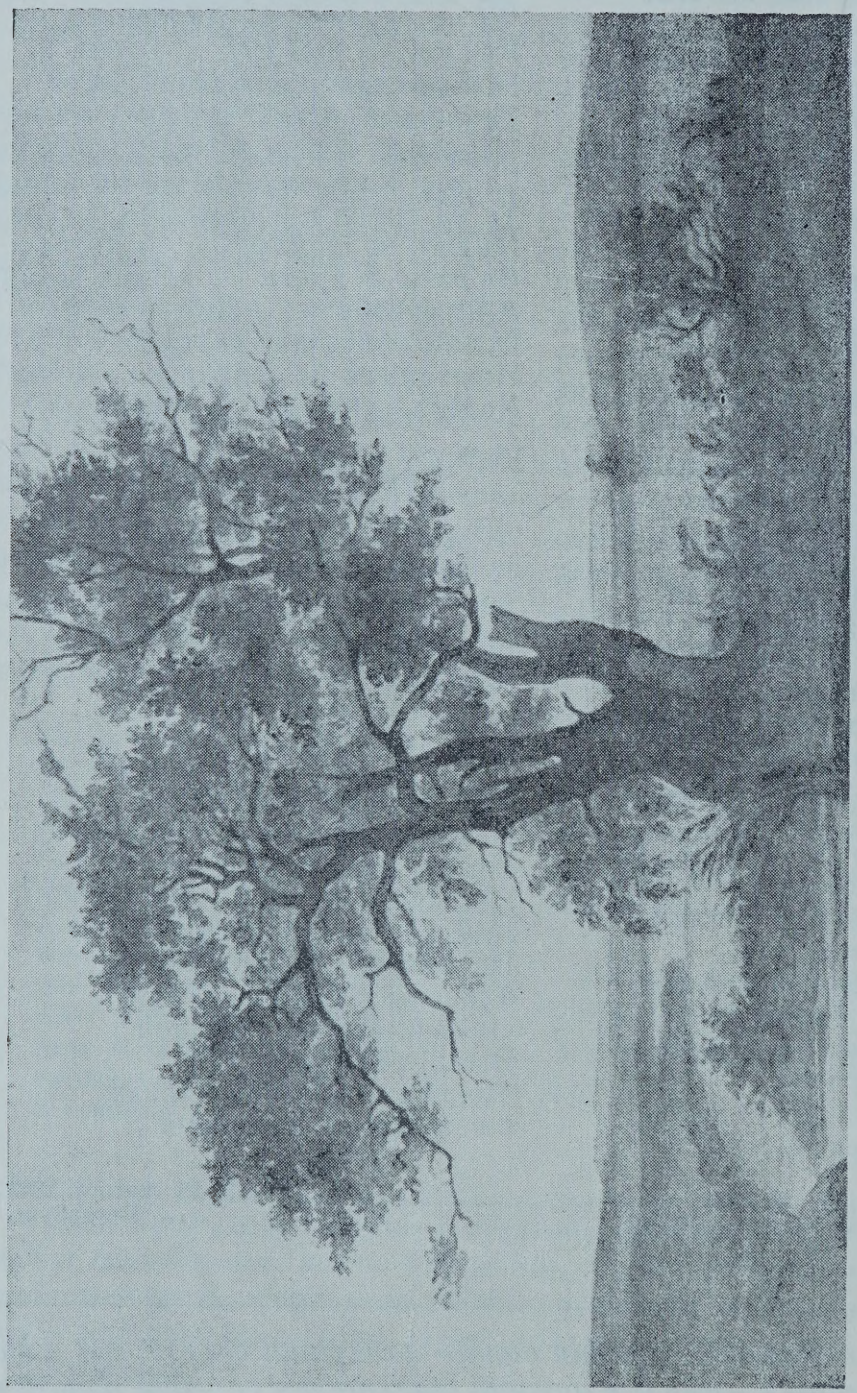

Т. Шевченко: Джан-гіс-агач („Свяге дерево"), акварела намальована під час заслання.

СМЕРТЬ І ПОХОРОНИ ШЕВЧЕНКА

ОСТАННІЙ ДЕНЬ ЖИТТЯ ПОЕТА

(Розповідь О. М. Лазаревського).

Тарас Григорович почав недобре себе почувати з осені минулого року. 23 листопада, зустрівшись у М. М. Л. з лікарем Е. Я. Барі, він скаржився особливо на біль в грудях. Лікар, вислухавши його, радив Тарасу Григоровичу поберегтися. З того часу здоров'я його гіршало з дня на день. Січень і лютий просидів він майже безвихідно в кімнаті, зрідка тільки відвідуючи близьких знайомих. В цей час він продовжував заняття гравірування, писав копію з свого портрета, що був на виставці, і почав портрет однієї дами: останній сеанс був наприкінці січня: він весело і спокійно працював з 12-ої до 4-ої години.

У суботу, 25 лютого, у день іменин небіжчика, перший відвідав хворого М. М. Л. і застав його у страшних муках. За словами Тараса Григоровича, з ночі у нього почало дуже боліти в грудях, що не давало йому лягти. Він сидів на ліжку і напружено дихав. "Напиши братові Варфоломію, — сказав він Лазаревському, що мені дуже не добре".

Слідом за тим приїхав п. Барі. Послухавши груди, лікар сказав, що водянка поширилася на легені.

Муки страдальця були невимовні, кожне слово вимагало страшних зусиль. Мушка, покладена на груди, трохи полегшила страждання, і йому прочитали вітальну депешу з Харкова від П. Трунова.

Біля труни Т. Шевченка в Києві. (Фотографія з 1861 р.).

"Спасибі!" тільки міг сказати небіжчик. Потім попросив відчинити кватирку, випив склянку води з лимоном і ліг. Здавалося, він задрімав, всі зійшли до його майстерні. Приблизно о третій годині Тараса Григоровича відвідало ще декілька приятелів. Він сидів на ліжку, кожні 5-10 хвилин питав, коли буде лікар, і висловлював

побажання прийняти опій, щоб забутися сном. Відповідали, що лікар буде о третій годині, проте через кілька хвилин він знов починав нудьгувати, питаючи, чи скоро приїде лікар.

В цей час йому було порівняно краще. Коли залишився у нього сам В. М. Л., Тарас Григорович почав говорити про те, як йому хотілося б побувати на батьківщині і що весною поїде він на Україну. Підбадьорюючи хворого, В. М. Л. запрошував його подорожувати з ним в південні губернії. Тарас Григорович слухав із задоволенням, охоче погоджувався, кажучи, що рідне повітря поверне йому здоров'я. "От, якби додому, там би я, може, одужав".

Кілька разів повторював він, як не хочеться йому вмирати. У цей час п. Барі знов відвідав хворого, знайшов його в задовільному стані і порадив продовжувати приписані засоби. Хворого залишили видимо заспокоєним.

О шостій годині приїхав один з друзів небіжчика з лікарем П. А. Крунєвичем. Хворий знову був у важкому стані. Він із зусиллям відповідав на запитання лікаря і, здавалося, усвідомлював уже безнадійність свого стану.

На дев'яту годину ранку приїхали знову пп. Барі і Крунєвич. Вони ще раз вислухали груди хворого, вода продовжувала наповнювати легені. Для полегшення страждань поставили другу мушку. За цим хворий одержав другу вітальну депешу з Полтави: "Батьку! Полтавці поздоровляють любого кобзаря з іменинами і просять утни, батьку, орле сизий! Полтавська громада".

Послухавши її, хворий сказав: "Спасибі, що не забувають". "Депеша, видно втішила й його. Друзям, що коло нього залишилися, Тарас Григорович сказав: "Чи не засну я, — візьміть вогонь! "Але хвилин через п'ять він обізвався: "Хто там?" — і коли на поклик його ввійшли, то він попросив повернути п. Барі і сказав йому. "В мене знову починається пароксизм: як би припинити його!" Поклали на руки гірчичники.

О-пів на одинадцяту Тараса Григоровича відвідав М. М. Л. з другим приятелем: вони бачили, що хворий сидить на ліжку, не світячи світла. Йому було дуже тяжко. На зауваження М. М. Л., що може, вони йому заважають, Тарас Григорович відповів. "І справді так: мені хочеться говорити, а говорити трудно".

Його залишили самого.

Майже всю ніч провів він, сидячи на ліжку, обпершись об нього руками: біль у грудях не давав йому лягти. Він то засвічував, то гасив свічку, але до людей, що були на низу, не обзивався. О 5-ій годині попросив слугу, якого залишив при ньому М. М. Л., дати чаю і випив склянку з вершками.

"Прибери ж тепер тут, — сказав Тарас Григорович слузі, — а я зійду наниз."

Зійшов Тарас Григорович у майстерню, охнув, упав, і о-пів на шосту нашого рідного поета не стало.

Похорон Т. Шевченка на Чернечій Горі. (Малюнок Іжакевича).

ПРОМОВА П. КУЛІША НАД ТРУНОЮ Т. ШЕВЧЕНКА

Немає з нас ні одного достойного проректи рідне українське слово над домовиною Шевченка: уся сила і вся краса нашої мови тільки йому одному відкрилася. А все ж, ми через його маємо велике і дороге нам право — оглашати рідним українським словом його сю далеку землю. Такий поет, як Шевченко, не одним українцям рідний. Де б він не вмер — на великому слов'янському мирі, чи в Сербії, чи в Болгарії, чи в Чехах, — всюди був би між своїми. Боявся єси, Тарасе, що вмреш на чужині, між чужими людьми. Одже ні! Посеред рідної великої сім'ї спочинь ти одпочинком вічним. Ні в кого з українців не було такої сім'ї, як у тебе, нікого так, як тебе, на той світ не проводжали. Були в нас на Україні великі воїни, великі правителі, а ти став вище всіх їх, і сім'я рідна в тебе найбільша. Ти бо, Тарасе, вчив нас не людей з цього світу зганяти, не города й села опановувати; ти вчив нас правди животворящої. От за цю-то науку зібралися до тебе усіх язиків люди, як діти до рідного батька: через цю твою науку став ти всім їм рідний, і проводжають тебе на той світ з плачем і жалем великим. Дякуємо Богу святому, що живемо не в такий вік, що за слово правди людей на хрестах розпинали або на кострах палили. Не в катакомбах, не в вертепах зібралися ми славити великого чоловіка за його науку праведну: зібралися ми серед білого дня, серед столиці великої, і всією громадою складаємо йому нашу щиру дяку за його животворне слово.

Радуйся же, Тарасе, що спочив ти не на чужині, бо немає для тебе чужини на всій слов'янщині — і не чужі люди тебе ховають, бо всяка добра і розумна душа — тобі рідна. Бажав єси, Тарасе, щоб тебе поховали над Дніпром-Славутою: ти ж бо його любив і малював і голосно прославив. Маємо в Бозі надію, що й це твоє бажання виконаємо. Будеш лежати, Тарасе, на рідній Україні, на узбережжі славного Дніпра, ти ж бо його ім'я з своїм ім'ям навіки з'єднав.

Ще ж ти нам зоставив один завіт, Тарасе. Ти говорив своїй непорочній музі:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою...

Великий і святий завіт! Будь же, Тарасе, певен, що ми його соблюдемо і ніколи не звернемо з дороги, що ти нам проложив єси. Коли ж не стане в нас снаги твоїм слідом проступати, коли не можна буде нам так, як ти, безтрепетно святую правду глаголити, то лучче ми мовчатимемо, і нехай одні твої великі речі говорять людям вовіки й віки чисту, немішану правду!

РІДНЕ СЛОВО Ф. ХАРТАХАЯ

(Виголошене на кладовищі у Петербурзі)

Сумно і страшно вимовить: Тарас Григорович умер!... "Україно, мати наша, де твоя утіха, де витає і що тепер робе? Зомліли ніженьки, що по світу носили, зложились рученьки, що тобі служили, закрились карі очі, що на те-

бе любуючи і сумуючи гляділи, минулися думи і пісні! Перестав твій Тарас сльози лити, стомився, заснути схотів. Матінко наша, Україно, степи наші, могили, Дніпро широкий, небо наше синє! Хто вам пісню заспіває і про вас загадається: ніхто вас так щиро любитиме і за вас душу положить! Тарас Григорович — у труні, снаряжений на той світ! Затих і замовк наш соловейко навіки! Україно, Україно! Де твій син вірний? Мово українська: де твій батько, що тебе так шанував, що через його і тебе ще більше поважати стали? Надумався, наплакався та й годі сказав: тісно йому було на сім світі, він його і покинув.

Довго тебе, тату, на Україну вижидали, як дощику маєвого ждали — тепер перестануть! Як сонечко ясне, що з-за чорних хмар визирає, показувавсь ти на рідній землі, та не довго в їй витав, усе тебе доля на чужину закликала — і очі на чужині закрила, в чужій землі, в чужій труні тіло поховала.

Спи ж тату, поки правда з кривдою силу мірять будуть, поки правда запанує на світі!. . .

НАДГРОБНЕ СЛОВО о. МАЦКЕВИЧА В КАНЕВІ

Ніколи, мабуть, Канів не бачив такої сили людей на своїх вузеньких вуличках. Тисячі селян облягали собор, у якому надхнений духовий вітія — о. Мацкевич виголошував своє надгробне слово.

Складене за всіма приписами традиційної реторики звучало воно тим урочистіше, що було сповнене глибокого змісту. За мотто до своєї прекрасної промови о. Мацкевич узяв є в а н г е льський текст: "Хай так просвітиться світло ваше перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла й прославляли Отця вашого небесного" (Мат. 5. 16).

Копають могилу Шевченкові на Чернечій горі коло Канева. (Фото з 1861 р.).

**
*

". . . Яке ж це світло, про яке говорить Господь і яке повинно просіяти перед людьми? Це світло чисте, непідроблене, не омана, а світло справжнє. . ."

"Ось, браття-християни, перед вами світло, що світило всій Україні, перед вами — Тарас Шевченко!

"Гори канівські, луги й доли українські! Ви бачите перед собою освіченого, рідного мужа, що любив Україну і що його Україна любила взаємно. Від північної столиці Росії і до нашого скромного містечка — чий прах шествує? Кого проводять так далеко з такою пошаною? Чи мужа, сповненого бойових заслуг, чи достойника, що прославив себе на полі політичної діяльности, що діяв силою влади і закону? Ні, браття, — це Тарас Шевченко!. . . Хто його не знає?. . ."

". . . Ти, древній Бористене, що хизуєшся сивими хвилями своїми, — Дніпре! Ти, кому судилось нарешті на хребтах своїх хвиль принести до нас прах Шевченка, — повідай ти нам про мужа цього— дорогого кожному у к р а ї н цеві Кобзаря!. . ."

**
*

Закликавши всіх молитися за душу спочилого і висловивши жаль, що не може піднести голосу так, щоб "вся Україна на обох берегах Д н і п р а" прилучилася в цю хвилину до спільної молитви за Тарасову душу, отець закінчив своє слово апострофою до великого небіжчика і до всієї України:

"Так, в Бозі спочилий брате, — бажання серця Твого сповнилися: Ти хотів жити в Каневі — от і зажив Ти тут до кінця віку. Благо-

Первісний вигляд могили Шевченка. (Фото з 1861 р.).

говій же до граду нашого, Україно: у нас покоїться прах Тараса Шевченка! Тут, на одній з найвищих гір Дніпрових, упокоївся прах його і, як на горі Голготі, що її видно всьому Єрусалимові й Юдеї, — подібно Хресту Господньому водрузиться хрест, що його видно по цей і по той бік нашого славного Дніпра".

**
*

Після урочистої Служби Божої тисячні маси українських селян, недавніх кріпаків і кріпачок, широкою райдужно-сорокатою стрічкою довго пливли з розташованого на горі Канева до Дніпрового набережжя, а перед ними пливла

труна того, як вони казали, "чародія", що "писав людям волю".

Яскраве проміння весняного сонця освітлювало цей неповоротний образ-містерію прощання українського народу з своїм національним пророком, а коли цей барвний людський потік залив вузьке набережжя, то тлом-рамою стали йому: зліва — сині Дніпрові хвилі, а праворуч — буйна травнева зелень Дніпрових круч.

Оце учора 16-го тільки вивершив батькові Тарасові могилу саженi в дві заввишки, а тепер піду обробляти; добрий люд дуже поміг мені в цьому ділі; з канівським людом начав робить могилу, а закінчив з пекарцями й хмілянами (поміщичими кріпаками), — одні за 7 верст від Канева, а другі за 14 верст, і робили щиріше, ніж канівське міщанство. Боже мій! як би мені хотілось капелиночку подя-

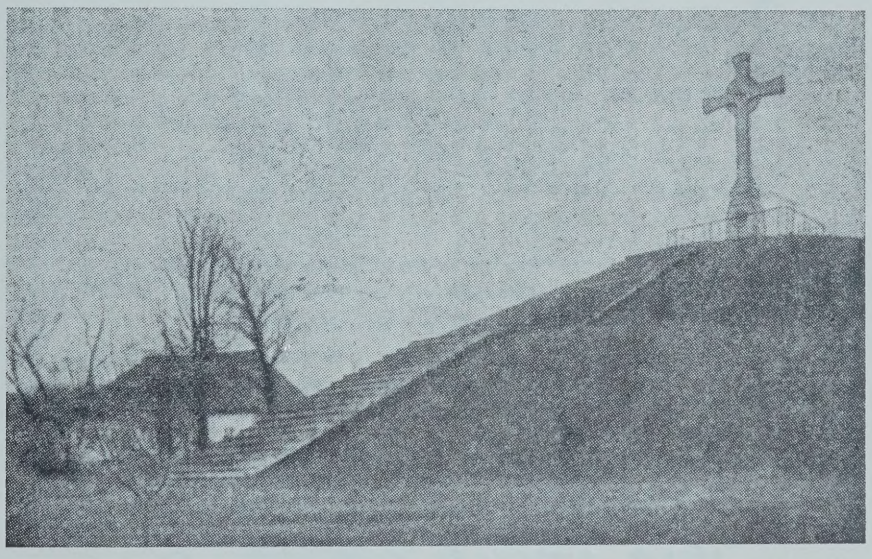

Могила Т. Шевченка в Каневі (перед большевицькою окупацією).

Надвечір над "хатою-домовиною" Шевченка виросла велика могила, а її вкрили сотні малих сільських віночків, сплетених руками українських молодиць і дівчат.

На могилі поставлено простий дубовий хрест.

(П. Зайцев — „Житя Тараса Шевченка" — уривок).

ПОМИНКИ ПО Т. ШЕВЧЕНКОВІ В КАНЕВІ

(З листа Г. Честахівського до Ф. Черненка з 17 червня 1861 р.).

кувати їх на прощання — зварить їм обід на вічне поминання батька Тараса; це ж у нас обичай старинного заповіту, і народ наш дуже за його придержується. Дуже б гарно було, бо батька України поховали, а людові не дали ні шматочка хліба в поминок, тільки своя громада та попи випили по чарці, трошки перекусили печеної риби з хлібом, а потім Шевченки сім'єю зварили капусту й локшини два горшки, то ж все для своїх п'ятнадцяти чоловіків, та тим і закінчили. А потім роз'їхалися по куточках, як горобці по стріхах,

тільки я один остався і кожен день вештаюсь по Тарасовій горі, хоть дернину або дві викопаю, та положу йому на широкі груди і якось легше на серці.

От для сих сиріт я дуже бажав би од усього серця зварити обід коло Тарасової хатини і пом'янути з щирим нашим людом його велику да люблящу душу, нехай би вони згадували, що колись-то було, як приїхав батько Тарас з далекої дороги у свою господу панувать між ними. Вони всі називають його батьком Тарасом, рятувавши їх волю, а гору, на котрій поховали — Тарасовою горою, замість прежнього названия Чернечою.

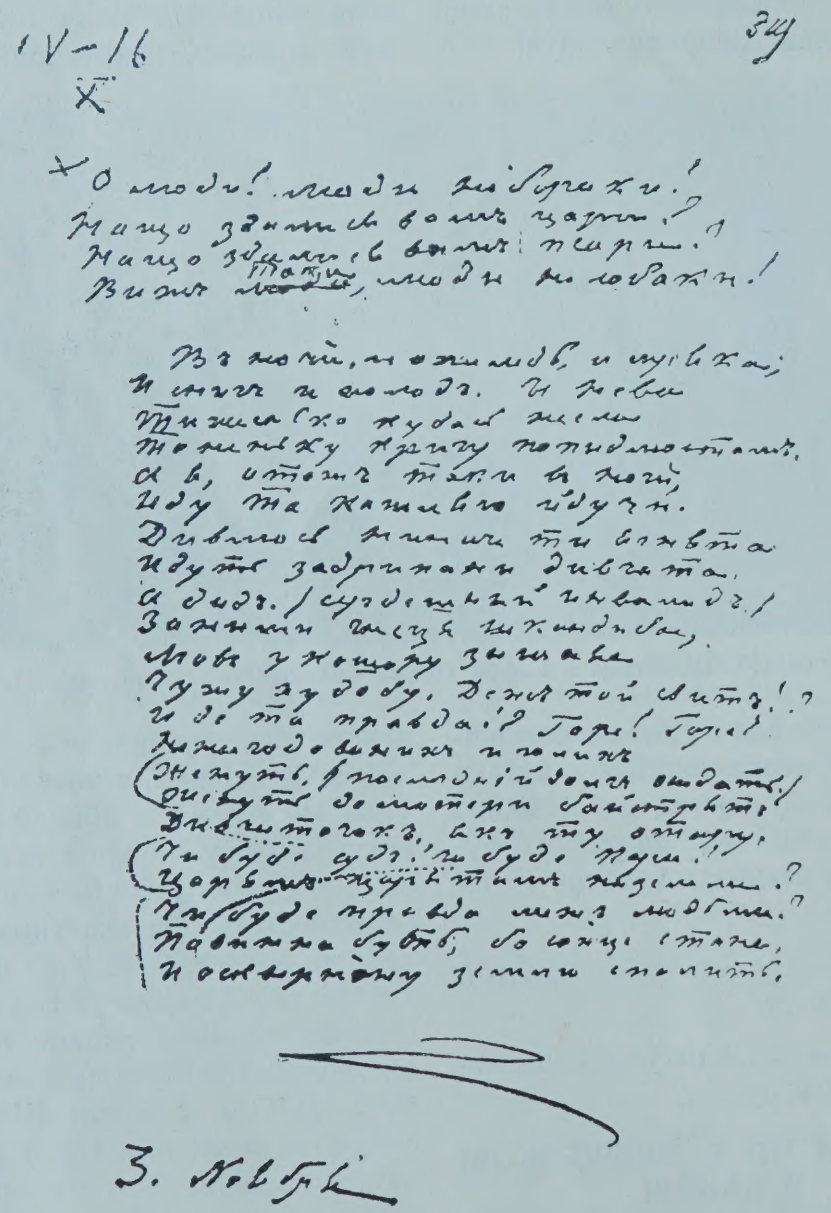

Автограф поезії Т. Шевченка: „О люди! люди небораки!
(3 листопада 1860 р. З „Більшої книжечки")

„Якби я міг поставити на своїм,
я написав би слово „АСЕКУРУЙТЕСЬ"
на дверях кожної хати і на бюрку
кожного громадського діяча".

— Сер Винстон Чорчил.

ВЗАЇМНА ПОМІЧ має для Вас найдобірніші пляни життєвого обезпечення;

ДЛЯ СТАРШИХ:

Життєва на 20 років
Життєва на 30 років
Життєва у віці 65
Ендавмент на 15 років
Ендавмент на 20 років
Ендавмент у віці 65
На ціле життя
Реченцева на 10 років
Реченцева на 20 років
Реченцева у віці 65
Фамілійний (родинний плян).

ДЛЯ ДІТЕЙ:

Ендавмент на 15 років
Ендавмент на 20 років
Ендавмент у віці 21
Життєва на 20 років
Життєва на 30 років
Реченцева.

ПРИЄДНАЙТЕСЬ ДО ВЕЛИКОЇ КІЛЬКАТИСЯЧНОЇ ГРОМАДИ СВІДОМИХ УКРАЇНЦІВ, ЩО НЕСУТЬ СВІЙ ГРІШ ДО УКРАЇНСЬКОЇ АСЕКУРАЦІЙНОЇ ІНСТИТУЦІЇ ДЛЯ СВОГО ВЛАСНОГО ОСОБИСТОГО ДОБРА І ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИЛИ НАШОГО НАРОДУ В КАНАДІ!

ГРІШ ВЛОЖЕНИЙ В АСЕКУРАЦІЮ, ЦЕ ЗНАЙДЕНИЙ ГРІШ.

Щадіть сьогодні у Взаїмній Помочі, щоб ваше „завтра" було забезпечене!

UKRAINIAN FRATERNAL SOCIETY OF CANADA

Box 3512

Winnipeg 4, Man. **Canada**

STAFFORD FOODS LTD.

LEADERS IN FINE FOODS

HEAD OFFICE: TORONTO

Branches: Montreal, Hamilton, Winnipeg, Calgary, Edmonton, Vancouver

845 King Edward St., St. James, Manitoba

Д. А. Загарія
президент

TALBOT REALTY LTD.

874 Main St. Winnipeg 4, Man.

ПРОДАЄМО – КУПУЄМО – МІНЯЄМО

Хати — Бизнеси — Морґеджі

ВІДДІЛ РЕАЛЬНОСТЕЙ

- Продаємо всякі маєтности у Вінніпеґу.
- Можете набути у нас фонди для фінансування продажу.
- Маємо досвідчений та добре вишколений персонал.
- Установлюємо ціни на хатах, апартаментах та бизнесових маєтностях.

ВІДДІЛ МОРҐЕДЖІВ

- Інвестуйте свої гроші в добрі перші і другі морґеджі для кращого і безпечнішого зиску.

Телефон **JU 9-5351** **Мешкання HU 9-7128**

"НАША ОБСЛУГА — ЦЕ ВАША ОХОРОНА"

ОДИНОКЕ УКРАЇНСЬКЕ ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ У ВІННІПЕҐУ

Обслуговуємо українців в Манітобі від 1917 р.

ZAWIDOSKI FUNERAL HOME

Досвідчена й гідна обслуга. Виконуємо найкраще бальзамування.

Наші ціни найнижчі.

Ми є одні з ориґінальних основників і жертводавців Українського Старечого Дому Пресвятої Родини.

СЕПАРАТОРИ І ДОЯРКИ
C. A. DE FEHR & SONS LTD.
Winnipeg, Man. Edmonton, Alta.

„НАЙКРАЩА ДЛЯ ВСЬОГО ВАШОГО ПЕЧИВА"

PURITY

ЗБАГАЧЕНА МУКА ДЛЯ ВСІХ ПОТРЕБ.

Purity Rolled Oats

MONARCH

Fresh-Egg Cake Mixes
White, Chocolate, Golden Yellow, Dutch Spice, Coffee Mocha
Pie Crust, Tea-Bisk, Angel Food, Gingerbread, Sponge
Puddings, Cobblers, Brownie Mix, Date Square Mix

MAPLE LEAF — PURITY MILLS LIMITED
Toronto, Ont. Winnipeg, Man. Calgary, Alta.

БАРИЛЮК І ҐЕНИК

АДВОКАТИ і НОТАРІ

BARYLUK & GENIK

4th Flr. Crown Trust Bldg. 364 Main St.

WINNIPEG 1, MAN.

WH 2-5151 WH 2-5152

Щадіть через закупи в українській фірмі „Фудленд"

NATIONAL Foodland

878 Main Street — Winnipeg — 557 Selkirk Avenue
Sell-Rite Wholesale Ltd., 317 Elgin Ave. — Poltava Restaurant, 792 Main St.
121 Regent Ave. — Transcona

"SAFEWAY"

означає

„МОЯ КРАМНИЦЯ ХАРЧІВ"

Прилучіться до тисячів, які купують в СЕЙФВИЙ кожного тижня і побачите, як ви також зможете щадити гроші.

SPOTLESS

LAUNDERERS & DRY CLEANERS CO. LTD.

1511-20th Street West

SASKATOON, SASK.

4-годинна обслуга
через ляду
на прання і сухе чищення.

Телефон
OL 2-1511

ПРИВІТ

від

FEDERAL GRAIN LIMITED

809 Grain Exchange Building

WINNIPEG

CANADA

"Alec" Tricity says –

ТЕПЕР! Ви можете

ВИНАЙМАТИ

ЕЛЕКТРИЧНИЙ ОГРІВАЧ ВОДИ

СИТІ ГАЙДРО дає домовласникам нагоду вставити або заміняти електричний огрівач води без тих коштів, коли купується його. В додатку замовник звільнений від всякої відповідальности і обслуги. Можна набути ріжної величини відповідно до ваших особливих потреб по низьких місячних цінах винайму.

ЗА ПОВНИМИ ПОДРОБИЦЯМИ ВДАЙТЕСЬ ДО **City Hydro**

SHOWROOMS:
405 Portage Ave.
WINNIPEG
PHONE: WH 6-8201

Всяка АСЕКУРАЦІЯ і ПРОДАЖ РЕАЛЬНОСТЕЙ

П. Крипякевич

СТАНДАРД ІНВЕСТМЕНТ КО.

715 МекІнтайр Блок
Вінніпеґ, Манітоба

Телефон
WH 2-3892

BILOUS GARDENS
103 Oak St. Dauphin, Man.
ЮЛІЯН і МАРІЯ БІЛОУСИ
власники

Оцим висловлюємо нашу щиру подяку нашим покупцям з котрими ми мали приємність торгувати та співпрацювати впродовж року. Надіємось дальшої вашої піддержки на майбутнє.

THE LOWE BROTHERS COMPANY LIMITED

PAINTS, VARNISHES
& ENAMELS

989 Portage Ave.
WINNIPEG 10, MANITOBA

ЧИ ТЕРПИТЕ НА ШЛУНКОВІ БОЛІ? Випробований лік на шлункові хвороби. Часто усуває біль немов маґікою. Високо рекомендований тими, які терпіли роками, а по уживанню STOMACOL знову улюблюються життям без ніякої або з мінімальною невигодою. Чому терпіти коли можете улекшити шлункові болі. Перша фляшка вас переконає. Питайте свого аптекаря за STOMACOL або вишліть $3.00 до: Stomacol Drug Co., Ethelbert, Manitoba.

КООПЕРАТИВНА ТОРГІВЛЯ

Впродовж 40 років Manitoba Dairy and Poultry Co-operative Ltd. успішно обслуговувала молочарників і продуцентів дробу в ділянці продажу їхніх продуктів. Ця організація під власністю і керуванням своїх членів звернула своїм висилачам великі суми грошей у формі патронатських дивідендів.

Вона буде далі звертати всі заробітки своїм членам, які є власниками і патронатами своєї кооперативи.

В додатку до 30 станцій сортування яєць, є заводи для приготовлення дробу на ринок, які находяться в Brandon, Dauphin, Carman, Portage la Prairie і в будинку Winnipeg Cold Storage у Вінніпегу.

Молочарні находяться в Brandon, Dauphin, Elkhorn, Erickson, Glenella, Gilbert Plains, Miniota, Swan River, Rapid City, Shoal Lake, Rossburn, Russell, Roblin, MacNutt, Sask. і Winnipeg.

Модерний центр розплоду, де виводять курчата й індичата, находиться в Portage la Prairie.

MANITOBA DAIRY & POULTRY CO-OPERATIVE LTD.

HEAD OFFICE :

570 Roseberry St., St. James, Winnipeg 12, Man.

SWYSTUN, SWYSTUN, SKWARK & LIZAKOWSKI

Barristers, Solicitors, etc.

608 Great Western Building

356 Main St., WINNIPEG 1

Phone WH 2-5191

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ

Користайте з наших услуг !

Приймаємо ощадності на

Уділяємо позички.

Уділяємо позички.

CARPATHIA CREDIT UNION SOCIETY LIMITED

862 Main St. WINNIPEG 4, MAN.

JU 6-1223

АСЕКУРАЦІЯ ВСІХ РОДІВ

Union Insurance Agencies

M. W. HORBAY, Mgr.

290 Garry St. Phone WH 2-6626

WINNIPEG 1, MAN.

WINNIPEG WHOLESALE GROCERY & CONFECTIONERY LTD.

128 James Ave. E.
Winnipeg 2, Man.
Telephone WH 2-5469

Fred Ingaldson
President and General Manager
Res. JU 2-7654

„НАЙБІЛЬШІ ТОРГОВЦІ
В ЗАХІДНІЙ КАНАДІ
BUICK —
PONTIAC —
VAUXHALL"
НОВІ ТА УЖИВАНІ АВТА.
ІВАН В. АНОНІЙЧУК
український продавець
впродовж 6 років у фірмі
WINNIPEG MOTOR
PRODUCTS LTD.
North Main at Church
Open Evenings
Phone JUstice 9-5381
WINNIPEG, MAN.

Wm. Saiko
GENERAL MERCHANT
DRY GOODS & GROCERY
Phone M. 3-2621
THE PAS, MAN.

НА ПІДСТАВІ
ДОВГОЛІТНЬОГО ДОСВІДУ
домашнім способом
вироблені:
шинки, ковбаси з часником і полядвицеві, сальцесони, заяці, та кишки, як теж ріжних ґатунків СВІЖЕ М'ЯСО поручає загально відома на терені Вінніпеґу
УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ
M. S. MEAT MARKET
444 King St. Winnipeg
Tel. JU 2-4943
Власник
Степан Янківський

CAPITAL PACKERS LTD. (MEAT KING BRAND)

Українська мясна фірма в місті Едмонтон, провінції Алберта, — є знаною фірмою на протязі майже 30 літ свого існування, як також з добрих та смачних мясних виробів під доглядом досвідчених старокраєвих мясарів.

В цій фірмі завсіди можете набути ріжного рода мясні вироби по своїй вибагливості, як приміром: кільканадцять ґатунків знаменитих ковбас, сальцесонів, шинок, беконів, сосиків, франкфуртів, кишок гречаних та всяких інших делікатесів мясної продукції.

Мають завсіди в великому запасі на продаж першої якости свіже волове, теляче і вепрове мясо.

Принимають замовлення для приватних осіб на "Deep Freeze" з порізанням і опакованням по гуртовій ціні.

Також принимають для фармерів "Custom Killing & Curing" і солідно виконують роботу. Купують живий товар по високих торговельних цінах. Обслуга чесна і ретельна.

Питайте всюди по крамницях за мясними продуктами марки "Meat King".

По замовлення шліть на адресу **12907-57 St., North Edmonton,** або телефонуйте на: **GR 7-2255, GR 7-1331, GR 9-4540.**

За компанію през. **ТЕО. ТАТЧИН.**

Russell L. Dzenick & Assoc.

АДВОКАТИ - НОТАРІ

216 McLeod Bldg.

Edmonton — Alberta

R. L. Dzenick — L. M. Snaychuk

Drs. Verchomin & Holubitsky

Лікарі і Оператори

Х-Рей і Фізіо-Терапія

207 Union Building

10023—102nd Ave.

EDMONTON, ALBERTA

PRAIRIE ROSE MFG. Co. Ltd.

"BOTTLERS OF

ORANGE CRUSH PRODUCTS"

EDMONTON, ALBERTA

Orest Photo Studios

AND CAMERAS

SPECIALISTS IN WEDDING PHOTOGRAPHY

H. BARABASH, Manager

8733-118th Avenue, Edmonton, Alberta

Bus. Phone GR 9-3171
After Hours HO 9-4504

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ І ЧИТАЙТЕ

ЖУРНАЛ "ПРОМІНЬ„

ВИДАЄ СОЮЗ УКРАЇНОК КАНАДИ

виходить раз у місяць.

Журнал охоплює теми — громадськість, педагогія, національне виховання, література, мистецтво, здоровя, домашне господарство, народня вишивка, взори. Має також частину в англійській мові на українські теми.

Перше число вийшло в січні 1960 р.

ПЕРЕДПЛАТА:

В Канаді річно $3.50
За границю 4.00

Адреса Адміністрації:
PROMIN
203 Union Bldg.
Edmonton, Alta.

Адреса Редакції:
PROMIN
P. O. Box 3551 Sta. B.
Winnipeg 4, Man.

McCOOL & PROCIUK

A. W. Prociuk, B.A., LL.B.
D. K. MacKenzie, B.A., LL.B.

Barristers, Solicitors
& Notaries Public

806 Canada Building,
Saskatoon, Sask.

УКРАЇНСЬКЕ ФОТОҐРАФІЧНЕ ЗАВЕДЕННЯ

Виконує всякі фотоґрафічні роботи ТОЧНО, СОЛІДНО Й НА ЧАС.
Також викінчуємо аматорські фільми.
Ціни умірковані.

GAVINCHUK STUDIO

Box 130, Phone 31
SMOKY LAKE, ALTA.

YANDA, GREGORY & SHEWCHUK

Barristers and Solicitors

307 Royal Trust Building
EDMONTON, ALBERTA
Telephone GA 2-2115

ДАРУНКИ РІДНИМ В УКРАЇНІ

Висилайте посилки своїм рідним та знайомим почерез нашу фірму "УКРАЇНСЬКА КНИГА".
Достава ґарантована. Мито оплачуємо тут. Уживані речі не висилаємо. Медицину висилаємо повітряною поштою.
Заходіть, пишіть або телефонуйте за нашим цінником та інформаціями.

UKRAINSKA KNYHA
613 Selkirk Ave., Winnipeg 4, Man.
Ph. JU 6-1106

MANITOBA POOL ELEVATORS

Багато мають знання,
але мало мають мудрість.
— Сократ

"Легке те завдання, в яке
многі вносять свій труд".
— Це є дійсне значіння
КООПЕРАЦІЇ.

WEIDMAN BROS., LTD.

WHOLESALE GROCERS
and IMPORTERS

244—248 Jarvis Avenue
WINNIPEG 4, MAN.
Phone JU 9-4381

ACKLANDS
LTD.

ГУРТІВНЯ
У ВІННІПЕҐУ

НОВА АДРЕСА:
125 HIGGINS AVE.

VILLAGE DEPT. STORE

515 MARION ST., ST. BONIFACE, MAN.

СПОЖИВЧІ ТОВАРИ — МЯСИВА — ВЗУТТЯ — ЮВЕЛІРНІ ВИРОБИ — КУХОННЕ ПРИЛАДДЯ

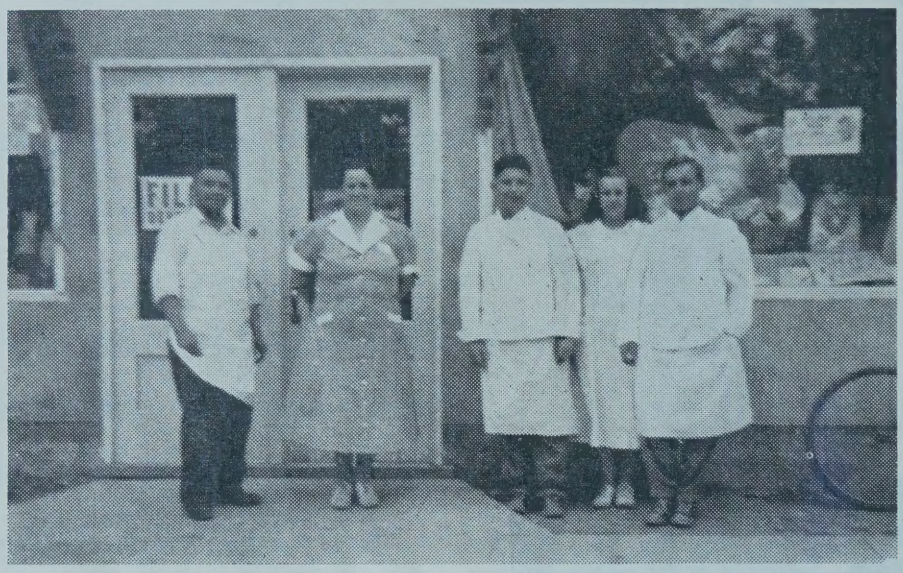

ІВАН і ОЛЬГА ЮЗВИШИН, СИНИ і ДОНЯ.

— Наша крамниця для ваших услуг ! —

20 **AUTOMATIC**

PIN SETTERS

COOPER - MOSIENKO BOWLING ALLEYS

1136 Main St., WINNIPEG
Phone JU C-2416

INDEPENDENT FISH Co. Limited

Завжди маємо на складі рибу всякого роду: *свіжу, заморожену, вуджену, як також смальцеві оселедці.*

ЦІНИ ПРИСТУПНІ.
WHOLESALE ONLY.

Телефон SP 4-4547
941 Sherbrook St., WINNIPEG
Власник ФЕДІР ШЕВЧУК.

Пересилаємо ліки в Україну й до інших країн.
УКРАЇНСЬКА АПТЕКА

EMPIRE PHARMACY

Микола Залозецький, аптекар
Обслуговує громадянство поверх 40 років.
Адреса:
EMPIRE PHARMACY
Cor. Selkirk & Andrews
Тел. JU 6-2074
Winnipeg 4, Man.

GREGORY J. RATUSKI,

B.A., LL.B.

(Григорій Й. Ратуський)
АДВОКАТ, НОТАР і т. д. В СПІЛЦІ
SWYSTUN and RATUSKI
601 Paris Bldg., Portage & Garry St.
WINNIPEG 2, MAN.
Office Phone: WH 3-1589
Res. Phone: JU 2-8023

BELL & HOWELL CAMERAS AND PROJECTORS

CCM JOYCYCLES and BICYCLES

СКАЖІТЬ ЛИШЕ ПОСТАВИТИ НА РАХУНОК

ВІДВІДАЙТЕ НАШУ КРАМНИЦЮ

ВСЯКИХ МЕБЛІВ І ПРИЛАДІВ

3 поверхи з меблями.

ВЕЛИКА ВИПРОДАЖ!

CHESTER'S RADIO & TV

Повний вибір електричних лямпочок, батерії та направ.

Під тою самою адресою: 579 Selkirk Ave., Winnipeg, Man.

Телефони: **Sales — JU 2-5429** — **Service — JU 2-8297**

LUMBER FOR EVERY PURPOSE

Plywood, Mouldings, Builders, Hardware, Paint, Berry Steel Garage Doors

SPECIAL PRICES

RUDYK LUMBER CO.

1630 Arlington St.

S. W. Corner Arlington & Mountain

WINNIPEG

JU 2-4957

VOGUE STUDIOS

591 Selkirk Ave., WINNIPEG

- ВЕСІЛЬНІ ПОРТРЕТИ.
- ПОРТРЕТИ ДІТЕЙ І СТАРШИХ.
- РОДИННІ СВІТЛИНИ ДО ВИСИЛКИ В РІДНІ ЗЕМЛІ.

Tel. JU 9-5863

ГОДИНИ:

10.30 рано до 7.00 ввечорі.

За всякими аптекарськими речами вдавайтесь до:

CHARLES DRUGS

Selkirk & Charles, WINNIPEG

Phone JU 2-4898

ЕВГЕН УГРИНЮК, власник

MANOR HOTEL

На розі Higgins Ave., близько сіпіярського залізничого двірця у Вінніпегу.

НАСКРІЗЬ ВІДНОВЛЕНИЙ ГОТЕЛЬ.

Чисті, вигідні кімнати, які винаймаються на день або тижнево.

Phone WH 2-1343

Управитель:

WALTER DOUGLOSKI

КОЛИ ПОЧИНАЄТЬСЯ ОБРОБКА ЗЕМЛІ,

інші наукові досягнення наступають.
Фармері є отже основоположниками
людської цивілізації.

Данило Вебстер

UNITED GRAIN GROWERS LTD.

CALGARY • REGINA • WINNIPEG • SASKATOON • EDMONTON

АДВОКАТИ і НОТАРІ

SAWULA & PILUTIK

Полагоджуємо всякі судові, земельні, тестаментальні та розводові справи.

305 CONFEDERATION BLDG.,
WINNIPEG 2, MANITOBA
Phone WH 2-8565

S. Sawula Res.: JU 2-4674
A. J. Pilutik, Res.: GL 3-5500

НЕЗАЛЕЖНИЙ АСЕКУРАЦІЙНИЙ АҐЕНТ

CHEHOWY, CHOMICKI AGENCY

630 Simpson St., FORT WILLIAM, Ont.
MA 2-6651 — MA 2-8137

Від ВОГНЮ — АВТОМОБІЛІВ — ВИПАДКІВ — на ЖИТТЯ.

P. J. LAZAROWICH, Q. C.

Barrister and Solicitor

916 McLeod Building, Edmonton

TELEPHONES:
GA — 25466 (Bus.)
GE — 33653 (Res.)

JACKSON & BARNARD

Funeral Home

ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ

233 Larch Street,
Sudbury, Ontario

CENTRAL MEAT & GROCERY LTD.

79 Main St.
FLIN FLON, MAN.
P. O. Box 129

1702-3 Sherrit Ave.
LYNN LAKE, MAN.
P. O. Box 400

В. І. ПЕРЕПЕЛЮК І СИНИ

власники

ЗА ОБСЛУГУ Й ВДОВОЛЕННЯ РУЧИМО

Ю. БУРЯК

Lamont, Buriak & Zivot
АДВОКАТИ, НОТАРІ і т. д.
510—511 CHILDS BUILDING
(Portage Ave. and Main St.)
WINNIPEG 2, MAN.
Tel. WH 2-8595
Полагоджуємо справи цивільні, карні, земельні, розводові, спадкові і т. д.

MERCHANT HOTEL

541 Selkirk Ave., WINNIPEG
Ph. JU 6-9182

B. ZELCOVICH, Manager.

Д-р Ю. ДРАҐАН

D.M., C.M., L.M.C.C.
Лікар — Акушер — Оператор
509 Canada Bldg.
SASKATOON, Sask.
(коло сіенарської стації)

ВАСИЛЬ БОГОНОС

ОКУЛІСТ І ОПТОМЕТРИСТ
Екзамінує очі
615 SELKIRK AVENUE
(Selkirk & McGregor)
Winnipeg, Man.
Phone JU 2-3286
Вечорами після умовлення

Впродовж '61 року
Майте Приємність
подавайте

DREWRYS
DRY GINGER ALE

Ще один ясніший виріб

THE CARLING BREWERIES (MANITOBA) LTD.

Д-р Т. КРАВЧУК

ДЕНТИСТ

1138 Main St.,
WINNIPEG, MAN.
Ph. JU 6-1550 Res. JU 9-5443

JACK'S FOOD BAR

Смачні обіди. Чемна й скора обслуга.

838 Main St. **WINNIPEG**

J. D. LICHARSON, Prop.

NORTHERN HOTEL

Phone JU 2-6346
823 Main St., **WINNIPEG**

Модерні кімнати з приватними ваннами.
Охолоджуване повітря в пивній
для вашої вигоди.

Власники:
STAN BARTMAN,
BILL and JOHN ANTONIUK

FLAMINGO MOTEL

1380 Pembina Highway
(На передмістю Вінніпегу
при гайвий ч. 75)

13 Modern Units —
Some with Light Housekeeping.

John and **Agnes Yakymiw,** Props.
Phone GL 2-2898

С. Ф. СМИЛЬСЬКИЙ
(S. F. SMILEY)
ОКУЛІСТ
Екзамінує очі
Office — Royal Bank Bldg.
Cor. Selkirk & Salter
Winnipeg
Office Phone: JU 6-2482
Res. Phone: LE 3-8233

MARION HOTEL
CARAVAN LOUNGE
28 КІМНАТ З ВАННОЮ.
ДВІ ЗАЛІ НА БЕНКЕТИ,
КОНВЕНЦІЇ та ВЕСІЛЛЯ.
Велика площа для паркування авт.
Г. І. Марко, управитель.
393 Marion St.
ST. BONIFACE, MAN.
Phone CE 3-1477

CROPO FUNERAL CHAPEL
НОВА КАПЛИЦЯ НА 300 МІСЦЬ. ОБСЛУГА СОЛІДНА
MAIN & LUXTON, WINNIPEG
Telephone JU. 6-6373

Д-р В. Ф. БАЧИНСЬКИЙ
M.D., L.M.C.C., F.A.G.S., F.I.C.S.
Broadway Medical Bldg.,
263 Broadway,
WINNIPEG 1, MAN.
Office Ph. WH 3-5474
Res. Ph. HU 9-3825

ПАЧКИ В УКРАЇНУ
з оплаченим митом.
ПОВНА ГАРАНТІЯ
Найнижчі ціни тільки у
VEGA **Overseas Parcel Service Ltd.**
903 MAIN ST., WINNIPEG, MAN.
Phone WH 3-8813

Д-р П. ЗАКУС
ДЕНТИСТ
592 Селкирк Евню
ВІННІПЕҐ 4, МАН.
Тел. JU 2-5103

Dr. W. L. STECHISHIN
982 A BLOOR ST. W.
Royal Bank Bldg.
Corner Bloor & Dovercourt
TORONTO, ONT.
Tel. LE 2-1942

Один з найкращих
РЕСТОРАНІВ
у Вінніпеґу
Найсмачніші українські обіди.
Чемна й швидка обслуга.

HILTON RESTAURANT

812 Main St., Winnipeg
JU 9-2716
Власник — Л. ЯВОРСЬКИЙ.

Коли приїжджаєте до Вінніпеґу, то ліпшого місця на відпочинок не знайдете як у

YALE HOTEL

860 Main St., WINNIPEG, MAN.
Телєфон: JU 6-3134

Я. О. МАСЦЮХ
АДВОКАТ і НОТАР

Заступає в справах судових, цивільних і карних.. Полагоджує маєткові справи. Веде канцелярію під понижчою адресою:

Y. O. MASCIUCH, LL.B.
618 McIntyre Blk.,
Winnipeg 2, Man.

Office Phone: WH 3-0416
Res. Phone: JU 6-3974

M. REUTCKY

Oak Bank, Manitoba
General Merchant
М. Ревуцький, власник.

- **ЧАСОПИС "УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС"** повинен знаходитися в кожнім українськім домі. Передплачуйте, читайте і поширюйте його. Це перший часопис в Канаді, що назвав себе "українським", ширив національну свідомість і понад 50 років служить нашому народові і Канаді.

  Річна передплата в Канаді $5.00; до інших країн $5.50.

- **КНИГАРНЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ** має найбільший вибір книжок: повісті, оповідання, поетичні твори, дитячі казки, співаники, шкільні підручники, драматичні твори; також має на продаж канву, полотна і нитки до вишивання та взори вишивок; має великий вибір карток з поздоровленнями на ріжні оказії. Пишіть за каталогом.

- **ДРУКАРНЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ** виконує всякі друкарські роботи на замовлення в мовах українській і англійській.

ЦІНИ УМІРКОВАНІ. —— ПРАЦЯ СОЛІДНА.

Звертайтеся в справах: часопису, книгарні чи друкарні до:

UKRAINIAN VOICE

P. O. Box 3626, Sta. B., Winnipeg 4, Man.

З М І С Т

Календарні справи ..... VI-XXIX
Історичний Календар ..... XXX-XXXI
З промови В. М. Білозерського XXXII

С. Волинець: Шевченко — опікунчий дух нації 1
Т. Шевченко: Мені тринадцятий минало 4
Т. Шевченко: Юродивий 5
Т. Шевченко: Мені однаково, Огні горять, у Великдень на соломі .. 6
М. Шлемкевич: Тарас Шевченко 7
Т. Шевченко: Іржавець 13
Оксана Іванечко: Тарасові шляхи (уривок з повісті) 15
Політичні поеми Шевченка (за проф. О. Цісиком) 21
Д. Красицький: Дитинство Тараса (уривки з повісті) 47
В. Маслій: До біографії Т. Шевченка 57
Т. Шевченко: Думи мої, думи мої 60
С. В.: Т. Шевченко як художник 63
Павло Маценко: Т. Шевченко в українській музиці 87
Т. Шевченко: Садок вишневий коло хати 96
Т. Шевченко: Музика (уривок з повісті) 97
Короткий літопис життя і творчості Т. Шевченка 103
Тарас Шевченко, якого мало знаємо 134
Т. Шевченко: Причинна (уривок з поеми) 135
Т. Шевченко: Світе ясний 135
Т. Шевченко: Дневник (уривки з Дневника) 136
С. Волинець: Жіночі постаті в життю Шевченка 140
Т. Шевченко: Чи не покинуть нам небого 147
Смерть і похорони Т. Шевченка 149

Текст поем і поезій Т. Шевченка поміщених в цьому Шевченківському Альманахові взято в більшості з 4-томового „Кобзаря", зредаґованого проф. Л. Білецьким і виданого Видавництвом „Тризуб" і УВАН у Канаді. Прозові тексти взято з Ляйпціґського видання Творів Т. Шевченка, зредаґованих Б. Лепким. Короткі віршові і прозові цитати взято з „Шевченкової Криниці", зредаґованої В. Дорошенком.

Обгортку виконав мистець Микола Бідняк. Зредаґував Шевченківський Календар-Альманах — С. Волинець.

INDEX OF ADVERTISERS

	Page
Acklands Ltd.	167
Bachynski, Dr. V. F.	173
Baryluk & Genik, Law Firm	160
Bilous Gardens	162
Bohonos William, Optometrist	171
C. A. De Fehr & Sons Ltd.	159
Capital Packers Ltd.	165
Carpathia Credit Union Society Ltd.	163
Central Meat & Grocery Ltd.	171
Charles Drugs	169
Chehowy, Chomicki Agency	170
Chester's Radio & TV	169
City Hydro	162
Cooper-Mosienko Bowling Alleys	168
Cropo Funeral Chapel	173
Dragan, Dr. George, Medical Doctor	171
Drewrys	172
Empire Pharmacy	168
Federal Grain Ltd.	161
Five Roses Flour	158
Flamingo Motel	172
Gavinchuk Studio	166
Hilton Restaurant	174
Independent Fish Co. Ltd.	168
Jack's Food Bar	172
Jackson & Barnard	170
Kern-hill Furniture	Back O. Cover
Krawchuk, Dr. T.	172
Lamont, Buriak & Zivot, Law Firm	171
Lazarowich, P. J., Q. C. Law Firm	170
Lowe Brothers Co. Ltd.	162
M. S. Meat Market	164
Manitoba Dairy & Poultry Co-operative Ltd.	163
Manitoba Pool Elevators	167
Manor Hotel	169
Maple Leaf — Purity Mills Ltd.	160
Vega Overseas Parcel Service	173
McCool & Prociuk, Law Firm	166
Masciuch, Y. O., Law Firm	174
Merchant Hotel	171
Montreal Fur. Co.	Back I. Cover
National Foodland	160
National Grain Co. Ltd. —	Back I. Cover
Northern Hotel	172
North Star Oil Limited —	Back O. Cover
Orest Photo Studios & Cameras	165
Praire Rose Mfg. Co. Ltd.	165
Promin, Women's Magazine	166
Ratuski, Gregory J., Law Firm	168
Reutcky M. General Merchant	174
Russell L. Dzenick & Associates, Law Firm	165
Rudyk Lumber Co.	169
Safeway	161
Saiko William, General Merchant	164
Sawula & Pilutik, Law Firm	170
Smiley, S. F. Optometrist	173
Spotless Launderers & Dry Cleaners	161
Stafford Foods Ltd.	158
Standard Investment	162
Stechishin, Dr. W. L.	173
Stomacol Drug Co.	162
Swystun, Swystun, Skwark and Lizakowski, Law Firm	163
Talbot Realty Ltd.	159
Ukrainian Fraternal Society	157
Ukrainska Knyha	166
Ukrainian Voice	174
Union Insurance Agencies	163
United Grain Growers Ltd.	170
Vega, Overseas Parcel Service	173
Village Department Store	168
Vogue Studios	169
Verchomin & Holubitsky, Medical Doctors	165
Weidman Bros. Ltd.	167
Winnipeg Motor Products Ltd.	164
Winnipeg Wholesale Grocery and Confectionery Ltd.	163
Yanda, Gregory & Shewchuk, Law Firm	166
Yale Hotel	174
Zakus, Dr. .P	173
Zawidoski Funeral Home	159

Скінчив
м Ch

ПРИВІТ КАНАДІЙСЬКИМ ДОСЛІДНИКАМ РОСЛИН

Наукові збіжжеві досліди почалися в Канаді 1910 р. з успішним засівом пшениці Маркіз, високої якости, що легко примінюється до обставин, відкриття д-ра Чарлса Сандерса, першого домініяльного дослідника хлібового зерна.

Відтоді майже кожного року нові користи прибувають канадійським фармерам через зусилля канадійських дослідників рослин... горді нові походження пшениці, вівса, льону і ячменю, що зробили Канаду заздрістю світу як продуцента високоякісного збіжжя.

У ці пятдесяті роковини відкриття пшениці Маркіз, ми зупинимось, щоб віддати пошану осягам канадійських дослідників рослин... і перший з них це д-р Чарлс Сандерс.

National Grain
COMPANY LIMITED

ФУТРА! ФУТРА!

Виконуємо нові футра для жінок і чоловіків та переробляємо старі по найновіших зразках моди. Теж маємо готові футра на продаж.

ЦІНИ УМІРКОВАНІ!
РОБОТА СОЛІДНА!

Для висилки рідним в УКРАЇНУ можете купити у нас по гуртових цінах ("голсейл") ШКІРИ й МАТЕРІЯЛИ на УБРАННЯ як також інші речі.

РУЧИМО ЗА ВДОВОЛЯЮЧУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ПОРАДУ.

MONTREAL FUR CO.

СТЕПАН КУШНІР, власник

502 Selkirk Ave., Телефон JU 9-4445 Winnipeg 4, Man.

POWER BONUS GASOLINES

provide

3-WAY PROTECTION

Stop at the sign

of the North Star

NORTH STAR OIL LIMITED

ПРОЛОМЛЮЄМО БАРІЄРУ ЦІН!!!

Найнижчі ціни на меблях та речах відомих марк.

- ЗРОБЛЕНІ ЗА УМОВОЮ "ЧЕСТЕРФІЛД СВІТС"
- МЕБЛІ ДО СПАЛЬНІ "БЕДРУМ СВІТС"
- ТЕЛЕВІЗІЙНІ АПАРАТИ
- ЕЛЕКТРИЧНІ КУХНІ
- ХОЛОДІЛЬНИКИ
- ПРАЛЬНІ
- АВТОМАТИЧНІ ПРАЛЬНІ Й СУШАРНІ.

СТАНЬТЕ, РОЗВІДАЙТЕ ПРО ЯКІСТЬ І ЦІНИ В КЕРН-ГИЛ, ПОКИ КУПУВАТИМЕТЕ.

950 Main St.,
WINNIPEG

Телефони: **JU 9-7377** Направи: **JU 6-5321**